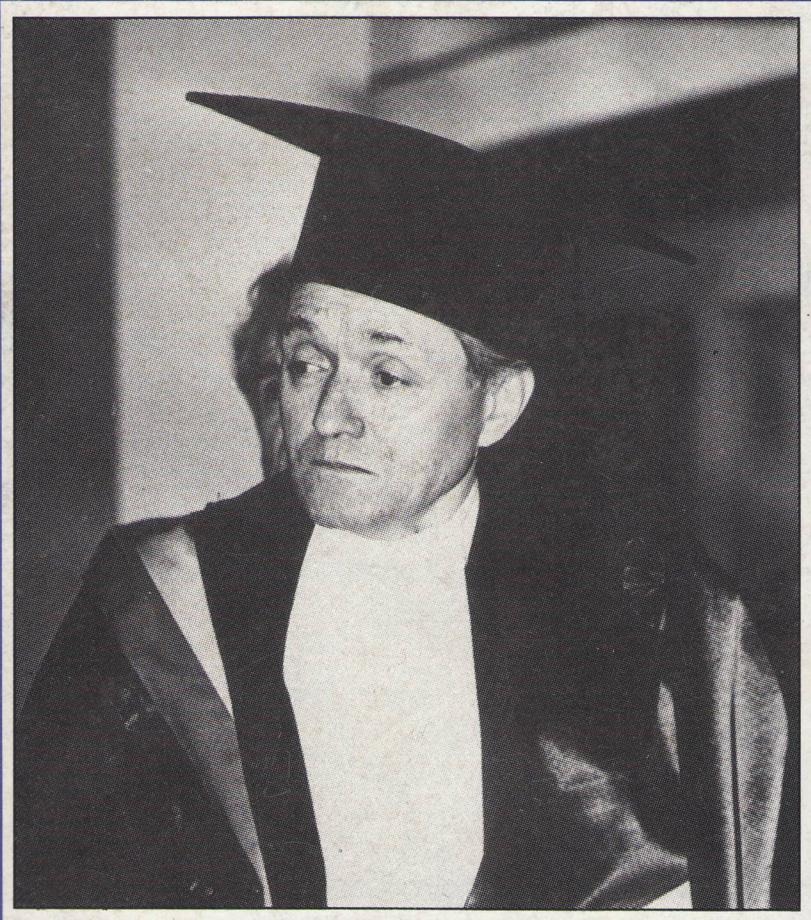

LIMBA ROMÂNĂ

Nr. 6 (36) 1997 ANUL VII CHIȘINĂU

PENTRU O CARTE A MEMORIEI

Basarabia este unul dintre teritoriile ex-sovietice în care sistemul comunist de guvernare a lăsat cele mai îngrozitoare amprente prin numărul mare al victimelor provocate de deportări, foamete, întemnițări, asasinate etc. Deși au trecut aproape zece ani de la declanșarea mișcării de renaștere națională și de la obținerea dreptului de a vorbi și de a scrie deschis despre fărădelegile săvîrșite. În perioada sovietică, deși s-au efectuat numeroase investigații privind crimele și monstruozitățile bolșevicilor și ale acolitilor lor, sănătem încă departe de a avea imaginea autentică și completă a martirajului populației basarabene.

În Republica Moldova, spre deosebire de alte zone care au suportat regimuri naziste sau comuniste, nu există deocamdată o lucrare comemorativă pe potriva numeroaselor jertfe din rîndul populației românești de la est de Prut.

Una dintre cele mai serioase încercări de a restabili și înveșnici memoria victimelor regimului comunist aparține *Muzeului Național de Istorie a Moldovei* (Chișinău), care acum cîțiva ani a lansat ideea de a elabora și de a tipări o CARTE A MEMORIEI. În scopul realizării acestei lucrări de proporții, un grup de cercetători a purces la selectarea și acumularea mărturii documentare din arhive, identificînd zeci de mii de persoane supuse reprimărilor și deportărilor între anii 1917—1990. Au fost întocmite și expediate primăriilor din toate localitățile Basarabiei și ale Transnistriei listele respective, solicitîndu-se ajutor în verificarea și completarea lor. Pentru a duce la bun sfîrșit acțiunea în cauză e necesar ca la pregătirea *Cărții Memoriei* să participe cît mai multe instituții și organizații, persoane particulare, profesori, studenți, elevi, toți cei care conștientizează cît de importantă și de necesară este pentru prezentul, dar mai ales pentru viitorul acestui pămînt, cunoașterea deplină a sacrificiului uman al basarabenilor, cauzat de cei care au vrut să ne schimbe numele, istoria, limba și chiar însăși esența noastră.

Timpul trece și pe măsură ce anii se scurg, ceața uitării se aşterne peste memoria noastră, augmentînd pericolul de a nu ne cunoaște martirii, prin a căror jertfă și suferință a fost posibilă supraviețuirea noastră.

Afît cît nu este prea tîrziu, *Alianța pentru sprijinirea Basarabiei* (Paris) și revista *Limba Română* (Chișinău), susținînd inițiativa *Muzeului de Istorie a Moldovei* (Chișinău), își propun să contribuie la urgentarea alcăturii și editării *Cărții Memoriei*. În acest scop va fi creat un Centru de Coordonare care va mediatiza întregul proces de pregătire a lucrării pentru tipar.

Pentru ca obiectivul propus să poată fi realizat, pentru ca proiectata *Carte a Memoriei* să includă maximum de informație, ne adresăm primăriilor din Republica Moldova cu rugămintea de a grăbi verificarea și expedierea listelor martirilor pe adresa: *Muzeul Național de Istorie a Moldovei, str. 31 august 1989, nr. 121 A, or. Chișinău, 2012 (tel. 24.36.55.)*. Pentru *Cartea Memoriei*.

Ne adresăm de asemenea tuturor oamenilor de bună-credință din Republica Moldova și de peste hotarele ei, tuturor celor care dispun de documente sau informații cu referință la persoanele exterminate, deportate sau închise de către autoritățile sovietice, rugîndu-i insistent să trimită pe adresa indicată mai sus sau pe cea a revistei *Limba Română* (căsuța poștală nr. 83, bd. Ștefan cel Mare nr. 134, Chișinău, 2012) date biografice ale victimelor și descrierea sumară a desfășurării nefastelor evenimente.

Participînd la elaborarea *Cărții Memoriei*, vom reconstituî istoria noastră adevărată și vom îndeplini o datorie sacră față de cei care fără de vreo vină au pătimit și au murit, cinstind astfel jertfa lor și conferindu-le locul pe care îl merită în Analele Sfînte ale Neamului.

Revista *Limba Română* (Chișinău)

Alexandru BANTOȘ

Alianța pentru Sprijinirea Basarabiei (Paris)

Eugen HOLBAN

LIMBA ROMANA

REVISTĂ
de știință și cultură

Nr. 6 (36) 1997
noiembrie — decembrie

REDACTOR-ŞEF
Alexandru BANTOŞ

SECRETAR DE REDACȚIE
Leo BORDEIANU

COLEGIUL DE REDACȚIE
Ana BANTOŞ, Eugen BELTECHI (Cluj), Silviu BEREJAN, Vladimir BEŞLEAGĂ, Viorica BOLOCAN, Augustin BUZURA (Bucureşti), Gheorghe CHIVU (Bucureşti), Mihai CIMPOI, Anatol CIOBANU, Ion CIOCANU, Eugen COŞERIU (Germania), Nicolae DABIJA, Boris DENIS, Traian DIACONESCU (Iaşi), Stelian DUMISTRĂCEL (Iaşi), Ion ETCU, Corneliu FLOREA (Canada), Ion HADÂRCĂ, Ion IACHIM, Dumitru IRIMIA (Iaşi), Dan MĂNUCĂ (Iaşi), Nicolae MÂTCĂŞ, Vasile MELNÍC, Ion MELNICIU, Giuseppe PICCILLO (Italia), Valeriu RUSU (Franţa), Petru TARANU (Vatra Dornei), Vasile TÂRA (Timişoara), Ion UNGUREANU, Grigore VIERU

PROCESARE COMPUTER
Narcisa MIRON, Maria FRUNZĂ

REDACȚIA
Casa Presei, str. Puşkin nr. 22, Chişinău.
Pentru corespondență: Căsuța poștală
nr. 83, bd. Ștefan cel Mare nr. 134,
Chişinău, 2012, Republica Moldova
Tel.: 23 44 19, 23 44 12, 23 25 83

*Din rădăcini
proprii,
în adîncime
proprii,
râsare civilizația
adevărată
a unui popor.*

Mihai EMINESCU

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

Apare o dată la două luni

FONDATOR
colectivul redacției
ISSN 0235—9111

Abonamentele pot fi contractate pe parcursul întregului an, începînd cu orice număr al revistei.

Costul unui abonament anual este de 27 lei 78 bani.

Indice — 77075.

Pentru studenți, pensionari și a. —
21 lei 78 bani.

Indice — 76951.

COPERTA I

Valeriu RUSU, protagonist al unui eveniment editorial de excepție.
Foto de Petru TUDOREANU

Acet număr al revistei a apărut cu sprijinul Fundației Culturale Române.

Com. nr. 288
Concernul PRESA

Articolele publicate în revistă reflectă punctul de vedere al semnatarului, care nu coincide neapărat cu cel al redacției.

SUMAR**ARGUMENT**

Alexandru BANTOŞ. Recuperări necesare
5

EVENIMENT EDITORIAL

Ion MELNICIUC. Mereu acasă

6

Republica Moldova — spațiu favorabil colaborării

7

Andrei GALBEN. Valeriu Rusu — ilustru om de știință basarabean. Mesaj adresat lui Jacques Chirac, Președintele Franței

8

Anatol CIOBANU. Atitudine sacră față de limba română

10

Mihai CIMPOI. Promotor al valorilor naționale

12

Marcel DINU. Instrument modern pentru învățarea limbii române

12

Grigore VIERU. Limba română devine un liant între neamuri

13

Nicolae DABIJA. Geniul neamului e nesecat

14

Valeriu RUSU. Înima mea tremură pentru Basarabia

15

FUZIUNE ȘI REDIMENSIONARE

"Indiferent de volumul resurselor care vin din exterior, numai efortul propriu și mobilizarea tuturor forțelor interne vor permite Republicii Moldova să depășească dificultățile actuale și să-și asigure un alt destin." Dialog: Alexandru BANTOŞ — Excelența sa Domnul Marcel DINU, ambasador extraordinar și plenipotențiar al României în Republica Moldova

17

CUM VORBIM, CUM SCRIM

Nicolae MĂTCĂS. Cuvinte marginalizate pe nedrept

23

Ion MELNICIUC. Capcanele pleonasmului

26

Nona VRABIE. Decalajul între sistem și normă în funcționarea unor cuvinte

29

GRAMATICĂ ȘI ORTOGRAFIE

Petre BUTUC. Considerații despre principiul logico-semantic al sintaxei funcționale

32

Maria ONOFRAȘ. Realitate și implicații terminologice în lexicul românesc actual

36

ANIVERSĂRI. GRIGORE CINCILEI

— 70

Vasile MELNIC. Fidel adevărului științific

39

Grigore CINCILEI. Revenind la aspectul cantitativ al genului gramatical

40

VOCABULAR

Claudia RUSU. Dicționarul explicativ concentric — o necesitate

45

George RUSNAC. Criterii structurale de identificare a elementelor lexicale indigene

49

RESPIRO

Saint TOBI. Înălțare

57

PRO DIDACTICA

Alexandru CRİŞAN, Florentina SÂMIHĂIAN. Limba română ca disciplină de învățămînt: un fragment de istorie culturală (II)

60

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN ȘCOALA ALOLINGVĂ

Întrunire utilă

76

Maria VATAMANIUC, Iulia IORDĂCHESCU. Evaluarea rezultatelor școlare

77

PROIECTE DIDACTICE

Larisa GUZA. Ziarul preferat, revista preferată

81

Victor PRIMAC. George Bacovia — simbolistul

85

ALERGARE CU OBSTACOLE

Leo BORDEIANU. Pantoful de aur al poeziei
88

ANALIZE ȘI INTERPRETĂRI

Ana BANTOŞ. Eugen Cioclea: deconstruire și reconstruire
90

Mihai DOLGAN. Literatura română postbelică: integrări, valorificări, reconsiderări
99

Mihai VACULOVSKI. Valențe suprarealiste în proza lui Mircea Cărtărescu
100

Iulian CIOCAN. Un promotor fervent al onirismului — poetul Leonid Dimov
106

Aurelia RUSU. Nicolae Iorga, brad bătrân sau "arbore cosmic"
109

VIAȚA CA O CORIDĂ

"Dacă aș pune fotografie lîngă fotografie, ar ieși un film în mișcare." Leo BUTNARU în dialog cu Vasile BLENDEA
112

ARS POETICA

Carmen MIHAI. Copilărie; Orfică; Atunci
121

OPINII ȘI ATITUDINI

Nicolae MÂTCĂS. Miorită poliglotă?
124

CREANGĂ DE AUR

Petru ȚARANU. Bradul în cultura populară din Dorne
128

ORA DE ISTORIE

Alexandru HUSAR. Cetatea Hotin (III)
134

Ion ANTON. Hotin
140

CONGRESE, CONFERINȚE, SEMINARE

Rezoluția Conferinței naționale de filologie *Limba română azi*, ediția a VI-a, Iași—Chișinău, 24—28 octombrie 1997
141

Apel către Președintele Republicii Moldova, către Parlamentul Republicii Moldova
142

IN MEMORIAM

Ion Coteanu (6 octombrie 1920 — 11 decembrie 1997)
144

CONCURS DE CREAȚIE

Liliana BULĂU. Evadare în vis; Rondelul florii de cireș; Doar ochii tăi; Joc de cuvinte
146

Ana RAPCEA. "ești cel mai frumos..."; elegie; aproape parabolă
149

Vasile MARTIN. Eclipsa
151

CONFLUENȚE

Raisa GANEA, Ion DUMBRĂVEANU. Un poet italian la Chișinău
154

Giulio FERRARINI. Stironul; Suburbia; Am văzut Roma; A doua zi
156

MESAJE DIN BANATUL IUGOSLAV

Pavel GĂTĂIANU. Antrenament pentru ogari; Șase uși de gorun; Seifuri blindate cu poeme ieșite din osul meu
157

ECORȘEU

Em. GALAIU-PĂUN. "Transfuzii dese de cuvinte (și tăceri)"
160

PREZENTĂRI ȘI RECENZII

Desovietizarea istoriei literaturii române din Republica Molodva. Lansarea nr. 5 al revistei "Limba Română"
162

Ştefan ȘTEFĂNESCU. Contribuții românești la civilizația europeană
163

Valentina CORCIMARI. Ancheta dialetală ca formă de comunicare
166

Gheorghe CIURCĂ. Petru Țaranu: *Memoria Dornelor*
168

Dumitru CRUDU. Cîteva gînduri despre Radu Petrescu
170

MOȘTENIRE

Concurs organizat din inițiativa Alianței pentru Sprijinirea Basarabiei. *Ediția a V-a*
171

RECUPERĂRI NECESARE

Presa de la Chișinău a semnalat deja apariția (cu sprijinul Fundației Soros Moldova) a două valoroase manuale de română, autorul lor fiind cunoscutul lingvist francez Valeriu Rusu, basarabean de origine. Evenimentul editorial constituie, firește, un adekvat serviciu limbii române de la est de Prut, dar și un act de recunoaștere a calităților apreciatului pedagog și om de știință. Or, cele două cărți — **Limba Română. Limbă, literatură, civilizație și Limba Română. Cuvinte și imagini**, tipărite inițial în Franța, — dovedesc cu prisosință că și gramaticile se pot citi cu plăcere. Adevărul e că volumele lui Valeriu Rusu nu sunt ordinare manuale de română, ci și ingenioase incursiuni în istoria și cultura poporului nostru expuse laconic, cu vevă, cu umor, alteori chiar cu ușoară ironie, însă întotdeauna cu sentimente sacre față de tot ce se numește spiritualitate românească. Manualele, evident, sunt bine venite pentru cei care nu ne cunosc limba (ediția de la Paris a fost destinată francezilor, iar cea de la Chișinău — aloliingvilor din Republica Moldova). Ele mai alcătuiesc un fascinant, instructiv itinerar și pentru noi, români basarabeni înstrăinați jumătate de secol de tulpina neamului. Bun cunoscător al literaturii, istoriei, al artei populare și, desigur, al limbii, Valeriu Rusu a reușit să adune între copertele cărților o captivantă enciclopedie despre viața, tradițiile și obiceiurile românilor din cele trei principate. Aflat departe de țară, cu gînd neostenit la cele rămase acasă, domnul profesor oferă publicului larg o delicată, atractivă și foarte sigură șansă de a pătrunde tainele limbii, esența destinului și dimensiunile reale ale sufletului de român. Aceste lucrări, cu efect aplicativ maxim, vor sensibiliza interesul concetățenilor noștri — ruși, ucraineni, găgăuzi etc. — pentru studiul limbii române. Mesajul lor profund umanist, purtînd semnătura unui basarabean scolit în marile centre științifice din Europa, va înlesni calea spre înțelegerea unui adevăr pe cît de simplu, pe atât de elocvent: a învăța limba statului în care trăiești e obligație, dar și onoare. Prin intermediul limbii intri în "casa ființei" unui alt neam, cu altă istorie și altă avere sufletească, de aceea ești dator să manifesti toleranță și să-ți trăiești viața conform legilor pămîntului. Editarea la Chișinău a manualelor lui Valeriu Rusu — instrumente didactice indispensabile procesului actual de extindere a limbii de stat în Republica Moldova — au și o conotație pur simbolică: prin aceste cărți autorul, plecat de la baștină în vremuri de restrînte, durează acum trainice punți de legătură cu și pentru ai SĂI.

Bine ai venit între noi, domnule Valeriu Rusu! **Limba Română** te așteaptă să răvii mereu, aşa precum dorește să-i știe întorși acasă pe Eugen Coșeriu, Paul Goma, Alexandru Lungu, Eugen Holban, pe toți cei a căror *inimă tremură pentru Basarabia*.

Alexandru BANTOS

*La 18 decembrie 1997
a avut loc lansarea cărților
dlui prof. Valeriu RUSU
**Limbă română. Limbă,
literatură, civilizație și
Limba română. Cuvinte și
imagini** editate de echipa
revistei Limba Română. În
paginile 6—16 publicăm
crîmpeie de la acest
eveniment editorial produs
la Biblioteca U.L.I.M. în
prezența unui numeros
public.*

MEREU ACASĂ

*Prof. Ion MELNICIUC,
șeful catedrei
Limba Română Aplicată,
U.L.I.M.*

Minunile ţin de Dumnezeu.
Întorși cu față spre Dumnezeu,
începem să credem în ele.

Cine și-ar fi putut imagina acum 50 de ani că printre cei înstrăinați de vatra părțeașcă, purtați de soartă peste mări și țări, vor fi și adevărați bărbăți ai neamului care vor reveni la baștină nu ca niște fii rătăcitori, ci ca adevărați soli ai românilor din Basarabia prin care comunicăm cu lumea mare.

Minunea s-a produs pentru că acești soli l-au avut în preajmă pe Bunul Dumnezeu.

Lansarea de Carte de la U.L.I.M., cu prezența autorului celor două manuale de limbă română, a distinsului lingvist Valeriu Rusu, profesor la Universitatea din Aix-en-Provence, nu ține de miracol. E o realitate. Evenimentul surprinde plăcut (s-a realizat un vis) și (de ce n-am recunoaște?) întristează puțin

*“Și doar în limba ta
Poți rîde singur,
Și doar în limba ta
Te poți opri din plîns.”*

prin întîrzierea cu care am descoperit fenomenul Valeriu Rusu.

Am descoperit un Om între oameni, un neclintit patriot, un vrednic român, pe care francezii l-au încetătenit (l-au înfiat) nu pentru ochi frumoși, ci pentru talentul de savant-poet, pentru harul pedagogic cu care l-a înzestrat natura. Ne bucurăm că francezii îl au de la noi, dar ne întrebăm de ce nu l-am avea chiar noi aievea, că-i **AL NOSTRU**.

De azi înainte compatriotul nostru Valeriu Rusu e Profesor asociat al U.L.I.M.-ului. De azi înainte va fi prezent în bibliotecile și sălile de curs ale Universităților din Republica Moldova prin manualele sale de limbă română. Astfel, profesorul Valeriu Rusu va fi mereu ACASĂ. Avem nevoie de prezența Domniei sale ca de aerul proaspăt al dimineții.

Valeriu Rusu e al nostru. Și asta ne bucură.

**Valeriu Rusu e al francezilor.
Și cu asta ne mîndrim.**

REPUBLICA MOLDOVA — SPAȚIU FAVORABIL COLABORĂRII

DOMNULUI PREȘEDINTE
JACQUES CHIRAC

Domnule Președinte,

M-am întors de curînd din Republica Moldova — țara mea națală — unde am fost invitat la Universitatea Liberă Internațională a Moldovei (Chișinău), pentru a da o serie de conferințe: **Franța, Latinitatea, Europa de astăzi, Tensiunea între munte și mare** etc.

Am avut onoarea și plăcerea să beneficiez de o primire călduroasă, generoasă, în cea mai bună tradiție latină. Mi s-a conferit, cu această ocazie, diploma **Magna cum Laude** a Universității menționate (echivalentul titlului de **Doctor honoris causa**) și titlul de **Profesor asociat** al acestei universități. Uniunea Scriitorilor din Republica Moldova m-a ales **membru al acestei societăți prestigioase**.

Cu această ocazie a avut loc o reuniune pentru a lansa cele două volume ale cursului meu de română, traduse din franceză în rusă, pentru minoritatea rusă din Moldova, dornică să învețe limba română.

Am avut prilejul de a fi primit de Președintele Republiei Moldova, domnul Petru Lucinschi, care, amintindu-și cu multă plăcere de vizita recentă a Domniei sale, în Franță și de dialogul fructuos, optimist avut cu Dumneavaastră, domnule Președinte, și-a reafirmat interesul său particular pentru ca relațiile între Franța și Moldova — acest ultim bastion al Latinății, spre Orient — să devină din ce în ce mai variate și mai

profunde.

Domnia sa a luat pe loc o seamă de decizii precise în acest sens și a indicat, domnului consilier Iacob Burghiu, să acorde o atenție specială problemelor în cauză.

Există un spațiu foarte favorabil, după părerea mea, și vast în această Țară pentru ca Franța să se afirme și mai mult prin inițiative economice, politice, culturale (inclusiv achiziționarea unui sediu pentru Ambasada Franței la Chișinău).

Aceeași primire mi-a fost rezervată de către Ministrul Culturii, domnul Ghenadie Ciobanu, care s-a angajat, fără ezitare, să publice antologia **Echos poétiques de Bessarabie** (ediție bilingvă franceză-română), pe care am realizat-o cu studenții mei de la Universitatea Provence, ca și de domnul Andrei Andrieș, Președintele Academiei de Științe a Moldovei, care este foarte favorabil dezvoltării programelor comune cu institute de cercetări și universități din Franța.

Reînnoind felicitările mele, cele mai sincere, de sănătate și fericire, pentru Domnia Voastră și Familia Dumneavaastră, și de viitor luminos pentru Franța,

Vă rog să primiți, domnule Președinte, expresia sentimentelor mele distinse.

Valeriu RUSU

Aix-en-Provence,
21 decembrie 1997

VALERIU RUSU — ILUSTRU OM DE ȘTIINȚĂ BASARABEAN

**Prof. Andrei GALBEN,
rector al U.L.I.M.**

Stimate dle profesor Valeriu Rusu!

Stimați membri ai senatului universitar, onorată asistență!

Astăzi, 18 decembrie 1997, pentru U.L.I.M. este o zi deosebită — în lista personalităților din lumea savantă cărora li s-au conferit titluri onorifice la ținăra noastră universitate se înscrie și numele ilustrului om de știință de origine basarabeană, Valeriu Rusu, director al Departamentului Lingvistică Comparată a Limbilor Române și Română de la Universitatea Provence, doctor în filologie, profesor universitar, membru asociat al Academiei din Aix-en-Provence. Domniei sale i se acordă, prin decizia senatului U.L.I.M., Diploma MAGNA

CUM LAUDE și titlul de PROFESOR ASOCIAȚ al instituției noastre.

Domnule profesor Valeriu Rusu! Din partea rectoratului, senatului universitar, întregului corp professoral-didactic vă asigur că U.L.I.M. este dispusă spre o colaborare prodigioasă în plan științifico-didactic cu Dumneavoastră, cu universitatea pe care o reprezentați în scopul modernizării procesului instructiv-educativ la nivelul standardelor europene.

Conferințele ținute în aceste zile la Chișinău, prin noutatea științifică, prin originalitatea expunerii, prin bogata documentare și gradul înalt de utilitate, au demonstrat în mod elocvent că prezența Dumneavoastră în Republica Moldova este mai mult decât necesară. Sînteți, Domnule Profesor, bine venit la orice instituție de învățămînt și, desigur, în primul rînd, la U.L.I.M.

Înainte de a conferi Domnului Profesor Valeriu Rusu Diploma Magna cum Laude și titlul de Profesor asociat al U.L.I.M., cu permisiunea Dvs. voi expune **Curriculum-ul vitae** al reputatului nostru conațional:

Valeriu Rusu s-a născut la 09.09.1935, în comuna Mihăileanca, județul Hotin. Din martie 1944 se refugiază, împreună cu părintii în

Evenimentul s-a produs avînd o asistență aleasă.

Domnului Valeriu Rusu i se conferă Diploma Magna cum Laude și titlul de Profesor asociat al U.L.I.M.

comuna Speteni, județul Ialomița. Urmează liceul "Mihai Viteazul" din București (1953), apoi Facultatea de Litere din București (1958). Pe parcursul anilor 1958—1987 este cercetător științific, apoi, din 1969, șeful Sectorului de Dialectologie la Centrul de Cercetări Fonetice și Dialectologice al Academiei Române având ca profesori și directori pe acad. Al. Rosetti și prof. B. Cazacu. În paralel este asistent și lector la Universitatea București. Din 1969 este doctor în științe filologice cu teza **Graul din nord-vestul Olteniei** (publicată în Editura Academiei, 1971) sub direcția lui Al. Rosetti.

Din 1987 se stabilește în Franța, la Aix-en-Provence. Funcționează în calitate de profesor, director de cercetări, director al Departamentului de Lingvistică Comparată a Limbilor Romanice și Română. Este membru al Asociației "Le Félibrige" (1981), membru asociat al Academiei de Științe, Litere, Agricultură și Artă din Aix-en-Provence (1992), al unor societăți internaționale de lingvistică. Participă la un șir de colovii și congrese științifice internaționale.

Volume: **Noul Atlas Lingvistic român pe regiuni. Oltenia, I** (1966)

— V (1984), lucrare distinsă, în 1974, cu premiul "T. Cipariu" al Academiei Române; **Introducere în studiul graurilor românești**, București, 1977; **Tratatul de dialectologie românească**, coordonator, Craiova, 1984; **Dialektologia generale**, Ed. "Zanichelli", Bologna, Italia, 1985.

În colaborare cu studenți de la Universitatea Provence publică: **Eloge du village roumain**, Ed. de l'Aube, Franța, 1990; **Mihai Eminescu**, antologie bilingvă, Aix-en-Provence, 1990. Se află sub tipar antologia **Echos poétique de Bessarabie**. În colaborare cu Aurelia Rusu, traduce integral în franceză **Tiganiada** de Ion Budai-Deleanu. A publicat ediții din **Opere** de Ovid Densusianu (3 volume), Tache Papahagi (2 volume), numeroase articole, studii, comunicări, recenzii, note etc.

Stimate domnule prof. Valeriu Rusu! Înmînarea acestor distincții este un semn al recunoașterii activității Dumneavoastră științifice și pedagogice aici, la baștină, o dovedă că munca neobosită întru creșterea faimei limbii române și a culturii nemului găsește ecou fierbinte în inimile basarabenilor.

ATITUDINE SACRĂ FAȚĂ DE LIMBA ROMÂNĂ

**Acad. Anatol CIOBANU, șeful
Catedrei Lingvistică Română
Generală și Romanică,
Universitatea de Stat
din Moldova**

Onorată asistență,
Grație inițiativei revistei "Limba Română" de a traduce din franceză aceste manuale de română, grație sprijinului finanțier acordat de Fundația "Soros" Moldova și datorită domnului Andrei Galben, rector al U.L.I.M., care a binevoit să-l invite pe domnul profesor Valeriu Rusu, noi asistăm astăzi la o sărbătoare, la o adevărată sărbătoare a limbii române. Zic sărbătoare, pentru că limba, aşa cum afirmau înaintașii noștri, este altarul națiunii, este tezaurul cel mai de preț pe care îl moștenesc copiii de la părinți. Or, domnul profesor Valeriu Rusu, propagă mereu, pretutindeni, această atitudine sacră față de Limba Română.

M-am aflat 45 de zile în calitate de stagiar la Universitatea Provence și am asistat la lecțiile de română ale domnului profesor Valeriu Rusu. Să vedem ce se face în aceste săli de studii! Mulți dintre dumneavoastră au avut prilejul să asculte prelegerile oaspetelui nostru. Acolo, în Franța, vă asigur, ele sunt și mai impresionante. Lecțiile dumnealui pornesc din suflet, de la inimă, dintr-o ambiție, dacă vreți, de a arăta că noi suntem un popor civilizat, că avem o limbă, o cultură, care nu sunt inferioare altora. Prelegerile sale atestă că noi am fost întotdeauna defensivi, că nu am atacat și nu am cucerit pe nimeni. Noi ne-am apărat "sărăcia și nevoie și neamul".

Valeriu Rusu este un autentic mesager al sufletului nostru. Francezii știu de la dumnealui că există o mare literatură română. Să vedem cum

Anatol Ciobanu: Asistăm la o adevărată sărbătoare a limbii române.

pulsează la lecții, la seminare versurile lui Grigore Vieru, Vasile Romanciuc, Nicolae Dabija, cum traduc studenții din română în franceză.

Vreau să subliniez, că aşa cum predă lecțiile de română, tot astfel Valeriu Rusu a scris volumele *Limba română. Limbă, literatură, civilizație și Limba română. Cuvinte și imagini*, care au fost elaborate pentru studenții Universității Provence în limba franceză. Între timp ele au beneficiat de aprecieri înalte atât în Franța, cât și în alte țări. În anul 1996 Valeriu Rusu, sosind la Chișinău pentru a ține prelegeri la Universitatea de Stat din Moldova, a luat cunoștință de situația precară a limbii române la est de Prut. Totodată dumnealui a sesizat interesul redus al alolingvilor față de limba băstinașilor, "explicat" prin lipsa materialelor didactice de calitate. Astfel a încolțit ideea unei versiuni rusești a manualelor de română la care mă voi referi în continuare foarte succint.

Limba română. Limbă literatură, civilizație. Acest volum, pe lîngă compartimentul *Morfo-sintaxa limbii române*, conține ample incursiuni în istoria limbii române și a poporului român, stabilește locul limbii române în familia limbilor române, prezintă texte revelatoare din literatura română veche și modernă. Materialul este prezentat consecvent și abundă în trimiteri la monumente ale limbii și literaturii române. Cuvîntul înainte este elaboratmeticulos, conține mult material factologic, menit să trezească interesul cititorului alolingv față de limba, literatura și civilizația românească. Schița cronologică a istoriei limbii române și a poporului român se constituie din momente cruciale alese cu mult discernămînt. Gramatica limbii române, cuprinzînd capitolele de bază — articolul, substantivul, pronomenele, numeralul, verbul, adverbul, prepoziția, conjuncția, interjecția, sintaxa și topica — este elaborat la un înalt nivel științific și pedagogic, conține multe exemple edificatoare și realități dialectale ce conferă expunerii un farmec aparte.

Limba română. Cuvinte și imagini. Este vorba de o modalitate

originală de înșușire a lexicului limbii române. Autorul prezintă o suîtă de schițe etnofolclorice din realitatea românească, îndeosebi din cea rurală, însotindu-le cu ample liste de cuvinte dificile traduse în limba rusă. Pentru a oferi cititorului un tablou cît mai structurat Valeriu Rusu împarte materialul în douăsprezece temecompartimente: I — Casa; II — Curtea; III — Omul. Corpul omenesc; IV — Hrană. Îmbrăcămintă. Încălătămintă; V — Familia. Rude. Neamuri; VI — Viața în sat; VII — Lumea, universul femeii; VIII — Agricultura și creșterea vitelor; IX — Pădurea. Vinătoarea. Pescuitul. Albinăritul; X — Timpul. Cerul; XI — Pămîntul. Tara; XII — Viața urbană. Voiagul. Fiecare compartiment relevă lucruri caracteristice cadrului românesc, conținînd detalii ce pot suscita nu numai interesul alolingvor ci și al românilor de la est de Prut. Proverbele și maximele anexate fiecarui compartiment oferă cititorului posibilitatea de a sesiza cuvintele în contexte originale, ele apărînd cu sensuri metaforice. Dicționarele român-rus și rusromân de la sfîrșitul cărții vin să faciliteze lucrul cu manualul, susținîndu-l în efortul de traducere a textelor din lucrare și nu numai.

Un cuvînt aparte merită aspectul grafic al acestei lucrări. Menționăm că imaginile sugestive și extrem de instructive sînt executate de doamna Românița Mattei-Rusu, fiica Aureliei și a lui Valeriu Rusu. Prin intermediul lor pătrunzi mai lesne în lumea miraculoasă a tradițiilor, obiceiurilor, în definitiv a culturii românești.

Am certitudinea că aceste manuale îi vor determina pe cititorii alolingvi, în cazul nostru pe vorbitorii de limbă rusă, să ne îndrăgească limba, să respecte neamul și acest pămînt pe care dăinuim de două milenii. Numai astfel vor înțelege că "Limba noastră-i foc ce arde / Într-un neam ce fără veste / S-a trezit din somn de moarte / Ca viteazul din poveste".

Biblioteca revistei "Limbă Română".

PROMOTOR AL VALORILOR NAȚIONALE

*Acad. Mihai CIMPOI,
Președintele Uniunii Scriitorilor
din Moldova*

Există două moduri de comportament al românilor stabiliți în străinătate. Este modul *Brîncuși*, adică de a lua trăistuța, ceaunul de făcut mămăliguță și de a te consacra, departe de Țara ta, sporirii valorilor românești și valorilor universale. Apoi este modul *Cioran* care presupune o desconsiderare a limbii, a culturii românești de la o altitudine a culturilor mari, chiar o anihilare a virtuților autohtone. Dl profesor Valeriu Rusu a ales cel mai rezonabil mod: primul, adică de a spori valorile noastre, de a duce în lume imaginea autentică a culturii românești, a României ca atare. Or, se știe că nu atât imaginea politică, cît mai ales imaginea culturală e cea autentică a unei Țări. Ceea ce face dl profesor V. Rusu în Franța este demn de recunoașterea noastră. În afară de excepționalul manual de limba română, scris în franceză și tradus de către revista "Limba Română" în rusește, pe care îl lansăm astăzi, a elaborat un manual *sui generis* de poezie românească pentru și împreună cu studenții de la Universitatea Provence. Remarcabil este gestul dlui profesor Valeriu Rusu de a transpune în franceză poezia basarabeană postbelică, deschizînd astfel noi șanse de receptare a ei și lărgind cu certitudine orizontul de circulație a literaturii noastre.

Tot ce face V. Rusu este în numele literaturii, culturii românești, în numele creșterii prestigiului poporului nostru. Dînd o înaltă apreciere activității dlui profesor Valeriu Rusu, Uniunea scriitorilor din Moldova a decis să-i confere titlul de membru de onoare al Uniunii Scriitorilor din Moldova. Felicitări, Domnule Profesor, și succes!

INSTRUMENT MODERN PENTRU ÎNVĂȚAREA LIMBII ROMÂNE

*Marcel DINU,
Ambasadorul extraordinar
și plenipotențiar al României în
República Moldova*

Onorată asistență!

Particip la această manifestare de suflet închinată Dlui Profesor Valeriu Rusu, un român autentic și un împătimit basarabean. Am luat cunoștință de activitatea Domniei sale și cred că nu gresesc dacă afirm că domnul profesor se află printre vîrfuliile diasپorei românești și că desfășoară o activitate admirabilă acolo, în Franță, pentru a ne apropia mai mult de occident, pentru a face cunoscută civilizația și cultura românească.

Permiteți-mi două reflecții în legătură cu cărțile care sunt lansate astăzi și care nu reprezintă decât o parte din activitatea prodigioasă a dlui profesor Rusu. Manualele domnului Valeriu Rusu denotă o abordare nouă, pragmatică de însușire a limbii române de către străini. Îi învăță limba română și îi învăță în același timp istoria României, cultura României, geografia României. Adoua reflecție se leagă de apariția acestor două volume pentru cei care au limba rusă ca limbă maternă. Acordul domnului profesor V. Rusu de a traduce manualele în rusește are o semnificație deosebită. Dînsul își dă seama că practic prin aceste cărți nu face decât să sprijine realizarea în Republica Moldova a legislației privind funcționarea limbii de stat. Este o chestiune cu totul remarcabilă, pentru că se pune la dispoziția tinerilor, care au limba rusă ca limbă maternă, un instrument modern și foarte bun pentru învățarea limbii române. Aș vrea să-l felicit călduros pe dl Profesor Valeriu Rusu și pentru aceste cărți, dar și pentru distincțiile pe care le-a primit, care constituie o emoționantă expresie a climatului creat aici în jurul Domniei sale. Deși, a venit numai pentru cîteva zile, sunt convins — el simte că a venit acasă.

LIMBA ROMÂNĂ DEVINE UN LIANT ÎNTRE NEAMURI

Acad. Grigore VIERU

Apariția la Chișinău a celor două manuale *Limba română. Limbă, literatură, civilizație și Limba română. Cuvinte și imagini* semnate de dl profesor Valeriu Rusu este un eveniment cultural cu multiple semnificații. De această dată limba română, metaforic vorbind, se întoarce în Basarabia prin Franța. Un basarabean din Mihăileanca face niște manuale de română care satisfac curiozitatea și exigența proverbială a francezilor. Le-am citit ca pe niște cărți de literatură. Sînt bine concepute și foarte instructive nu numai din punct de vedere didactic, ci și ca mesaj, încărcătură emoțională, și nu în ultimul rînd, națională. Studiind aceste două volume, înveți nu numai limba română, ci și istoria zbuciumată a neamului nostru, pătrunzi în universul spiritual al poporului, te

familiarizezi cu tradițiile, obiceurile acestui pămînt.

Transpusă competent și, aş zice, cu dragoste în variantă rusescă, de către colaboratorii revistei *Limba Română*, aceste două manuale oferă vorbitorilor de limbă rusă din Republica Moldova posibilitatea de a cunoaște limba și tot ce avem noi mai de preț în materie de cultură. Am aflat azi că aici, la U.L.I.M., tineri din Africa și din Asia studiază limba noastră. Împreună cu ei vor învăța, poate, limba română și rușii, și ucrainenii, și găgăuzii. Astfel limba română devine, și prin intermediul acestor manuale, o puncte de legătură, un liant între neamuri. Cred, acum, nu ne poate nimănui învinui de naționalism: sîntem internaționali prin limbă și dorim ca ea, limba acestui popor, să servească drept mijloc de comunicare interetnică.

Într-un ceas bun, Domnule Profesor! Doresc din toată inima ca vizitele Dumneavoastră să devină simbol al atașamentului față de baștină. O datorie comună avem față de pămîntul natal și noi, cei rămași acasă, și, Dumneavoastră, cei plecați în lume.

Grigore Vieru: Am citit aceste manuale ca pe niște cărți de literatură.

GENIUL NEAMULUI NOSTRU E NESECAT

*Nicolae DABIJA,
redactor-șef al săptămînalului
"Literatura și arta"*

Cîteodată am impresia că România a fost învățată să vorbească românește de către basarabeni.

Or, cei mai de seamă lingviști români, de la Bogdan-Petriceicu Hasdeu la Eugen Coșeriu sau Valeriu Rusu, s-au născut în Basarabia.

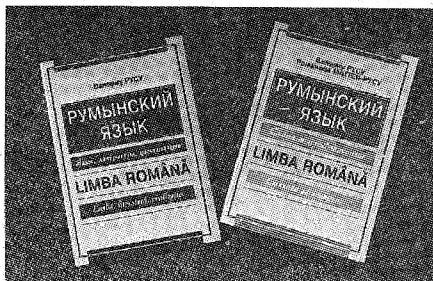
Nu în zadar în Basarabia lupta pentru Limba Română a fost identificată cu însăși lupta pentru Ființa noastră națională.

În acea perioadă lucrările marilor noștri lingviști erau armele noastre, ajutîndu-ne să învingem.

Lucrările lui Bogdan-Petriceicu Hasdeu, cel care fusese membru al Academiei de Științe și al Societății de Lingvistică și Filologie din Rusia, Serbia, Franța, Bulgaria, Turcia, S.U.A. etc.

Nicolae Dabija: Viața lui Valeriu Rusu e un elogiu adus Limbii Române.

Valeriu Rusu: Istoria acestor două manuale este istoria vieții mele.

Cele ale lui Eugen Coșeriu, profesor titular la Universitatea din Tübingen, membru al Academiei Braziliene de Filologie, al Academiei Norvegiene, al Academiei Științifice din Heidelberg, membru al Societății Lingvistice Europene, Doctor honoris cauza a mai multor universități din lume, inclusiv al celei de la Chișinău.

Cele ale lui Valeriu Rusu, membru asociat al Academiei din Aix-en-Provence (Franța), azi director al Departamentului Lingvistică Comparată a Limbilor Romanice și Română de la Universitatea Provence.

Din păcate Valeriu Rusu e mai cunoscut în lume decât la el acasă.

De cel de care a auzit un sfert de planetă încă n-a auzit satul lui națal.

Savantul, ale cărui lucrări sînt apreciate de lingviști cu renume mondial, încă nu este membru al Academiei din Chișinău.

Viața lui Valeriu Rusu e un exemplu care spune că, muncind, omul se poate impune, își poate face un nume, poate răzbi oricum și oriunde.

Viața lui Valeriu Rusu e un elogiu adus Limbii Române.

Exemplul vietii lui Valeriu Rusu e o dovedă în plus că geniul neamului nostru e nesecat.

Bun venit Acasă, Valeriu Rusu!

Vă mulțumim că nu ne-ăți uitat și că de acolo, din Franța, ne învățați să vorbim corect dulcea limbă românească.

INIMA MEA TREMURĂ PENTRU BASARABIA

**Prof. Valeriu RUSU,
directorul Departamentului
Lingvistică Comparată a
Limbielor Române și Română,
Universitatea Provence**

Dragi colegi, stimați studenți, onorată asistență!

Întîlnirea de astăzi este un moment unic în viața mea și, recunosc, m-ați copleșit. Sunt convins că nu merit tot ce s-a afirmat despre mine și toate gesturile de solidaritate pe care mi le arătați. Însă pentru că interprez tot ce s-a întâmplat aici mai ales ca pe un gest de solidaritate culturală, decât drept un semn de prețuire a ceea ce am făcut, le accept cu multă plăcere și vă mulțumesc călduros.

Vreau să vă spun că istoria acestor două manuale pe care le vedeați aici, este istoria vieții mele. Când aveam 6 ani, și hălduiam cu copiii din Niorcani, în jurul iazului, într-o seară mama, care avea doar două clase primare, mi-a spus: *Tu,*

băieți, vei fi profesor de română. Fratelui mai mare, Vadim, i-a spus: *Tu vei fi agronom, vei lucra pământul.* Atunci nu am acordat atenție spuselor ei. Dar destinul a vrut să îndeplinească această poruncă a mamei, poruncă a locului și să devin profesor de limba română. De atunci, de la acea vîrstă petrecută la Niorcani, Dondușeni, s-au scurs ani, s-au scurs decenii, au fost vremuri tulburătoare pentru mine. A venit apoi anul 1987, când am plecat la Aix-en-Provence. Mama murise deja în 1981. A venit anul 1990, când a murit fratele meu și nu am putut să merg la înmormântarea lui. În 1991 a murit tatăl meu, și nu am putut să merg la înmormântarea lui. Și atunci, în 1991, după 40 de ani de cercetări și de activitate, mi-am zis: acum înima și mintea mea sunt coapte pentru a scrie, pentru a face un elogiu limbii române. Și m-am apucat în acele momente foarte tulburătoare pentru sufletul meu să scriu aceste manuale. Ele poartă amprenta tremurătoarei aspirații de a transmite ceea ce am moștenit de la părinți, ceea ce mi-a dat țara, ceea ce mi-a dat satul. Așa se explică că, destul de tîrziu, am purces la elaborarea acestor două manuale, pentru că a scrie un manual despre limba ta maternă, despre țara ta, pentru străinătate, înseamnă a-ți asuma o răspundere, o povară extraordinară. Și dacă nu s-ar fi

Valeriu Rusu: Noi toți ar trebui să trăim și să murim acolo, unde ne-am născut, acolo unde am văzut lumina zilei.

Întîmpat acoste momente cruciale din viața mea, nu săn sigur că aş fi avut curajul să mă apuc de această zăbavă.

Evenimentul pe care-l sărbătorim aici, lansarea în versiune rusească a celor două manuale, are o semnificație cu totul excepțională. Am plecat aproape, mi-e și teamă să spun acum, peste jumătate de secol din satul meu. Am peregrinat peste tot, la București, în Europa și după 53 de ani, cărțile mele revin la locul de baștină. Este cel mai frumos omagiu pe care l-am adus vreodată Basarabiei. Prin editarea acestor cărți mă văd reînțors la baștină. Or, așa cum afirma cineva, noi toți ar trebui să trăim și să murim acolo, unde ne-am născut, acolo unde am văzut lumina zilei. Inima mea tremură neostenit pentru Basarabia. Aici este Patria mea, aici îmi sănătă bucuriile și durerile, alături de frumoșii, harnicii, bunii, chinuții și triștii mei basarabeni. Mă întreb mereu: puteau oare să-mi onorez pînă la capăt datoria de fecior al acestui pămînt-martir?

[...] Am avut o șansă să am profesori extraordinari la facultate, am avut o șansă cînd am putut să audiez cursurile lui Iorgu Iordan, Alexandru Rosetti, cursurile lui G. Călinescu. Am avut o șansă cînd încă am mai prins din vechea generație de profesori extraordinari, între care e Tache Papahagi. Nu vreau să-l uit deloc, deși nu mi-a fost profesor direct, l-am frecventat pînă în ziua morții lui. În să aduc un omagiu acestui mare savant și mare patriot. Am avut apoi șansa și curajul să-mi iau lumea în cap, pentru că trebuie să vă spun, este o șansă, dar este și un curaj enorm să pleci în lume. Și pot să spun că sănătă fericit. Dar totuși undeva un grăunte, nu de mînie, de părere de rău există în inima mea: singura mea dorință e să mă întorc acolo unde m-am născut și unde aş vrea foarte mult să fiu de folos. Anume așa înțeleg să răspund la onoarea ce mi-o arătați ...

M-am simțit extraordinar la Chișinău. A doua ședere a mea în Basarabia mi-a confirmat niște lucruri pe care le simteam. Aveți niște

oameni extraordinari: de la redactorii de la radio, de la televiziune, de la Casa Presei la personalitățile pe care am avut ocazia să le întîlnesc la U.L.I.M. și U.S.M., la Academie, la Guvern, la Președinție. Pretutindeni am descoperit oameni de o înaltă cultură, deschiși pentru dialog și hotărîți să schimbe soarta Republicii Moldova. Voi aminti doar cîteva nume: Grigore Vieru, Mihai Cimpoi, Nicolae Dabija, Iacob Burghiu, Vasile Romanciuc, Iulian Filip, Andrei Galben, Anatol Ciobanu, Ion Melnicuc, Alexandru Bântos, Leo Bordeianu, Ion Conțescu, Valentina Tăzlăuanu, Ghenadie Ciobanu, și nu în ultimul rînd Silviu Berejan, Haralambie Corbu, Andrei Andries. Am încredere în pămîntenii mei și sănătă foarte optimist pentru destinul neamului nostru, destinul limbii române. Sunt convins, că zile frumoase ne așteaptă. Sunt sănătă, că se apropie ceasul cînd românii, inclusiv cei din Basarabia, vor spune un cuvînt extraordinar de argumentat, de frumos pentru civilizația Europei, pentru civilizația umanității. Aceasta este, aceasta trebuie să fie aspirația noastră. Sîntem legați, aici, de acest mic pămînt, de acest sat, Niorcani, sau de Sauca, dar avem aspirația universalității. Să nu pierdem momentul, prilejul de a reintra în circuitul valorilor moderne și să nu uităm că numai prin muncă onestă, istovitoare, permanentă, vom reuși să salvăm satul, temelia existenței și rezistenței noastre.

Dle președinte, stimați colegi, onorat senat! Nu voi uita nici odată zilele petrecute la Chișinău, care mi-au prilejuit clipe minunate, de înălțare sufletească. Și în momentele cele mai triste, mai dificile, care vor mai fi în viața mea, ele, aceste clipe, vor constitui unul dintre argumentele care mă vor îndemna, așa cum altă dată numai tatăl putea să mă îndemne: *Nu te da bălete! Mergi înainte!*

**"... INDIFERENT
DE VOLUMUL
RESURSELOR CARE
VIN DIN EXTERIOR,
NUMAI EFORTUL
PROPRIU
ȘI MOBILIZAREA
TUTUROR FORȚELOR
INTERNE
VOR PERMITE
REPUBLICII MOLDOVA
SĂ DEPĂȘEASCA
DIFICULTĂȚILE
ACTUALE
ȘI SĂ-ȘI ASIGURE
UN ALT DESTIN"**

Dialog: Alexandru BANTOS

— Excelența sa
Domnul Marcel DINU,
ambasador extraordinar
și plenipotentiar al României
în Republica Moldova

— Stimate Domnule ambasador, dialogul nostru va fi publicat în revista "Limba Română" la început de an, motiv tocmai potrivit pentru bilanțuri. Vă rog să binevoiți a face o trecere în revistă a schimbărilor produse pe parcursul anului ce a trecut, 1997, în relațiile dintre România și Republica Moldova. Ce momente semnificative putem astăzi evoca?

— Anul 1997 este apreciat ca un an de referință pentru relațiile dintre România și Republica Moldova. Aprecierea făcută la Iași, la 4 decembrie 1997, aparține lui Președinte Emil Constantinescu și este împărtășită de Dl Președinte Petru Lucinschi. Ceea ce cred că a caracterizat în acest an raporturile dintre România

și Republica Moldova o constituie abordarea pragmatică, realistă și dinamică. Important a fost dialogul politic, faptul că cei doi președinți s-au întîlnit de cinci ori în acest an spune ceva.

— E un record absolut în relațiile dintre România și Republica Moldova!

— Da! Au fost întîlniri între prim-ministra, între miniștri de externe, între președinții comitetelor interministeriale pentru relațiile cu România și, respectiv, cu Republica Moldova, a avut loc o multitudine de întîlniri interparlamentare. În general, au crescut foarte mult contactele interumane. și cred că este un cîștiug și în același timp o premisă pentru consolidarea în 1998 a acestor tendințe.

Pe planul relațiilor culturale s-au petrecut de asemenea multe lucruri, și invoca cel puțin patru direcții. Una: continuarea programului de pregătire de cadre în România. În prezent în România se află peste 11 mii de elevi și studenți din Republica Moldova în calitate de bursieri ai Guvernului Român. Un al doilea plan este cel al promovării cărții în limba română, în afara unor donații impresionante făcute de Guvern, numeroase organizații neguvernamentale făcîndu-și din plin simță prezență. Cred că în 1997 am asistat la o dinamică nouă imprimată de legăturile directe dintre edituri, de apariția unor lucrări și în România și în Republica Moldova

editate în comun. și cred că a crescut foarte mult și extinderea pătrunderii de carte în limba română din Republica Moldova în România, îndeosebi cunoscuta *Bibliotecă a școlarului* lansată de agenția "Litera". O a treia direcție o constituie numărul mare de contacte între profesori, între universități. E o legătură tot mai bună.

În fine, aşa cum spuneam, a patra direcție a fost intensificarea contactelor între cetățeni. Peste un milion de cetățeni din Republica Moldova au vizitat România în acest an. Mai puțin semnificativ, poate, este volumul relațiilor comerciale, care se menține în jurul cifrei de 180 de milioane de dolari, în ambele sensuri. Această aparentă plafonare a schimburilor comerciale trebuie judecată și în funcție de posibilitățile efective, în condițiile scăderii volumului de marfă din ambele țări. Deci, în termeni relativi, aş zice, că e vorba mai degrabă de o ușoară creștere. Este de remarcat faptul că România este primul partener economic al Republicii Moldova în relațiile cu țările din afara C.S.I. Însă aici e un domeniu în care mai trebuie multe de făcut.

— Vă rog, Domnule ambasador, să reconstituji împrejurările în care ați luat cunoștință pentru prima dată de realitățile din Republica Moldova.

— Le-am cunoscut în împrejurări bune și mai puțin bune. Bune, pentru că am fost trimis de Ministerul român de Externe, în mijlocul anului 1991, ca să sprijin organizarea Ministerului de Externe din Republica Moldova. Eu și la București m-am ocupat de organigrame ale Ministerului, de regulamente de funcționare și, la cererea Ministerului de Externe din Republica Moldova, am venit la Chișinău pentru a împărtăși ceva din experiența dobândită în acest domeniu. Deci aceasta a fost partea pozitivă. Partea mai puțin bună a fost că tocmai atunci conflictul din Transnistria începea să-și atingă vîrfurile. Am fost implicat în eforturile cvadripartite pentru soluționarea politică a conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova, am făcut parte din comisia cvadripartită, ca repre-

zentant al Ministrului român al Afacerilor Externe. Am fost unul dintre cei care au conceput reglementările privind observatorii militari, modul de acționare și, vreau să vă spun, că după părerea mea, lucrurile au mers bine pînă la momentul Tighina, cînd activitatea observatorilor militari din România, Republica Moldova, Ucraina și Federația Rusă a luat sfîrșit.

Deci, repet, am fost în Republica Moldova, începînd cu anul 1991 și practic, pînă și fi numit ambasador aici, în fiecare an am avut mai multe deplasări la Chișinău.

— Care sunt, în opinia Dumneavoastră, șansele, căile reale de soluționare a diferendului transnistrian?

— Cred că soluționarea diferenței din Transnistria nu poate avea loc decît prin mijloace pașnice, prin mijloace politice. Eu exclud apriori orice fel de altă rezolvare. Unele progrese, deși foarte lente s-au făcut simțite și în 1997. și eu împărtășesc în întregime punctul de vedere al Guvernului de la Chișinău cu privire la accentele care se pun pe calea soluționării conflictului și anume, pe de o parte, realizarea unui grafic pentru retragerea căt mai rapidă a armamentului, munitiei și a forțelor militare ale Federației Ruse din Transnistria și, pe de altă parte, intensificarea eforturilor pentru a se ajunge la un statut special al Transnistriei, parte integrantă a Republicii Moldova. Nu se pune problema unei reglementări, care ar putea să se plaseze în afara respectării stricte a Constituției Republicii Moldova, în afara menținerii integrității, suveranității și independenței Republicii Moldova.

— Să ne referim în continuare la segmentul Chișinău din bogata Dumneavoastră carieră profesională. Prin ce se distinge actuala misiune diplomatică de precedentele?

— În prezent, România are ambasade în foarte multe țări ale lumii. Ambasada României în Republica Moldova are foarte multe trăsături specifice, pornind de la statutul relațiilor privilegiate, speciale, prioritare dintre Republica Moldova și România. Aceasta înseamnă că în

fiecare zi avem ceva important de făcut. Există un număr foarte mare de contacte, vizite, con vorbiri. În plus, la Chișinău, la ambasadă, practicăm politica portjilor deschise. În orice altă ambasadă românească din lume există un program de lucru cu publicul. Eu aici nu-mi pot permite să fac un program de lucru cu publicul din respect pentru toți cetățenii din Republica Moldova care ni se adresează. Deci, caracterul activității este cu totul deosebit.

— Una din misiunile principale ale ambasadei României la Chișinău este promovarea culturii. În ce măsură, Domnule ambasador, instituția în fruntea căreia vă aflați a devenit un centru de propagare a culturii și civilizației românești?

— Este un domeniu în care ambasada nu poate desfășura o activitate de sine stătătoare. E o preocupare prioritară a ambasadei, dar fără conlucrarea cu instituțiile de cultură, cu oamenii de cultură din România și din Republica Moldova, ambasada nu poate realiza progrese deosebite. În momentul de față relațiile în acest spațiu cultural și spiritual sunt bine închegate, dar există loc pentru dezvoltarea și impulsionarea lor și, probabil, că ar fi necesară și o abordare nouă, în plan instituțional. Cred că ar fi deosebit de util dacă am avea aici, la Chișinău, un centru cultural comun, care să nu semene cu centrele culturale românești din diferite capitale ale lumii. Relațiile noastre sunt deosebite de, să zicem, relațiile României cu Franța, Statele Unite sau Germania. Am în vedere un centru cultural care să fie un reper comun, să fie un catalizator, un organizator, un impresar, un manager pentru multitudinea de legături culturale, o instituție de natură să realizeze osmoza dintre diferiți factori ce contribuie la dezvoltarea acestor relații. Printr-o formă superioară de organizare pe plan instituțional, sunt sigur, noi pătem să impulsionăm raporturile culturale dintre România și Republica Moldova.

— Cartea românească, și datorită ambasadei, pătrunde tot mai mult în stînga Prutului. Cum e

difuzată literatura în Republica Moldova? Ce perspective sînt în domeniul consolidării patrimoniului bibliotecilor din republică cu concursul instituțiilor de cultură din Țară?

— Am făcut unii pași foarte importanți și în această direcție. În momentul de față funcționează la Chișinău un număr de 4—5 biblioteci care sunt înfrățite cu biblioteci din România și, din cele 41 de raioane ale dumneavoastră, în cel puțin 20 există biblioteci înfrățite cu biblioteci din România. În cadrul acestor înfrățiri, un număr apreciabil de carte românească este trimis anual în Republica Moldova, cel puțin în aceste biblioteci. Nu pot să nu remarc faptul că avem o colaborare bună, că există la dumneavastră și aici, în Chișinău, spații generoase pentru biblioteci, în condiții în care, cred, că se face o presiune teribilă asupra spațiului pentru buticuri, shop-uri și alte localuri aducătoare de venituri rapide. Or, faptul că pentru carte se găsește spațiu, mă face să subliniez că există foarte multă bunăvoiță și dorință din partea autorităților de a sprijini pătrunderea cărții aici. O a doua direcție importantă este cea a oferirii de carte, ca să spun așa, pe cale instituționalizată între Ministerul Culturii, Guvernul României și Ministerul Culturii din Republica Moldova, beneficiarul imediat fiind Biblioteca Națională care, la rîndul ei, distribuie cărțile în diferite părți ale Republicii Moldova. O a treia cale este cea a donațiilor de carte de către organizații neguvernamentale, și, aici, în măsura în care știm, pentru că sunt foarte multe donații care se fac și de care noi luăm cunoștință din presă, încercăm să sprijinim ca aceste donații să ajungă direct la sat, la școală, la biblioteca sătească și așa mai departe. Este o tendință în creștere de a trimite cartea direct beneficiarului fără prea mulți intermediari. Și, în fine, există o a patra direcție, cea a cărții de școală. În fiecare an un număr important de manuale școlare sunt tipărite în România pentru Republica Moldova. De exemplu, în anul trecut au fost trimise circa 150 de mii de

manuale școlare în valoare totală de peste 600 milioane lei românești. În general, pînă în prezent au venit din România în Republica Moldova peste un milion de manuale școlare, de regulă prin intermediul Ministerului Educației naționale din România și al Ministerului Învățămîntului, Tineretului și Sportului din Republica Moldova care le distribuie școlilor. Sigur, nu vreau să las impresia cumva că e loc de automulțumire. Evident, se poate face mai mult și vom căuta căi și metode care să înlătărească în viitor difuzarea cărții românești celor care au nevoie de ea.

— **Publicațiile de cultură editate în România, în general presa scrisă, continuă să aibă o răspîndire limitată la Chișinău. În ce mod ar putea fi soluționată problema difuzării mai operative și mai variate a presei românești în Republica Moldova?**

— Prezența presei românești în Republica Moldova continuă să fie o problemă deschisă. Soluționarea ei este complicată și datorită faptului că ziarele sunt independente, că nu sunt obligate să răspundă la chemările din partea autorităților. Au și considerente de ordin economic, financiar. Presa este scumpă, distanța este relativ mare, în sensul că mijloacele de transport fac ca presa, totuși o marfă perisabilă, să vină cu întârziere. Am încercat niște soluții, încercăm și în continuare. De exemplu, ambasada încurajează, dar mi-e greu să spun că putem să depășim acest stadiu de încurajare, posibilitatea apariției la Chișinău, a unui ziar săptămînal, cu știrile semnificative din presa română în săptămîna care trece, un fel de "digest" al presei române. Dacă am reușit acest lucru, ar fi o chestiune foarte bună. Absența presei române este, însă, aici tratată, cîteodată, în valoare absolută. Nu cred, că este corect, pentru că presa română nu trebuie redusă numai la cea scrisă. Există și presa electronică. Televiziunea publică română, TVR, se recepționează aici într-un program de 14—16 ore pe zi. În orașe e recepționat de asemenea ProTV-ul, canal particular de televiziune, de la anul, după cîte

cunosc eu, ProTV-ul va emite în direct, la Chișinău pentru toată Republica Moldova. Este ascultat de asemenea postul de radio București, și în mod deosebit București — Actualități recepționat peste tot. Cred, că aceste mijloace electronice suplinesc într-o mare măsură absența, pe care o consider vremelnică, a presei scrise.

— **Schimbul de cadre didactice, în special în domeniul învățămîntului, al științelor umanistice, este de strictă necesitate pentru Republica Moldova. Cum poate fi sporit numărul profesorilor care își perfectionează cunoștințele în instituțiile de învățămînt din România și al cadrelor didactice din dreapta Prutului care vin să-și împărtășească experiența în școlile din Republica Moldova. Ce perspective sunt în acest domeniu?**

— Există perspective favorabile pentru extinderea ariei în acest domeniu, mai ales că aici este vorba de o activitate care trebuie să țină seama, dacă mă refer la mediul universitar, la autonomia universitară, dacă mă refer la școli, la faptul că școlile de astăzi sunt subordonate autorităților locale. Guvernul trebuie să încurajeze, astfel de acțiuni dar inițiativa trebuie să fie pe plan local. și aici vreau să remarc două chestiuni. În luna noiembrie, anul trecut, se semnată la Ploiești un acord de colaborare între organizațiile neguvernamentale ale autorităților publice locale din România și Republica Moldova. A fost o întîlnire fără precedent. Toți președintii comitetelor raionale executive din Republica Moldova au fost la Ploiești, s-au întîlnit cu toți președinții consiliilor județene din România. Repet, e o abordare fără precedent. Documentele au fost semnate de președințele organismului din România, care este DI Duțu, Președintele consiliului județean Constanța, și, din partea Republicii Moldova, de primarul Municipiului Chișinău, DI Serafim Urecheanu. Este preconizată, între altele, o largă colaborare la nivelul școlilor și o înfrângere între județe și raioane. Mie mi se pare că este calea cea mai potrivită pentru a încuraja contactele

directe între școli, între comune, orașe în cadrul unităților teritoriale-perechi. O abordare asemănătoare o promovăm în contextul autonomiei universitare, stabilind legături directe între universități. Avem în vedere posibilitatea ca în 1998 să organizăm un fel de conferință a rectorilor din România și Republica Moldova, care, pe de o parte, să consolideze contactele bilaterale, biuniversitare existente, apoi să ducă și la crearea unor noi perspective de colaborare.

— Cum considerați starea actuală a limbii de stat în Republica Moldova? Ce acțiuni ar trebui întreprinse pentru extinderea ariei de funcționare a ei și pentru ridicarea gradului de cultură a limbii scrise și vorbite?

— Pentru că pînă acum am văzut niște răspunsuri cam lungi, aici am să fiu extrem de succint: să fie respectată Legea din Republica Moldova cu privire la funcționarea limbii de stat. Dacă ar fi asigurată respectarea legii în spiritul și litera ei, ar fi foarte bine.

— Unii vorbesc cu îngrijorare despre cosmopolitismul care a copleșit societățile postcomuniste. Prezintă oare pericol orientarea exagerată spre europenizare și occidentalizare făcută adesea în dauna prestigiului valorilor noastre spirituale? Nu credeți că este o modă care va trece, lăsînd doar niște amare amintiri?

— Eu sunt mai optimist, deși, ar trebui să fiu poate mai conservator. Sunt mai optimist, pentru că, nu cred că e vorba de o orientare exagerată. În primul rînd, sunt convins că nu putem trăi izolați. Aici este un binom foarte interesant și, anume binomul între cultura și civilizația europeană, mondială și cultura și civilizația națională. Eu nu cred că există pericolul de a ne dizolva cumva în civilizația occidentală, de a ne pierde identitatea. Europenizarea aceasta accelerată a fost foarte mult facilitată de progresele realizate în cadrul Pieții Comune care se cheamă acumă Uniunea Europeană și unde lucrurile sunt foarte avansate. Or, se știe bine,

toată lumea vrea să intre în lumea europeană, n-am auzit nici o țară care vrea să iasă din lumea europeană, ceea ce, cred că într-o traducere liberă înseamnă că respectiva instituție prezintă mai multe avantaje decât dezavantaje. Apoi nu am reținut ca în urma consolidării Uniunii Europene Franța, de exemplu, și-ar fi pierdut identitatea națională în favoarea Germaniei sau invers. Menținerea identității culturale naționale, diversitatea culturală ca una din marile valori ale umanității constituie o dimensiune importantă a conceptului privind integrarea europeană. Deci, una dintre tendințele care prevalează programul general de integrare europeană, este menținerea și dezvoltarea identității culturilor naționale și nu dizolvarea lor într-o soluție amorfă. Sigur, vin multe pericole din altă parte și Europa se și apără în acest domeniu. Știți că există o reglementare europeană, care impune, de exemplu, posturilor de televiziune ca să aibă cel puțin 50 la sută filme europene. Există și măsuri de autoprotecție și identității europene și în interiorul identității europene, a identităților culturale naționale.

— În cunoscuta poezie din junețe Eminescu întreba, nu doar retoric: *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie?* Cum am răspunde astăzi la această întrebare?

— De Alexandru Bătoș, este întrebarea cea mai delicată pe care mi-ați pus-o. Am în față frumoasa poezie a lui Eminescu și nu pot să nu remarc actualitatea ei permanentă. Cum aş putea să doresc altceva României, decât *La trecutu-ți mare, mare viitor!*? Cum aş putea dori altceva României, decât *Viața în vecie, glorie, bucurie,/ Arme cu tărie, suflet românesc,/ Vis de viație, fală și mândrie,/ Dulce Românie, astă ță-o doresc!* Idealurile eminesciene au o continuitate cu totul remarcabilă. Sigur, condițiile istorice, politice ale vremurilor în care Eminescu a scris această extraordinară poezie sunt diferite de cele de acum. Probabil că dușmanii pe care îi avea în minte Eminescu atunci, sunt alții acum. Totuși, mai sunt. Dar nu mai sunt

popoare, națiuni dușmane, ci sînt pericole la adresa umanității, pericole de altă natură, ceea ce se spune astăzi, într-o terminologie specifică anumitor categorii sociale, riscurile la adresa securității statelor sînt de altă natură decît cele armate. Dar aceste riscuri totuși mai sînt și probabil că trebuie tratate tot în spiritul viziunii eminesciene din care doresc din nou să citez:

*Visul tău de glorie falnic triumfînd,
Spună lumii large steaguri tricolore,
Spună ce-i poporul mare, românesc...*

— Ce gînduri ați vrea să adreșați acum, la sfîrșit de mileniu, la confluența dintre ani, Republicii Moldova?

— Mai degrabă la sfîrșit de an vechi și început de an nou, fiindcă pînă la sfîrșit de mileniu mai sînt peste 700 de zile. Aș adresa tuturor locuitorilor Republicii Moldova urări de progres pe calea foarte dificilă a democrației și, mai ales, a reformei. Viața arată că, din păcate, între a dori și a realiza sînt mari diferențe și, probabil, că dificultatea principală provine de la asigurarea resurselor necesare. Am certitudinea că indiferent de volumul resurselor care vin din exterior (acestea nu vor fi niciodată suficiente!), numai efortul propriu și mobilizarea tuturor forțelor interne vor permite Republicii Moldova să depășească dificultățile actuale și să-și asigure un alt destin. Este acut necesară o abordare nouă, modernă, a tuturor problemelor și trebuie să privim cu încredere spre viitor, spre o Europă unită. Deci, aș dori tocmai această depășire a dificultăților, relansarea economică și socială, cu relații cât mai strînse cu România, cu țările europene, într-o Europă unită, într-o lume a păcii și securității.

— Stimate Domnule ambasador, cititorul revistei noastre este în special intelectualul Republicii Moldova, profesorul de română, studentul, elevul... Ce ați dori să le spuneți lor, acum, la început de an nou?

— Se întîmplă că sfîrșitul/înce-

putul anului, aşa a vrut Dumnezeu, să fie iarna. Le-aș dori tuturor cititorilor o iarnă ușoară, ca să poată să-și continue procesul de învățămînt în mod normal. Le-aș dori să găsească mijloacele ca să aibă și materialele cu care să poată să-și desfășoare procesul de învățămînt. Mă refer la cărți, manuale, mijloace vizuale și aşa mai departe. Și ceea ce le-aș dori cel mai mult, este ca pasiunea aceasta care a caracterizat întotdeauna categoria largă a pedagogilor, corpul didactic, să constituie o permanentă și un viitor pentru că la urma urmei învățătorii, profesorii au fost în tradiția noastră și mai ales în ultimele secole, în perioada modernă, adevărate făclii ale culturii și civilizației. Sînt convins că vor găsi resursele materiale și spirituale necesare ca să ducă mai departe procesul acesta foarte important, pentru că la urma urmei ce se întîmplă în învățămînt astăzi? Astăzi în învățămînt se croiesc cadrele pentru mileniul următor. Gîndiți-vă foarte bine că cei care termină acum studiile, care sînt înrolați astăzi în învățămînt, liceal sau universitar, vor fi cadrele anilor 2000. De ei va depinde evoluția economică, culturală, politică, socială din Republica Moldova. Trebuie, aşadar, să se acționeze în domeniul învățămîntului avînd perspectiva clară a acestui viitor, și cu hotărîre deosebită să fie asigurată ziua de mîine a Republicii Moldova.

— Vă mulțumesc, Dle ambasador, pentru amabilitatea de a ne acorda acest dialog.

— Și eu vă mulțumesc pentru intenția de a susține această disenție. Adresez, în încheiere, calde felicitări cititorilor revistei dumneavoastră, editorilor revistei "Limba Română", dumneavoastră personal. Rămîn cu convingerea că faceți o treabă bună, pentru că dumneavoastră, după cîte am înțeles, faceți cultură, educație, instrucție. Sigur, a face instrucție și cultură, înseamnă a face politică culturală, dar asta nu este legată de partizanat politic, și cred că se face un lucru bun.

Încă o dată felicitări cu prilejul noului an și toate cele bune!

Nicolae MĂTCĂŞ
Chişinău

CUVINTE MARGINALIZATE PE NEDREPT

Timp de mai bine de cincizeci de ani s-a vorbit numai despre influența chipurile binefăcătoare a limbii ruse asupra limbilor naționale ale popoarelor neruse din fosta U.R.S.S. Chiar și atunci cînd limba rusă strîmtorase la limită folosirea limbii materne a băstinașilor din republicile unionale tot de influență benefică se vorbea: despre așa-zisa îmbogățire a lexicului, despre internaționalizarea lui etc. Se ajunsese pînă la afirmația aberantă despre constituirea unui fond lexical comun în exprimarea eterolinguală a celora care reprezentau așa-numitul "popor sovietic".

Abia după căderea Imperiului sovietic specialiștii în materie de limbă au calificat procesul nefiresc al interacțiunii (dirijate) dintre limba rusă și limbile naționale în termenii adecvați: rusificare forțată, eliminarea din sferele vitale de activitate a limbilor naționale. Referitor la limba română din Republica Moldova, s-a vorbit în termeni ceva mai eufemistici despre o deromanizare a lexicului (A. Ciobanu), deși deromanizarea, în cazul dat, este aceeași rusificare. De ce să nu le spunem lucrurilor pe nume?

În cele ce urmează ne propunem să atragem atenția cititorilor (dar și a funcționarilor care veghează aplicarea legislației lingvistice) asupra unui caz de înlăturare din circuitul lingvistic al românilor moldoveni a celor mai elementare cuvinte uzuale tradiționale: *lăptărie, pescărie, brutărie, ceasornicărie, berărie, tutungerie, tocilărie*,

lăcatușărie, tăbăcărie, marochinărie, tinichigerie, blănărie, plăpumărie, cizmărie, spălătorie, uscătorie etc. Sunt cuvinte derivate pe teren propriu cu sufixul mai vechi - *arie* (el însuși constituit, de multe ori, din două elemente detașabile: sufixul *-ar* ce formează nume de agent: *lapte+ar = lăptar, ceasornic+ar = ceasornicar, blană+ar = blănăr* și sufixul *-ie*, care denumește locul unde prestează muncă agentul în *-ar*: *lăptar+ie = lăptărie, ceasornicar+ie = ceasornicărie, blănăr+ie = blănărie*), fie, moștenite din latină ori împrumutate cu acest sufix — cel mai des în varianta *-erie* — din limbile române surori (în mod curent — din franceză); *marochinărie, parfumerie, tapărie, patiserie*, fie formate prin analogie pe teren românesc: *lăcatușărie, gogoșerie* etc. Unele din ele, deși s-ar părea că au în structura lor același sufix compus, pe terenul limbii contemporane nu au decît sufixul *-ie*: *stolerie* (format din *stoler+ie*, *frizerie* (format din *frizer+ie*) și a. Structura altora a devenit de-a dreptul inanalizabilă din punctul de vedere al limbii române contemporane: *distilerie, imprimerie, infirmerie* și a. Ceea ce ne interesează aici, însă, nu e atât compoziția lor morfematică (rădăcină, sufix, terminație), cît, mai ales, faptul că în limba română din spațiul basarabean ele au fost, încetul cu încetul, marginalizate, apoi uitate și, în consecință, cu excepția cîtorva: (*ospătărie, frizerie, croitorie, florărie, lemnărie, fierărie*), scoase din uzul generațiilor postbelice, mai ales al celor de la oraș. Ne referim în special la unul din sensurile fundamentale pe care îl au cuvintele din acest cîmp semantic și anume: cel care e legat de noțiunea de "loc" ("locul unde se produc.."; "locul unde se vînd..."; "locul unde se află..." anumite obiecte, produse și a. m. d.), făcînd abstracție de celelalte sensuri ale lor (cu excepția, poate, a celui care desemnează o colectivitate de obiecte, căci el e prezent chiar atunci

cînd ne referim la un anumit loc, o anumită încăpere — local, prăvălie, dugheană, raion dintr-uri magazin etc.). Un copil basarabean de la țară știe că locul cultivat cu pepeni verzi (harbuji) și galbeni (zemoși) se numește *harbuzărie*; pentru el *bostănăria* e numai locul unde se cultivă *bostani* și aproape că nu cunoaște cuvîntul *pepenărie* “loc cultivat cu pepeni”, care, pentru un copil din România, este un cuvînt comun, sinonim atât cu *bostănărie*, cît și cu *harbuzărie* (ultimul avînd, pentru românașul din Țară, un colorit regional, moldovenesc). Același basarabean de la țară știe că *pescăria* e locul unde pescarii ies la mal după ce au pescuit și deșartă peștele prin (o parte din el puñind-o în vînzare chiar aici, pe loc), pe cînd basarabeanul de la oraș a uitat de-a binelea că prăvălia sau numai un raion dintr-o alimentară unde se vinde pește și produse din pește se numește de asemenea *pescărie*.

Un om de la țară știe ce înseamnă și mai folosește deocamdată în exprimare cuvinte ca *lutărie* (“loc, groapă de unde se scoate lut”), *lemnărie* (“local, atelier în care lucrează lemnarul; tîmplărie”), *tîmplărie*, *dulgherie* (“atelierul dulgherului”), *fierărie* (“atelier în care fierarul prelucrează fierul, confectionând diverse obiecte”), *tăbăcărie* (“locul unde se argăsesc pieile; atelierul tăbăcarului”), *pielărie* (“locul unde se tăbăcesc pieile; tăbăcărie”, dar și “prăvălie în care se vînd piei prelucrate”), *bârbierie* (“atelier pentru tuns sau ras, frizerie”), *măcelărie* (“prăvălie în care se vinde carne”), dar aproape că a uitat sau nu mai întrebuițează în mod curent cuvinte ca *arămărie* (“fabrică sau atelier în care se produc obiecte de aramă; prăvălie în care se vînd obiecte de aramă”), *alămărie* (“fabrică sau atelier în care se produc obiecte de alamă; prăvălie în care se vînd alămuri”), *alvițărie* (“fabrică în care se produce ori prăvălie sau dugheană în care se vinde alviță”), *ceasornicărie* (“atelier

sau prăvălie unde se repară ori se vînd ceasornice”); *covrigărie* (“local unde se fabrică și se vînd covrigi”), *gogoșerie* (“local unde se fac și se vînd gogoși”), *blânărie* (“prăvălie în care se vînd blânuri”), *plăpumărie* (“atelier în care se fac sau prăvălie în care se vînd plăpumi”), *șelărie* (“loc unde se confectionează sau se vînd și ei ori alte obiecte de harnășament”), *curelărie* (“prăvălie sau raion într-un magazin unde se vînd curele și articole de piele”), *marochinărie* (“atelier unde se prelucrează sau magazin în care se vînd obiecte făcute din marochin”), *șepcărie* (“atelier unde se confectionează sau prăvălie în care se vînd șepci”), *mezelărie* (“fabrică sau prăvălie de mezeli”), *hămurărie* (“locul unde se fac sau unde se vînd hamuri”), *țiglărie* (“locul unde se fac sau unde se vînd țigle”), în timp ce consîngeanul lui mutat cu traiul la oraș nu le mai întrebuițează nici pe primele, nici pe cele de la urmă.

S-ar putea să ni se reprozeze că unele au un colorit arhaic (*șepcărie*, *șelărie*, *hămurărie*, *curelărie* etc.), meseria însăși devenind rarismă sau dispărînd cu totul. Am obiecta prin invocarea argumentului că revenim la unele din vechile forme de gospodărire și de proprietate, cînd vor renaște neapărat și meseriile de odinioară pe cale de dispariție, iar drept consecință — și, denumirile lor, precum și ale acțiunilor, activităților, obiectelor adiacente. Vor conviețui, adică, și *tractorul*, dar și *calul*; și *șenilele*, dar și *hamurile* și *șeile*; și *turnătorile* și *oțelăriile*, dar și *hămurăriile* și *șelăriile*...

Tăranul și orășeanul din fosta Moldova Sovietică nu vor întîlni nici în Chișinăul de astăzi din aşa-zisul stat independent și suveran inscripții în limba maternă de tipul *spălătorie auto*, *brutărie* (“local în care se fabrică sau în care se vinde pîne”), *franzelărie* (“brutărie în care se pregătesc sau prăvălie în care se vînd franzele”), *benzinărie* (“loc unde se aprovisionează cu benzină”), *berărie* (“local în care se bea bere”), *vinărie* (“loc în

care se păstrează și se vinde vin"), *rachierie* ("loc unde se fabrică sau unde se vinde rachiu"), *papelarie* ("magazin sau raion într-o librărie, unde se vînd caiete, creioane, pixuri, hîrtie etc."), *tapițerie* ("atelier sau prăvălie în care mobila se capitonează, se învelește cu stofă, cu mătase etc. sau, respectiv, se vinde"), *patiserie* ("local în care se vînd și se consumă pateuri, plăcinte; plăcintărie"), *rotisserie* ("local în care se servesc fripturi la grătar"), *mercerie* ("prăvălie în care se vînd tot felul de măruntișuri — ață, nasturi etc. — întrebuițate la cusutul, la garnisirea sau la repararea îmbrăcăminte"), *simigerie* ("local în care se fac și se vînd simiți, covrigi, plăcinte"), *imprimerie* ("atelier în care se imprimă țesături"), *infimerie* ("încăpere într-un internat, într-o cazarmă și a. în care se examinează sau se îngrijesc bolnavii"), *gogoșerie* ("local unde se fac și se vînd gogoși"), *lăcătușărie* ("local unde se fac sau se repară lacăte, broaște, chei etc."), *tocilărie* ("local în care se ascut instrumente de tăiat"), *sifonerie* ("local în care se încarcă sifoanele cu apă gazoasă"), *braserie* ("local în care se servesc preparate culinare, specialități de cofetărie și de patiserie, precum și băuturi"; à propos, inscripția *кулинерие, инфилитा* pînă nu demult în mai toate orașele noastre, este absolut inadecvată pentru denumirea localului în care se vînd preparate din carne!), *tutungerie* ("prăvălie în care se vînd țigări, tutun, chibrituri, brichete și a."), *tinichigerie* ("atelier sau prăvălie în care se lucrează și se vînd obiecte de tinichea"), *pompierie* ("locul, sediul în care se află mașinile de stins incendiile"), *ceainărie* ("local în care se servește ceai"), *casierie* ("încăpere, serviciu într-o instituție sau întreprindere, unde se primesc, se păstrează și se distribuie bani"), *bragagerie* ("loc unde se prepară sau se vinde bragă"), *mustărie* ("loc unde se vinde must"), *iaurgerie* ("prăvălie în care se vinde iaurt (și alte produse lactate)"), *cofetărie* sau *confiserie* ("lo-

cal în care se vînd și se consumă dulciuri"), *lampisterie* ("loc unde se păstrează și se repară aparatelor de luminat"), *trezorerie* ("oficiu unde se păstrează și se administreză tezaurul public"), *feculerie* ("fabrică de produse făinoase, de amidon") și a. Le vor auzi, poate, din gura feciorilor ori fiicelor lor care își fac studiile la Iași, Cluj sau București, însă nu le vor prinde din zbor, că că vreme limba română nu funcționează liber la ea acasă. În schimb cuvinte și îmbinări ca *молочная, чайная, сосисочная, Дом быта, примерочная, моечная* (pînă și *мититеянная, гратарная!*) ne-au inundat orașul și ne-au întunecat mintile, de nu mai știm cum îi zice greblei pre românește. Nu e oare timpul să declarăm un război hotărît atât barbarismelor-rusisme, cât și indiferenței, lenei și ignoranței și să facem ordine în gospodăria noastră lingvistică?

Quousque tandem abutere,
ignoratio, patientia nostra?...

**Ion MELNICIU
Chișinău**

CAPCANELE PLEONASMULUI

Mă sună într-o bună zi un cunoscut și mă întrebă prompt:

— Cum înțelegi sintagma **exemplul pildei**?

— În ce context? Încerc să precizez.

— E o rubrică de ziar, îmi răspunde conlocutorul.

— E un **pleonasm**, adică o greșală de exprimare constând în folosirea alăturată a unor cuvinte, construcții cu același înțeles.

— Deci, e o greșală propriu-zisă?

— Nu întotdeauna. Vorba e că pleonasmul nu este numai o greșală de exprimare, ci și o figură de stil. În cazul nostru (exemplul pildei) e o situație aparte. Sintagma de la sine, în afara unui context favorabil deschirării semantice, nu ne spune nimic. Or, scopul stilistic pe care și l-a propus autorul e ascuns. Cititorul, nedumerit, rămîne la ideea că, într-adevăr, e o expresie superfluă. Dat fiind faptul că pleonasmul se prezintă ca un fenomen lingvistic negativ, dar și pozitiv, cine intenționează să-l folosească în scopuri stilistice trebuie să țină cont de această stare de lucruri și să fie mai explicit în exprimare.

Un lucru însă e cert: pentru a delimita **pleonasmul-greșală de pleonasmul-figură de stil** e absolut necesar să cunoaștem cele două trăsături definitorii ale sale: în primul caz — folosirea inutilă a două cuvinte alăturate cu același înțeles ține de subconștient, adică vorbitorul nu-și dă seama de greșeala comisă, pe cînd în al doilea caz (al figurii de stil) avem de-a face cu un act de conștiință, o voită dublare semantică a primului element din sintagmă. Scopul e transparent: a exprima mai energetic, mai

convincător ideea sau imaginea respectivă. Una-i cînd spunem adevărul adevărat, a ieși afară, a coborî în jos, vorbirea omenească, cerneala neagră, repriza a două și a. pe care uzul (norma) le acceptă, și cu totul e altceva cînd spunem **scurtă alocuțiune**. Numai pentru cine nu știe că alocuțiunea înseamnă "scurtă cuvîntare ocazională" e posibilă îmbinarea pleonastică **scurtă alocuțiune**, care echivalează semantic cu "o scurtă scurtă cuvîntare". Iar de aici și o altă greșală — **amplă alocuțiune**, adică "o mare scurtă cuvîntare". E o absurditate. Dar, din păcate, greșeala mai persistă în vorbirea persoanelor indiferente față de modul de exprimare.

Pleonasmul întotdeauna s-a bucurat de atenția specialiștilor în materie de limbă, fie ca figură de stil, fie ca greșală de exprimare.

Ceea ce ne-a determinat să reluăm în dezbatere această problemă este, firește, faptul că greșelile de pleonasm persistă în publicațiile periodice, în vorbirea orală, în emisiunile radio și TV.

Persoanele care comit atare greșeli uită de un simplu adevăr: cuvîntul, înainte de a fi lansat în uz, trebuie bine cîntărit, analizat în parte, dar și bine potrivit cu alt cuvînt.

Efectul scontat este obținut în cazul cînd plasăm cuvîntul la locul potrivit. Cineva numea greșelile de pleonasm exces de zel. La figurat, desigur. Într-adevăr, cum am putea explica altfel expresia pleonastică **aniversarea a 5 ani** decît sărgină exagerată de a-și formula cu maximum de precizie gîndurile, ideile sale. Autorul exemplului cu pricina involuntar, probabil, a dublat conținutul semantic al substantivului **aniversare** prin alăturarea la acesta a substantivului **an**, fără a observa prezența lui în primul cuvînt — **aniversare**. Greșeala am atestat-o în ziarul "Tineretul Moldovei" din 20 noiembrie '96: "**Aniversarea a 5 ani** de la independentă, pe care am marcat-o la 27 august 1996, este un act semnificativ al unor realizări politice, dar nu și economice ...".

Cazul este cu atât mai regretabil,

cu cît se știe că exemplele de acest fel au fost analizate nu o singură dată. Iată, însă, un exemplu original în felul său: **"Fetele, mai cu seamă cele nemărătate, prin diferite procedee magice pot să-și vadă ursitul (în oglinda unei ape, în fereastră etc.) și să afle cum va fi acesta (urât sau frumos, bogat ori sărac, tânăr sau bătrân)"** ("Vocea poporului", 10 decembrie '96).

Fată, conform dicționarelor explicative, înseamnă "persoană de sex feminin, necăsătorită". Prin urmare, dacă am spus **fetele**, nu mai era nevoie să precizăm **necăsătorite**. Îmbinarea dată nu cadrează cu logica lucrurilor. Căitorul e derutat și se poate întreba: există și **fete căsătorite**? Astfel, ne-am ales cu un paradox.

În plus, exemplul mai șochează și prin o altă asimetrie logică. Observați: fetele pot să-și vadă ursitul ... și să afle cum va fi acesta: urât sau frumos, bogat ori sărac, tânăr sau bătrân. Prima pereche de calitative ale ursitului distonează de celelalte două prin faptul că pe primul plan e situat atributul negativ (urât), apoi cel pozitiv (frumos). În mod obișnuit orice fată își dorește un băiat **frumos**. Deci, era firesc, logic, să spunem **frumos** sau **urât**, ca și în cazul perechilor ulterioare.

Și ca să revenim la pleonasm, mai analizăm cîteva greșeli. Una am auzit-o într-o emisiune radiofonică: **"Voi exemplifica două exemple edificatoare ..."**.

A exemplifica înseamnă "a ilustra ceva prin exemple".

La ce bun atunci reluarea inutilă a substantivului **exemplu**? Situația e similară și în cele ce urmează.

1. Cele mai multe lectii sunt de **familiarizare inițială** cu materia.

În accepție didactică **a-i familiariza** pe elevi cu materia nou studiată înseamnă a le aduce la cunoștință, pentru prima oară, noțiuni elementare privind tema predată. Firesc ar fi să spunem simplu: **lectiile de familiarizare cu noile noțiuni**. Greșeala e cu atât mai regretabilă cu cît a fost atestată într-un studiu de metodică.

Pleonasmele sunt comise chiar și în titlurile sau rubricile de ziar. Într-

un trecut nu prea îndepărtat unele publicații periodice de la noi abundau în titluri de tipul: **Economia trebuie să fie economicoasă**. Involuntar, te întrebi: este și **economie risipitoare**? Astăzi, slavă Domnului, am renunțat la **economie economicoasă**. Dar n-am reușit să renunțăm însă și la pleonasm. Chiar nu demult mi-am notat următorul titlu al unui articol de ziar: **imperativul — să ne adunăm împreună grămăjoară**. Autorul, e ușor de ghicit, pur și simplu, n-a meditat îndea juns asupra expresiei pleonastice **împreună grămăjoară**. Deci, o mică neatenție i-a jucat festă. Oricine înțelege că nu poți fi **grămăjoară** fără să fii **împreună**. Prin urmare, era suficient să spunem doar **"Imperativul — să ne adunăm grămăjoară"**.

La radio un vorbitor și-a permis o expresie cu totul ieșită din comun: "Azi, anul curent ...".

Dacă e azi, clar că nu poate fi alt an decât cel în curs.

Supărătoare sînt și pleonasmele de mai jos.

Un specialist în domeniul comerțului afirma într-o emisiune televizată că **80 de procente la sută** din pînă va fi vîndută la preț stabil.

Oricine știe că **procent** are sensul de "a sută parte dintr-o cantitate". **80 la sută** înseamnă "80 de sutimi dintr-o cantitate". Alăturate, aceste expresii reliefeză un evident "exces de zel".

Numai vorbitorii care nu stăpînesc cuvîntul sau nu cîntăresc îndea juns semnificația sintagmelor constituite din cuvinte cu sensuri apropiate (identice) pot nimeri în capcanele pleonasmului. Elocvențe în acest plan sunt și exemplele:

1) ... am vrea să ridicăm cu mare nebucurie un netoast în necinstea **măriilor dumneavoastră** (L.A.). Spunem, de obicei, Măria ta, Măria sa, Măria voastră — formule de politețe construite din termenul de reverență **Măria** și un pronume posesiv (ta, sa, voastră). Nu e firesc, însă, a plasa după termenul de reverență un pronume de politețe (dumneavoastră), compus din **domnia + voastră**, căci, astfel, facem loc

pleonasmului.

2) Pe doamna (omitem, firește, numele — n. n.) ..., redactor la **Telematinalul TV**, o admir de mai multă vreme (L. A.).

De vreme ce am spus **Telematinal**, nu mai era nevoie de TV, care, de fapt, e același lucru.

3) Radiooul transmite în toate anotimpurile colinde, lucru ce constituie, după părerea mea, o lipsă de respect față de tradiționala datină de preamărire a sărbătorilor Nașterii Mîntuitorului (L. A.).

Adjectivul **tradițională**, pe lîngă substantivul **datină**, este în plus, deoarece semnificația lui se conține în însuși termenul **datină**, care denotă sensul de "tradiție, obicei consacrat, deprindere devenită tradițională și colectivă". Prin urmare, îmbinarea **datină tradițională** este echivalentă, în plan semantic, cu "tradiție tradițională", îmbinare pe care nimeni nu o poate accepta.

4) Lucrările scrise ale elevilor contribuie la îmbogățirea **vocabularului de cuvinte** al elevilor.

Exemplul I-am atestat într-o comunicare a unui profesor școlar la o conferință într-un centru raional.

Desigur, expresia șochează prin vecinătatea nefirească a termenilor **vocabular și cuvinte**, știindu-se că **vocabular** nu e altceva decât "o totalitate de cuvinte". Admitînd îmbinarea în cauză, acceptăm în mod conștient o greșeală gravă de exprimare: **totalitatea cuvintelor de cuvinte**.

5) Similar e și următorul exemplu: Ne-am adresat la **municipiul orașului Chișinău** (TV).

Termenul **municipiu** a fost repus de curînd în circulație și, posibil, vorbitorul cu pricina nu-i cunoaște conținutul semantic, dacă și-a permis să-l alătureze la **oraș**. Însuși **municipiu** înseamnă "oraș cu un număr mare de locuitori și cu o viață economică, politică și social-culturală dezvoltată avînd o anume autonomie administrativă". Concluzia nu poate fi decât cea dezaprobată: e o greșeală ieșită din comun.

În nici un fel nu pot fi justificate exemplele spicuite din diferite publicații periodice de la noi.

6) Încă o dată în plus țărani noștri au confirmat că vor pămînt.

7) Pămîntul este proprietatea noastră proprie.

8) Studenții-practicanți vor studia particularitățile individuale ale fiecărui elev în parte.

9) Trebuie să acordăm ajutor studenților-practicanți în organizarea diverselor activități **Instructiv-didactice**.

În grecește **didactikos** însemna "instruire". Or, **didactic**, îmbinat cu **instruire**, nu adaugă o nouă încărcătură semantică, ci, mai degrabă, generează un nonsens.

Expresia frazeologică a **tăcea chitic** e cunoscută de toți vorbitorii de limbă română și e folosită corect în sensul de "a nu spune absolut nimic, nici un cuvînt". Dar nu fiecare s-a întrebat ce înseamnă **chitic**. Poate anume de aceea și am atestat pleonasmul de mai jos: "... șefii noștri cei mai mari și toți ceilalți dregători tac **chitic**, ca pești ..." (L. A.).

Dacă autorul acestor rînduri știa că **chitic** e "un nume generic dat peștilor mărunți", nu recurgea la o atare comparatie. Descifrată semantic, comparația echivalează cu "a tăcea (ca un) pește mic, ca pești".

Tocmai de aceea trebuie să evităm pleonasmul cînd acesta nu are valoare stilistică.

Alteori constatăm doar un aparent pleonasm. De ex.: ... nu a putut să-și amintească de Mihail Kogălniceanu, care a fost și primul **prim-ministru** al României (L. A.).

Deși numeralul ordinal **primul** se conține ca element de compunere cu autonomie semantică în **prim-ministru**, nu putem vorbi de o repetare inutilă a aceluiași cuvînt, deoarece ele (numeralele) denotă semnificații diferite: **primul** are sensul de "cel dintîi (în spațiu sau în timp)", iar **prim** atribuie substantivului **ministru** valoare, importanță și înseamnă "întîiul în categoria respectivă; situat pe cea mai înaltă treaptă".

Concluzia se cere de la sine: pleonasmul propriu-zis trebuie delimitat de cel aparent, căci oricînd ne pot surprinde capcanele lui.

Nona VRABIE
U.L.I.M., Chișinău

DECALAJUL ÎNTRE SISTEM ȘI NORMĂ ÎN FUNCȚIONAREA UNOR CUVINTE

Corelația între sistem, uz și normă, ca fenomen general, characteristic tuturor limbilor, a fost abordată în plan teoretic mai demult, într-un studiu capital, de către ilustrul lingvist Eugeniu Coșeriu, însă la nivelul unei limbi aparte ea are o multitudine de aspecte neelucidate. Prezintă un deosebit interes cercetarea decalajului între sistem, uz și normă și a posibilităților nebănuite ale sistemului de a crea fapte de limbă.

Este deosebit de interesantă și examinarea fenomenului în cazul în care faptele de limbă sănătății împrumuturi sau calcuri.

Vom examina doar cîteva exemple de decalaj între sistem, uz și normă, cazuri în care formele corespunzătoare sistemului, uzului și normei nu și-au încheiat încă evoluția și de aceea utilizarea lor mai prezintă încă dificultăți și fluctuații.

AVIZAT

Funcționarea substantivului aviz în limba română este conformă cu normele literare și, în anumită măsură, cu sistemul limbii. Se constată o coincidență deplină a formelor atestate în uz cu cele recomandate de norme și, parțial, cu cele oferite de sistem. Sub aspectul conținutului cuvîntului respectiv constatăm în uz, în sistem și în normă aceleași două sensuri cunoscute: 1. Înștiințare scrisă cu caracter oficial; anunț; 2. Apreciere competentă emisă de cineva asupra unei probleme în dezbatere.

Verbul a aviză are aceleași forme în sistem, în uz și în normă (considerăm de prinos a le prezenta aici). Conținutul verbului respectiv include două sensuri

analoage celor pe care le are substantivul aviz: 1. A înștiință în scris pe cineva în mod oficial despre un fapt; 2. A-și exprima părerea autorizată într-o chestiune aflată în dezbatere pentru a aprecia ceva. Doar participiul avizat (conversionat în adjectiv) generează un decalaj serios între conținutul lui, oferit de sistemul limbii, cel recomandat de normă și cel atestat în uz. Vom prezenta în detaliu acest decalaj.

În sistemul limbii lucrurile se prezintă în felul următor:

1. Dacă a aviză înseamnă, în primul sens, "a înștiința pe cineva", este normal și în spiritul limbii, adică în conformitate cu sistemul, ca participiul avizat (conversionat în adjectiv) să însemne "cel înștiințat". Această rațiune are ca suport logic analogii de tipul:

— dacă supraveghem pe cineva (sau ceva), obiectul asupra căruia este îndreptată acțiunea se definește ca "cel supravegheat";

— dacă iubim pe cineva (sau ceva), obiectul la care se referă sentimentul nostru se definește ca "cel iubit";

— dacă criticăm pe cineva (sau ceva), obiectul la care se referă critica se definește ca "cel criticat";

— dacă însărcinăm pe cineva, obiectul căruia îl este dată sarcina se definește ca "cel însărcinat".

În concluzie: dacă avizăm pe cineva, obiectul căruia îl este adresat mesajul se definește ca "cel avizat".

Să aplicăm aceste formule abstracte într-un enunț concret: *Secretara îl avizează pe președintele consiliului despre materialele prime*. De aici reiese că: președintele consiliului este avizat despre materialele prime, fapt care confirmă o dată în plus că sistemul limbii oferă participiului avizat sensul de "înștiințat, pus la curent". Pentru facilitarea sistematizării structurilor în cauză vom marca acest sens prin A.

2. Dacă a aviză înseamnă, în sensul al doilea, "a-și exprima părerea autorizată într-o chestiune aflată în dezbatere pentru a aprecia ceva", este normal și în spiritul limbii, adică în conformitate cu sistemul, ca participiul avizat (conversionat în adjectiv) să însemne "cel apreciat". Vom arăta, după cum am procedat și mai sus, cîteva

analogii care formează sistemul și care servesc ca suport logic în definirea sensului participiului în cauză:

— dacă se evaluatează patrimoniul unei unități economice, obiectul supus evaluării se definește ca "cel evaluat";

— dacă se analizează manuscrisul unei monografii, obiectul supus analizei se definește ca "cel analizat";

— dacă se apreciază valoarea unei opere literare, obiectul supus aprecierii se definește ca "cel apreciat";

— dacă se contestează decizia unei instanțe de judecată, obiectul supus contestării se definește ca "cel contestat".

În concluzie: dacă se dă un aviz la un proiect de lege, proiectul evaluat în aviz se definește ca "cel avizat". Prin urmare, conform sistemului limbii am putea spune că un proiect de lege (o lucrare, un manual etc.) este avizat în sensul că este "apreciat printr-un aviz". Vom marca acest sens prin B.

În norma literară cuvântul *avizat* este dat ca adjecțiv cu mențiunea *despre oameni* și cu sensul "care dovedește informare, pregătire, competență (într-un anumit domeniu) (a se vedea *Dicționarul explicativ al limbii române*)". Vom marca acest sens prin C.

În uzul limbii române, în special în comunicarea orală, cuvântul *avizat* este atestat cu toate cele trei sensuri arătate mai sus (A, B, C). E de remarcat faptul că sensurile A și B sunt mai frecvente în mediul vorbitorilor mai puțin instruiți, iar sensul C este atestat preponderent în limbajul celor ce respectă normele literare.

Din cele de mai sus se poate observa că funcționarea participiului (adjectivului) *avizat* generează sub aspect semantic un decalaj între ceea ce oferă sistemul, ceea ce recomandă norma și ceea ce atestă uzul. Cauza acestui decalaj constă în faptul că *avizat* este un împrumut (din limba franceză) care încă nu și-a încheiat perioada de acomodare în limba română. Norma recomandă a-l folosi cu sensul preluat din limba franceză (*avisé*), sistemul exercită o presiune pentru a-l asimila, iar uzul îl admite funcționarea atât cu sensul recomandat de normă, cât și cu cele oferite de sistem. Cu alte cuvinte, participiul adjectivizat *avizat* este deocamdată într-o stare de "fermentare",

uzul fiind acela care va decide funcționarea lui și va determina norma.

A LICENȚIA

Unul din sensurile substantivului latinesc *licentia* era "îngăduință de a face ceva; libertate". E interesant să se confrunțe în acest sens adjecțivul *licens* și adverbul *licenter*, ambele însemnând "liber".

Din latină cuvântul *licentia* a fost moștenit în franceză în forma *licence* cu sensul inițial de "permisiune exceptiōnală", iar din franceză a fost împrumutat în română în forma *licență* cu mai multe sensuri evolute din care în cazul de față ne interesează în special sensul "autorizație eliberată de anumite organe competente pentru desfășurarea unor activități". Astfel, observăm că în toate cele trei limbi (latină, franceză și română) cuvântul exprimă ideea de libertate, permisiune.

Substantivele *licencié* în franceză și, respectiv, *licențiat* în română sunt, în mod absolut normal, în legătură logică cu *licence* și, respectiv, cu *licență*, numind persoana care a obținut o licență de activitate la absolvirea studiilor superioare.

Verbul românesc *a licenția*, continuând seria logică și formând un microsistem semantic împreună cu substantivele *licență* și *licențiat*, ar trebui să însemne, conform sistemului, "a elibera cuiva o licență". Vom marca acest sens prin A.

Norma literară recomandă să folosi verbul *a licenția*, ca în limba franceză, cu sensul de "a concedia pe cineva dintr-un serviciu". Vom marca acest sens prin B.

Deși s-ar părea că sensul B mai păstrează o anumită legătură (slabă) cu ideea de a elibera (ea poate fi istoric este restabilită), totuși el este incompatibil cu sensul A și chiar în relație opozitivă, de antonimie. A se observa: "a da cuiva permisiunea de a desfășura o activitate" (A) și "a lua cuiva permisiunea de a desfășura o activitate" (B).

Tocmai de aceea atestăm în uzul oral *a licenția* cu două sensuri distonante, a căror existență și concurență este inexplicabilă pentru majoritatea vorbitorilor. Firește că

persoanele care cunosc bine norma literară utilizează cu sensul B cuvîntul examinat, iar cealaltă parte de vorbitori (presupunem că e majoritatea) — cu sensul A.

A CONCEDIA

Conform normelor literare verbul *a concedia*, ca și etimonul lui franțuzesc *congedier*, înseamnă "a elibera pe cineva dintr-o funcție, din serviciu".

Substantivul *concediu*, format probabil din verbul *a concedia* după modelul franțuzescului *congé*, are sensul de "interval de timp stabilit legal, în care salariații sunt scuțiți de a presta munca, primind pe parcursul acestui timp remunerația cuvenită".

Asemănarea aspectului sonor al verbului *a concedia* și al substantivului *concediu* și legătura derivativă a acestor cuvinte presupune în mod normal și o legătură semantică între ele, care ar forma un microsistem. Tocmai această legătură s-a și realizat în conștiința vorbitorilor din Basarabia, consolidându-se astfel microsistemul care, după cum am arătat mai sus, există în mod obiectiv.

Vorba e că în uzul limbii române din Basarabia substantivul *concediu* a avut și are pînă în prezent o frecvență normală, funcționînd ca în limba literară. Însă verbul *a concedia* a fost utilizat cu o frecvență incomparabil mai scăzută, sensul acestuia fiind asociat de către mulți vorbitori cu sensul substantivului *concediu*, sesizat ca un cuvînt deja "așezat" în limbă. Acest fapt a făcut ca în uzul oral din Basarabia *a concedia* să fie folosit atât cu sensul de "a elibera pe cineva dintr-o funcție, din serviciu", cât și cu sensul de "a da cuiva un concediu". Ce-i drept acest din urmă sens se întâlnește mult mai rar, în special în limbajul unor vorbitori neinstruiți.

Seria exemplelor de mai sus, care poate fi continuată, demonstrează starea funcționării unor neologisme și decalajul între normă și sistem, generat de ele. Problema acestui decalaj este complexă, atât sub aspectul conținutului, cât și al formei. Însăși mișcarea permanentă a sistemului presupune în mod necesar anumite incongruențe structurale și o presiune firească, de asimilare,

asupra tuturor elementelor noi. Și este foarte important ca specialiștii care stabilesc normele literare să țină cont de acest fapt, considerîndu-l drept condiție primară la stabilirea normelor respective. În caz contrar se ajunge la un uz fluctuant (de exemplu, să suspendeze și să suspende). Vorbitorul spune să suspendeze, comparînd asociativ această formă cu altele (de asemenea neologice) de tipul să abordeze, să apeleze și înțelegînd-o ca fiind conformă cu sistemul, însă norma îl derutează obligîndu-l să utilizeze varianta să suspende.

E interesant că uneori constatăm cazuri de decalaj între sistem și normă chiar și în cuvinte neaoșe. De exemplu, în unele localități forma *ardei* e sesizată ca fiind în exclusivitate a pluralului (a se confrunta cu *colonei*, *cercei*), de aceea vorbitorii respectivi simt necesitatea presantă de a găsi forma singularului. Și o formează conform sistemului: *ardel* (după modelul *colonel*, *cercel*).

Și încă un exemplu, de asemenea din vocabularul autohton: verbul *a copili* și are forma derivată de la *copil*, de aceea, conform sistemului, ar trebui să aibă și sensul derivat de la aceeași sursă. Adică ar trebui să însemne "a face să fie (cu) copil". Pentru conformitate am putea confrunta:

— *usturoi* — *a usturoia* cu sensul "a face să fie cu usturoi";

— *vîrf* — *a vîrfui* cu sensul "a face să fie cu vîrf".

În realitate însă, și uzul, și norma înregistrează verbul *a copili* cu sensul de "a tăia lăstarii laterali, nepurtători de rod; a curăța de copili". Conform sistemului acest sens ar trebui să fie exprimat de verbul *a descopili*. Iată cîteva repere ale sistemului:

— *moștenire* — *a dezmoșteni* cu sensul "a lipsi de dreptul la moștenire";

— *rob* — *a dezrobi* cu sensul "a elibera din robie";

— *clește* — *a deskleșta* cu sensul "a elibera din clește".

Deci: *copil* — *a descopili* cu sensul "a elibera de copili".

Încheiem aici considerațiile noastre, subliniind încă o dată interesul pe care l-ar prezenta cercetarea faptelor de limbă văzute prin optica triadei sistem-uz-normă.

Petre BUTUC
Chișinău

CONSIDERAȚII DESPRE PRINCIPIUL LOGICO-SEMANTIC AL SINTAXEI FUNCȚIONALE

În prezent manualele școlare conțin la comportamentul sintaxă o serie de teme care diferă în ce privește tratarea lor teoretică. Faptul a generat multiple discuții, polemizându-se îndeosebi pe marginea tipologiei subiectului și predicatului. Este vorba de utilizarea diferitelor principii metodologice de cercetare a faptelor de limbă și diferitelor criterii puse la baza delimitării variantelor structurale ale unităților sintactice.

În lingvistica generală se profilează pregnant două căi în cercetarea sintactică: de la conținut la formă și invers — de la formă la conținut. În consecință, s-au stabilit două principii metodologice de cercetare: principiul logico-semantic și funcțional și principiul structural-gramatical.

În prezentul articol luum în dezbatere esența principiului logico-semantic și funcțional, (pledând pentru el) în raport cu cel structural-gramatical.

Astăzi sintaxa constituie centrul preocupărilor oamenilor de știință, întrucât ea a generat și generat o gamă întreagă de probleme gramaticale, printre care corelația dintre formă și conținut, noțiunea de formă în gramatică, principiile și metodele de cercetare ale unităților ei.

E necesar să convenim că între obiectul de studiu, pe de o parte, și principiul metodologic pe de altă parte există o corelație strânsă, o interacțiune, o interdependentă chiar. Deci specificul principiului metodologic al sintaxei este determinat de obiectul

propriu-zis de studiu al ei, fapt susținut și de prof. F.P. Filin: "Teoriile și metodele speciale de cercetare sunt determinate de particularitățile specifice ale obiectului"!¹

Dacă acceptăm afirmația cercetătoarei G. K. Zolotova, potrivit căreia "sintaxa coordonează în mod nemijlocit procesul gîndirii și cel al comunicării"², trebuie numai să pledăm pentru o corelație a sintaxei cu logica și semantica. O interacțiune dintre aceste trei domenii nu poate fi concepută decât numai în baza contextului și în situații concrete. Sintaxa funcțională (numită și constitutivă)³ se bazează pe principiul logico-semantic al metodei analizei funcționale, despre care cercetătorul Sorin Stati afirmă că ea "caută ceea ce este pertinent, relevant, distinctiv pentru realizarea funcției supreme a limbajului uman, adică a funcției comunicative"⁴.

A. V. Bondarko consideră că o asemenea analiză "constă în studierea unităților sintactice din punctul de vedere al funcției lor, al legăturii lor de funcționare și a legăturii lor sintactice față de unitățile comunicative"⁵. La utilizarea principiului metodologic al analizei sintactice funcționale tratarea materialului de limbă se efectuează *volens-nolens* conform procedeului "de la semnificație spre expresie (de la funcție spre formă)". Anume logica și semantica, ce se întrepătrund în sintaxă, constituie factorii ei primi ce o determină și-i stabilesc în general statutul de comportament lingvistic independent.

Principiul logico-semantic vine în opozиie cu cel structural-formal al lingviștilor generativiști și glosematicieni, care deseori îl elimină în favoarea criteriilor pur "formale", în care forma ocupă un loc central. După părerea cercetătorului M. Mahmoudian, a reduce obiectul lingvisticii numai la studierea structurii limbii înseamnă a o aduce în impas.⁶

Spre deosebire de structuraliști, în concepția funcționaliștilor părțile de

propoziție sănătate "niște segmente ale gîndirii", "părțile" ale acelei informații generale pe care o căpătăm după contopirea tuturor părților de propoziție. Această contopire ne furnizează doza de informație necesară și suficientă pentru "a acționa asupra ascultătorului în direcția dorită de vorbitor". O atare înțelegere a esenței părților de vorbire se apropie de părerea profesorului A. M. Peškovski care afirmă că "părțile de propoziție sănătate părțile de vorbire în mișcare"⁸.

Așadar, constatăm că întregul complex de relații ce se stabilesc în baza unităților sintactice (comunicative) sănătate determinate de conținutul semnificativ și logic, alcătuind la un loc factorul logico-semantic, fără de care nu poate avea loc o comunicare verbală. Anume din acest considerent principiul logico-semantic de cercetare a unităților sintactice (de la conținut spre formă) este mai rezultativ, mai fructuos, și mai firesc. Modul dat de studiere l-am putea expune pe scurt în felul următor: de la conținutul informativ (substanță — S) și funcție (f) la exprimarea lingvistică (forma gramaticală — F): (S (f) → F).

În continuare vom aplica criteriul dat în baza cîtorva cazuri dificile, care se pretează, după părerea noastră, mai multor interpretări sintactico-funcționale. E necesar să ținem cont că asemenea ambiguități se manifestă în întregul sistem sintactic relațional, noi însă ne vom referi la unele ce țin de tipologia subiectului și a predicatului.

Subiectul, ca membru al relației de interdependentă bilaterală, impune predicatului persoana și numărul, ceea ce înseamnă că subiectul exprimă agentul acțiunii, cînd e vorba de o singură persoană, și agenții acțiunii, cînd e vorba de două sau mai multe persoane. Prin aceasta subiectul își asigură într-un enunț poziția inițială față de predicat. Însă subiectul împreună cu predicatul formează conținutul predicativ al propoziției bimembre, deoarece ambiii dețin indicii ei predicativi:

modul, timpul, numărul, persoana și diazeza. Subiectul comportă numai indicii numărului și ai persoanei. De aceea, la identificarea subiectului din propoziție și la delimitarea lui tipologică în baza principiului pentru care pledăm, ținem cont strict de acest factor.

Bunăoară, subiectul unor propoziții de tipul *mi-e foame, fi-e dor, ni-jale, vi-i somn, li-i frig* și.a. poate admite mai multe variante de interpretare a valorii lui sintactico-funcționale. Dacă punem la baza delimitării criteriul semantic, observăm că atare unități sintactice exprimă variate senzații sau stări sufletești, iar agentul (în cazul dat persoana-posesor al acestor calificative) se prezintă în formele scurte ale pronumelor personale la cazul dativ (*mi, fi, ni, vi, li*). În aceste propoziții, conform principiului în cauză, pronumele sănătate considerate subiecte logice la cazul dativ, iar verbul a fi împreună cu substantivele formează un predicat nominal.

Într-o situație mult mai delicată se prezintă subiectul propoziției subliniate din fraza: "Aşa, pesemne, și era, căci lucrul acesta nu-l tăgăduia nici badea Cireş, recunoscînd la un pahar de vin că draci se prea poate să n-aibă, dar ceva nesfînt nu-maidecît o fi rămas într-însul, fiindcă totdeauna simte un imbold de-a face păcate, în vreme ce el e om cuminte și blînd de felul lui, încit îi face mare plăcere, cînd stă de vorbă singur cu dînsul" (I. Druță). În asemenea cazuri criteriul logico-semantic și funcțional ne obligă să ținem cont neapărat de macrocontext. Numai macrocontextul ne face să determinăm că subiectul unității Aşa, pesemne, și era își are suport logic, explicație semantică în fraza anterioară: "Chiar și cei din Butuceni, care rîd numai o dată pe an, cînd scoate cloșca pui, au trebuit să recunoască și ei:

— Bre, mulți draci mai are Cireş..."

Considerăm că anume constatarea din propoziția *Bre, mulți draci mai are Cireş* stă la baza formării

subiectului logic al propoziției *Așa, pesemne, și era*, întrucât ea vine ca o continuare logico-semantică, situativă, foarte consecventă a textului propoziției precedente, echivalând semantic cu: *(Această constatare a celor din Butuceni) aşa, pesemne, și era*.

Dacă aplicăm criteriul structural-gramatical și formal, această propoziție pare să nu aibă subiect.

Problema tipurilor de predicate și clasificarea lor constituie baza doctrinei științifice despre propoziția bimembră și nucleul ei — **predicatul**. Înțelesul de "tip" presupune existența trăsăturilor general-esențiale, care apar atât în unități concrete, cât și în structuri diferite. Sensul de "tip" (tot așa ca și "clasă", "categorie" etc.) este relativ, deoarece el ne apare legat de distribuirea sau clasificarea unui anumit material. Un tip de predicat îl separă, îl determină și îl delimitizează pe altul, adică se opune altui tip.⁹

Pentru predicat ca bază a clasificării se ia semnificația (semantică) indicilor predicativi, iar tipurile predicatelor trebuie să se opună conform modului de exprimare a acestora.

La delimitarea tipurilor de predicate și la clasificarea lor s-a procedat în mod diferit. Tema "Predicatul în limba română" este abordată frecvent în literatura de specialitate. Multe probleme legate de această parte principală a propoziției au fost deja elucidate. Cu toate acestea, în plan teoretic și aplicativ, mai rămîn o serie de momente neclarificate, contradictorii și discutabile. De exemplu, nu s-a ajuns la un acord comun în ceea ce privește structura compozitională a predicatului și a felului de determinare a esenței lui sintactice.

Punând la bază principiul logico-semantic și funcțional, adică onomasiologic, care prevede studierea fenomenelor sintactice "de la conținut spre forma de expresie", am conchis că predicatul în limba română nu poate fi limitat la un număr restrîns și rigid de tipuri de realizare. El mai

include în componența lui o serie de expresii cu verbe desemantizate, unele construcții infinitivale cu verbul a avea, pleonasme, repetiții verbale etc. Aceste fenomene de limbă formează la nivel sintacticofuncțional un predicat. În viziunea noastră ele sunt unități sintactice formate din două și mai multe elemente ce constituie un tot întreg logico-semantic și funcțional, comportând anumite semnificații suplimentare: de durată (limitată sau nelimitată a acțiunii), de intensitate, de gradăție, de progresie etc. Ele se manifestă în toate tipurile tradiționale de predicate: PVS, PVC, PN, PVN. În exemplele ce urmează: 1) "Sapă, frate, sapă, sapă, / pînă cînd vei da de apă". (L. Blaga); 2) "Făt-Frumos a luat și s-a pomit în lume". (M. Eminescu); 3) "Îndată după plecarea Greceanului, Faurul-pămîntului se apucă și făcu chipul lui Greceanu". (P. Ispirescu); 4) "De vorbit nu poate vorbi, că măselele și dintii i-au căzut mai bine de o mie de ani..." (I. Creangă); 5) "Împăratul n-avă nici el ce mai zice și îi dete fata". (P. Ispirescu); 6) "De milostiv milostiv ești, de bun la înîmă bun ai fost, nu-i vorbă, dar de la o vreme încoace, ... te-ai făcut prea nu știu cum". (I. Creangă) elementele subliniate intră în componența predicatului, deoarece exprimă un tot întreg logico-semantic și o singură funcție sintactică. Ele mai conțin, pe lîngă semnificația substanțial-gramaticală de bază, și semnificații suplimentare. În exemplul 1 — un îndemn insistent, în 2 — o decizie promptă, în 3 — un aspect incoativ-terminal, în 4 — o constatare a incapacității efectuării acțiunii, în 5 — obiectul acțiunii, în 6 — o constatare de ordin calificativ.

Cele arătate ne permit să delimităm în fiecare model structural al predicatului forme de bază și forme angrenate ale aşa-zisului predicat angrenat (PA). Esența PA constă în faptul că, neschimbîndu-și fondul structural al tipului respectiv, alături de semnificația substanțială de bază, mai exprimă semnificații suplimentare

prin concursul elementelor angrenante.

Forma gramaticală a predicatului se constituie, în genere, din unitatea semnificațiilor general-gramaticale și din mijloacele ei structurale de exprimare. Aceleași semnificații gramaticale pot fi exteriorizate prin diverse mijloace. Astfel, paralel cu formele de bază ale PVS, PVC, PN, PVN, delimităm respectiv și formele angrenate ale PVS (angr.), PVC (angr.), PN (angr.), PVN (angr.). Exemplificăm fără comentarii, indicind numai tipul: 1) "Bătrînul le-o *fi spus ce le-o fi spus*, [PVS (angr.)] după care tătarii și-au scos săbiile..." (I. Druță); 2) "Erau cîteva foite, dar soacra a acoperit niște hladunețe, le-a făcut unsuroase și măcar *ia și plîngi* [PVS (angr.)] — nici hîrtie, nici toc". (I. Druță); "Însă dacă *vrei și vrei* numai decît să te *duci* [PVC (angr.)], eu nu te opresc". (I. Creangă); "Eu *îs bun cît îs bun*, [PN (angr.)], dar și cînd m-a scoate cineva din răbdare..." (I. Creangă); "Paștele este sârbătoarea sârbătorilor". [PN (angr.)] (dicton biblic).

Analiza formelor gramaticale ale PVS (angr.), PVC (angr.) și PN (angr.) face posibilă delimitarea diferitelor variante ale acestor tipuri structurale. Elementele constitutive ale acestor tipuri se prezintă ca un sistem complex, cu o exprimare unitară, compactă a semnificației gramaticale și substanțiale într-o îmbinare de cuvinte lexicalizată. Actualui sistem de forme structural-gramaticale ale PA funcționează paralel cu cel de bază. Trebuie să menționăm că cele mai utilizate forme structurale ale predicatului în limba română sunt cele de bază, iar formele angrenate își fac apariția numai în cazurile cînd sunt invocate de vorbitor, pentru a preciza anumite nuante adăugătoare de sens.

Comentariul dat ne conduce la concluzia că principiul logico-semantice în sintaxă este mai rezultativ, deoarece prevede cercetarea de la conținut spre formă, sub aspectul relațiilor comunicative, în baza unei

semantici și logici naturale, pentru a identifica corelația semnificației substanțial-gramaticale ca bază a indicilor predicativi ai unității și, în general, ca bază a predicației, fenomen ce alcătuiește esența propoziției.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- ¹ Filin F. P. *Ocerki po teorii iazykoznania*, Moskva, Nauka, 1982, p. 65.
- ² Zolotova G. A. *Ocerki funkcioninalinogo sintaksisa russkogo iazyka*, Moskva, Nauka, 1973, p. 5.
- ³ Ciobanu, Anatol, *Sintaxa și semantica*, Chișinău, Știința, 1987, p. 24.
- ⁴ Stati, Sorin, *Teorie și metodă în sintaxă*, Editura Academiei R.S.R., București, 1967, p. 150.
- ⁵ Bondarko A. V., *Teoria funkcioninalinoi grammatiki*, Leningrad, Nauka, 1987, p. 18.
- ⁶ Mahmoudian, Morteza, *Lingvistika* (traducere din limba franceză), Moskva, Progress, 1985, p. 35.
- ⁷ Ciobanu, Anatol, *Despre principiile delimitării părților de propoziție // Probleme actuale ale filologiei*, Chișinău, Știința, 1985, p. 64.
- ⁸ Peškovski A. M., *Russkii sintaksis v nauchnom osvešcenii*, Izd. 7-oe, Moskva, Ucipedghiz, 1956, p. 169.
- ⁹ Lecant P. A., *Tipi i formi scazuemogo v sovremenном russkom iazyke*, Moskva, Vîsšaia škola, 1976, p. 6.

Maria ONOFRAŞ
Institutul de Lingvistică al
A. Ş. M., Chişinău

REALITĂȚI ȘI IMPLICAȚII TERMINOLOGICE ÎN LEXICUL ROMÂNESC ACTUAL

1.0. Cantitatea enormă de informație specifică epocii contemporane, realizată prin cele mai diferite mijloace, determină, în mod firesc, o avalanșă de neologisme, ea cuprinzând, în plan foarte larg și vag, atât împrumuturile numeroase din limbi străine, cît și cuvintele noi, mult mai puține, create pe teren românesc.

Pornind de la această premisă, articolul de față își propune să facă o evaluare succintă a măsurii în care viața societății a contribuit la îmbogățirea lexicului. Baza documentară în acest scop, o constituie atât publicistica actuală scrisă din Republica Moldova, prin natura sa extrem de receptivă și promptă în reflectarea din plin a elementelor lexicale noi, cît și unele apariții recente cu tematică variată. Ne-am străduit ca publicațiile analizate să fie cît mai reprezentative, de orientări diverse și să aibă un aspect cît mai îngrijit din punctul de vedere al corectitudinii limbii.

2.0. Mijloacele de informare în masă furnizează cititorului/ vorbitorului de limbă română o serie de termeni și expresii pentru a căror înțelegere acesta este nevoit să apeleze la dicționare. Ne dăm seama că chestiunea nu este deloc simplă, pentru că dincolo de înșurirea sensului acestor termeni se pune problema ortografiei și ortoepiei. În consecință, în faza inițială unele neologisme prezintă deformări fonetice, căci oricăr ar fi de receptiv față de elementul lexical nou, omul mai puțin instruit nu-l poate asimila dintr-o dată. Astfel se scrie și se pronunță: *blef* (*bluf*)¹ (*Basarabia*, 1990, nr. 11, p. 110), *gînșî*

(*blue-jeans*) (*Săptămâna*, 1.XII.95, p. 20; *Curierul de seară*, 17.I.92, p. 1), *dizain* (design) (*Făclia*, 15.VI.90, p. 5), *dizainer* (designer) (*Columna*, 1991, nr. 3, p. 81; *Săptămâna*, 29.XII.95, p. 8), *cocktail* (cocteil) (*Programele Teleradio*, 1996, nr. 9, p. 8) etc.

Unii termeni pătrunși relativ recent în limbă au suferit un dublu sau chiar un triplu tratament: o mică parte a publicului a continuat să-i citească și să-i scrie corect, în timp ce majoritatea a început să-i folosească ignorând cu desăvîrsire ortografia. Un exemplu concluziv în acest sens ne pot servi formele fluctuante ale cuvintelor *management*, pronunțat și scris *mănăgiment* (*Nistru*, 1990, nr. 5, p. 7), *manajment* (*Pedagogul*, 1990, nr. 2, p. 56, la rubrica *Cultivarea limbii*), *manager/ măneger* (*Nistru*, 1990, nr. 5, p. 7) și *menegér* (*Făclia*, 1.VI.90, p. 4), *businessman/ biznesmen/ biznesman/ bussinisman/ businesman* (*Viața satului*, 13.VI.90, p. 2; *Glasul*, 12.VII.90, p. 4; *Basarabia*, 1993, nr. 9, p. 219—220 și 1993, nr. 4, p. 174), *rating / rafting/ reiting/ reyting/ rayteeng* (*Moldova sportivă*, 1990, 3.VII.90, p.6; *Tineretul Moldovei*, 1991, nr. 24—25, p. 3; *Programele Teleradio*, 1996, nr. 28, p. 1), *racketeer/ racketir/ racketier/ raketir* (*Săptămâna*, 1.VII.94, p. 7; 19.I.96, p. 7; 29.XI.96, p. 10).²

Situația ambiguă a neologismelor continuă să persiste și aceasta nu numai pentru că termenii au pătruns recent în limbă. A existat și există o terminologie internațională care face ca unitățile lexicale noi să-și păstreze multă vreme aspectul grafic sau fonetic original. Lexicul internațional, în general, tinde să devină unitar, iar această unitate determină în parte neadaptarea fonetică a unor cuvinte intrate deja în limbă.

2.1. Folosirea neologismelor prezintă și alte aspecte. Astfel, scriitorul sau ziaristul are conștiința că utilizează termeni care uneori nu sunt înțeleși de către masa cititorilor și el consideră că

¹ Formele din paranteze sunt recomandate de *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfolitic al limbii române*, București, 1989.

² Exemplul din paranteze le-am redat așa cum le-am găsit în textele excerptate din presă, tocmai pentru a ilustra fluctuațiile existente în scrierea acestora.

este necesar să-i explice prin cuvinte mai cunoscute. Acest procedeu, numit în literatura de specialitate **glosare** (vezi 2), trebuie interpretat ca un indiciu al introducerii lor recente în limbă și, în același timp, ca o dovedă a faptului că ele nu au pătruns încă în vorbirea marelui public. De exemplu, *daytime drama* (serial dramatic de după-amiază) (*Săptămîna*, 3.XI.95, p. 22), *depilare* (înlăturarea părului de prisos) (*Săptămîna*, 2.II.96, p. 8), *en detail* (cu amănuntul) (*Săptămîna*, 16.II.96, p. 4), imitație *croco* (crocodil) (*Săptămîna*, 29.XII.96, p. 8), *spirometrie* (determinarea volumului plămînilor) (*Săptămîna*, 8.IX.95, p. 18) etc.

2.2. Un număr relativ mare de cuvinte, aproape toate actuale, se află la granița dintre numele comune și abrevieri: *CD* (compact disc) (*Săptămîna*, 2.II.96, p. 21), *C.F.M.* (Căile Ferate ale Moldovei) (*Săptămîna*, 2.II.96, p. 21), *C.S.I.* (*Săptămîna*, 2.II.96, p. 21), *F.M.I.* (Fondul Monetar Internațional) (*Săptămîna*, 2.II.96, p. 4), *LP* (disc) (*Săptămîna* 1.III.96, p. 21), *TVR* (*Săptămîna*, 1.III.96, p. 21) etc.

După cum se poate ușor observa, toate sunt formate din literele inițiale pronunțate, pe care vorbitorii le atribuie, de obicei, numelor comune. Odată create, noile unități se comportă ca și celelalte cuvinte ale limbii: se încadrează în una dintre clasele lexico-gramaticale existente și se conformează regulilor flexionare și combinatorii ale clasei respective. De exemplu: *C.F.M.-ist* (*Literatura și arta*, 2.XI.95, p. 1), *ceseist* (*Literatura și arta*, 7.XII.95, p. 3), *C.S.I.-zarea învățămîntului* (*Tara*, 18.X.96, p. 1), *teverist* (*Săptămîna*, 3.XI.95, p. 22), *CD-uri* (*Săptămîna*, 2.II.96, p. 21), *LP-uri* (*Săptămîna*, 1.III.96, p. 21), *befest* (de la *BTI*) (*Tara*, 9.IV.96, p. 2), *perecemist* (de la *PRCM*) (*Săptămîna*, 14.VI.96, p. 4), *pefedeu și pefedemist* (de la *PFD*) (*Tara*, 26.III.96, p. 2) etc.

Se știe din istorie că limba își are propriul sistem de selecție. Ea reține, în sfera vocabularului activ, numai acele elemente care îi sunt necesare și care corespund spiritului său și respinge tot ce îi este străin sau îi prisosește. Lingviștii au datoria doar să atragă atenția asupra unor aspecte ale

fenomenului în discuție, cum ar fi: înțelegerea sensului acestor cuvinte, încadrarea lor fonetică și morfologică, ortografia, funcționalitatea etc.

2.3. Lexicul terminologic cunoaște o serie de cuvinte a căror prezență este justificată prin lipsa unui echivalent românesc precis, de exemplu: *embargo* (*Basarabia*, 1991, nr. 5, p. 93), *cargo* (un avion cargo) (*Tara*, 1994, 28.VIII.94, p. 7), *factoring* (*Moldova suverană*, 9.VII.91, p. 4), *luping* (*Basarabia*, 1992, nr. 11, p. 46), *tweed* (*Săptămîna*, 29.XII.95, p. 8) etc.

Printre avantajele utilizării lor se numără: precizia, simplitatea structurii în comparație cu perifrazele românești și caracterul internațional care facilitează schimbul de informații simple și rapide între specialiști. Comparați: engl. *single* (*Flux*, 30.VIII.96, p. 20) — rom. *disc care conține o singură piesă*; germ. *Kitsch* (*Săptămîna*, 29.III.96, p. 17) — rom. *imitație de calitate proastă*; engl. *summit* (*Lumea deschisă*, 7.III.96, p. 1) — rom. *întîlnire la nivel înalt*; engl. *flash* (*Lumea deschisă*, 7.III.96, p. 1) — rom. *informație transmisă cu prioritate*; engl. *thriller* (*Flux*, 30.VIII.96, p. 18) — rom. *roman, piesă de teatru sau film de groază*.

Această neologizare este bine venită, doar acolo unde, conform spuselor lui T. Maiorescu, astăzi lipsește în limbă un cuvînt, iar ideea trebuie neapărat introdusă (2, p. 270).

Urmînd acest îndemn, ne-am fi putut lipsi de unele neologisme care dublează cuvintele românești și intră în raport de sinonimie cu termenii autohtoni, ceea ce nu este characteristic terminologiei. Comparați: *dealer* (*Reclama*, 22.XII.95, p. 1) — *comerçiant*; *spot* (*Săptămîna*, 29.III.96, p. 21) — *aviz; pressing* (*Viața satului*, 28.III.90, p. 14) — *presiune; remake* (un film remake) (*Săptămîna*, 10.V.96, p. 24) — un film refăcut; *chiler* (I. Lupan, *În aşteptarea marii adunări*, Chișinău, 1993, p. 15) — *asasin; live* (muzică live) (*Săptămîna*, 29.III.96, p. 21) — *muzică pe viu*, fără fonogramă; *song* (*Săptămîna*, 15.XII.95, p. 21) — *cîntec; leasing* (*Moldova suverană*, 9.VIII.91, p. 4) — *contract; audit* (P. Lucinschi, *Ostaticii*, Chișinău, 1993, p. 10) — *control, revizie; tender* (*Moldova suverană*, 7.IX.96, p.

2) — ofertă, ofertant, etc.

2.4. Pătrunderea neologismelor nu este legată numai de ezitări de natură formală. Fixarea sensului definitiv, sesizarea corectă a acestuia, se face treptat: în cursul procesului de adaptare a neologismului se observă imprecizii de sens, precum și tendința de a încadra termeni noi în familiile de cuvinte cunoscute, fapt ce se explică fie prin cunoașterea insuficientă a semnificației lor, fie prin analize etimologice eronate. Dar asemenea cazuri sunt atât de răspîndite, încât se pune problema în ce măsură mai putem vorbi de o greșeală și nu de o evoluție semantică, de o schimbare a sensului cuvîntului. Este edificatoare, în această ordine de idei, evoluția unității lexicale *pluralism*, care în dicționarele actuale este înregistrat cu sensul de doctrină politică. Mass-media de la noi folosesc frecvent acest cuvînt cu sensul de *pluralitate*, adică "caracter a ceea ce este numeros" (de la lat. *pluralis*). Comparăți: *Opera poetică a lui Stănescu ... este o operă cu o pluralitate de semnificații artistice* (RLSL, 1994, nr. 2, p. 26) sau *pluralitățile artei* (V. Cosmescu, *Cu tot ce-a fost odată*, Chișinău, 1992, p. 33) și *pluralism de idei, pluralism de opinii, pluralismul hotărîrilor, pluralismul posibilităților chiar și pluralism politic, pluralism constructiv* (*Basarabia*, 1991, nr. 3, p. 81; 1993, nr. 11—12, p. 33; *Luceafărul*, 29.VIII.96, p. 2; *Limba Română*, 1993, nr. 3, p. 44).

3.0. Sub raport lexicografic de specialitate milităm pentru stabilirea unor priorități lexicale terminologice, alături de vocabularul fundamental, indispensabile pentru înțelegerea mesajului informațional, care se pot concretiza în alcătuirea de lexicane, cu conținut semantic, în tiraje de masă. Aceasta ar aduce lumină cel puțin acolo unde mulți vorbitori consideră că limba română din zilele noastre este greu de înțeles. Căci am putea să ne întrebăm, în ce măsură încap acești termeni în dicționarul nostru, care nu este o enciclopedie, ci, înainte de toate, un dicționar al limbii comune. Or, o mulțime de creații lexicale recente și foarte recente rămîn în afara celor mai bogate dicționare din simplul motiv că nici un lexicograf nu este în stare să țină pasul cu ritmul prea rapid

de îmbogățire a vocabularului. Dar în afară de aceste considerente întocmirea lexicoanelor este necesară și din punct de vedere didactic. În fiecare an școlile profesionale tehnice, facultățile tehnice sănătoase de mii de specialiști al căror vocabular tehnic se formează în timpul studiilor. Acest vocabular este lăsat însă pe seama profesorilor, care pot fi savanți excelenți sau tehnicieni buni, dar cu mai puțin interes sau aptitudini pentru problemele lingvistice. Uneori și lipsă de timp îl face pe profesori să-și aleagă termenii fără prea mult discernămînt, împrumutîndu-i din limbi străine. La rîndul lor inginerii și tehnicienii folosesc aceste cuvinte în contactul lor zilnic cu lucrătorii, fapt ce duce la deformarea acestora și a sensului lor.

4.0. În concluzie, menționăm că e necesară o aplicare consecventă a normelor literare referitoare la neologisme. Iar cum principiul fundamental al ortografiei românești este cel fonetic, ar fi mai firesc să se recomande scrierea care concordă cu pronunțarea. De ce n-am scrie, de exemplu, *reiting, gheim*, conform pronunțării de tip englez? Doar s-a adaptat și s-a consolidat la noi forma *lider*, scrisă în engleză *leader*, întîlnită și în presa basarabeană (*Basarabia*, 1991, nr. 7, p. 45; *Literatura și arta*, 12.V.94, p. 8) și recomandată de unele dicționare (F. Marcu, C. Maneca, *Dicționar de neologisme*, București, 1986).

Deci se impune: 1) o selectare a cuvintelor străine pe cale de pătrundere în limbă, reținîndu-se numai cele necesare și eliminîndu-se cele care sănătoase de utilizare exclusiv pentru a produce impresie; 2) stabilirea unui principiu bine determinat al ortografierii cuvintelor recente și respectarea întocmai a acestuia.

BIBLIOGRAFIE

1. B. Cazacu, I. Fischer, *Neologisme în scrierile lui Anton Pann // Contribuții la istoria limbii române literare în sec. al XIX-lea*, București, 1956, p. 23—56.

2. T. Maiorescu, *Critice*, Chișinău, 1990.

FIDEL ADEVĂRULUI ȘTIINȚIFIC

La 1 decembrie 1997 a avut loc conferința științifică *Omagiu profesorului Grigore Cincilei*. Ședința în plen s-a constituit dintr-o serie de referate și comunicări în care s-a vorbit despre activitatea științifică a profesorului Gr. Cincilei: *Procese de integrare lingvistică în relațiile europene* (acad. N. Corlăteanu), *Omosemizarea virtuală în vorbire a unităților lexicale neechivalente ca sens* (acad. S. Berejan), Prof. Grigore Cincilei și unele probleme de sociolinguistică (membru cor. al A.Ş. a Moldovei A. Ciobanu), Prof. Grigore Cincilei — distins savant și pedagog (prof. universitar Ion Dumbrăveanu) și a.

Conferința și-a desfășurat lucrările în trei secții: *Derivatologie și morfologie lexicală, Gramatică, Semantică*.

Profesorul Gr. Cincilei a consacrat peste 50 de ani pedagogiei și științei, începînd cu 1944, cînd a fost numit învățător la clasele primare din satul natal Chetrosu, județul Soroca. Din anul 1960 e angajat la Universitatea de Stat din Moldova. În 1965 este ales șef de catedră. În această funcție Domnia sa a căutat să aplice metode noi de predare în domeniile lingvisticii comparative, foneticii și gramaticii istorice, semasiologiei, lexicologiei etc. Totodată a publicat peste 130 de articole științifice, 4 studii monografice, o serie întreagă de lucrări metodice. În studiile sale prof. Gr. Cincilei a menținut echilibrul între teoriile vechi și cele noi, între metodele vechi și cele moderne de cercetare a fenomenelor lingvistice.

Putem vorbi atît despre Gr. Cincilei — pedagogul cu vocație aleasă, savantul onest, erudit, cît și despre Grigore Cincilei — omul de cultură, patriotul, nutrind dragoste sacră pentru vatra strămoșească,

pentru limba română, pentru datinile și tradițiile neamului românesc, luptătorul pentru deșteptarea națională a românilor basarabeni.

Crezul științific al savantului Cincilei, care face totul "cu durere în inimă pentru țară", poate fi exprimat prin cuvintele lui Eminescu: "A lupta cu idei contrare e ușor dacă ești cu adevărul". Gr. Cincilei a fost și este cu adevărul pentru care au luptat și Anatol Corobceanu, Nicolae Testemițanu și Vasile Coroban; de la ei a însușit înțelegerea și respectul reciproc, a învățat a respinge vehement învrăjirea, ura, trădarea, invidia.

Cei care și-au făcut ucenicia la profesorul Gr. Cincilei au îndrăgit profesia de pedagog, au deprins respectul și dragostea față de carte, au însușit cele trei obligații ale omului: către Dumnezeu, către Părinti și către Țară.

Vasile MELNIC
Chișinău

*Colectivul redacțional al revistei "Limbă Română" îl felicită pe dl Grigore CINCILEI cu prilejul împlinirii vîrstei de 70 de ani și îl mulțumește și pe această cale pentru colaborarea la "L.R." atît în calitate de autor, cît și de traducător ai valoroaselor studii semnate de Patrick Sériot (*Ethnos și demos. Construcția discursivă a identității colective*) și de Witold Manczak (*De ce Dacia, spre deosebire de alte provincii dunărene, nu a fost slavizată?*) publicate în nr. 1—2, 1997 al revistei noastre.*

Grigore CINCILEI
Universitatea de Stat
din Moldova,
Chișinău

REVENIND LA ASPECTUL CANTITATIV AL GENULUI GRAMATICAL*

Studierea pe scară largă a limbii franceze în învățămîntul din Republica Moldova ne permite să constatăm că greșeala tipică a românilor în acest proces ține de genul gramatical. Complexitatea ei crește dacă luăm în considerare necesitatea de a acorda cu substantivul părțile sintagmei nominale respective (cf. *un livre intéressant, o carte interesantă*) sau pronumele sintagmelor ori chiar ale frazelor adiacente (*Il (le livre) est sur le rayon*). Astfel, în cazul cînd elevul, prin analogie cu materna, i-ar atribui substantivului *livre* genul feminin, greșeala ar fi multiplă. Greșeala privind genul gramatical este frecventă și în cazul cînd francezii încep a vorbi româna de ex.: *un problème important, un fare de frumusitate rare* — Radio "România", 20.VIII.1994 — discursul ținut de organizatorul raliului francez în România). Faptele ne-au condus la supoziția că între aceste două limbi înrudită există o substanțială deosebire de gen grammatical nu numai în plan calitativ, ci și cantitativ. Respectiv, o studiere comparată a genului și elaborarea chiar și a celor mai neînsemnate reguli care ar contribui la evitarea unor astfel de greșeli rămîn și o sarcină de viitor.

Am început cu analiza contrastivă a genului pe baza dicționarelor

bilingve. Prin anii '70 au fost publicate rezultatele unor investigații în acest sens. Aici am dori să revenim la unele date statistice și comentarii publicate deja. O facem cu scopul de a-i familiariza pe colegii din învățămînt cu un șir de date ce nu au apărut în română și pe baza cărora am tras anumite concluzii.

I. Unul dintre primele rezultate care ne-au dat de gîndit a fost vădita disproportie numerică între clasele de gen ale limbilor române din Apus, ale francezei îndeosebi, și clasele de gen din română (v. Tabel A). Aici, deși clasificarea pe bază de gen e ternară, clasei femininelor îi revine între 57 și 60% (în funcție de dicționar). Acest raport cantitativ în favoarea femininului e confirmat de toate dicționarele, începînd cu româna veche (sec. XVI—XVII) (v. Tabel A) și terminînd cu dicționarul de neologisme (v. Tabel B).

La fel s-a calculat raportul numeric al opoziției de gen în franceză, unde clasificarea e binară: masculin (M) — feminin (F). În toate sursele începînd cu **Dictionnaire fondamental** (DF) (G. Gougenheim, 1964; cf. 53%: 47%) și terminînd cu **Dictionnaire des mots contemporains** (DMC) (P. Gilbert, 1980) (v. Tabel A și B), predomină numeric masculinul.

E lesne de observat că ponderea masculinului în franceză este aproximativ egală cu cea a femininului în română. Cît privește masculinul în română, el are aici un suport cantitativ de circa 4,5 ori mai mic decît în franceză. (În numărul inanimateelor ponderea lor e și mai mică: numai de 6%, după DLRM). Era de așteptat ca acest mic număr de substantive românești să se traducă în franceză tot printr-un masculin. Si ipoteza s-a adeverit. Astfel, o analiză, bazată pe dicționarele bilingve, ne-a permis să stabilim regula următoare: *substantivele masculine române au drept echivalent în franceză tot un masculin*.

Ca orice regulă, și aceasta cunoaște excepții (cazuri de traducere a unui masculin român printr-un feminin francez). Am propus mai

* Lucrarea prezintă o variantă a comunicării ținute la Conferința științifică jubiliară, consacrată semicentenarului Universității "Al. Russo" din Bălți (1995).

multor grupe de studenți și profesori de franceză, la reciclare, să aducă exemple de excepții. Rare cine a fost în stare să reacționeze prompt. În aşa mod s-a confirmat necesitatea regulii stabilită. Precizez, că pe baza substantivelor din DF am depistat următoarele excepții: *clește* m. — *pince* f., *tenaille* f.; *dinte* m. — *dent* f., *morcov* m. — *carote* f., *mușchi* m. — *mousse* f., *obraz* m. — *joue* f., *ochelari* m. pl. — *lunettes* f. pl., *papuc* m. — *pantoufle* f., *shop* m. — *gerbe* f., *strugure* m. — *grappe* f. șoarece m. — *souris* f.

II. E firesc să se caute o explicație a divergenței de gen între română și celelalte limbi române, franceza îndeosebi. Cunoscut e faptul că în procesul de formare a limbilor române, probabil, datorită reducerii unor sunete finale ale logoformelor nominale, substantivele neutre trec, cu rare excepții, la clasa masculinelor (*vinum* n. > fr. *vin* m). Neutrele întrebuițate cu precădere la plural, pe baza terminației -a a acestuia, sunt interpretate ca fiind feminine (*folia* n. pl. *feuille* f.). Pornind, în temei, de la exemple de acest fel, Leo Spitzer vorbește despre feminizarea neutrului în limbile române¹. Se creează astfel impresia că întreaga clasă a neutrelor latine sau majoritatea lor ar fi fost feminizate. Că nu urma să fie întocmai aşa se poate argumenta prin frecvență mai scăzută a formei de plural a substantivelor, inclusiv neutre. Se știe că subzistă logoforma cea mai frecventă, în cazul nostru — cea a singularului. Și ea a dat în franceză substantive masculine. Acest postulat e confirmat și de raportul numeric, stabilit între clasele de gen, M — F, la care au aderat fostele neutre latine. Pînă la dispariția neutrului, în latină, clasa masculinelor, numeric, era inferioară celei a femininelor (34, 55: 44,35). După dispariția clasei neutrelor, în limbile române apusene, dimpotrivă, predomină numeric clasa masculinelor (v. Tabel A: spaniola — 52,56%, portugheza — 51,1%, franceza — 57—60%, după clasificarea binară). Prin urmare majoritatea neutrelor nu s-a feminizat, ci a trecut la clasa

masculinelor, s-a "masculinizat".

În Peninsula Balcanică, tendința romanică (și latină) de a trece neutrele la masculine ar fi fost, după părerea lui Al. Graur, "contracarată timp de peste 1000 de ani de influență limbilor slave"². Teza aceasta e discutabilă. Recent, ea a fost contestată de către românista din Italia Tereza Ferro³, care vine cu argumente de ordin etimologic. Convingătoare, în aceeași ordine de idei, sunt și "peisajele lingvistice" ale lui Alain Guillermou⁴. Rămîne, prin urmare, să determinăm ce a contribuit la supraviețuirea clasei neutrelor (ambigenelor).

Așadar, în română, clasificarea substantivelor după gen a rămas ternară. Ar fi logic să vedem în aceasta o continuare a modelului latin (cel puțin sub aspect semantic), în contextul Uniunii (Ligii) limbilor balcanice. Investigațiile de ordin statistic, în principiu, confirmă această ipoteză. Ele însă mai vin să dovedescă că nu e vorba doar de o simplă continuare a modelului latin. Astfel, comparând datele Tabelului (C), constatăm că limbile slave, la fel ca și albaneza, au cu totul altă distribuție cantitativă între cele trei clase de gen. Aici procentul cel mai înalt e al masculinelor, spre deosebire de română și dialectul aromân, unde predomină, la fel ca și în greacă, clasa femininelor. Așadar, se impune prima concluzie: *supraviețuirea clasificării ternare de gen a românei nu se datorează influenței limbilor slave*. În favoarea acestei concluzii vom invoca faptul că numeric clasa neutrelor e net superioară în română (și greacă) față de clasa respectivă în limbile slave. Or, o clasă puțin numerică nu poate "contracara" dispariția clasei echivalente, numeric net superioare, din altă limbă a aceleiași Uniuni. A doua concluzie: *feminizarea substantivelor în româna balcanică, apoi în română se datorește, în ultimă instanță, elinei*. Drept argument ne servește faptul că româna balcanică nu numai că a păstrat relativă superioritate numerică latină a clasei femininelor, ci i-a și imprimat un caracter mai extensiv. S-a obținut astfel o majoritate absolută a femininului. Respectiv, în Tabel (D)

raportul numeric dintre cele trei clase de gen confirmă ipoteza că româna, în acest plan, e mai aproape de greacă decât de latină. Lucru explicabil din punct de vedere istoric: Dacia se afla din totdeauna în sfera de influență greacă, chiar și în timpul romanizării ei⁵. Influența respectivă se intensifică după ce administrația romană părăsește Dacia (sfîrșitul sec. III)⁶. (Probabil, această stare de lucruri a și condiționat formarea limbii române înaintea celorlalte limbi române, care rămîneau mereu sub influență latinei). Contactul cultural, inclusiv cel lingvistic, a jucat un rol decisiv.

Aici pot apărea anumite întrebări: a) cum se face că în rezultatul femininării în română ponderea femininelor a depășit-o pe cea din limbă greacă? și b) cum se explică faptul că celelalte limbi balcanice (v. Tabel C), care au cunoscut de asemenea influență greacă, n-au fost "contaminate" de feminizare? Este dificil să formulezi un răspuns exhaustiv.

Vom menționa că deja în latină volumul clasei femininelor depășea volumul clasei masculinelor. Peste acest raport cantitativ s-a suprapus cel din greacă, el fiind mai pronunțat decât în latină în favoarea femininului (v. Tabel D). Procesul a avut loc sub formă de calc gramatical și împrumut direct din greacă. În această ordine de idei e semnificativ faptul că printre substantivele române împrumutate din greacă în perioada bizantină mai mult de 2/3 sunt feminine⁷. O încercare de răspuns la întrebarea (b) ar trebui corelată atât cu pronunțata diferență între clasele respective de gen, în plan cantitativ, cât și cu durata mai scurtă de contact (începând cu secolul a VI-lea) a limbilor slave cu greaca.

Împrumutul constant și masiv din greacă a adus la schimbări sistémice în română: aici tipurile de derivație nominală (aspect onomasiologic) se văd tot mai des exprimate de semnificații cu sufixe feminine (aspect semasiologic), acestea fiind de origine greacă. Astfel în cele din urmă, majoritatea absolută de modele nominale de formare a cuvintelor

devine feminină. De ex.: același tip derivativ "denumirea acțiunii" în latină își găsește expresia în modele masculine de formare a cuvintelor (*assensus, auctus, conceptus, declinatus, deductus, defluxus, delapsus, descensus, digestus, excitus* etc.), iar în română (*aprobare, sporire, oprire (a apelor), evitare, cădere, scurgere, coborâre, distribuire, chemare*) și greacă (*enkrisis, auxesis, kratesis, apophyge, ptosis, ecroë, epiklisis, katabasis, dianome, ekklēsis*), în modele *feminine*. E de menționat și faptul că în dicționarele fundamentale (care includ numai cîteva mii de cuvinte și un procent scăzut de sufixate) disproportiunea nu este atât de pronunțată: masculinului în franceză și femininului în română le revin respectiv circa 53%. Această stare de lucruri confirmă în mod direct teza enunțată privind rolul important al sistemului de formare a cuvintelor la "masculinizare" în franceză și la feminizare în română.

Despre gradul femininării în română și mai cu seamă despre vechimea ei ne vorbesc, în anumită măsură, locuțiunile frazeologice: ele conțin, în majoritatea cazurilor, substantive feminine (tare ca *piatra*, a da *cînștea pe rușine*). E de remarcat îndeosebi că în absoluta majoritate a locuțiunilor pronumele sunt tot feminine (*asta-i bună, ba astă, ba ceea, din una-n altă, toate cele bune!*). Exemplele de felul acestora confirmă caracterul extensiv, nemarcat deci, al femininului în română.

III. La determinarea caracterului intensiv/ extensiv sau marcat/nemarcat⁸ au fost folosite atât datele de ordin paradigmatic ale sistemului lexicoco-gramatical, despre care am vorbit, cât și datele privind combinarea, aspectul sintagmatic. Ne vom referi la coordonarea substantivelor, diferite ca gen. Se știe că forma "modificatorului comun" e nemarcată (D. Greenberg). În română modificatorul comun se află la feminin: acest modificator este atât de frecvent, încât unii lingviști îl consideră mai mult decât feminin — îi zic feminino-neutru (F/N), cf.: F și N: *Masa și scaunul*/sunt *albe* (F/N); pentru F și M: *Masa și*

sacul sunt albe — iarăși avem același modificator comun feminin. Forma modificatorului comun rămâne neschimbată, feminină, chiar și atunci cînd printre substantivele coordonate nu mai există nici unul feminin: N și M: *Gardul și sacul sunt albe*. Ba și masculinele cu referent "incalculabil" cer coordonator comun feminin: M și M: *Laptele și piperul sunt diferite*⁹.

Cît privește franceza, apoi aici modificatorul comun e la masculin (*La table, la chaise et le sac sont blancs*). Prin urmare, el este și genul nemarcat,

lucru confirmat aici și de formă¹⁰.

Astfel, generalizînd, putem spune că și sub aspect sintagmatic femininul în română se afirmă ca gen nemarcat, deși în plan formal este marcat, cf.: *copil* m. — *copilă* f. *prun* m. — *prună* f. *vecin* m. — *vecină* f. etc.

IV. Conchidem deci că și categoria genului gramatical al substantivelor confirmă individualitatea limbii române între limbile romanice¹¹.

Tabel complex

Limibile	Ponderea numerică a claselor de gen, în %		
	masculin	neutru/ambigen	feminin
A			
latina	34,55	21,1	44,35
româna veche (12)	21	26	53
româna modernă	13	30	57
aromâna (dialect) (13)	(18,7)	(14)	(67,3)
portugheza	51,1	—	48,9
spaniola	52,56	—	47,4
franceza	57	—	43
B			
româna (neol.)	(14,5)	(25,5)	(60)
franceza (DMC)	58	—	42
C			
albaneza	55	0,6	44,4
sîrbocroata	(49,2)	(6,8)	(44)
bulgara	(48,75)	(10)	(41,25)
(cf.: rusa)	47	14	39
greaca nouă	24	28,6	47,4
aromâna (dialect)	(18,7)	(14)	(67,3)
româna	13	30	57
D			
latina	34,55	21,1	44,35
greaca veche		(27)	(21)
greaca nouă	24	(22)	28,6 (25) 47,4 (53)
aromâna (dialect)	(18,7)	(14)	(67,3)
româna	13	30	57

NOTE, REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

¹ L. Spitzer, *Feminizacion del neutro* // "Revista de filología hispanica", 1941, nr. 4.

² Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, București, 1968, p. 94.

³ Tereza Ferro, *Aspecte "balcanice" din limba română; convergențe pe plan romanic* // "Limba și literatura", vol. I, 1996, p. 23.

⁴ Alain Guillermou, *Allocation prononcée à l'occasion de l'attribution du titre de "Docteur honoris causa de l'Université de Bucarest", à l'Ambassade de Roumanie à Paris, le 24 janvier 1996* // "Limba și literatura", vol. I, 1996, p. 8: "Ce qui frappe quand on pénètre dans l'étude de la grammaire roumaine c'est que la morphologie et la syntaxe de cette langue ne sont pas slaves. Elles sont latines. La structure du roumain en fait une langue absolument romane. J'ai passé ma carrière, à l'Ecole des Langues orientales et à la Sorbonne, à démontrer et à enseigner cette vérité."

En morphologie et en syntaxe, les paysages linguistiques ce font rares: la déclinaison roumaine n'offre que peu de ressources. Les mots ont conservé la trace de la déclinaison latine et le *iubire* du jeune Slave s'est calqué sur le *iesire* "sortie" de *exire*, son lointain aîné. Cependant on observe des innovations, celles-ci, par trois genres: le masculin, le féminin et l'ambigène. Vous dites *bărbatul*, le mari, *femeia*, la femme, mais si chacun de leurs corps est un *trup*, leurs deux corps sont des *trupuri*. Tout se passe comme si le roumain avait étendu à un certain nombre de mots l'opposition que nous connaissons en français entre "un mur" et "des murailles" ou en italien *un frutto*, *la frutta*. Or, cette finale si caractéristique en *-uri* est latine. C'est, généralisée, celle de *corpora*, pluriel de *corpus*." E de accentuat că *corpus* e neutru.

Citim și pe pagina precedentă o precizare la fel de importantă: "Je voudrais faire une mise au point. On entend et on lit partout que le roumain a subi l'influence slave. Qu'est-ce que cela signifie? Que la langue des Slaves a influencé la langue roumaine, comme la langue anglaise influence le français? Je ne vois pas comment a pu s'exercer cette influence. Ce que je vois plutôt c'est un peuple de nomades qui s'est stabilisé et qui a appris la langue du peuple sédentaire chez qui il est venu vivre. Sa langue, à lui, il l'a oubliée. Il n'a plus parlé le slave. Il a parlé le

roumain. Seulement il y a eu des mots qu'il n'a pas oubliés, qu'il a utilisés, et de manière tellement fréquente que les Roumains les ont adoptés. L'influence slave sur la langue roumaine, c'est, à vrai dire, le lot des réminiscences que les Slaves n'ont pas pu éliminer de leur esprit" (p. 7).

Și ceva mai jos autorul conchide: "On me permettra d'insister sur cette vue des choses. Pendant tout mon enseignement, j'ai refusé d'employer la formule "influence du slave sur le roumain" (p. 7).

⁵ G. S. Cincilei, *Otnositel'nojavlenia feminizacii v klase sușcestvitel'nyh balkanoromanskikh jazykov* // "Izvestia Akademii nauk SSSR", Seria literatury i jazyka // t. 37, 1978, nr. 6, p. 521.

⁶ H. Mihăescu, *Influența grecească asupra limbii române pînă în secolul al XV-lea*, București, 1966.; cf. Alain Guillermou, *op. cit.*, p. 6.

⁷ O. Densusianu, *Istoria limbii române*, I, București, 1961, p. 230.

⁸ Cf.: "În cazurile de neutralizare a unor opozitii fonologice, în poziția de neutralizare nu poate apărea decât termenul nemarcat, fiind exclusă prezența celui marcat." // "Limba și literatura", vol. I, 1996, p. 55. La nivelul lexico-gramatical, în opoziția de gen, nemarcată e clasa de gen mai numerosă.

⁹ Ioana Chitoran, *The Romanian Gender System* // "Revue roumaine de linguistique", t. XXXVII, 1992, nr. 2—3, p. 14—15.

¹⁰ De regulă, în opozițiile de tipul confrère m.: *consoeur* f. generic e tot masculinul, cf. "Consoeur se dit des femmes associées à une même confrérie Ainsi un homme, membre d'une confrérie comprenant des hommes et des femmes, dirait: *mon* (ou *ma*) *confrère*, *Mme X...*" (M. Grevisse, *Le bon usage*, 8e éd., Paris, 1964, p. 181).

¹¹ A. Niculescu, *Individualitatea limbii române între limbile românice*, 2, București, 1978.

¹² Claudia Tudose, *Lista dicționarului fundamental al limbii române vechi* // *Sistemele limbii*, București, 1970, p. 124—148.

¹³ Datele *Tabelului complex* sunt luate, cu excepția românei vechi (Tabel A) și francezei "neologice" (Tabel B), din G. S. Cincilei, *op. cit.*, p. 518. Procentul indicat în paranteze este stabilit pe baza unei părți a dicționarelor consultate.

Claudia RUSU
Institutul de Lingvistică
al A. Ş. din Moldova,
Chişinău

DICTIONARUL EXPLICATIV CONCENTRIC — O NECESITATE

Dicționarul explicativ în etapa actuală este privit "ca un produs al activității științifice, ca un mijloc de sistematizare a cunoștințelor despre lume și ale celor despre limbă" [1, p. 5]. "Un dicționar explicativ, trebuie să fie, în primul rând, rezultatul cercetărilor științifico-teoretice ale alcătuitorilor (adică conceptual să reiasă din cercetări lingvistice preliminare)" [2, p. 10].

Numai având o temeinică bază teoretică dicționarul explicativ își poate îndeplini funcția practică — de a oferi cunoștințe sub un aspect larg despre posibilitățile limbii și de a da indicații de tip orientativ privind folosirea ei corectă [3, p. 308].

Sistemizarea dicționarelor explicative este o problemă mult discutată în lexicografia teoretică contemporană. Deși nu există încă o tipologie unanim acceptată, clasificarea lucrărilor de acest tip se face în principiu pe baza următoarelor caracteristici: a) cum e expus vocabularul și b) pentru cine este expus. În dependență de modul cum sunt soluționate aceste probleme, se deosebesc dicționare lingvocentrice și dicționare egocentrice. Primele sunt considerate lucrări despre limbă și pentru limbă, deoarece ele tind să înregistreze și să evaluateze toate fenomenele ei. Obiectivul celor din urmă este să influențeze conștiința lingvistică a societății prin intermediul unei informații selectate intenționat [v. 4].

Dacă analizăm din acest punct de vedere dicționarele explicative românești, am putea spune că **Dicționarul limbii române (DLR)** este lingvozentric, deoarece el înregistrează toate cuvintele atestate în limba literară generală și în limbajul literaturii artistice, în vorbirea populară și regională, în textele vechi..., iar numărul de cuvinte-titlu și de variante lexicale ale lor poate fi evaluat la cel puțin 150.000 [5, p. 75].

În cazul dicționarului egocentric, la stabilirea limitelor calitative și cantitative ale informației se ia în considerare destinatarul lui. Pe baza acestui principiu se disting:

a) dicționare pentru un public larg de cititori și

b) dicționare pentru elevi.

Din lexicografia română drept exemplu pentru prima categorie pot servi DEX-ul, DELM-ul, DGLR-ul, iar pentru a doua — DEŞ, DREV, DEE etc.

Unii cercetători consideră că în societate există cinci categorii de reali utilizatori ai lucrărilor respective — elevii din clasele primare, elevii din clasele a cincea — a opta, persoanele cu studii medii speciale, persoanele cu studii superioare, specialiștii bine pregătiți din ramurile economiei naționale — și se insistă asupra ideii că dicționarele explicative sunt necesare pentru fiecare grup social în parte [6, p. 35].

Tendința de a spori utilitatea unui dicționar prin limitarea cercului său de influență se face simțită, mai ales, în cadrul lexicografiei didactice. La multe dicționare școlare atestăm în prefață, mențiunea "destinat tuturor elevilor școlii medii și de cultură generală". Dar tentativa de a satisface în mod real, într-o singură lucrare, cerințele tuturor categoriilor de elevi întâmpină anumite dificultăți. De exemplu, autorii *Dicționarului limbii române pentru elevi* (DREV) previn cititorul: "Nu trebuie să mire caracterul eterogen al tipurilor de expresie folosite în dicționar, caracter impus de o stare prea ades neglijată: vîrsta copilului și clasa căreia el îi aparține. Atunci cînd unul și același termen inclus în inventarul lucrării este ex-

tras din manualele pentru clase foarte diferite, definiția încearcă să reflecte aceste niveluri didactice deosebite, de obicei, cu ajutorul unei perifraze explicative a cărei primă parte — mai generală și mai explicită — se adresează elevilor din clasele mai mici, iar a doua parte — mai analitică și mai specială — celor din clasele mai mari” [7, p. 4].

Definițiile astfel concepute constituie o descriere scrupuloasă a sensurilor cuvintelor, cu multe amănunte și detalii care dau articolului lexicografic dimensiuni impunătoare. De exemplu: explicația cuvintelor *apă*, *legătură*, *reacție* ocupă pagini întregi. Cele mai mari dificultăți la consultarea unui asemenea dicționar le au, desigur elevii din clasele mai mici, care trebuie să-și găsească partea necesară într-un volum de informație mai mare.

De aceea o apariție salutară în lexicografia didactică sunt lucrările de tipul *Primul meu dicționar* (PMD) și *Dicționarul învățământului primar* (DÎP). Cu atât mai mult că în ultimul timp se vorbește despre necesitatea unei “cultiuri lexicografice a societății”, înțelegîndu-se prin aceasta “utilizarea reală și cotidiană de către membrii ei a bogăției spirituale din dicționarele explicative”. Se consideră că membrii societății vor folosi cu succes aceste lucrări numai dacă își vor forma din copilărie deprinderile corespunzătoare, deoarece pentru un neințiat dicționarul este o carte plăticoasă [8, p. 49].

Însă pentru formarea unor atare deprinderi sunt necesare lucrări ușor manevrabile și utile prin caracterul informației. Privite sub acest aspect, dicționarele explicative școlare românești corespund modelului clasic, adică pot fi calificate drept “dicționare-îndrumare”, deoarece au drept scop explicarea numai a unor serii de cuvinte (istorisme, arhaisme, neologisme etc.), la înțelegerea căroră elevii întîmpină anumite dificultăți [9, p. 168].

Or, în etapa actuală, pe lîngă modelul clasic, în lexicografia didactică mai ales, se impune aşa-zisa lexicografie constructoare. Esența acesteia constă în elaborarea unor

serii sau a unor cicluri de dicționare, care să reflecte integral vocabularul limbii. Deși fiecare dicționar dintr-o astfel de serie își are destinatarul său bine stabilit — elevul de o anumită vîrstă — prin modul de formulare a definițiilor, seria în întregime constituie un sistem bine pus la punct, menit însușirii și utilizării corecte a limbii materne. Integralitatea acestuia presupune, în primul rînd, gradatia informației. Prin urmare, volumul și complexitatea ei este în concordanță cu particularitățile vîrstei date [10].

Dicționarele astfel construite pot fi consultate nu numai în cazuri aparte, ci pot deveni un instrument de lucru permanent, asigurînd o continuitate în procesul cognitiv și formînd o gîndire lingvistică logică. Un exemplu elovent în acest sens sunt dicționarele explicative concentrice Oxford, Webster din lexicografia engleză [11, 12].

Valorificarea tradițiilor lexicografice naționale, a experienței înaintate din lexicografia mondială ar permite, credem, elaborarea unor opere lexicografice de valoare, disponînd de care vom putea contribui cu adevărat la formarea atât a unei conștiințe lexicografice a societății noastre, cât și a unor personalități ce vor depăși nivelul mediu de cultură.

Din aceste considerente în planul de activitate științifică al Institutului de Lingvistică al A. S. a Republicii Moldova a fost inclusă elaborarea unui dicționar explicativ concentric pentru elevi (DECE) — alcătuit din trei părți succesive. Principiul concentric al acestei lucrări se va manifesta în felul următor: informația pentru primul volum e selectată și organizată pentru elevii de șase—nouă ani. Această informație va intra integral în volumul doi, fiind completată cu o doză de cunoștințe accesibile de acum elevilor de nouă—treisprezece ani, ca apoi să fie reluată și în volumul trei unde procesul de completare continuă pînă la atingerea nivelului de instruire recomandat pentru adolescenți (treisprezece—șaptesprezece ani). Această reluare parțială a informației din volumul întîi în volumul doi și din

volumul doi în volumul trei nu va fi pur mecanică, ci cu o informație suplimentară.

Dacă în volumul întâi articolul lexicografic va avea doar secțiunile: cuvîntul-titlu, formele gramaticale, definiția sensului, relațiile de sinonimie, expresiile frazeologice, exemple, în volumul doi la acestea se vor mai adăuga notele gramaticale și prezentarea relațiilor de antonimie, iar în volumul trei va mai apărea etimologia. Această reluare cantitativă va fi marcată și de anumite schimbări calitative. Prințipiu general de modificare calitativă a articolului de dicționar urmează să se materializeze în găsirea unor modalități adecvate de comprimare și păstrare a informației cunoscute deja din ciclul anterior și de dozare rațională a informației noi. Este bine cunoscut și fenomenul relativității categoriilor lexicale în lexicografie [13].

Astfel de probleme ca delimitarea omonimiei de polisemie, ierarhizarea sensurilor cuvîntului etc. vor necesita o soluționare diferențiată pentru fiecare volum, deci se va impune de fiecare dată, o nouă argumentare teoretică a tehnicii lexicografice utilizate la prezentarea categoriilor în cauză.

La realizarea acestui proiect, de acum timp de doi ani și ceva, lucrează un grup de cercetători (M. Onofraș, T. Popovschi, C. Rusu, L. Vrabie, A. Vulpe). Pe baza unei instrucțiuni de uz intern au fost fișate manualele școlare și s-a încheiat procesul de alcătuire a primului volum, destinat elevilor din clasele primare. După calculele preliminare acesta cuprinde circa șase mii de articole — numărul real de cuvinte întrebuintate de copii la această vîrstă. Registrul primei părți a dicționarului va cuprinde în special cuvintele auto-semantice, cărora li se poate da o definiție substanțială sau relațională, iar cuvintele care necesită o definiție structurată metalinguistic vor apărea treptat în volumele următoare, pe măsura completării cunoștințelor elevilor cu noțiunile și termenii respectivi.

În cele ce urmează vom insista asupra cîtorva principii lexicografice

de care s-a ținut cont la alcătuirea DECE, apelînd pentru a argumenta necesitatea utilizării acestora și la unele exemple din PMD. Aceasta este o lucrare cu un registru de peste trei mii de cuvinte, din prefața ei aflăm intențiile autorilor: "Copilul are o fermecătoare gîndire poetică pe care ne-am gîndit să o înțelegem și să o stimulăm. De aceea în explicațiile cuprinse în coloanele acestei lucrări am apelat la un limbaj care să fie și riguros științific, dar și sugestiv" [14, p. 4]. Rigurozitatea științifică e și unul dintre principalele obiective ale DECE. Alcătuitori PMD, din motive de ordin subiectiv și obiectiv, tocmai aici s-au dovedit inconsecvenți. Autorii dicționarelor explicative recente dau prioritate definitiei analitice, susținînd, pe bună dreptate, că definițiile sinonimice nu le pot substitui pe acestea cu adevărat, iar uneori pot duce și la situații confuze [15].

În primul volum al DECE s-a operat numai cu definiții analitice, considerîndu-se că în această etapă eficiența reflectării relațiilor de sinonimie va fi maximă doar atunci când va avea o valoare adițională (pe lîngă definiția analitică). Conform acestuia toate cuvintele utilizate în cadrul definiției trebuie să fie incluse în registru și invers. Autorii PMD, în general, n-au respectat acest principiu, dar în cazul cuvintelor "mai grele" au recurs la ajutorul unor explicații între paranteze. Astfel, în cadrul articolului lexicografic *aerodrom* cuvîntul *decolează* este însoțit de următoarea explicație "se ridică în aer" — "... decolează (se ridică în aer)". În articolul *butelie* vocabula *recipient* este urmată de precizarea *vas* — "... recipient (vas) ...".

Pentru elevii de această vîrstă are importanță pronunțarea corectă a cuvintelor, deoarece fixarea accentului și împărțirea în cazuri dificile în silabe contribuie, în mare măsură, la reținerea informației respective. În PMD aceste aspecte au rămas în afara atenției autorilor.

O substanțială complinire a sensurilor definite sunt desenele. În PMD cuvintele *legumă*, *aeronavă* au respectiv următoarele reprezentări

grafice: un cartof și un avion. Ilustrarea numelor generice la această vîrstă poate crea situații derutante și pentru a le evita în DECE s-a convenit să se impună anumite restricții la selectarea cuvintelor ce urmează să fie însoțite de ilustrații. Mai întâi, acestea ar trebui să fie cel mai puțin cunoscute de elevi și în al doilea rînd, desenul trebuie să corespundă unei singure noțiuni, adică articolul lexicografic *elefant*, de exemplu, trebuie să facă referință la desenul *elefant* și invers.

Am scos în evidență unele inadvertențe din PMD nu pentru a minimaliza valoarea acestei lucrări. Despre necesitatea și utilitatea ei vorbește și faptul că în multe școli ea a fost inclusă în lista de manuale obligatorii. Dar, ca și orice alt dicționar, PMD este o lucrare perfectabilă și o perfectare pur cantitativă prin lărgirea inventarului de cuvinte, completarea cu noi exemple și expresii nu mai este în corespondere cu cerințele lexicografiei teoretice contemporane. Doar adoptarea de noi vizuini, concepții ale operelor lexicografice va îmbogăți lexicografia română cu lucrări originale și de real folos.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Карапулов Ю. Н., **Словарь и человек// Теория языка и словари**, Кишинэу, 1988.
2. Бережан С. Г., **Современные требования лингвистической теории и реальные нужды практики в словарном деле // Теория языка и словари**, Кишинэу, 1988.
3. Oprea, Ioan, **Lingvistică și filozofie**, Iași, 1992.
4. Морковкин В. В., **Основы учебной лексикографии**, Москва, 1990.
5. Seche, Mircea, **Schițe de istorie a lexicografiei românești**, v. II, București, 1969.
6. Арбатский Д. И., **О достаточности семантических определений// "Вопросы языкоznания"**, 1975, nr. 6.
7. **Dicționarul limbii române pentru elevi (DREV)**, București, 1983.
8. Малаховский Л. В., **Учебные**

толковые словари и лексикографическая культура народа // Теория языка и словари, Кишинэу, 1988.

9. Щерба Л. В., Еремия Н. Л., **Принципы построения системы учебных толковых словарей родного языка // Теория и практика современной лексикографии**, Ленинград, 1984.

10. Малаховский Л. В., **Принципы градуальности в учебной лексикографии // Проблемы учебной лексикографии и обучения лексике**, Москва, 1978.

11. Еремия Н. Л., **Принципы построения системы учебных толковых словарей родного языка // Теория и практика современной лексикографии**, Ленинград, 1984.

12. Семейн Л. Ю., **Оксфордская серия учебных толковых словарей // Лингвистические исследования**, 1986, Москва, 1986.

13. Гак В. Г., **Об относительности лексикологических категорий в лексикографии // Проблемы учебной лексикографии и обучения лексике**, Москва, 1978.

14. **Primul meu dicționar (PMD)**, București, Chișinău, 1994.

15. Бережан С. Г., **Способы словарной фиксации системных отношений лексических единиц // Budalex '88 Procedeengs**, Budapest, 1988.

DICȚIONARE

1. DLR — **Dicționarul limbii române** (ser. nouă ac.), București.
2. DEX — **Dicționarul explicativ al limbii române**, București, 1984.
3. DGLR — V. Breban, **Dicționarul general al limbii române**, București, 1987.
4. DELM — **Dicționarul explicativ al limbii moldovenești**, Chișinău, v. I, 1977, v. II, 1985.
5. DEŞ — **Dicționar explicativ școlar**, Chișinău, 1976.
6. DEE — **Dicționar explicativ pentru elevi**, Chișinău, 1991.
7. DÎP — **Dicționarul învățămîntului primar**, Piatra-Neamț, 1996.
8. DECE — **Dicționar explicativ concentric pentru elevi** (în proces de alcătuire).

George RUSNAC
Chişinău

CRITERII STRUCTURALE DE IDENTIFICARE A ELEMENTELOR LEXICALE INDIGENE

1. Titlul denotă o nouă orientare, structuralistă, în cercetările etimologice, orientare inițiată și promovată de noi prin conferințe, simpozioane, congrese, studii și articole din 1986 începând. Ignorată, tratată cu nedumerire, suspiciune sau iritate, perspectiva pe care o deschidem oferă soluții nebănuite de fertile și plauzibile pentru un domeniu situat la răspîntia tuturor incertitudinilor și enigmelor.

Ideea acestei viziuni derivă din postulatul preponderenței factorilor interni în geneza și evoluția limbilor naturale, adevăr unanim recunoscut teoretic, dar pretutindeni desconsiderat practic. Dicționarele și studiile etimologice de pe diverse meridiane, ferm ancorate într-o tradiție pe cît de meritoasă, pe atît de lacunară, continuă să omită procesele imanente ale limbilor explorate, exagerînd rolul influențelor și denaturînd proporția reală a elementelor create, moștenite și împrumutate.

1.1. În concepția noastră geneza limbii e marcată de aceeași tendință obiectivă de organizare și sistematizare a proceselor și a relațiilor, relevată de structuraliști în raport cu nivelurile fonologic, sintematic, lexicosemantic, morfologic, sintactic și stilistic. Ceea ce în aparență e dispersat și haotic în realitate e corelat și structurat. Există și în actul creației lingvistice o anumită ordine, dictată de legi speciale. Efortul nostru de a descoperi modalitatea de structurare a tiparelor genetice și legile care

guvernează funcționarea lor a dat următoarele rezultate:

A. Am completat numărul nivelurilor lingvistice identificate pînă la noi cu nivelul etimologic, degajînd unități specifice acestuia: *etem*, *etemem*, *et* și *aloet*.

Fixarea și sistematizarea parametrilor genetici se realizează biplan (conținut-expresie), prin convergențe asociative. Extrapolînd descrierea izomorfică a nivelurilor cunoscute asupra domeniului recent detășat, distingem în planul conținutului de aici o unitate minimă, indivizibilă, pe care o numim — în consens cu terminologia emică din lucrările de orientare structuralistă — *etem*, concept de rangul semului. *Etemul* (sau *motivemul*, cum e numit uneori în literatura de specialitate [1]) e motivarea primară particulară, specifică anumitei zone naționale. De exemplu, <licăr> pentru *spelb*, *ghilit* sau *bălan*, <repezit> pentru *nebun*, *bezmetic*, *tui* etc., <a articula> (mai sugestiv: <a bate din limbă>, <a produce zgomot>) pentru *a vorbi*, *a pălăvrăgi*, *a bălălăi*, *a blești*, *a grăi*, *a trăncăni* etc.

Supraordonat etemului în planul emic al nivelului respectiv e *etememul*, definit ca un fascicul de eteme sau ca o motivare generală. El e subordonat direct, la rîndul lui, sistemului de motivare etimologică. De exemplu, etememul <>configurație> e susceptibil de analiză în etemele: <subjire>, <ascuțit>, <rotund>, <umflat>, <îndesat> etc., etememul <>zgomot> în <pocnet>, <foșnet>, <murmur>, <vîjîit>, <piuit> etc., etememul <>mișcare> în <coborîre>, <lovire> etc.

Omolog al etemului din planul conținutului e *etul* în planul expresiei. Ca entitate invariantă, etul e un triptic, în rădâcina cuvintelor, cu structura CVC, simplificată ori amplificată (CV, VC, CC, V, CVVC<CCVCC etc.)¹, sau un diptic, în afixe, avînd structura VC, susceptibilă de simplificări sau amplificări (C, VCC, VC, VV etc.). Realizarea pluriformă a acestor structuri poartă numele de *aloete* (variante).

La articularea celor două planuri se produce actualizarea aloetică a

etemelor. De exemplu, etemul <călcătură, umbleț> e corelat în latină cu aloetele-rădăcini *pl-*, *sol-* și *pan-* (din *planta* "talpa piciorului", "picior", *solum* "id". și *pansa* "om cu talpă lată sau plată"), în română cu *tal-* și *tab-* (din *talpă* și *tablă* "id.") etc., etemul <mîșcare zdruncinată> e multiplicat în aloetele-afixe românești: *-or-*, *-îr-*, *-îc-* etc. (din *a (se) hodoroji*, *a se hodîrni* "a se slăbi de la încheiaturi"; "a se povîrni", "a se hodoroji" [3], *a (se) hodîcîi* "a se mișca ritmic într-o parte și-n alta", "a zdruncina" [3] etc.) sau etemul <intensitatea unei calități ori acțiuni> găsește expresie în aloetele-afixe românești: *-ob-*, *-op-*, *-of-*, *-ov-*, *-av-*, *-om-*, *-m-* etc. (din *a se cojobăni* "a se cocoță", "a se rățoi" [4], *a cojopeni* "a cocoță" [4], *a se cojofeni* "a se rățoi" [4], *bołovan*, *bołohānos*, *Cladova*, *Cațaveică*, *Coțofănești*, *cojomedie* "ciudătenie" [3], *Coțmănești*, *Moromete* etc.).

B. Am pus în valoare două universalii lingvistice strîns corelate între ele:

a) legea oscilației fonematische nelimitate în cadrul aceluiasi tip-vocoid-nonvocoid - de variație din structurile aloetice radicale și afixale;

b) legea schimbării sinestezice a sensurilor.

Oscilația aduce amplificări și modificări de conținut (să se compare radicalele latinești *ser-* și *ter-* din *serpere* "a se tîrî", "a se cățăra" și *terere* "a freca", "a sfărîma", "a roade"; "a bate drumurile") sau nu provoacă schimbări în planul opus (de exemplu, rom. *vor-* și *mor-* din *vornice*² "tineri care invită la nuntă" și *morojni*³ "id." [4], rom. *săn-* și *tăń-* din *săńchiu* [*sanchiu4 "ursuz"; "arțagos"; "îndărătnic"; "bizar"; "zăpăcit"; "leneș" și *tăńchiu* "id." [4] etc.). În ultima situație identificăm fenomenul neutralizării (descriși în fonologie), însoțit de reproducerea conținutului.*

Așa-zisele dezvoltări semantice de genul "a lovi" — "a tuti" ("a îndesa", "a rotunji", "a înfolfi" etc.) — "a fărîmița" — "a coflești" — "a muia" ("a se molești", "a se îmbăta" etc.) — "a curge" — "a vorbi" — "a se repezi" — "a doborî ("a tăpsi", "a netezi" etc.) — "a tăia" ("a zgîria", "a sfîșia" etc.) — "a

înfige" ("a ascuții", "a subția" etc.) — "a strînge" ("a vîrfui", "a grămadă" etc.) — "a sprijini" — "a azvîrlî" — "a țîșni" — "a sufla" — "a răsună" etc. sunt un flux asociativ alimentat de 5 surse: vizuală, auditivă, tactilă, olfactivă și gustativă. Liantul care asigură fuziunea lor într-o imagine coerentă și mobilă, reflectată pe ecranul percepției noastre, e factorul cinetic. În derularea perpetuă a filmului cognitiv descoperim pe fundalul mișcării imperceptibile treceri de la o senzație la alta. Configurații și culori, sunete și emanații, viscozitate și asperitate — toate se topesc în creuzetul mișcării, formînd un amalgam care păstrează parfumul ingredientelor. Are perfectă dreptate Schuchardt cînd susține că în limbile naturale verbul e mai vechi decît numele [6, p. 272 — 274]; elementul dinamic se impune mai ușor atenției decît cel static.

În lumina taxinomiei și a legilor menționate anterior se explică convergența semnificațiilor în aceeași tranșă de expresie și înnoirea perpetuă a "formei exteroare" (cum o numește W. von Humboldt [7]) sau a "formei expresiei" (conform terminologiei lui Hjelmslev [8]) sub impulsul unui conținut modelat de trăirile noastre psihice, labile și convertibile între ele.

1.2. Relevat pînă la noi de H. Paul [2, p. 217 — 218], P. Papahagi [10, p. 646], Th. Capidan [12, p. 524 — 526], L. Șăineanu [13], L. Spitzer [14, p. 96 — 100], Al. Ciorănescu [5], R. A. Aganin [15, p. 18 — 20, 95 — 96], Al. Graur [16, p. 18 — 23], D. Udrescu [3] și de alții cercetători pentru numeroase alte idiomuri din diverse familii de limbi [9, 14, 15], fenomenul oscilației este explicitat printr-un vag "instinct onomatopeic" [9, p. 218]⁵, e redus la un procedeu de fabricare rimată a cuvintelor în formule de tipul *tura-vura* "vorbărie lungă și fără rost" [10, 12, 15, 16], e atribuit dificultăților de pronunțare din limbajul copiilor [14], e raportat formațiilor expresive [13; 5] sau e consemnat fără pretenția de a-i afla originile [11; 3]⁶.

De fapt, extensiunea fenomenului e mult mai largă decît cea presupusă în lucrările la care ne-am

referit, iar rațiunea lui e mult mai subtilă decât cea invocată de autorii vizăți: legea oscilației determină apariția sintagmelor rimate, nu vice-versa, modelind toată "substanța" [8, p. 71 — 85] primară a expresiei în tipare glotogonice simple și eficiente și imprimând creației lingvistice naturale ordine și economie.

Prin urmare, modificările rimate ale cuvintelor din graiul copiilor și creațile onomatopeice evidente ale oamenilor maturi reprezintă nu premisele și nici sfera exclusivă de manifestare a legii în discuție, ci consecințele și o parte a domeniilor ei.

Încercările recente [17, p. 93 — 133] de a depista în insolitele schimbări vocalice și consonantice eventuale asimilări, disimilări sau contaminări sănt, prin definiție, sortite eșecului: realitatea specifică, diferită de cea a legilor fonetice cunoscute, reclamă alte căi de cercetare și explicare (cf. [9, p. 217 — 218] și [11, p. 92]).

Ideile că "aceste fapte nu par prea vechi" și că ar avea drept punct de plecare turca [16, p. 23] sunt dezmințite de datele limbilor clasice (cf. aloetele radicale latine *cal-/bal-* din *calare* "a chema" — *balare* "a behăi", *bol-/bul-/vol-/vul-* din *bolbus* "bulb" — *bulbus* "id.", *volva* "uter"; *pîntece*, "înveliș", "pieliță" — *vulva* "id.", *pal-/tal-/col-* din *palus* "par"; *stîlp* — *talea* "par"; *țăruș* — *columna* "coloană", *pan-/tan-* din *pangere* "a înginge" — *tangere* "a atinge", *sín-/tin-* — din *sinum* "vas larg de pămînt pentru lapte, vin" etc. — *tîna* "vas pentru vin" etc.), precum și de caracterul universal al primenirii roțitoare a expresiei. Ultimul argument se desprinde probant din similitudinea acelorași fapte aparținând unui variat și larg spectru de limbi [14, p. 96 — 100; 15, p. 18 — 20, 95 — 96].

2. Aplicarea legilor descrise la problema etimologizării elementelor de origine incertă sau obscură parurge următoarea cale. Vom urmări traseul pornind de la verbul *a zîmbi*, al cărui etimon acceptat (v. sl. **zombiti* sen <*zombu* "dinte">) suscitat dubii:

a) segmentăm expresia detașând porțiunea *zîm-*, care corespunde

structurii obișnuite, menționate mai sus, a rădăcinii cuvântului;

b) identificăm în vocabularul limbii române, inclusiv în cel regional sau dialectal, unitățile de origine necunoscută sau îndoiefulnică ce poartă această rădăcină (sau aloetele ei): *zîmbic* "bîzdîc, toană" [3], *zîmboc* "bulgăre", arom. *zîmbuc* (*sîmbuc*) "soc" [18], *șîmbure* "parte care conține sămînta din interiorul unui fruct", *zîmbre* "umflătură" [19], arom. *jumbă* (*giumbă*, *șumbă*) "id.", *jîmb* "strîmb"; "șîrb" [4], arom. *jîmbu* (*jumbu*) "șîrb" [18], *zîmbat* "strîmb" [20], *jîmbat* "id.", *a jîmi* "a foj" [4], *a jumuli* "a curăța de pene"; "a smulge părul din rădăcină", *a zomoli* "a mozoli"; "a spăla prost rufe" [21], arom. *zămbună* "bîzîtoare" [18], *a zîmbri* "a privi cu nesaț" [20], *a somni* "a șopocăi singur, mișcînd ușor buzele" [2], *șomîrlie* "înșelătorie" [4] etc.;

c) examinăm posibilitatea raportării divergențelor de conținut la un primum mobile, ceea ce ar demonstra originea comună și indigenă a cuvintelor depistate. Acest prim impuls e senzația neadormită a mișcării, transformată sineștezetic în reprezentări auditive sau vizuale, toate sedimentate în continuumul semantic acoperit de "germinarea" aloetică a tranșei respective. Justețea raționamentului nostru e confirmată și de datele altor limbi. În rusă, de ex. consemnăm aceleasi diversificări semantice, inexplicabile la prima vedere: *kap* "lovitură scurtă" și *kap* "excrescență" [22], *pinok* (*span'*) "lovitură" și *pinok* "bulgăre de pămînt înghețat" [22], *lgat'* (*lagat'*, *lygat'*) "a minți" [22] și *izlagat'* "a expune". Paralelismul cu limba rusă e concluzent și în privința motivării primare a rom. a *zîmbi*: relația lui *ulybat'sja* (*lybit'* [22]) "a zîmbi" cu *ulybnut'* "a însela" [22] *lebezit'* "a flata" [22], *labzen'* "frunte" [23], v. rus. *lubu* "craniu" [23], *lebezdit'* "a merge prin noroi" [23], *lebeza* "cazma pentru călăfătuit" [22] atestă o concreștere similară etemică (<<cinetică>> — <<sonică>> — <<somatică>>) — etemică (<a rotunji> — <a pleoscai> — <a vorbi> — <a mișca ușor din buze>), specifică creaților interne.

Ca marcă a indigenatului, oscilația reclamă prudentă, căci, uneori, se aplică analogic și elementelor împrumutate: *șosea-susea* [3]. Important e să controlăm prezența fenomenului în sistemul limbii respective. Dacă noua ipostază a tranșei radicale rămâne fără ecou în lexicul limbii, cum e cazul exemplului precedent, respingem probabilitatea originii ei expressive, iar dacă modificarea nu rămâne izolată, admitem o atare virtualitate. Astfel, schimbarea *b-d* din *bezmetic* "fără rost", "fără căpătă"; "zăpăcăit", "năuc" — *dezmetic* "id." ne dă certitudinea provenienței indigene a acestor variante, fiindcă instabilitatea fonica originală (oscilația) e certificată de realitatea unor creații lexicale ca *băzălău* "zănat" [3], *băzăui* "aiurit" [3], *băzdăganie* "copil neastămpărat" [3], *bozometric* "prost" [24], *buzumetic* "id." [24], *bosomelnic* "posac" [24], *posoman* "id." [4], *a se dăzminți* "a înnebuni" [3], *dezmaț* "destrăbălare"; "haos" etc. de evidentă factură sugestivă.

Reproșul ce ni s-a făcut în reparate rânduri că am exclude principiul istoric din cercetările noastre etimologice rezultă dintr-o regretabilă fetișizare a istorismului. Cînd se invocă în sprijinul pretinsei origini apicale a lui *bezmetic* observația lui Conachi: "albinele bezemeticsc fără matcă" [5], te întrebă: ce revelație aduce această evocare și ce are cu diacronia?

Situația se poate schimba însă radical dacă incursiunea în timp e necesară și răsplătită cu descoperirea unor faze realmente edificatoare din punct de vedere etimologic, cum ar fi v. fr. *pasté* (sec. XII) [25] pentru actualul pâté "pateu", fapt ce ne ferește de căutări sterile în rețeaua elementelor interne ale limbii franceze. E o metodă indispensabilă nu numai etimologiei tradiționale, ci și celei structurale.

Datele altor științe, în special ale istoriei, pot de asemenea avantaja eforturile etimologice. Ajungînd, independent și pe căi diferite, cu I. Popescu-Sireteanu [26] la etemul <plaiul măgurilor> pentru Moldova [27], am comis, ambii, aceeași eroare, descon-

siderînd un fapt istoric cunoscut, clar formulat de N. Iorga la începutul secolului: "Românii n-au știut însă în țara lor decît de văile rîurilor, în jurul căror ei mărgineau o țară mai mică: o Tară a Oltului lîngă lungul rîu harnic, o Tară a Crișului, a Mureșului, un ținut al Someșului, al Tîrnavelor acolo unde străinii găsise un "Ardeal"; Țara Bîrsei, lîngă culmile Carpaților, unde se strecu un rîuleț de munte. Țara Hațegului, după numele ce a trebuit să aibă altădată Streiul de astăzi. Apoi, dincoace de culmile muntelui, și o Țară a Moldovei, și aşa se va mai fi zis și altora, fiecăreia, după puterea neadormită a rîului său" [27, p. 6].

Ulterior am retractat sub presunția acestei evidențe [29].

Puși în situația de a alege dintr-o serie de motivări pe cea primă, să nu decidem înainte de a fi examinat eventualele sugestii și soluții ce pot veni din alte sectoare de cunoaștere și să nu uităm că științei obiective, chemate să dețină funcția de arbitru extralingvistic, i se substituie adesea cunoștințe închipuite. Istoricul de artă românească Al. Tzigara-Samurcaș, încercînd să elucideze originea numelui Samurcaș, invocă următoarele date geografice și istorice: "La începutul veacului trecut membri ai neamului Samurcaș erau răspîndiți în întreaga țară, din Oltenia pînă în Moldova. Dovadă că erau de mai multă vreme stabiliți în țară ne-o dau diferite numiri de localități purtînd numele lor. Avem astfel: I. Samurcașești din Ilfov, pe apa Ciorogîrlei, un affluent al Sabarului, cu mănăstirea cu același nume... II. Samurcașii din Ilfov, între Buftea și Crețulești. III. Samurcașii din Buzău, comuna Gura Sărăjii... Alte ramuri au fost în nordul Moldovei. Numele de asonanță românească este însă de origine turcească, însemnînd sprînceană de blană de samur (Mustela Zibellina), adică blonde. E porecla dată membrilor din familia Petropol, care funcționau ca dragomani sau cu alte însărcinări diplomatice la Sublima Poartă din Istanbul" [20, p. 15 — 16]. Logica explicației e că o pretinsă poreclă

turcească ar fi generat mai multe nume topice românești. De fapt, generația acestui nume a parcurs, ca în atîtea alte cazuri, o cale inversă: de la toponim la antroponim. Risipă inutilă de eforturi pentru cauza influențelor, atîta timp cît "solul", indigen mai păstrează urmele aloețice ale cuvîntului respectiv: a (se) zámîrci "a se terciu"; "a bea"; "a subția cu apă"; "a pălăvrăgi" [3], "a se îngrejoa de mîncare [21], sămărît "vesel, voios" [4]. Deci, sensul etimologic al enigmaticului *Samurcaș* cu sonorități insolite, e obișnuitul calificativ autohton al vechilor așezări românești: "apătos" sau "noroiros", iar informația geografică și istorică anterioară servește drept paravan pentru a ascunde acest adevăr.

Ce oferă etimologia structurală altor diviziuni și subdiviziuni ale științei, în special fonosimbolismului de care e legată organic?

De la Platon [31] la H. Schuchardt [6] și M. Grammont [32], iar, mai încoace, la D. Caracostea [33], V. V. Levițki [34] și A. P. Juravliv [35], într-o perpetuă și neostenită frămîntare de idei se demonstrează scepticilor și contestatarilor că sunetele limbajului natural evocă reprezentări acustice similare naturii lor fonice. Cercetările noastre validează relația dintre sunet și imagine (idee) nu numai pe baza interjecțiilor propriu-zise, a onomatopeelor și a cuvintelor cu simbolism fonetic [36, p. 172], cum se procedează în toate lucrările lingvistice consacrate acestei probleme, ci și pe temeiul unei ample rețele de elemente lexicale care au pierdut motivarea absolută [36, ibidem] (numită și externă [37, p. 197]).

Ponderea și extensiunea nebănuinită a motivării absolute la originile limbajului natural vin să confirme observațiile etnografului francez Lucien Lévy-Bruhl¹⁷: toate limbile, indiferent de gradul lor de civilizație, parcurg aceeași cale evolutivă, intuită just de stoici și epicurieni, de la semnul motivat la cel arbitrar (cf. [39, p. 11]).

Mulți dintre cei ce resping afirmația saussuriană că imaginea acustică ar fi apărut accidental în raport cu conceptual [40, p. 100 — 102] ad-

mit concomitent că divergențele de-nominative de la limbă la limbă s-ar datora întîmplării (fără a bănuia, probabil, că preiau argumentul de la filozofii antici¹⁸).

De ex. lat. *mensa* "masă" și rus. *stol* "id.", rom. *stancă*⁹ "ceucă" și rus. *galka* "id." etc.

Dar și această concesie e o eroare, căci radicalul *mēn-* (*man-*) avea în latină aceeași motivare ("formă internă" [7]) multiplă ca și v. sl. *tol-* (*tal-*): <lovire> — <bătătorire> — <apăsare> — <așezare>, cf. lat. *manus* "lovitură"; "aruncătură", rus. *stolocit'* "a călca în picioare" [22], *potolocit'* "id." [22], *stalkivat'* "a face să se lovească", v. sl. *stolu* "scaun", bg. *stol* "id.". Tot așa, rom. *tan-* reprezintă același etem ca și rus. *gal-*: <gureș>, cf. a *tăndăli* (a *tindăli*) "a pălăvrăgi" [4], a *tăngăni* "a face să sună un clopot, o *talangă*" [4], *tancă* "lovitură dată cu palma" [4], rus. *galacit'* "a face larmă" [22], *galdet'* "id.". Oricare alte exemple vor dezmințî părerea că n-ar fi existat la origini nici o legătură organică între diversele însuși ale obiectului și suportul fonnic al numelui respectiv.

Pretinsa doavadă "forte" a scepticilor antici e bazată pe o argumentare sofistică: admiterea unui singur raport între sunet și imagine (sau idee). Susceptibil să evoce mai multe reprezentări, același sunet (sau complex de sunete) va materializa, chiar și în cadrul unei limbi, denotate diferite și, viceversa, același denotat va fi exprimat diferit, în ambele cazuri rămînînd distinct sau vag, în substanță expresiei, amprentele formei interne. În străvechea dispută dintre adeptii teoriei naturale (physei) și cei ai teoriei convenției (thesei), această simplificare derutantă a provocat mereu ezitări și oscilații (Democrit și Platon fiind exemple ilustre în acest sens) sau exagerări (respingerea de către Aristotel, sofiști și sceptici a legăturii naturale dintre nume și obiect și acceptarea fără rezerve a convenției), pe care le vom recunoaște, peste milenii, în discuțiile axate pe tema naturii semnului lingvistic.

Relevînd importanța crescîndă a sugestivității elementelor antropo-

fonice pe măsura pătrunderii în negura vremurilor, cercetările etimologice structurale nivelează asperitățile care separau pe adeptii originii naturale a limbajului: pe stoici, cu viziunea onomatopeică, imitativă, asupra primelor cuvinte, și pe epicurieni, cu concepția exteriorizării reflexe, interjecționale, a stărilor și pornirilor sufletești în procesul de constituire primordială a vorbirii. Desigur, imitația a lăsat urme mult mai numeroase și mai adânci în limbă decât creațiile reflexe. Al. Philippide surprinde plastic și convingător proporțiile de altădată ale fenomenului onomatopeic: "Pînă la ce grad trebuie să fi fost dusă această tendință de imitație la acel om — ori momiță, dacă vrei — primitiv în nervii căruia se reflectau foșnitul frunzelor, fiorosul șuierat al șerpelui, vîijitul vîntului, murmurul apelor ... cînd noi iști de astăzi nu avem pentru exprimarea acelorași lucruri decât cuvinte ca *foșnit*, *șuierat*, *murmur* ... imitațoare ale sunetelor produse de lucrurile înseși!" [43, p. 68].

Contactul cu noua disciplină furnizează și istoriei (adesea concordantă și toponomiei) probe ce adveresc sau infirmă anumite ipoteze. Plasarea prezumtivă a cetății antice *Sucidava* moesică pe locul așezării de astăzi *Pîrjoaia* — *Izvoarele* (pe Dunăre) [44] e probată de analiza aloetică și etemică a numelui *Sucidava*. Sintematic, se detașează radicalul *Suc-*, sufixele *-id-*, *-av-* și terminația *-a*. Pentru a afla ce semnifică radicalul, îl comparăm pe *Sucidava* cu toponimele din aceeași familie fonică: *Suceava*, *Suceveni* etc. Or, varianta *Ciuceava* (*Suceava*) se lasă ușor etimologizată, fiind cunoscute o serie de nume comune cu acest radical: *ciuciur* "șipot", "jgheab de la flințină" [4], *ciucior* "id." [4], *a ciuciuri* "a susura", "a murmura" [20], *ciucioi*, în expr. *a fi (a face) ~ de apă* "a fi (a se face) leoarcă" [3]. Deci, dacă *Suceava* (sau *Suceveni*, *Sucevița* etc.) însemnă "izvor (izvoare, izvorăș)" e firesc să admitem că și *Sucidava* purta la origine aceeași semnificație. Supozitia e confirmată de denumirea ulterioară a locului: *Pîrjoaia* — *Izvoare*. De altfel, ultimul nume e pleonas-

tic, căci *Pîrjoaia* e în raport de omosemie cu *Izvoare*, cf. *a pîrșni* (a *pîrșni*) "a (se) stropi", "a (se) împroșca" [4]. Se spulberă, totodată și legenda acreditată în medii filologice și istorice că numele dace în *-dava* (*Sucidava*, *Capidava*, *Comidava*, *Arcidava* etc.) erau compuse cu *-dava* "cetate". În realitate, reflexul lui *-idava* (ultimul cu structura: suf. *-id-* + suf. *-ad-* + term. *-a*) îl aflăm astăzi în nume ca *Moldova*, *Cladova* etc., incompatibile cu ideea de "cetate".

Gheorghe Bezviconi, un pasionat cercetător al istoriei Basarabiei, punând în lumină fapte și figuri uitate legate de satul Tătărești din apropierea Strășeniului, se simte obligat să-și edifice cîțitorii și în privința etimologiei curiosului toponimic: "În Basarabia găsim mai multe localități denumite Tătărești. Cîndva, printre români, au rătăcit cîțiva tătari, și unor localități, cu totul românești, li s-a zis totuși: Tătărești" [45, p. 101]. E un caz de ajustare forțată a conținutului la capriciile expresiei, specific etimologiei populare: *tăt-* din *tătărie* "groapă mare și prăpăstioasă" [4] se confundă cu radicalul omonim *tăt-* din *tătăresc* "tătar". Că primul radical nu e un derivat semantic al celui de al doilea, cum crede Al. Ciorănescu [5], sau o variantă a lui *tar-* din *tartar* cum admite DLR [4], ne-o dovedește sistemul de aloete și eteme în care e angrenat cuvîntul *tătărie*: *a tătăreza* "a repară", "a dereteca"; "a se gîndi profund" [4], *a totoli* "a mototoli" [4], *a tătări* "a certă" [4], *a tutui* "a sună"; "a alunga" [4], *a (se) tutui* "a (se) zăpăci" [4], *tutufan* "prostăncac" [4], *totoloț* "cocoloș" [4], *totîrlă* "rotiță" [4], *tuturigă* "roată"; "rotiță" [4], *totoreș* "lemn rotund" [4], *tutulan* "cîine mare" [4], *tutuc* "butuc" [4] *tătarnică* "scălete" [4], *tătăneasă* "iarbă-băloasă" [4], *tătăișă* "nume dat mai multor plante erbacee" [4], *tatniș* "nemîșor", *totnici* "id." (cu oscilațiile fonice: *tăt-*, *tăt-*, *tot-*, *tut-*, etememele: <<mișcare>>, <<sunet>>, <<configurație>> și etemele: <a se frămînta>, <a bate>, <a vorbi>, <a se mișca neîndemînatic>, <prost>, <repezit>, <zăpăcît>, <turtit>, <rotund>, <umflat>, <mare>, <răscolit>, <fărămițat>, <mic>.

NOTE

¹ A se vedea și considerațiile lui A. Meillet [2, p. 386 — 341], în sensul acesta, cu privire la indo-europeană.

² Extras pretutindeni eronat, împreună cu vornic, din sl. *dvornicu* "curtean".

³ [4]: et. nec.

⁴ Ecavasigeneral raportat (nejusificat) la tc. sanki "tăcut". Opinie separată face Al. Ciorănescu: "origine necunoscută [5].

⁵ "Sunt cunoscute o serie de fapte, care, deși prin învelișul lor fonnic și prin conținut fac impresia de elemente onomatopeice, n-au fost la origine onomatopee. Analizând totuși aceste cuvinte în ansamblu, vom fi obligați să renunțăm la ideea că suportul lor actual s-ar datora totdeauna hazardului. O importanță deosebită prezintă în cazul acesta și faptul că printre ele se întâlnesc des variante foarte asemănătoare între ele cu sensuri foarte apropiate sau identice, variante care diferă, de regulă, printre vocală, fără a putea fi reduse, după legile fonetice cunoscute, la o formă unică inițială. Și în alte limbi se observă destul de des cuvinte care sună aproape la fel între ele, dar care, conform legilor fonetice, nu pot fi considerate ca înrudite.

Doar dintr-un instinct onomatopeic ar putea fi explicate și anumite schimbări care afectează cuvinte deja formate. Una dintre cele mai caracteristice schimbări de acest gen e germ. de sus mediu *gouch*=germ. de sus modern *Kuckuck* "cuc", cu formele intermediare *guckauch*, *guckuch* și. a. Aceste formații imită și ele parțial sunete, parțial mișcări agitate. Evident, asemenea schimbări n-au nimic comun cu evoluția obișnuită a sunetelor, ci reprezintă, de fapt, creații parțiale" [9, p. 217 — 218].

⁶ Elocventă, în acest sens, e nedumerirea lui S. Pușcariu: "Desigur că variantele onomatopeelor se pot produce și prin alte mijloace fonetice, precum ar fi substituirea consonantelor de același gen întreolalță. Astfel în *bleașcă-fleașcă-pleașcă...* labialele de la începutul cuvîntului se schimbă, fără să putem preciza de ce. Tot astfel nu pot fi întîmplătoare nici variantele ce se nasc prin schimbul între consonantele afone și fonice. Alături de tulpina *cîr-* avem tulpina înrudită *gîr-*, alături de *chiorăi* pe *ghiorăi*, alături de *foș-căi* pe *faj-găi*, alături de *hîrșii* (*hîrscăi*, *hîrsii*) pe *hîrjii* etc. Care sunt condițiile ce determină alegerea acestor variante? Deocamdată nu putem răspunde." [11, p. 92].

⁷ "... Limbile societăților primitive exprimă totdeauna reprezentări despre obiecte și acțiuni exact sub aspectul în care aceste obiecte și acțiuni se împărtășează ochilor și urechilor [...]. Tendința generală a acestor limbi e să nu descrie impresia persoanei care percepse, ci să fixeze forma, configurația, poziția, mișcarea obiectelor în spațiu, într-un cuvînt, ceea ce poate fi perceput și desenat" [38, p. 184].

⁸ Formulat, expressis verbis, de Sextus Empiricus: "Căci în ce fel va putea decide stupiditatea gramaticilor că denumirile se datorează naturii sau convenției sau că unele se datorează unei și altele celeilalte? Și ne gîndim că nici aceia care au atins o culme în cunoașterea naturii nu pot ușor să hotărască în această materie, din cauza valorii egale a argumentelor, de ambele părți. De altfel, se opune un argument puternic la aceasta, despre care se spune că gramaticii nu vor putea să-l doboare printr-un alt argument imaginat de ei, chiar dacă ar fi să folosească o catapultă. Căci, dacă denumirile s-ar datora naturii și n-ar desemna lucru individual prin convenție, ar trebui ca toți oamenii să înțeleagă toate limbile, deci grecii să înțeleagă pe barbari, barbarii pe greci și barbarii pe barbari" [41, p. 197].

⁹ Toate dicționarele etimologice îl extrag din numele propriu (de țigancă) *Stanca*, explicînd sau lăsînd să se înțeleagă că tipul de nominație e analog devierii metaforice *cioară* (pasăre), *cioară*. "țigan". Analogia e falsă, căci la originea denumirilor pentru etniile străine nu stă elementul sonic, ci cromatic [42, p. 354]. În schimb, *stancă* se înscrie perfect în seria denumirilor ornitologice cu marca etememică <<semnal sonor>>: *cioară*, *coțofană*, *ciocâńitoare*, *țigănaș*, "bocâńitoare, scorțar", *țiglău* (*țiglean*), *pițigoi*, *barză*, *cocostîrc*, *turculeț* "sticlete", *turcunel* "pițigoi", *turlie* (*turloï*) "culic-mare", *barabete* (*brăbete*, *bribete*, *brebață*, *grăbete*, *vrăbete*) "vrabie", *pițigoi*, *sticlete*, *vrabie* etc.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Pavel V., Cu privire la tipologia motivării unităților de nominație (pe baza denumirilor populare) // "Limba și literatura moldovenească", 1981, nr. 3.

2. Meillet A., Введение в сравнительное изучение индоевропейских языков, Москва — Ленинград, 1938.

3. Udrescu D., **Glosar regional Argeș**, București, 1967.
4. **Dicționarul limbii române A — C, D — De, F — L (Lojnită)**, București, 1913 și u.; *série nouă (literalele M, N, O, P, R, S — Spongios, ř, T, I)*, București, 1965 și u.
5. Ciorănescu Al., **Diccionario etimológico rumano**, Universidad de la Laguna, 1958 — 1966.
6. Schuchardt H., **Brevier**, Wien, 1922.
7. Humboldt W. von, **О различии строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человеческого рода // История языкознания XIX и XX веков в очерках и извлечениях**, ч. 1, составитель Звегинцев В. А., Москва, 1960, p. 83 și u.
8. Hjelmslev L., **Prolegomena to a theory of language // Memoir of the International Journal of American linguistics**, supl. la vol. XIX, nr. 1, Baltimore, 1953.
9. Paul H., **Принципы истории языка**, Москва, 1960.
10. Papahagi P., **Basme aromâne și glosar**, București, 1905.
11. Pușcariu S., **Din perspectiva dicționarului // Dacoromania, I (1920 — 1921)**, Cluj, 1921, p. 73 — 108.
12. Capidan Th., **Aromâni. Dialectul aromân**. "Academia Română, Studii și cercetări", XX, București, 1932.
13. Șaineanu L., **Dicționar universal al limbii române**, ed. a VI-a, Craiova, 1929.
14. Spitzer L., **Stilstudien**, I, München, 1928.
15. Aganin R. A., **Повторы и однородные парные сочетания в современном турецком языке**, Москва, 1959.
16. Graur Al., **Etimologii românești**, București, 1963.
17. Popescu-Sireteanu I., **Nucleul lexical autohton *Mold- și numele Moldova // "Teologie și viață"**, Iași, 1991, nr. 4 — 8, p. 93 — 133.
18. Papahagi T., **Dicționarul dialectului aromân general și etimologic**, București, 1963.
19. **Dicționarul explicativ al limbii române**, ed. a II-a, București, 1996.
20. **Lexic regional**, I, București, 1960.
21. **Lexic regional**, II, București, 1967.
22. Даль В., **Толковый словарь живого великорусского языка**, I — IV, Москва, 1955.
23. Фасмер М., **Этимологический словарь русского языка**, I — IV, Москва, 1986.
24. Scriban A., **Dicționarul limbii românești**, Iași, 1939.
25. Dauzat A., **Dictionnaire étymologique de la langue française**, Paris, 1938.
26. Popescu-Sireteanu I., **Tema lexicală "Moldov-"** // "Revistă de lingvistică și știință literară", 1993, nr. 4, nr. 5.
27. Rusnac G., **Moldova, Bucovina** // "Literatura și arta", 1987, 29 iunie (I), 22 octombrie (II), 3 decembrie (III).
28. Iorga N., **Istoria lui Ștefan cel Mare**, Chișinău — Iași, 1990.
29. Rusnac G., **Etimologie structurală (Moldova, Muntenia, Vlașca, Valah, Olt, Basarabia, Bucovina, Bugeac)** // "Revistă de lingvistică și știință literară", 1995, nr. 6, 1996, nr. 1.
30. Tzigara-Samurcaș Al., **Memori, I (1872 — 1910)**, București, 1991.
31. Платон. Кратилос // **Сочинения, I — III**, том I, Москва, 1968, p. 413 — 495.
32. Grammont M., **Traité de phonétique**, Paris, 1933.
33. Caracostea D., **Expresivitatea limbii române**, București, 1942.
34. Левицкий В. В., **Семантика и фонетика**, Черновцы, 1973.
35. Журавлев А. П., **Фонетическое значение**, Ленинград, 1973.
36. Miclău P., **Semantica lingvistică**, București, 1977.
37. **Taratat de lingvistică generală**, București, 1972.
38. Lévy-Bruhl L., **La mentalité primitive dans ses rapports avec les langues qu'ils parlent // Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures**, Paris, 1928, p. 151 — 204.
39. Graur Al., Wald L., **Scurtă istorie a lingvisticii**, ed. a II-a, București, 1965.
40. Saussure F. de., **Курс общей лингвистики // Saussure F. de, Труды по языкоznанию**, Москва, 1977, p. 7 — 285.
41. Empiricus S., **Opere filozofice**, I, București, 1965.
42. Rusnac G., **Balaur // Analele științifice ale Universității Al. I. Cuza din Iași**, t. XXXVII — XXXVIII, Iași, 1991 — 1992, p. 351 — 359.
43. Philippide Al., **Opere alese. Teoria limbii**, București, 1984.
44. Diaconu P., **Unde a fost cetatea Dafne?** // "Magazin istoric", 1976, nr. 10.
45. Bezviconi Gh., **Profiluri de ieri și de azi // Fapte trecute și basarabenii uități**, Chișinău, 1992, p. 5 — 234.

Saint TOBI

ÎNĂLTARE

Cînd T. deschise borcanul cu fasole cu costiță, constată cu scîrbă că în lichidul gălbui de la suprafață zacea, încat, un gîndac. Era de talie mijlocie, castaniu și evident cu labele ridicate în sus.

Îl culese cu o lingură și-l azvîrli în coșul cu gunoi, spălă bine lingura și vru să prînzească, dar se răzgîndi și, dezgustat, aruncă în coș borcanul cu fasole cu tot.

În ziua aceea se hrăni doar cu pîine și apă. Era sărac și orice cheltuială suplimentară, în condițiile epocii de tranziție, îi era, fatalmente, interzisă. Recent pensionat, T. trăia singur, n-avea rude și nici prieteni și datorită lipsei mijloacelor materiale nu-și putea permite luxul întreținerii unui animal domestic, fie el cîine, pisică, papagal sau pește exotic, care să-i poată îndulci solitudinea.

A doua zi sau poate o zi-două mai tîrziu, așezîndu-se la masă în minuscula sa bucătărie, zări, îngrețoșat, plimbîndu-se pe șervețelul de hîrtie, un gîndac asemănător cu cel din conservă cu fasole. Doar că acesta era viu și, simîndu-se observat, se opri din hoină-reală, privindu-l la rîndul său pe T.

Se spionau reciproc, vizibil speriați, deopotrivă.

T. puse capăt acestei expectative și, scuturînd șervețelul, făcu să cadă gîngania pe ciment. Vru să o strivească cu pantoful, dar fiindu-i lehamite, renunță și aruncînd hîrtia întinată la coș, începu să mânînce, deși pofta îi pierise. Gîndacul dispărîu, dar a doua zi reapărîu, acompaniat de altul.

Cînd scoase pîinea din punga de plastic, îi zări lăfăindu-se pe alimentul perforat. Aruncă pîinea cu gîndaci în gheră, sperînd că incidentul nu se va repeta.

A doua zi era onomastica sa și cum n-avea pe cine invita, se gîndi să se cinstească singur, cumpărîndu-și cîteva bunătăți pe care și le etală pe masă, de-o manieră cît se poate mai

atrăgătoare. Se căzni îndelung să destupe sticla de vin și cînd, în sfîrșit, reușî, și umplu cupa, îngrozit văzu că pe toate delicatesele din farfurii, apăruseră o puizerie de gîndaci care, fără să-și aştepte amfitrionul, începuseră să se ospăteze.

Cu ură puse capăt diabolicului festin, deșertînd oaspeți și bucate în WC și trase apa, potop al mîniei divine, fără mîngîierea curcubeului.

Se îmbătă, golind sticla cu vin, și în loc să încchine ca de obicei pentru fericirea sa și a întregii omeniri, pentru înțîlia oară în viață, blestemă. Blestemă gîndacii, dar și pe Dumnezeu care i-a creat și i-a trimis să-i pîngărească sărbătoarea.

Cum se deșteptă din beție, se duse întins la un magazin cu chimicale și cumpără un insecticid foarte laudat de vînzător care-l asigură că produsul e atât de puternic că poate ucide și un taur. Spray-ul se dovedi eficace, atât de eficace că el însuși fu pe punctul să

Într-un costum de culoarea serii pariziene, cum cîntă Michèle Amaud, Saint Tobi (Tobi Wechsler) traversează mitic pe roșu, aprînzînd lumea. El este, deodată, agasant de poet, precum și o defectiune existențială a prozel, ca relectură.

Pentru cine vrea să existe, această nepunctuală și mizerabilă viață trebuie purtată pe spate, ca un rucsac de soldat, ca un rucsac de liniște. Așa și Saint Tobi: cu scara lui Iacob la bandulieră el zice cum că ieri este iremediabil și irevocabil și irreverentios miine.

Născut în 1939 la București, Saint Tobi trece prin Facultatea de Drept, prin Israel, se stabilește în Franța, își ia un subiect de doctorat pe la Montpellier, scrie un eseu "Eugène Ionesco ou A la recherche du paradis perdu" pe care-l publică taman la Gallimard și se strînge prielnic lîngă pleoapa lui Cioran, Eliade, Sorescu.

Pierdut printre orele grăbite și obidite ale vieții și ale morții, Saint Tobi compune serenade lejere la lumenă neonoului, trece fără rușine și fără atenție prin plin centrul străzii Lemnea bombânind cuvinte biciuitoare la adresa singurătății.

Nicolae ILIESCU

sucombe. Gîndacii se zbăteau, horcăiau, își schimbaseră culoarea, devenind roșii și plesneau ca niște castane coapte pe jar, împroșcînd toată bucătăria cu sîngele lor. Spectacolul hidos ca și duhoarea de gaz de luptă a insecticidului îl făcură să leșine.

Nimeni nu poate spune cît timp zăcu, fapt e că atunci cînd își reveni, toată chicinea semăna cu o cameră de gazare de la Auschwitz, el fiind acoperit, în întregime, cu cadavre de gîndaci.

Acest holocaust îl traumatiză într-atî, încît, cînd după un timp, aidoma păsării Phoenix, gîndacii renăscură din propria lor cenușă, reapărînd în bucătărie și chiar în frigider, T. se resemnă. Un sentiment obscur de culpabilitate (cea a nemîților după război), îl împiedică să repete teribila experiență și cum trebui totuși să se adapteze, acceptă (la început cu repulsie) să coabiteze cu scîrboasele vietăți, mîncînd alimentele din care și ele se înfruptau.

De la o vreme (obișnuința e a doua natură), se acomodă într-atî cu nepoții oaspeți, încît începu să-i privească cu indiferență.

Vederea lor nu-l mai dezgusta, așa că putea să măñince cu ei pe masă și în jur, ca și cum n-ar fi existat.

Conviețuia cu gîndacii cum conviețuiesc doi soți care de mult nu mai au ce-șii spune, nici măcar să se acuze și să se insulte (totul a fost deja spus!) și care stau împreună la masă, privind serialul de la televizor, ignorîndu-se reciproc.

Cînd îi descoperea pe un aliment sau altul, îi scutura nepăsător și atent să nu-i vatăme, fără greață de altă dată, consuma produsul antamat.

Gîndacii, simîndu-se toleranță, se înmulțiră și într-o zi își făcură apariția și în camera de dormit și în baie. Cîtva timp, imixtiunea lor dincolo de frontierele de facto admise îl nemulțumi. Prezența insectelor între paginile cărților sau printre ustensilele de toaletă i se părea dacă nu o agresiune, cel puțin o violare a unui pact tacit care stabilea drepturile și obligațiile unei minorități naționale în sînul unui popor majoritar.

T. încercă să-i respingă în cadrul vechilor granițe, dar starea reînnoită de beligeranță îl obosi repede și în cele din urmă îi acceptă și acolo unde se consideră în intimitatea sa.

Cel mai greu îi fu să se adapteze,

cînd într-o bună zi (bună, vorba vine!), descoperi un gîndac mai obraznic în pat. Îl azvîrlî indignat pe jos și-l apostrofă ("Jigodie afurisită!", cred că-i spuse), dar nu-i făcu nici un rău.

Pare-se că nici ceilalți gîndaci nu aprobară îndrâzneala semenului lor, căci incidentul rămase izolat.

Veni iarna și însingurarea personajului nostru se accentuă; ieșea tot mai rar, doar pentru a-și procura cele necesare precarei existențe. Se întîmplă, cînd viscoale și drumurile erau impracticabile, ca zile în sir să nu vadă un om, să nu schimbe o vorbă. (Cu vecinii se ignora dintotdeauna și, de altfel, datorită condițiilor atmosferice, cu toții se închideau în case, trăind în sînul familiei și consumînd conservele făcute toamna.) Culmea, și radioul său cu tranzistori amuțise (bateriile se consumaseră și pe piata altele nu se găseau), așa că T. (lipsit, firește, de televizor) suferea tot mai crunt de singurătate.

Frigul avu efecte nocive și asupra gîndacilor. Bucătăria (care era sediul lor vital datorită prezenței alimentelor) fiind expusă vîntului și intemperiilor (printr-o fereastră spartă pătrundează zăpada înăuntru), gîndacii se împuñară simțitor. Venit într-o noapte în chicinea să bea o gură de țuică, T. văzu înfiorat cum un gîndac se zbătea, agonizînd, într-un pahar cu apă ce înghețase.

Gîndacul susținea cu o voce aproape omenească și chinurile sale îl impresionară pe T. care se grăbi să spargă gheata și să elibereze prizonierul. Îl luă cu delicatețe în mîna și încercă să-l încălzească, suflîndu-i aer cald din gură, dar eforturile sale de a-l reanimă eşuară și gîndacul își dădu obștescul sfîrșit, sub privirile sale îndurerate.

Această experiență îl marcă, deșteptîndu-i mila pentru întreaga specie a gîndacilor, în pericol de dispariție. Pentru a-i salva, decise în primul rînd evacuarea lor din bucătărie în camera de dormit, mai protejată, și cum, acolo, hrana le lipsea, începu el să-i alimenteze într-un colț al încăperii transformat în rezervație naturală. Gîndacii sesizară imediat schimbarea radicală de atitudine a lui T. care, din dușman, le devenise protector și păstor. Recunoșcători, ei manifestară diverse semne de afecțiune față de binefăcătorul lor.

Cînd T. ieșea pentru a se aprovisiona, gîngăniile îl așteptau la ușă și, cum revenea, bucuroase i se gudurau la picioare, asemenea unor cîini credincioși i se cățărau pe pantaloni și pe brațe, dar nu-i intrau niciodată în ochi și în gură (înțeleseră că asta îi dispăcea) și nici în asternut.

Nu făceau murdărie și oricît ar părea de curios, chiar întrețineau curătenia gospodăriei; urmele de praf sau de alte impurități dispărură ca prin farmec.

Cum era de așteptat, gîndacii erau tăcuți, știind cît era T. de sensibil la zgomet. Doar dimineațile, la deșteptare, reunite ca curtenii Regelui Soare la capătîul său, intonau un imn fără cuvinte, la ora convenită de cu seară și, astfel trezit, T. le sorbea cu încîntare privirile pline de iubire.

La rîndul său, el începuse să-și iubească protejații ca pe propriii copii, sînge din sîngele său.

“Sărmanii mei orfani” îi numea și tot îngrijindu-i și hrănindu-i, le vorbea cîte în lună și în stele. Începuse să-i recunoască pe fiecare în parte, deși se înmulțiseră iar și-i boteza în fel și chip cu prenume iudeo-creștine, dacice, musulmane, hinduse și chiar shintoiste. Cum se năștea un gîndăcel, imediat îi dădea un nume și oricît de numeroși erau, nu-i confunda niciodată pe unul cu altul. Le recunoștea chiar sexul, aşa că insectele aveau parte, cum era și normal, de nume masculine și feminine. Surprinzător, gîndacii își învățăra cu toții numele și reacționau de cîte ori erau chemați, unul cîte unul. Odată domesticiți, T., pentru a-i mai înveseli, îi învățăse tot felul de jocuri la care, ca frate mai mare, participa și el. De pildă, de-a v-ați ascunselea. Cîte un gîndac se ascundea, iar T. îl căuta în patru labe prin toate ungherele pentru a-l găsi și dacă nu reușea se îngrijora că nu cumva să se fi pierdut sau să-i fi făcut de petrecanie vreun păianjen căpcăun.

Noaptea, pentru a-i adormi, le istorisea basme, snoave și poezii cu insecte (“Scarabeul de aur” de E. A. Poe, “Păianjenul” de Ewers sau “Greierele și furnica” de La Fontaine) și le fredona cîntecele de leagăn.

Apoi, pe dragii săi copii adormiți, îi înveleea cu grijă să nu răcească, și fericit, somnul venind și pentru dînsul, visa că se transformase el însuși într-un

gîndac ca în “Metamorfoza” de Kafka.

Într-o zi, T. căzu bolnav și nu mai putu părăsi casa. Afără nămeții ajunseră pînă în dreptul ferestrelor și viscolea zi și noapte. Mîncarea, de la o vreme, se terminase și dacă pentru el nu-i păsa, oricum boala îi tăiașe orice poftă, lui T. i se rupea inima pentru gîndacii săi obligați să postească.

Aceștia, tăcuți, îi înconjuraseră patul pe care el nu-l mai părăsea și-i vegheau, neputincioși, agonie. Starostele lor chiar îi propuse, în numele tuturor, ca ei, prin tragedie la sorți, să se sacrifice pe rînd, aruncîndu-se de vîi într-o fieritură, ca să-l mai întremeeze, dar T., cu oroare, refuză.

Cînd ceasul cel din urmă îl ajunse, muribundul le ținu ultima predică, dîndu-le cele mai tainice învățături și instrucțuni pe care autorul acestor rînduri n-are dreptul să le divulge.

Cînd termină, T. îi binecuvîntă și înainte de a-și da duhul, le ordonă: “Luati, mîncati, acesta e trupul meu! Beți, căci acesta e sîngele meu!” Gîndacii, atunci, pentru întîia oară cu toții se urcară în pat și-i acoperiră trupul ca un giulgiu negru. Într-o clipă, din sfîrșitul corp nu mai rămase nici o urmă.

Deși, zi în amiază mare, se făcu brusc înțunerici și patul năsălie se ilumină ca și cum mii de lumini să-s-ar fi aprins. Radioul defect, rămas din alte vremi deschis, prinse glas și în încăpere răsunară acordurile “Odei bucuriei” din finalul Simfoniei a IX-a de Beethoven.

Epilog

Alertate de un telefon anonim autoritațile locale parveniră să-și croiască drum pînă la poarta casei lui T.

Nu trebuiră s-o forțeze, căci ea nu era încuiată.

Cînd pătrunseră înăuntru, nici urmă de cadavru și nici de gîndaci. Se așteptaseră să găsească murdărie și harababură, chiar se echipaseră cu măști de gaze pentru a se feri de miasme.

Casa era pustie, toate mobilele și obiectele dispăruseră.

Zidurile și plafonul erau proaspăt văruite cu un albastru pal și totul era curat și luminos. Parchetul lustruit și ceruit, crăpase în centrul odăii principale și din el se înalță un copac cu flori albe, înmirămate, ale cărui ramuri străbat acoperișul și se pierd în cer.

Alexandru CRIŞAN
Florentina SÂMIHĂIAN
Bucureşti

LIMBA ROMÂNĂ CA DISCIPLINĂ DE ÎNVĂȚĂMÎNT: UN FRAGMENT DE ISTORIE CULTURALĂ*

2.1.2. În Muntenia și Moldova, spre deosebire de Transilvania, studiul limbii române nu a fost confruntat cu influența limbilor minorităților. Aceasta s-a întâmplat și pentru că armenii sau sașii — datorită situației lor economice prospere — au putut să-și înființeze propriile școli¹. De fapt, minoritățile colonizate în aceste regiuni în diferite epoci istorice au avut o *viață socială de grup*, păstrându-și autonomia culturală, ceea ce a dus la un tip de dezvoltare paralelă a studiului limbii materne. Contactele erau prezente în special în domeniul vieții materiale, prin schimburile economice și, în anumite epoci, în administrație (cf. Fassel, 1995). Multiculturalismul a fost aici rezultatul folosirii — în administrație, în biserică și în școală — a altor limbi oficiale decât limba română, și anume slavona veche inițial (pînă în secolul al XVII-lea) și apoi greaca (între aproximativ 1639 și 1821, vezi și 2.1.). Desigur, în toate aceste domenii limba română era utilizată simultan, mai ales începînd cu secolul al XVI-lea.

2.1.2.1. Față de secolul al XVI-lea, dominat de traducerile religioase, la începutul secolului al XVII-lea se traduc un *cronograf* (prima "istorie universală" în limba română), o carte laică, *Alexandria*², și una moralizatoare, *Floarea darurilor*, cărți

care circulă însă în manuscris pînă aproape de secolul al XVIII-lea³.

În tipografia de la mănăstirea Trei Ierarhi din Iași apare în 1643 *Carte românească de învățătură dumenecele de preste an*, a lui Varlaam, "opera cea mai populară a întregii noastre epoci vechi" (Manolescu, 1990, 33), culegere de cazania tălmăcrite din "limba slavonească". Apariția *Bibliei* de la București, în 1688, tradusă de Radu și Șerban Greceanu, reprezintă pentru limba română ceea ce a însemnat pentru cea germană *Biblia* lui Martin Luther (cf. Călinescu, 1981 [1941], 10). Oferită românilor de peste tot, "românilor, moldovenilor și ungrovlahilor, ea reprezintă un document de consolidare a limbii literare" (*ibidem*).

Datorită nivelului atins de limba scrisă în cursul deceniilor al patrulea și al cincilea ale secolului al XVII-lea și răspîndirea cătorva cărți luate ca model, după 1640—1650 se stabilește tacit o normă a scrierii, respectată prin imitarea modelelor de majoritatea autorilor (cf. Coteanu, 1981, 99).

Dezvoltarea literaturii, începuturile filozofiei (eseul teologic și filozofic original, *Divanul sau gîlceava înțeleptului cu lumea*, al printului D. Cantemir, apare în 1698) și străduințele evidente ale unora dintre cărturarii timpului de a argumenta științific istoria țărilor românești, cu trimiteri la izvoare și cu analiza lor critică, îndreptătesc aprecierea că sfîrșitul secolului al XVII-lea a fost o eră de înflorire a culturii în limba națională (Coteanu, 1981, 97). Apar *cronicile*⁴, considerate drept contribuții fundamentale la complexa strădanie de înstăpînire a limbii naționale în cultură și, pe un plan mai larg, de zidire a conștiinței naționale. Ideea de a restituî integral istoria "de la începuturi" domină, de fapt, gîndirea veacului al XVII-lea.

La începutul secolului al XVIII-lea, Neculce, prin letopisețul său, dar mai ales prin *O samă de cuvinte*, culegere de anecdotă istorice, face dovada geniului său de "povestitor", fiind — între cronicari — creatorul unui stil foarte apropiat de limba vorbită. Acest stil va lua treptat

* Continuare. Începutul în "L. R." nr. 3—4, 1997.

locul celui savant, modelul pătrunzînd și în povestirile literaturii populare. În 1705 apare *Istoria ieroglifică* a lui D. Cantemir, roman alegoric și baroc, construit printr-un joc rafinat de creație și erudiție.

Acestea sînt începuturile literaturii române și ne-am oprit succint asupra lor pentru a concluziona că, deși handicapul nesincronizării (vezi Martin, 1981, 15) cu contextul cultural european este considerabil (cronicarul Neculce este, de pildă, contemporan cu Swift), aceste texte au fost totuși cele care au dat o formă literară limbii comune și care au impus adevărurile esențiale despre limba și poporul român. De aici înainte, desfășurarea istoriei literare pleacă de la un bun cîștigat⁵.

2.1.2.2. Deși profesorii secolului XVII din Țara Românească și Moldova au cunoscut ideile despre școala în limba maternă și despre necesitatea unui învățămînt rațional ale lui Comenius (care și-a petrecut anii 1650–1654 în Transilvania), totuși rolul școlii în dezvoltarea conștiinței naționale în această perioadă este destul de redus.

În secolul XVII, programa școlilor slavo-române includea: *scrierea și citirea* în limba slavonă și în limba română, *scrierea caligrafică*, *decorarea documentelor*, *noțiuni de istorie* (cosmologie), *diplomatica slavo-română*, *noțiuni elementare de aritmetică*, *cîntări bisericești* etc. (cf. Pîrnuță, 1971, 79). În școlile de dieci se învățau aceleasi limbi, poate și greaca, în plus cunoașterea legilor țării, noțiuni elementare de geometrie; nu se studiau aici cîntările bisericești, ceea ce ne demonstrează că aceste școli au făcut primul pas spre laicizarea învățămîntului⁶. Lecțiile practice erau de bază, un accent mare punându-se pe caligrafie (*ibidem*, 80). Manualele de bază în școlile slavo-române erau formate din gramatici și lexicoane. Se foloseau și diferite tipărituri și manuscrise religioase, cronografe, cărți de literatură orală (*ibidem*); de asemenea, antologii de sentințe morale. O primă încercare de alcătuire a unei gramatici românești se datorează dascălului Staicu de la Tîrgoviște⁷. Majoritatea metodelor de

predare erau greoale, iar învățarea literelor se făcea după metoda *onomatologică*. Pentru învățarea de cuvinte și de propoziții se folosea metoda *psihagogică*. Erau utilizate, de asemenea, *expunerea și conversația*. Manuale, în genere cu conținut religios, apar la Rîmnic (1726, 1749) sub formă bilingvă (slavo-română) sau numai română. Primul manual de metodică este tipărit în 1783 (*De lipsă cărticea*, întocmit de Mihail Roșu, avînd ca punct de plecare manualul lui J. J. Felbiger).

Academia domnească de la București, în temeiulă de Constantin Brîncoveanu în 1694, va deveni, în scurtă vreme, instituția de învățămînt cea mai însemnată pentru toți tinerii din cele trei țări, dar și pentru tinerii din Peninsula Balcanică, un centru de cultură și de învățături înaintate. Reorganizarea academiei domnești de la București sub denumirea Sf. Sava (1707–1714) și funcționarea la Iași (între 1714–1821) a unei "academii domnești", ambele cu predare în limbile greacă și latină, marchează un început de învățămînt mediu și superior în istoria școlii românești din Muntenia, respectiv Moldova, organizat conform unei legislații anume, ceea ce însemna că era un învățămînt de stat (cf. Giurescu, 1971, 72). Efectele benefice ale școlii grecești — deși nu toți cercetătorii sunt de acord cu acest lucru — au constat în faptul că au introdus în Țara Românească și în Moldova elementele de bază ale învățămîntului superior laic, favorizînd, în același timp, pătrunderea ideilor luministe aici. Mai mult decît atât, aceste școli au fost lăcașurile unde au început să predea într-un cadru instituționalizat — *dascălii români*. Învățarea de carte românească, deși răspîndită și prin mânăstiri, a fost încadrată într-o instituție de sine stătătoare, supravegheată de stat, o dată cu fondarea învățămîntului grecesc (*ibidem*, 73). Înființarea școlilor în limba națională chiar în incinta școlilor grecești, demonstrează că *multiculturalitatea* reprezenta, în secolul XVIII, "un fel de comunione spirituală, în care ceea ce era grec și ceea ce era român pierd caracterele distinctive în năzuință lor

simultană către cultură” (D. Popovici, *apud Cornea*, 1972, 61).

Organizată ca o academie în 1707³⁵, aici s-au zămislit, în mare parte, ideile luptei de eliberare națională a popoarelor din Balcani, contribuind la dezvoltarea conștiinței naționale a elevilor săi. Mișcarea de emancipare națională a românilor din cele două provincii “[...] se asociază în mod subtil și contradictoriu cu lupta antotomană a grecilor pentru restaurarea Heladei. O bună bucată de vreme, cele două tendințe colaborează, pentru ca, apoi, să se ciocnească violent” (Cornea, 1972, 61). În secolul al XVIII-lea, limba greacă era utilizată la curte, în administrație și biserică, iar învățămîntul superior din București și Iași avea caracter grecesc. Dincolo de unele reacții xenofobe, de altfel nesemnificative, pătura de sus a societății românești a absorbit elementul grecesc, assimilându-și cultura fanariotă cu mare ușurință. În mod paradoxal, însă, tocmai perioada de maximă expansiune a grecismului în Principate (1790—1821) corespunde cu o vie recrudescență a conștiinței naționale românești³⁶ (Cornea, 1972, 61). Căci boierii români nu simt o contradicție între statutul lor național și sprijinirea învățămîntului grecesc (vezi “anaforaua” din 1746) și nu au conștiința unei rivalități între participarea la mișcarea de renaștere a elenismului și contribuția, în același timp, la dezvoltarea culturii românești (cf. Cornea, 1972, 62). Concluzia este că, în planul culturii, nu există o ostilitate împotriva grecilor, iar afirmarea personalității naționale românești se produce, o bucată de vreme cel puțin, în condițiile cooperării, nu ale confruntării (*ibidem*, 63). De altfel, mișcarea de renaștere a Greciei reprezinta o chemare adresată tuturor popoarelor din Balcani de a se uni într-o luptă comună pentru scuturarea jugului otoman.

În primele decenii ale secolului XIX se face simțită o tendință de segregare brutală a intereselor grecești de cele românești. Cînd se iveau un embrion de școală românească la Iași, profesorul grec Govdelas și colegii lui pun vehement

problema legitimității acestui învățămînt, propus într-o limbă primitivă și lipsită de termeni (Cornea, 1972, 65). Această poziție nu reprezenta în fapt o chestiune de orgoliu, ci era vorba de însăși existența învățămîntului grecesc, căruia i se prefigura sfîrșitul iminent. Căci era de presupus că majoritatea română a populației școlare se va îndrepta spre o școală apropiată aspirațiilor ei sufletești. Important în epocă a fost Regulamentul elaborat de domnitorul Caragea în 1817, care prevedea — referitor la limba română — că profesorii trebuie să îndrepte și să curețe limba părintească, folosind cuvintele “cele mai obiceinuite” ale ei, împrumutând și cuvinte noi, “tehnice” și “idei înalte” numai dintr-o limbă, și aceea să fie franceza.

Mai mult, printr-o simplificare proprie momentelor “revoluționare”, la 1821, “grecismul” va fi identificat cu “fanariotismul”, astfel încât lepădarea de trecut va însemna implicit eliberarea de “grecism” (*ibidem*, 66).

2.1.2.3. Semnul cel mai important al trezirii conștiinței naționale, anterior prăbușirii fanariotismului, îl constituie întemeierea învățămîntului gimnazial și liceal în limba română, la Iași, în 1814, de către Gh. Asachi, și la București, în 1818, de Gh. Lazăr (cf. Cornea, 1972, 69). Consimțămîntul domnitorului și a celei mari părți a boierimii pentru o formă sumară de învățămînt românesc era firesc pentru Europa anilor 1815, deoarece, prin caracterul ei elementar și pragmatic (care corespunde unor nevoi presante: pregătirea de sluji-băi mărunți și de agrimensori), nu apărea nici subversiv, nici împotriva școlii superioare grecești (*ibidem*). Totuși, introducerea limbii române și predarea științelor reprezenta o primă breșă în sistemul atotputerniciei limbii grecești. În Țara Românească, datorită în bună parte vocației misionariste a lui Gh. Lazăr, învățămîntul capătă, dincolo de această orientare pragmatică, și una națională, mai pronunțată, avînd efecte incomparabil mai profunde decît în Moldova, unde Asachi se vede silit să-și înceteze cursul în 1818. Lazăr reușește, de fapt, să creeze o generație de patrioți militanți.

Dintre aceştia, I. H. Rădulescu, îşi asumă — după 1821 — greaua sarcină de a continua opera profesorului său. Trebuie să precizăm că planul lui Lazăr se încadra, de altfel, în proiectul Eforiei Școlilor¹⁰, depăşindu-l însă. În ciuda aprobării date la 24 martie 1818, prin care se stipula caracterul elementar al Școlii cu științe chiar în limba românească, Lazăr anunță că școala românească va avea trei trepte: elementară, medie și superioară. Mult mai semnificativ însă este faptul că, dincolo de împărtășirea unor cunoștințe pozitive, Lazăr întreprinde o operă de difuzare a unui crez cetățenesc și patriotic, cu consecințe dintre cele mai însemnate.

După 1830, învățămîntul intră în atenția statului și capătă o organizare sistematică. Principiile funcționării sale¹¹, enunțate de *Regulamentul organic*, sunt binevenite, dar nu întotdeauna — din păcate — traduse în fapt. Regulamentul organic (prima constituție românească, elaborată în 1830) legiferează predarea în limba română¹², fiind primul act care prevede caracterul permanent al învățămîntului în limba română și împrimîndu-i direcțiile de dezvoltare. Limba română e decretată limbă oficială, impunîndu-se astfel în școală, administrație și biserică. Prin faptul că același regulament se aplică atât în Țara Românească (1831), cât și în Moldova (cu un an mai tîrziu), rolul lui în unificarea legislativă și administrativă a celor două țări este important.

Școala domnească din Iași se reorganizează în 1835, funcționînd aici trei secții: filozofie, teologie și științe juridice. În 1843 i se adaugă un curs de istorie națională, pe care îl deschide Kogălniceanu. În gîndirea pedagogică a perioadei 1800—1848 se face simțită influența pedagogiei germane, răspîndită, în special, de profesorii transilvăneni ajuși în Principate, și, desigur, influența Școlii Ardelene. Manualele devin o preocupare a Eforiei școalelor, cad deci în grijă statului. După 1800 se tipăresc table lancasteriene de citire, de aritmetică, de catehism, de istorie săfintă; acestea conțineau și instruc-

țiuni (îndrumări metodice) pentru învățători. În ceea ce privește deprinderea cititului, I. Heliade Rădulescu propune și aplică principiul fonetic, ceea ce reprezintă un progres evident în acest domeniu. În predarea gramiciei și, în general la toate cursurile se folosea metoda concentrică (Pîrnăță, 1971, 302).

Un alt document important este *Proclamația de la Islaž* (1848) a revoluționarilor pașoptiști, în care sînt enunțate următoarele: principiul unui învățămînt egal pentru toți, gratuitatea instrucției, dreptul fiecărui cetățean, indiferent de sex, de a urma școala potrivită cu puterile lui, folosirea limbii naționale pe toate treptele învățămîntului (Giurescu, 1971, 117). Mare parte din aceste principii nu au putut fi însă puse în aplicare imediat. Analiza regulamentelor școlare elaborate în Principate arată că autorii lor au avut o sursă comună de inspirație, și anume *concepția pestaloziană* despre școală și educație. Întreaga perioadă e caracterizată, de fapt, de sedimentarea *conștiinței naționale*.

M. Kogălniceanu — unul dintre cei mai strălucîți promotori ai “duhului național” — afirma, de altfel, că acela care a ridicat fără echivoc *steagul național* și a deșteptat *ideea de națiune* a fost T. Vladimirescu. În acest context, nu trebuie uitat că M. Kogălniceanu însuși avea o viziune modernă asupra națiunii. El nu era străin probabil nici de interpretarea democratică a conceptului. Bazată pe ideea franceză a “contractului” de asociere voluntară a celor ce locuiesc între frontierele acelaiași stat, dar nici de ideea herderiană a unui “Volksgeist”¹³. O asemenea presupunere este sprijinită și de afirmația lui P. Cornea (1972, 461), potrivit căreia Kogălniceanu cunoștea și lucrarea germanului Jahn, legată de “Volks-tum”¹⁴.

De altfel, la 1821—1822 e pe cale să se producă și în Principate, ca și în Ardeal pe vremea *Supplex*-ului, trecerea de la conceptul juridic de națiune, la conceptul politic, care înlocuiește calitatea prin cantitate, extinzîndu-se asupra tuturor *naționalilor*, chiar dacă ei ar fi simpli iobagi (Cornea, 1972, 465—466). În

anii 1830—1840, ideea națională înseamnă, în primul rînd, recunoașterea comunității de limbă, origine și aspirații a românilor (subînțelegind și unitatea lor teritorială, însă în formulări mai evazive, din motive ușor de înțeles datorită, mai ales, stăpînirii otomane). Dacă “*conștiința națională* e compatibilă cu luminile (Enlightenment), *naționalismul* e deja romanticism, sau — în orice caz — îi anunță venirea” (Cornea, 1972, 470).

2.1.2.4. Pentru popoarele din sud-estul Europei, care se constituie în “națiuni” spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, *descoperirea folclorului* echivalează cu o adeverată “regăsire de sine” (Cornea, 1972, 498). Herder atrăsește atenția, cel dintîi, asupra acelor “*Stimmen der Volker*” — manifestări de “*Naturpoesie*”, impregnate de candoare, spontaneitate și firesc, care traduc problemele eterne ale omului în limba lui existenței virginale, străină alienărilor produse inevitabil de marea aventură a civilizației. Romanticismul este însă cel care conferă creației folclorice importanța unei experiențe inteligențiale plenare și semnificative. Cîntecurile conservate veacuri de-a rîndul și cizelate prin travaliul colectiv a nenumărate generații îi apar lui Herder și ca întruchipări reprezentative ale acelor frînturi de omenire care să întreacă națiunile (*ibidem*). Herder are convingerea că “[...] dezvoltarea unei limbi nu se face pornind de la forma sa filozofică, ci de la cea poetică, originară [...], care singură oglindește trăsăturile specifice ale națiunii ce a vorbit-o odată” (Herder, 1973 [18], 24—25). În aceste condiții, funcția literaturii orale e să releve identitatea sufletească a popoarelor, să le justifice pretenția la autodeterminare; ea servește drept reconfortare și argument (Cornea, 1972, 499). Devenind “[...] mijloc de a forma spiritele și a întemeia cultul sacru al națiunii” (*ibidem*), resurgența folclorică e totuși mai intensă și produce rezultate mai spectaculoase în țările din estul și sud-estul Europei. Aici ea capătă caracterul unei veritabile revanșe a națiunilor aflate sub dominație străină sau care nu și-au realizat încă unitatea.

În țările române, descoperirea folclorului se produce relativ tîrziu, în Transilvania — aşa cum s-a văzut — în jurul anului 1830, iar în Principate în 1840, în vreme ce fenomenul se declanșase în plan internațional la începutul secolului XIX. Cauza este — aşa cum arată Cornea (*op. cit.*) — faptul că literatura română cultă era continuu irigată de motive, expresii, imagini și forme prozodice populare. Materia folclorică constituia, aşadar, una dintre dimensiunile esențiale ale acestor opere, astfel încât procesul de conștientizare a rolului jucat de folclor trece pe un plan subsidiar (1972, 504). Kogălniceanu, și apoi V. Alecsandri sunt cei care insistă asupra unui element ignorat pînă atunci, și anume valoarea estetică a literaturii populare. Kogălniceanu, care cunoștea — aşa cum menționam mai sus — ideile lui Herder și ecourile lor în Germania în epoca romanticismului, intuiște în folclor o “cultură” care nu este inferioară culturii propriu-zise, nici în desfășurarea marilor teme existențiale, nici în facultatea de a face să vibreze corzile cele mai sensibile ale omenescului (Cornea, 1972, 508). Sistemizarea directivelor privind valorificarea patrimoniului popular este anunțată de *programul Daciei literare* (1840). Poetul V. Alecsandri va fi cel care realizează, în deceniul cincis, cele mai bune culegeri de folclor.

2.1.2.5. În ceea ce privește studierea limbii, trei gramatici (D. Eustatievici, *Gramatica românească*, 1757, Brașov; Macarie, *Gramatica moldovenească*, Iași, 1772 — ambele rămase în manuscris; Samuil Micu, Gh. Șincai, *Elementa linguae ...*, 1780, aceasta din urmă tipărită), elaborate în mai puțin de trei decenii în țările române, sunt o dovedă concluzivă că se simțea nevoia cultivării științifice a limbii naționale (Coteanu, 1981, 96).

Gramatica lui Ienache Văcărescu, apărută în 1787, este prima gramatică tipărită a limbii române în limba română. Privitor la alfabetul limbii române, autorul precizează: “[...] noi, români strămoșești [...] avem 24 de litere, iar slavonești și cu totul streine, o spuză” (apud Grigoriu,

1978, 179). Prima gramatică elaborată și tipărită în Moldova a fost cea a lui Săulescu, în 1828, care conține însă ideea eronată că “[...] există două limbi, una vorbită de popor, și alta stabilită și folosită de gramatici, de filologi”.

Perioada 1780—1860 are o semnificație deosebită pentru dezvoltarea ulterioară a limbii române, deoarece au loc acum dezbatere ale intelectualității din cele trei provincii vizînd modernizarea și perfecta unificare a limbii culte. În acest context, Școala Ardeleană pledează pentru ortografie etimologică cu litere latine și înlocuirea cuvintelor nelatinești cu termeni de origine latină sau împrumută din limbile românice (Coteanu, 1981, 104). Trecerea de la alfabetul chirilic la cel latin se face relativ ușor, însă treptat, după sistemul conceput și susținut după 1828 de I. Heliade Rădulescu¹⁵. Introducerea oficială a alfabetului latin se face între 1859—1861. Între timp, în epocă se utilizează în genere o ortografie mixtă, latină și chirilică. În ceea ce privește scoaterea din uz a cuvintelor nelatinești, ea este privită cu rezerve vădite, îmbogățirea și înnoirea vocabularului făcîndu-se, în primul rînd, din izvoare latino-românice¹⁶. Deși I. H. Rădulescu susține în *Gramatica*¹⁷ sa din 1828 că împrumuturile străine sănăt acceptabile numai în măsura în care s-au adaptat și respectă spiritul limbii române, după 1844, el optează în mod exclusivist pentru împrumutul din limba italiană (vezi și Coteanu, 1981, 105). Opera de cultivare a limbii, întreprinsă de Heliade Rădulescu pînă în 1840, cu aspirația supremă de a-i asigura unitatea, relevă felul în care acesta concepea legătura indisolubilă dintre limbă și naționalitate¹⁸. Evident, toate acestea se vor regăsi și la nivelul retoricii și practicilor aferente vizînd studiul limbii materne.

2.1.3. Perioada ulterioară *Unirii* celor două regiuni, Muntenia și Moldova, este marcată — din punct de vedere istoric — de următoarele evenimente importante: reformele primului domitor al României, Alexandru Ioan Cuza (1859—1866), instaurarea monarhiei constituționale, prin instalarea dinastiei române, în

1866, al cărei prim reprezentant a fost prințul Carol I (fondatorul României moderne); Războiul de independență (1877), în urma căruia Principatele Unite (PU) ies de sub suzeranitatea turcească și recapătă Dobrogea (teritoriul cu populație românească situat între Marea Neagră și Dunăre), dar îi sunt anexate de către Imperiul Tarist trei județe din sudul Basarabiei (cele din nord fuseseră acaparate încă din 1812); transformarea României în Regat (1881) și, în fine, întregirea, adică înfăptuirea României Mari, sub regale Ferdinand (1918), care înseamnă revenirea Transilvaniei, a Bucovinei și a Basarabiei la Patria Mamă.

2.1.3.1. În plan cultural, asistăm la dezvoltarea impetuosa a literaturii artistice (este perioada “marilor clasici” ai literaturii române), la apariția criticii moderne, la dezvoltarea teatrului în limba națională și, bineînțeles, la trecerea — în domeniul învățămîntului — la reorganizarea și modernizarea școlii în limba română. În planul cercetării limbii române, se impun în această perioadă două personalități remarcabile: un lingvist, B. P. Hasdeu, și un critic literar: Titu Maiorescu.

B. P. Hasdeu, considerat cel dintîi lingvist modern al nostru, avînd o cultură enciclopedică, este și un patriot, cu vederi democratice înaintate¹⁹. În lucrarea *Cuvinte den bătrîni* (1879), publică pentru întîia oară scrieri românești vechi cu caracter profan, acte și zapise din secolul XVI, ceea ce deschide o nouă cale pentru studiul istoric al limbii române. Aceeași lucrare este și o valorificare critică a cărților populare din secolul al XVI-lea, căci — pornind de la concepțiiile lui Herder și ale fraților Grimm — el consideră că studiul folclorului face parte din “filologia comparativă” (*ibidem*, 133). În *Etimologicum Magnum Romaniae* (1887), rămasă neterminată, Hasdeu încearcă să realizeze un monument al culturii poporului nostru, fiecare cuvînt al dicționarului fiind urmărit pe tot parcursul său istoric, în diversele sale ipostaze (în graiul popular, ca și în limba literară) și cu raportări la diferite mentalități arhaice sau contemporane.

Titu Maiorescu, mentorul so-

cietății Junimea (în care s-au format cei mai importanți scriitori ai epocii), a reușit să impună în cultura română cîteva principii esențiale ale specificului național. El a fost un întemeietor al culturii românești moderne, care a clădit, paradoxal, prin negație, făcînd, în *Criticele sale, tabula rasa* de evenimentele anterioare (vezi Manolescu, 1970). Articolul *O cercetare critică a poeziei române de la 1867* poate fi considerat actul de naștere al *criticii literare românești*.

În domeniul limbii²⁰, Maiorescu propune în 1880 un sistem ortografic propriu, în spiritul unui fonetism rațional, ale cărui norme, reluate în 1904, constituie fundamentul ortografiei române moderne. De asemenea, a combătut coruperea limbii în unele provincii locuite de români, excesul împrumutării de neologisme și a susținut ideea că limba vorbită de popor este suverană, iar nu inovațiile filologilor.

Importanța pe care o acordă Maiorescu învățării limbii române reiese clar din Anuarul amintit: "Primul pas de politică solidă este deșteptarea limbii și a conștiinței istorice a unui popor [...]. De la învățarea limbii române în școlile primare trebuie să înceapă regenerarea noastră intelectuală" (apud Macrea, 1978, 392).

După Unire, principalul obiectiv al învățămîntului românesc devine unificarea învățămîntului din Principatele Unite (primul pas în această direcție fusese deja făcut prin Regulamentul organic). Dovada sprijinirii entuziaste a acestui țel de către domnitorul Al. I. Cuza este *Legea instrucției publice din 1864*, care va proclama două principii moderne: obligativitatea și gratuitatea instrucției. Chiar dacă lipsa școlilor și a cadrelor didactice, condițiile grele de trai ale țărănimii au determinat aplicarea în mică măsură a acestei legi, ea a dus, în primul rînd, la desprinderea totală a școlii de biserică și la pășirea pe calea împletirii disciplinelor umaniste cu cele realiste (cf. Giurescu, 1971, 118). Reorganizarea și modernizarea școlii în limba română comportă, în această perioadă, mai multe caracteristici: structurarea sistematică a obiectivelor

învățămîntului în planuri, programe pe cicluri și pe discipline, diversificarea profilurilor de învățămînt, dezvoltarea învățămîntului superior și, nu în ultimul rînd, impunerea limbii române ca obiect de studiu.

În ceea ce privește învățarea limbii române, momentul cel mai semnificativ al acestei perioade este anul 1876. Limba română este prevăzută acum în planul de învățămînt ca obiect de studiu separat²¹. Argumentele lui Odobescu, scriitor și pedagog, în favoarea acestei măsuri sunt următoarele: "Datoria cea dintîi a școalei noastre este dar de a învăța bine limba țării, copiilor noștri de a-i face să cunoască, să iubească, să-o prețuiască. Iată cum mai cu seamă școala va întipări simțămîntul patriotismului în sinul tinerimii" (Odobescu, 1955, 321). Al doilea aspect semnificativ este introducerea *manualelor de lectură literară* destinate studiului limbii române. Necesitatea unor astfel de cărți didactice este subliniată și de M. Eminescu, care consideră că "[...] lectura trebuie făcută în toate clasele pe cărți regulate de citire, iar nu pe manuale de geografie, catehii sau altele" (apud M. Ștefan, 1958, 145), care — adaugă el — erau în genere scrise "[...] de autori proști, c-o ortografie rea și c-o limbă imposibilă".

O primă carte didactică de literatură²² apărută în 1877, este cea a lui C. S. Stoicescu, care cuprindea fragmente din autorii români vechi și moderni, însotite de mici biografii ale autorilor și de notițe explicative asupra unor cuvinte și construcții mai dificile din textele respective.

Pentru învățămîntul primar este important abecedarul lui I. Creangă din 1868, *Metodă nouă de scriere și citire pentru uzul clasei I primare*, prin care se introduce în școală metoda fonetică a scrierii și citirii și care cuprinde și o parte de lecturi literare. După o activitate de 10 ani la catedră, marele povestitor arăta: "Scopul școalei este și acela — și poate cel mai esențial — de a învăța și de a păstra cu cea mai mare sfîntenie limba națională, de care se leagă tot trecutul unui popor — cu datinile străbune, jocurile, cimiliturile, proverbele, legendele și cîntecele

populare cele pline de dulceață". De altfel, ideea aceasta a fost împărtășită în epocă de toți marii scriitori (Eminescu, Odobescu, Hasdeu, Slavici, Caragiale), care s-au implicat profund în efortul de modernizare a învățământului limbii române.

Preocuparea pentru reorganizarea învățământului românesc este evidentă; la fel, însă și instabilitatea produsă de numeroasele regulamente și modificări de regulamente școlare (numai între 1864 și 1894 au fost elaborate 34 de astfel de documente). Perioada pe care o avem în vedere poate fi, cu atât mai mult, definită ca o etapă de efervescentă creatoare în planul gîndirii curriculare și filologice. De altfel, în 1867 se înființează Societatea Academică Română, având ca obiective: determinarea ortografiei române, elaborarea gramaticii limbii române și a dicționarului român. În cadrul acestui for științific, dezbatările filologilor din Transilvania și Principatele Unite vor continua. Dominată de etimologiști, Societatea fixează în 1881 ortografia etimologică. Totuși, problema ortografiei râmîne deschisă, căci hotărîrea ei nu se impune. După cum remarcă I. Coteanu, "[...] în afara Academiei se scria cum părea fiecăruia mai bine, în genere mai aproape de pronunție, dar într-o mare diversitate, nu lipsită de confuzii" (Coteanu, 1981, 107).

Atenția deosebită de care se bucură studiul limbii române în școală în PU trebuie corelată cu situația îngrijorătoare a învățământului în limba maternă din Transilvania, Bucovina și Basarabia (provincii cu populație românească majoritară, primele două aflate sub dominația Imperiului Austro-Ungar, ultima înglobată Imperiului Țarist). Căci aici se petreceea un proces de deznaționalizare, care avea ca principală verigă școala. Dacă în Transilvania era vorba de maghiarizare (vezi supra ...), în Bucovina, de pildă, școala și învățământul în limba română se lupta în perioada 1906—1916 pentru supraviețuire²³. La fel de dramatică este situația și în Basarabia, unde, după 100 de ani de la rapt (1812), deznaționalizarea era realizată prin izgonirea limbii române din școli, nimicirea școlilor lancaste-

riene și prigonirea elementului românesc (Săvoiu, 1994). În aceste condiții, este firesc ca românii din cele două principate unite să se simtă privilegiați în șansa lor de a-și folosi și a-și învăța limba maternă, iar cărturarii, pedagogii, scriitorii să-și îndeplinească misiunea ca pe o datorie morală.

În ceea ce privește documentele de tip curricular, se impun a fi făcute cîteva remarci. Astfel, în 1876 se observă că programele școlare sunt prea încărcate, excelind prin encyclopedism, și, prin urmare, consiliile școlare propun reducerea lor. Dintr-un plan de învățămînt din acel an, observăm că, din punctul de vedere al orelor de studiu alocate fiecărei discipline, limba română se situează pe locul șase (cu 18 ore /....?), după latină, fizico-naturale, istorie, franceză și elină, ceea ce este totuși notabil, având în vedere că este primul an în care această disciplină fusese introdusă ca obiect de studiu de sine stătător. Planul de învățămînt la care ne referim este într-adevăr încărcat, reflectînd tendința encyclopedistă, deoarece el cuprinde, pe lîngă obiectele menționate, geografia și religia (la cursul inferior), germana și filozofia (la cursul superior), cîntul și desenul (la ambele cursuri). O lege importantă a acestei perioade este cea din 1898, modificată în 1901, care prevedea organizarea gimnaziilor și liceelor pentru băieți, a școlii secundare de gradul I și II pentru fete. Art. 38 preciza obiectele de studiu, româna situîndu-se, de astă dată, a doua, după religie. În ceea ce privește programele analitice (termenul s-a folosit pentru prima oară în 1891), acestea erau sumare, reduse la cîteva teme generale, stabilind scopul și mijloacele de studiu. Reproducem un scurt fragment din programa elaborată pe baza Legii învățămîntului secundar a lui Spiru Haret din 1898 (cf. Hangiu, 1963):

Scopul învățămîntului limbii române în cursul superior de liceu este:

1. Cultivarea sentimentului estetic literar (prin citire și compozitie).
2. Studiul literar al limbii române și aprecierea scriitorilor mai importanți (prin citire).

3. Cunoașterea caracterelor diferențierilor genuri literare (prin citire de bucăți anume alese și așezate sistematic).

4. Deprinderi și exerciții orale.

Cursul de limba română trebuie să fie în general de natură mai mult practică, decât teoretică; el trebuie nu numai să facă pe școlari a poseda un număr de cunoștințe, ci să deprindă a se servi de acele cunoștințe.

Cursul de limba română cuprinde trei părți: citirea, teoria, compozitii (apud Hangu, 1963).

Desigur, programele pe ani de studiu erau mai detaliate, numind scriitorii, mișcările culturale ori curentele literare, genurile și speciile literare ce urmău să fie studiate.

Deoarece oferta cantitativă în domeniul manualelor este substanțială, Spiru Haret propune înființarea *concursurilor de manuale* (realizate însă abia în 1908), ceea ce dovedește sporirea exigenței față de materialele didactice și preocuparea pentru calitatea acestora. Dintre numeroasele manuale apărute acum, menționăm *Retorica română* a lui Gusti (1852), un *Curs elementar de istoria literaturii române*, al lui I. G. Popescu (1878), un *Manual de stilistică* al lui M. Străjan (1880), *Istoria limbii și a literaturii române* a lui I. Nădejde (1886), *Noțiuni de istoria limbii și literaturii românești* de Gh. Adamescu (1894).

Ceea ce credem că trebuie reținut este faptul că predarea limbii române își largește sfera la sfîrșitul veacului al XIX-lea, urmărindu-se nu numai studierea limbii prin gramatică, ci și prin lectura literară. Între 1918²⁴—1940²⁵/1947, studiul limbii române are loc în condițiile unirii într-un singur stat — *Regatul României* — a tuturor teritoriilor locuite de români. România se prezintă în epocă nu doar ca un stat întins, având o populație numerosă, dar și ca unul care dispunea de o constituție modernă, democratică, aliniată standardelor europene ale timpului²⁶. Cultura și învățămîntul dobîndesc un avînt fără precedent. De altfel, marile personalități ale culturii române — E. Ionescu, M. Eliade, C. Noica, E. Cioran, G. Palade, E. Coșeriu — s-au format în această epocă.

Apare însă și o problemă cu totul nouă pentru statul național român. Alături de români, în noul regat trăiesc cîteva milioane de minoritari: *unguri, germani, sîrbi, slovaci, cehi* etc. (în Transilvania), *ruși și ucraineni* (în Basarabia). Legislația pentru învățămînt trebuie să facă față unei asemenea situații. Astfel, atât legea pentru *învățămîntul primar* (1924), cât și cea pentru *învățămîntul secundar* (1928) abordează, în mod nuanțat, noua problematică. Deși studiul limbii oficiale — *româna* — este obligatoriu la toate nivelurile, legea asigură dreptul la educația în limba maternă a minoritatilor, precum și la educație religioasă aferentă²⁷.

Trebuie spus, în acest punct, de la bun început că premisele unei asemenea legislații au apărut încă din 1918, momentul realizării unirii (a se vedea și supra, 2.1.3). Atunci, principalii fruntași ai luptei pentru unire s-au pronunțat împotriva posibilității de a repeta cu minoritatile din *noua Românie* greșelile politicii naționaliste și şovine a Imperiului Rus și, respectiv, Austro-Ungar — statele care stăpîniseră pentru o lungă perioadă străvechile teritorii românești ale Basarabiei și ale Transilvaniei. Printre alții, liderul transilvănean Vasile Goldiș, remarcă necesitatea de a asigura — inclusiv prin învățămînt — șanse egale pentru toți copiii²⁸.

Din punctul de vedere al documentelor curriculare utilizate, al retoricii aferente, precum și al practicilor utilizate, evoluția în comparație cu perioadele precedente este în afara oricărei îndoilei²⁹. În *învățămîntul primar*, deprinderea scris-cititului rămîne aspectul esențial în studierea limbii materne. Metodologia însă s-a îmbunătățit simțitor, și ca urmare a studiilor de didactică realizate înainte de 1918 (Ghibu, 1977 [1911], 153 și urm.). Calitatea și numărul textelor literare din manuale crește; conform tradiției, multe dintre ele au caracter patriotic. În *învățămîntul secundar*, accentul cade pe disciplinele umaniste, precum și pe studiul limbilor moderne și clasice. Este un învățămînt în esență elitist, care își propunea formarea unei vaste culturi, în principal umaniste. Pro-

gramele de *limba română* sănt flexibile, deschise și au caracter orientativ. Pe baza lor, funcționează *manuale alternative*, introduse în sistem prin concurs și confirmate de Ministerul Instrucțiunii³⁰.

Evident, *studiu teoretic* este preponderent. În cazul *literaturii*, paradigma este fie cea a "istoriei literare" — deci a unui studiu cronologic, fie cea a "studiu textului literar". Un accent deosebit se pune pe aspectele de *stil* și *compoziție*, pe înțelegerea literaturii ca artă a cuvîntului.

În ceea ce privește *gramatica*, abordarea acesteia era relativ academică, urmărindu-se, în general, un studiu *în și pentru sine* al acesteia. Desigur, nu se putea vorbi despre o preocupare pentru *comunicare* — înțeleasă în sensul modern al cuvîntului. Conform concepției elitiste, se urmărea dezvoltarea deprinderilor de comunicare *scrisă*, "elevată"; totodată, a *exprimării orale*, clare și corecte în public. Abordarea comunicării pare să se fi produs, mai degrabă, dinspre stilistica funcțională, iar nicidcum dinspre o conștientizare foarte clară a caracterului pragmatic al fenomenului. Faptul era însă firesc pentru epoca la care ne referim. Oricum, este vorba, în esență, despre o paradigmă extrem de serioasă, în cadrul căreia învățarea limbii române era privită ca mijloc principal al educației *prin și pentru valori autentice* — ideal uitat, apoi, pentru o lungă perioadă.

Într-adevăr, la 30 decembrie 1947 se instalează pentru 42 de ani regimul comunist totalitar. Procesul brutal de *răsturnare a valorilor*, de *modificare a ierarhiilor* și de *impunere forțată a unor "noi valori"* — numit cu o sintagmă bombastică drept "reconsiderare a moștenirii culturale" — debuta chiar în incinta școlii românești. și era firesc să fie așa, de vreme ce în doctrinarea comunistă a tineretului era considerată esențială în politica nouului regim.

Astfel, *Decretul nr. 175 pentru reforma învățămîntului din 1948* stabilea — pe baze "democratice, populare și realist-științifice" — scopurile esențiale ale școlii. Se

vorbea, printre altele, de "educarea tineretului în spiritul democrației populare" și de formarea unor specialiști necesari "construirii societății sociale" (cf. Bunescu [ed.], 1991, 611). Se declara dreptul la educație al tuturor cetățenilor³¹; învățămîntul în limbile naționalităților era garantat la toate nivelurile, iar limba română se studia obligatoriu din clasa I. Din clasa a IV-a, studiul limbii ruse era — de asemenea — obligatoriu (*ibidem*, 612).

Programele și manualele devin *unice* și, evident, vor fi refăcute pe aceleași baze "realist-științifice". Altfel spus, se va elimina tot ce nu corespunde concepției comuniste despre lume; valorile naționale dispar din manuale, în locul lor apărînd "noi valori", în fond mediocrități prosovietice sau chiar sovietice. Manualele realizate de autorii români sănt puternic cenzurate, iar alte manuale sănt, pur și simplu, traduse din rusește.

În studiul *literaturii* va dăinui pînă prin 1965/68 "paradigma realismului socialist"; curentele consacrate ale literaturii sănt considerate *mic-burgheze și decadente*, dacă nu chiar reacționare, din marii scriitori sănt selectate exclusiv opere care ilustrează rigidele și naivele scheme staliniste ale "luptei de clasă". Nu există decît acea "moștenire culturală" care se ocupă de "viața grea a oamenilor muncii" sau de "lupta lor pentru libertate națională și socială"³². manualele abundau de texte mediocre, care nu aveau nimic cu literatura și a căror unică preocupare era vulgarizarea ideologiei oficiale. Studiul *gramaticii* rămîne în continuare academic și relativ steril, dezvoltarea competenței comunicative fiind total neglijată. Accentul cade — în întreaga perioadă — pe supralicitarea informației și a aspectelor de ordin *teoretic*, în dauna dezvoltării deprinderilor și a capacitateilor. Singurul fapt demn de remarcat din punctul de vedere al studierii limbii standard a fost că — din motive, mai degrabă propagandistice decît științifice — *programa și manualele de limba română pentru minorități* aveau în epocă o structură specială; cu alte cuvinte, ele erau

construite în ideea învățării limbii române ca o a doua limbă de către vorbitorii non-nativi ai limbii române³³.

După 1965 situația se schimbă substanțial. Are loc un proces de *liberalizare* — caracteristică, de altfel, primei părți a perioadei ceaușiste³⁴. Pe fondul unei anumite "destinderi politice" și a unei deschideri culturale către Vest, studiul limbii și literaturii "se aliniază" celor mai recente evoluții. Chiar dacă după 1971 regimul repliază, încercând să aplice un soi de "revoluție culturală" de tip chinez, evoluțiile de tip liberal nu mai pot fi opriate, decât, eventual, la nivelul discursului politic³⁵.

Curentele moderne din lingvistică și din critica literară pătrund masiv prin traduceri publicate în tot cursul anilor '70 și '80; același proces are loc și în planul traducerilor din literatura beletristică cea mai recentă a lumii, care își pune amprenta asupra întregii culturi române din perioada respectivă. Dincolo de *subcultura* patronată și dedicată Conducătorului, există — într-o manieră, paradoxal, tot oficială — și o *cultură autentică*, susținută cu suficientă discreție de o elită neilubită de regim, dar de care nu se putea face abstracție.

Scoala nu a fost străină de aceste avatarsuri. Cum nu a fost, de altfel, nici *studiu limbii materne*. Astfel, în domeniul *studiu literaturii* — în ciuda păstrării, dar și cu "complicitatea" unei anumite retorici privind *educația patriotică și ideologică*³⁶ — s-au putut reașeza în manuale marile valori literare. Abordarea lasă la o parte, pentru totdeauna, tonul criticii aparținând realismului socialist, care nu va reveni, de altfel, niciodată în manuale³⁷. Abordările sunt moderne, incitante, poate doar prea mult orientate spre formația de tip *encyclopedic*. Studiul gramaticii se preocupă mai mult, mai ales după 1980, de instituirea unei "ecuații funcționale" a predării. Abordarea comunicativă — deși nu se impune integral — cîștigă tot mai mult teren. Lucrările de metodică tind, de asemenea, să adopte abordările cele mai actuale. Faptul acesta determină — la nivelul practicii — o deschidere a actului di-

dactic, care dobîndește un caracter infinit mai dinamic și flexibil, adoptînd, pe lîngă vechea didactică de tip *ex-cathedra*, și metode noi, interactive și active.

NOTE

¹ Cele mai multe comunități catolice din Moldova, datînd aici încă din secolul al XVI-lea, aveau *școli catolice de ludi magister* (cf. Bârsănescu, 1962, 166). Armenii învățau la început în școli bisericești. Școlile publice au apărut mai tîrziu, atât în Transilvania, cît și în Moldova. O școală armeană a existat în București din 1800. Pe lîngă școlile publice, au existat și școli armenești particulare, unele foarte bune; la binecunoscuta școală a lui Karakaș învățau, de pildă, nu numai armeni, dar și români, germani și maghiari, pentru că instruirea era structurată aici pe bazele pedagogiei moderne. În 1841, printr-un hrisov domnesc, școlile publice armene au fost luate sub ocrotirea Eforiei Învățăturilor Publice, fiind puse pe aceeași treaptă cu celelalte școli publice românești și s-a aprobat regulamentul lor de funcționare. Prin același document, școlilor armenești li s-a permis ca, pe lîngă celelalte materii, să se predea limba, religia și istoria armenilor.

² Forma bilingvă a cărților populare — metoda juxtapunerii oferind o cale mai ușoară pentru învățarea unei limbi — poate duce la concluzia că acestea au servit unor nevoi didactice (Pîrnuță, 1971, 98).

³ În general, cărțile încep să circule mai ales după 1715, cînd Damaschin, episcopul Rîmnicului, a hotărît să înceapă traducerea cărților din limba slavonă și greacă "în limba noastră românească". Tipăriturile de la Rîmnic au avut o contribuție importantă la opera de unificare a limbii, fiind destinate "tuturor țărilor și ținuturilor românești" (cf. Pîrnuță, 1971).

⁴ Cronicarii secolului XVII sunt Grigore Ureche, Miron Costin și Constantin Cantacuzino. Ideile principale pe care le susțin aceștia sunt următoarele: devenirea neîntreruptă a poporului român, identitatea și apărarea propriului trecut (românilor din toate provinciile avînd aceeași origine — "noi de la Rîm ne tragem" —, fiind moștenitorii unei

strălucite civilizații — cea romană), latinitatea limbii române.

⁵Astfel, apariția, în 1840, a revistei *Dacia literară*, constituie sfîrșitul perioadei de pionierat și căutări și începutul altieia, configurate în jurul unui program întocmit cu luciditate și spirit critic, promovînd hotărît directiva națională drept temelie a noii culturi. Reprezentanții epocii pașoptiste — deopotrivă scriitori și oameni politici — au depășit reminiscențele școlii grecești, ei trăind sub imperiul mișcării de deșteptare a naționalităților și al romanticismului liberal. El îmbină lupta culturală cu cea politică și își asumă rolul de a promova literatura națională. Sursele de inspirație sugerate sănt istoria și folclorul. Pe terenul limbii, au apărât principiul fonetic în ortografie și au susținut necesitatea împrumutării de neologisme, însă prin adaptare la firea limbii române și numai în cazurile de reală trebuință. Cel mai mult au ajutat pașoptiștii la perfecționarea instrumentului lingvistic prin propria creație.

⁶Chiar dacă majoritatea manualelor aveau același conținut religios ca cele folosite la școlile slavo-române și bisericești, nu exista obiectul de studiu ca atare.

⁷În prefată, autorul precizează rolul gramaticii ca mijloc de comunicare a ideilor între oameni, îndreptar al exprimării corecte în scris și oral (Pîruță, 1971, 83). Lucrarea — bilingvă (cu text în română și slavă) — are o importanță deosebită pentru istoria didactică românești deoarece introduce terminologia gramaticală românească (*ibidem*).

⁸Trebuie menționat — ca un fapt extrem de semnificativ — că prin "hrisovul" din 1755 se înscrisese și *limba română* printre limbile care se studiau la Academia domnească de la Sf. Sava (greaca, latina, franceza, italiana).

⁹Aflată inițial într-un spațiu dominat de neoelenism, direcția națională în cultură nu tinde decât să facă act de prezență și să-și semnaleze dreptul de a exista. Grigore Rîmnicianu, de exemplu, în prefata *Logicii*, insistă asupra necesității de a cultiva limba românească, dînd ca exemplu celealte neamuri ale Europei la care "[...] erau muzele închise în mănăstiri și în palaturi", cîtă vreme se slujeau de limba latină, disprețuind idiomurile naționale. Ideea este *herderiană*, căci iluministul german, precursor al romanticilor, se ridică și el împotriva folosirii limbii latine, și mai ales a suprapunerii unei limbi universale

moarte, diferitelor limbi naționale, revenind afirmarea și dezvoltarea elementelor originare, specifice unor civilizații înăbușite de cucerirea romană și de răspîndirea creștinismului (cf. prefata la Herder, 1973, 24—25). Totuși, atât pentru Grigore Rîmnicianu, cât și pentru Ienăchiță Văcărescu, efortul de a dezvolta cultura română era compatibil cu prezența tutelară a grecilor. Nu la fel se întîmplă însă cu Naum Rîmnician sau Zilot Românul, partizani vehemenți ai boierimii pămîntene și adversari implacabili ai fanariotilor.

¹⁰În 10 decembrie 1817, membrii Eforiei propun un plan de organizare "[...]" pentru luminarea poporului ... prin învățătură". Se prevede deschiderea unei școli cu trei dascăli, la Sf. Gheorghe, în care să se predea "studii gramaticale [...] și catehismul sfintei hoastre religiuni și cîteva din cele mai de trebuință științe, ca să poată din această școală să se formeze buni impiegați pentru cancelarie și judecătorii. Prin actul din 15 decembrie 1817, domnitorul Caragea dispune, în plus, ca toți candidații să urmeze, cel puțin 6 luni înainte de hirotonisire, cursurile școlii de la București."

¹¹Între altele, se prevedea: gradația ciclurilor de învățămînt, extinderea instrucției în mediul urban, promovarea studiului limbii materne, a istoriei și geografiei patriei.

¹²Deși — așa cum am arătat — se predă în limba română în școli începînd cu secolul al XV-lea, al XVI-lea (în Transilvania, la Șcheii Brașovului, în Moldova, la Putna și în Țara Românească la Menedic și la Sf. Gheorghe-Vechi din București), iar preocupări pentru o școală națională în limba poporului existau (a se vedea proiectul organizării școlii românești alcătuit în 1817 de Caragea), *Regulamentul organic* este documentul care oficiază acest lucru.

¹³"Volksgeist"-ul din concepția lui Herder a fost înțeles în România ca "[...] o realitate transindividuală, totalizînd coordonatele majore ale psihismului colectiv, care se exprimă în limbă, cutume și folclor" (Cornea, 1972, 461).

¹⁴Jahn arăta că "Volkstum"-ul este "ceea ce e comun unui popor, esența sa inherentă, mobilitatea vieții, forța de regenerare, facultatea sa reproductivă" (cf. Cornea, 1972, 461).

¹⁵În *Gramatică* ca și în ziarul pe care îl editează ("Curierul românesc"), Heliade reduce alfabetul chirilic la 30 de slove, eliminînd dubletele grafice.

¹⁶ Între limbile romanice, franceza era principală sursă de împrumuturi lingvistice.

¹⁷ Este "cea dintâi gramatică normativă a limbii române, opera remarcabilă pentru acea vreme și care își păstrează, în parte, valoarea pînă azi" (D. Macrea, 1978, 105). În *Gramatica sa*, el pledează (iar evoluția ulterioară a limbii i-a dat dreptate) pentru scrierea fonetică a limbii române, combătînd etimologismul latinizant. Iată cum argumentează această opțiune: "Pentru cel ce nu cunoaște limba latinească este în zadar oricum vor fi scrise zicerile [...]. Așa dară, pentru ce să nu scriem după cum pronunțăm, cînd scriem pentru cei care trăiesc, iar nu pentru cei morți?" (apud Macrea, 1978, 107).

¹⁸ I. H. Rădulescu se adresa astfel tinerilor săi compatrioți: "Ocupați-vă, vorbiți și scrieți, junilor, de limba națională; ocupați-vă a o studia, a o cultiva [...]. Limba singură unește, întărește și definește națiunea. Ocupați-vă de dînsa mai înainte de toate și nu veți face prin aceasta decît cea mai fundamentală politică: veți pune fundamentele naționalității" (apud Macrea, 1978, 119).

¹⁹ "Patriotismul — spune el — e dreptul cel mai scump și cea mai sacră datorie a fiecărui cetățean, nu însă pentru a deveni în știință o piedică în cercetarea adevărului [...]. Dacă se iartă unui filolog de a-și arăta patriotismul, apoi nu în falsificarea realității după un calapod premeditat, ci numai în preferință pe care cu tot dinadinsul o va da studiului propriei sale limbi în comparație cu celelalte" (apud Macrea, 1978, 125).

²⁰ În 1864, ca director al Școlii normale de la Trei Ierarhi, Titu Maiorescu editează un *Anuar*, în care publică *Regulile limbii române pentru începători*. Aici, definează și exemplifică elementele de bază ale gramaticii elementare: alfabetul, litera și sunetul, silaba și părțile de vorbire. Față de gramaticile școlare românești ale timpului, *Regulile* lui Maiorescu se disting prin claritatea și metoda pedagogică a expunerii (inductivă și aperceptivă). În 1879, *Regulile* sale sunt retipărite și însoțite de îndrumări pentru folosire, elaborate de fostul său elev, marele prozator Ion Creangă, care — aşa cum s-a văzut — a introdus în școală primul abecedar conceput după principiul fonetic.

²¹ Pînă atunci, ea era numai limba de predare a unor cunoștințe diverse

sau se studia în paralel cu alte limbi (de ex., *Legea din 1864* prevedea predarea *limbii române* în paralel cu studiul limbii latine).

²² Un curs de "istoria literaturii și versificației române" se desfășoară, începînd din 1837, la Academia Mihăileană din Iași, dar, în mod obișnuit, literatura română se predă fie în cadrul istoriei românilor, fie împreună cu Istoria literaturii universale.

²³ George Tofan, secretar al "Societății pentru cultura și literatura română din Bucovina" afirmă, în urma unei statistică din 1912, total defavorabilă școlilor românești, că de "decenii românilor din aceste locuri se luptă pentru cîstigarea de școli românești în satele în care, deși trăiesc români sau aproape numai români, sînt școli rutene sau nu sînt școli deloc" (apud Săvoiu, 1994).

²⁴ În anul 1918 se produce unul dintre cele mai importante momente din istoria României. La 27 martie 1918, "Sfatul Țării" de la Chișinău declară unirea Basarabiei cu România, aşa cum se prezenta ea în granițele din 1859. La cîteva luni distanță — în urma adunării populare de la Alba-Iulia — la 1 decembrie 1918 se proclamă unirea Transilvaniei cu România. Prin tratatul de la Versailles (1919) și, respectiv, Trianon (1920), ambele acte primesc o confirmare juridică. Apare astfel România Mare, unul dintre cele mai întinse state din centrul Europei.

²⁵ În iunie 1940, în urma pactului Ribbentrop-Molotov, printr-un ultimatum al lui Stalin, Basarabia este reîncorporată — ca republică sovietică — în U.R.S.S., situație care, sub o altă formă, se perpetuează și acum. În august 1940, prin *Diktat*-ul de la Viena, î se răpește României și o mare parte din Transilvania. Aceasta se va întoarce însă în granițele țării după Tratatul de la Paris (1947). În 1947 — sub presiunea URSS — are loc abolirea abuzivă a monarhiei, ieșirea României din rîndul democrațiilor occidentale și plasarea sa sub sfera de influență comunistă a Moscovei.

²⁶ *Constituția* — votată în 26/27 martie 1923 — stipula libertatea cuvințului, a presei, egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor.

²⁷ Legea din 1924 menționează: "Învățămîntul primar... se predă în limba română. În comunele cu populație de altă limbă decît română [...] se vor înființa școale primare cu limbă de predare a populației respective [...]. În aceste școale studiul limbii române va fi însă

obligatoriu în numărul de ore stabilit prin regulament. Cetățenii de origine română, cari și-au pierdut limba maternă sunt datori să-și instruiască copiii numai la școalele [...] cu limba română de predare" (București [ed.], 1991, 327). De asemenea, în școlile pentru învățătorii care urmează a preda la minoritate, învățarea limbii acestora era obligatorie (p. 379).

În cadrul învățământului secundar, unde predarea se desfășura, în principiu, în limba română, se puteau totuși înființa clase în care disciplinele să se predea în limba minorităților. Condiția era, însă, ca să existe cel puțin 30 de solicitări, iar istoria și geografia României, precum și instrucțiunea civică să se predea în română. (cf. *Legea din 1928* — Bunescu [ed.], 1991, 410—411). Evident, tot corpul profesoral trebuia să cunoască română. Totodată, *Legea învățământului particular* — 1924 — permitea o educație în limba maternă, precum și o educație religioasă, prin înființarea unor "aziluri religioase evreiești, și musulmane" (Bunescu [ed.], 1991, 401).

²⁸ "Națiunile trebuie să fie libere, ca astfel între egale drepturi și condiții să poată încheia acea mare unire a popoarelor care va fi chemată să reprezinte o concepție superioară pe scara civilizației [...]. Pentru aceasta trebuie reafirmat [...] principiul libertății adevărate a tuturor neamurilor și cel al egalității condițiilor de viață pentru fiecare individ al fiecărei națiuni" (*Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, 89).

²⁹ Una dintre cauze este, fără îndoială, și dezvoltarea puternică a pedagogiei românești (cf. Stanciu, 1995, 154—219). Printre numeroasele curente dominante — *pedagogia filozofică*, cea *sociologică*, cea *experimentală* și, în fine, cea *psihologică* — un loc cu totul special a fost ocupat de încercările de fundamentare a unei "pedagogii naționale românești" (Ghibu, 1977 [1941], a unei "etno-educații" sau "etno-pedagogii" (S. Mehedinți — apud Stanciu, 1995, 208), adaptate la modul specific de a fi și la mentalitățile poporului român.

³⁰ În epocă funcționau manuale de o foarte bună calitate. Mai important este, însă, că fiecare dintre acestea avea o "personalitate" distinctă, oferind o ecuație didactică originală a disciplinei.

³¹ Declarația era pur demagogică, de vreme ce la educația secundară și

universitară au avut acces, pînă la începutul anilor '60, numai tineri proveniți din familiile de muncitori și țărani sau cei cu vederi aliniate la exigențele noului regim.

³² Absurdul mergea pînă într-atât încît în universitate operele marilor scriitori erau expediate în cîteva ore și în scheme convenționale, în timp ce "autorii momentului" — cu totul nesemnificativi — se studiau timp de semestre întregi.

³³ Tradiția aceasta s-a menținut pînă la începutul anilor '80. După acea dată — dintr-o pornire naționalistă greu de înțeles, promovată în ultima parte a regimului ceaușist, dar și din motive "triumfaliste" —, s-au folosit *aceleași programe și manuale*, indiferent de limba maternă a elevilor. Efectul a fost, cum era și de așteptat, îndepărtarea copiilor aparținând "minorităților geografic izolate (de comunitățile românești)" de limba română; lucrul este explicabil, de vreme ce acești copii trebuiau să abordeze limba de pe aceeași poziție ca și colegii lor români, cu toate că ei porneau de la un nivel cu totul inferior de "cunoaștere preliminară" a limbii române.

³⁴ Procesul a fost încurajat și de retragerea, încă în 1957, a armatei sovietice de pe teritoriu românesc.

³⁵ Deși în România nu a existat decît o slabă *disidență politică explicită*, *disidență implicită* constituie unul dintre fenomenele cele mai interesante ale epocii. Cultura nu s-a ridicat fățu împotriva ideologiei oficiale, dar — într-un mod foarte subtil — o bună parte a ei, elita intelectualității, făcea completamente abstracție de aceasta, "văzîndu-și, pur și simplu, de treabă".

³⁶ Astfel, legea din 1968 și — mult mai pronunțat — cea din 1978 mențină că unul dintre scopurile fundamentale ale învățământului era educarea în spiritul "idealurilor socialismului" (cf. Bunescu [ed.], 1991, 617; 664—666). De asemenea, printre obiectivele fundamentale ale studierii limbii materne un loc de cinste revenea dezvoltării "dragostei față de patrie și partid, față de trecutul glorios al poporului nostru", formării unui "om nou", educat în spirit comunist.

³⁷ Interesant este că, deși în manualele pentru gimnaziu apăreau 1—2 texte dedicate partidului sau Conducătorului, la nivel liceal lipseau cu desăvîrșire. Pînă și din literatura de după 1947 au fost incluse opere realmente

valoroase, care nu prea aveau a face cu "spiritul comunist". Este adevărat, însă, că *discursul de manual* avea uneori accente rigide și lipsite de nuanță. Din interpretări lipseau, în genere, referințele religioase, iar "istorismul" rămânea deseori singura cheie a abordărilor.

BIBLIOGRAFIE

- Albu, N., 1971, *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800—1867*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Andrei, N., Pîrnuță, Gh., 1977, *Învățămîntul din Oltenia*, Craiova, Scrisul Românesc.
- Bahner, W., 1967, *Das Sprach—und Geschichts—bewusstsein in der rumänischen Literatur von 1780—1880*, Berlin.
- Bîrsănescu, Șt., 1962, *Academia domnească de la Iași, 1714—1821*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Bunescu, Gh. (ed.), 1991, *Legi ale învățămîntului între 1864—1978*, București, Institutul de Științe ale Educației.
- Ciobanu, S., 1941, Începuturile scrisului în limba română // "Academia Română: Memorile Secțiunii Literare", seria II, tom X, București, p. 21—58 (apud G. Ivănescu, 1980).
- Crișan, Al., a, 1993, *Curriculum Reform in Romania* // J. C. Van Bruggen (Red.), *Case Studies: Strategies for and organization of curriculum development in some European countries*, National Institute for Curriculum Development — CIDREE, Enschede, p. 155—172.
- Crișan, Al., b, 1994, *The Teaching of the Official Language in the Schools of the Hungarian Minority in Romania: Linguistics, Social and Intercultural Aspects* // D. Marsh and L. Salo-Lee (eds.) *Europe on the Move. Fusion or Fission?* University of Jyväskylä, SIETAR Europa, 250—257.
- Crișan, Al., c, 1994, *Minorities' Mother Tongue Education in Romania: a Survey and some Challenges* // D.I.L. Dergisi, *Language Journal* no. 25, Ankara University, KASIM, 74—77.
- Crișanu, I., 1906, *Călăuzul învățămîntului ("The Guide of Education")*.
- Crișanu, I., 1911, *Felul și planul nostru de muncă ("Our Method and Work Plan")* // "Reuniunea învățătorilor", nr. 2, an VIII, 1911, 34.
- Cipariu, T., *Istoria literaturii române* (MSS), Cluj, Biblioteca Filialei Academiei Române.
- Camariano-Cioran, A., 1971, *Academile domnești din Iași și București*, București, Editura Academiei.
- Călinescu, G., 1981 [1941], *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, Editura Minerva.
- Cornea, P., 1972, *Originile romanitismului românesc*, București, Editura Minerva.
- Coseriu, E., 1980, *Von Genebrardus bis Hervas. Beiträge zur Geschichte der Kenntnis des Rumänischen in Westeuropa*, Tübingen, Gunter Narr Verlag.
- Coteanu, I., 1981, *Structura și evoluția limbii române, de la origini pînă la 1860*, București, Editura Academiei.
- Delnoy, R., W. Herrlitz, S. Kroon, J. Sturm [eds.], 1988, *Portraits in Mother Tongue Education: Teacher Diaries as a Starting Point for Comparative Research into Standard Language Teaching in Europe*, Enschede, VALO-Moedertaal.
- Fassel L., 1995, *Limba română în teritoriile plurilingve: exemplul Basarabiei (1918—1940)* // "Limbă și literatură", an XL, vol. I, p. 98—107.
- Gal, T., 1967, *Ioan Slavici despre educație și învățămînt*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Ghibu, O., 1977, *Pentru o pedagogie românească*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Giurescu, C. C., 1971, *Istoria învățămîntului din România*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Grigoriu, Elena, 1978, *Istoricul Academiei Domnești de la Sf. Sava*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Hangiu, I., 1963, *Contribuții la istoricul predării limbii și literaturii române în școală noastră* — MSS, București, Biblioteca Universității.
- Herder, J. G., 1973, *Scrieri (Despre limbă și poezie, filosofia istoriei, ideea de umanitate, geniu și educație, precedate de un jurnal)*, translated from German and with a preface by Cristina Petrescu, București, Editura Univers.
- Hodoș, E., 1893, *Manual de istorie a literaturii române*, ed. a II-a, Caransebeș.
- Iordan, I., [ed.], 1978, *Istoria*

- lingvisticii românești**, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Ivănescu, G., 1980, **Istoria limbii române**, Iași, Editura Junimea.
- Lazăr, A., 1914, **Chestiunea de naționalitate**, Arad, Concordia, p. 26.
- Lăzărici, I., 1884, **Istoria literaturii române**, second edition, Sibiu.
- Liuba, P. M., **Gramatică română pentru școalele poporale**, Partea I, **Etimologia**, Brașov.
- Macrea, D., 1978, **Contribuții la istoria lingvistică și filologiei românești**, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Maniliu, I., 1881, **Curs elementar de literatură**, București.
- Maniliu, I., 1891, **Crestomație română**, București.
- Maniliu, I., 1896, **Povățitorul studiului limbii române în clasele primare**, București.
- Manolescu, N., 1970, **Contradicția lui Maiorescu**, București, Editura Cartea Românească.
- Manolescu, N., 1990, **Istoria critică a literaturii române**, București, Editura Minerva.
- Marea Unire de la 1 Decembrie 1918**, 1943, Sibiu, Biblioteca Astra.
- Martin, M., 1981, **G. Călinescu și complexele literaturii române**, București, Editura Albatros.
- Matei, I., 1912, **Din carnetul unui dascăl**, Sibiu.
- Morgan, R., 1990, **The "Englishness" of English teaching** // Goodson, I., P. Medway (eds.), **Bringing English to Order. The History and Politics of a School Subject**, Lewes, The Falmer Press, p. 197—291.
- NC — Lower Secondary (reform project), 1995: Crișan, Al., Cerkez, M., Cincu, G., Costea, O., Dobra, S., Sîmihăian, Fl., **Limba română în gimnaziu**, București, Institute for Educational Sciences.
- Niculescu, Al., 1978, **Individualitatea limbii române între limbile române**, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Pîrnuță, Gh., 1971, **Istoria învățământului și gîndirea pedagogică din Țara Românească (sec. XVII—XIX)**, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Petri, V., 1878, **Legendar sau carte de citire pentru școalele poporale**, First Part, Sibiu.
- Pipoș, P., 1892, **Elementul național în educație** // Asociația națională arădeană, Conferințe publice.
- Pipoș, P., 1895, **Metodica școalei poporale**, second edition, Arad.
- Popea, I., 1871, **Învățămîntul limbii materne în școalele elementare și factorul principal în acest ram de învățămînt** // "Telegraful român", nr. 64, an XIX.
- Popea, I., 1893, **Carte de citire pentru clasa I și a II-a gimnazială**, Brașov.
- Popea, I., 1897, **Carte de citire pentru clasa I și a II-a gimnazială și reală, seminare pedagogice și școli superioare de fete**, Brașov.
- Popeangă, V., 1974, **Școala românească din Transilvania în perioada 1867—1918 și lupta sa pentru unire**, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Popescu, I., 1874, **A doua carte de lectură și învățătură pentru școalele poporale române**, Sibiu.
- Popescu, I., 1888, **Educație națională** // "Almanahul Societății Academice Româniă Jună", II, Vienna.
- Protopopescu, L., 1966, **Contribuții la istoria învățămîntului din Transilvania (1674—1805)**, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Pumnul, A., 1862, **Lepturariu românesc cules d'en scriptori români**, 1—11, Vienna.
- Rusu, I., 1876, **Carte de lectură pentru clasele gimnaziale inferioare**, Sibiu.
- Săvoiu, A., 1944, **Bucovina și Basarabia în paginile revistei "Viața Românească" (1906—1916)** // Limbă și literatură, vol. II, 1994, 129—131.
- Stanciu, I., 1995, **Școala și doctrinele pedagogice ale secolului XX**, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Stoian, S., 1976, **Pedagogia română modernă și contemporană**, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Teculescu, H., 1937, **Onițiu V., Un educator deschizător de suflete și ziditor de idealuri. Viața și opera**, București.
- Tempea, I., 1882, **Stilul și poetica limbii române**, Lugoj.
- Tîrcovnicu, V., 1970, **Contribuții la istoria învățămîntului românesc din Banat (1878—1919)**, București, Editura Didactică și Pedagogică.

— Proiectarea activităților didactice;

— Teste docimologice (computerizate) pentru evaluarea cunoștințelor și capacitațiilor.

În cadrul seminarului s-au manifestat în mod deosebit profesorii: Monica Vasiliu, Centrul Internațional de Limbi moderne Iași; Larisa Guza, Liceul lingvistic rus Bălți; Mihai Olenschi, Școala medie Biruința, Sîngerei; Valentin Bîrsan, Liceul lingvistic rus Bălți și alții. Comunicările au suscitat interesul participantilor la seminar prin originalitatea expunerii, analiza minuțioasă a modalităților de lucru (pe ateliere, echipe, în grup) etc.

Foarte instructivă pentru participanții la întrunire a fost Ora de răgaz pregătită de prof. Larisa Guza și Angela Cojocaru. Spectacolul prezentat de elevii Liceului lingvistic rus s-a impus atât ca o manifestare artistică, cât și ca o dovedă a cunoștințelor și abilităților copiilor în materie de limbă, literatură și civilizație românească.

CRONICAR

Aria tematică a seminarului a inclus:

— Predarea comunicativă a gramaticii;

— Competența lingvistică și creativitatea;

— Metoda simulării globale;

— Modalități de însușire a limbii în plan funcțional;

— Modalități de predare și fixare a minimumului grammatical la alolingvi;

— Lucrul asupra unui text de poezie;

INTRUNIRE UTILĂ

La 16—18 octombrie, în municipiul Bălți a avut loc seminarul cu tema **Modalități de predare-învățare în învățămîntul formativ desfășurat în baza Acordului General de Colaborare încheiat de către Ministerul Învățămîntului, Tineretului și Sportului din Republica Moldova și Fundația Soros Moldova**. Întrunirea a fost organizată din inițiativa profesorilor-formatori de limba și literatura română Larisa Guza (Bălți) și Mihai Olenschi (Biruința, Sîngerei).

Programul de lucru al seminarului — variat și interesant — s-a dovedit a fi binevenit pentru inspectorii și profesorii care organizează întîlniri similare cu profesorii din teritoriu.

Aria tematică a seminarului a inclus:

— Predarea comunicativă a gramaticii;

— Competența lingvistică și creativitatea;

— Metoda simulării globale;

— Modalități de însușire a limbii în plan funcțional;

— Modalități de predare și fixare a minimumului grammatical la alolingvi;

— Lucrul asupra unui text de poezie;

Maria VATAMANIU
Iulia IORDĂCHESCU
Gimnaziul nr. 7,
Chișinău

EVALUAREA REZULTATELOR ȘCOLARE

Evaluarea performanțelor elevilor, cu alte cuvinte, evaluarea "curriculum-ului atins" rămîne o problemă centrală a cercetărilor și a practicilor educaționale actuale.

Al. Crișan

Ne vom referi în cele ce urmează la evaluarea formativă (continuă sau sumativă). Evaluarea continuă are loc pe parcursul procesului de învățămînt, avînd un caracter permanent. Acest tip de evaluare are rolul de diagnosticare și ameliorare a procesului educațional.

Dintre mai multe metode și procedee de evaluare continuă vom acorda prioritate testelor docimologice. Testele docimologice conțin seturi de itemi cu ajutorul cărora se evaluatează nivelul asimilării cunoștințelor și al capacitațiilor de a opera cu ele.

Utilizarea testelor docimologice are priză la elevi, dat fiind faptul că ele sănătă o metodă relativ nouă de apreciere a cunoștințelor și abilităților, un instrument obiectiv și valid de evaluare.

Vă propunem două teste de evaluare a cunoștințelor și capacitațiilor elaborate și aplicate în activitatea de învățare a limbii române.

TEST

de evaluare a cunoștințelor și capacitațiilor la literatura română în clasa a IX-a

Tema: Bătrînețe haine grele, I.

Drujă (elevul are la dispoziție textul nuvelei).

Obiectivele: Elevul va fi capabil:

- să construiască propoziții corecte și coerente;
- să formuleze un alt titlu;
- să selecteze răspunsuri corecte din mai multe propuse;
- să ordoneze ideile într-un eseu.

Timp de lucru: 45 minute.

Instrucțiuni pentru elevi: citește textul, răspunde la întrebările testului. Mult succes!

1. Definește noțiunea de "bătrînețe". (1-2 propoziții/ fraze)

2. Propune un alt titlu pentru nuvelă. Argumentează alegerea (1-2 propoziții).

3. Încercuiește răspunsul corect.

3.1. Această lucrare este:

- A. o povestire
- B. o nuvelă
- C. o legendă

3.2. Badea Cireș este:

- A. pădurar
- B. harnic
- C. glumeț

3.3. Sătenii l-au numit "Cireș" fiindcă:

- A. era cunoscut în tot satul
- B. era înalt și vînjos ca lemnul cireșului
- C. îi plăcea cireșele
- D. era mic de statură

3.4. Badea Cireș a răsădit de-a lungul anilor mai mulți copaci dintre care și un:

- A. alun
- B. pădureț
- C. salcâm
- D. gutui

4. Alcătuiește și scrie propoziții/ fraze (4) cu cuvintele omonime: vie (adjectiv) — vie (substantiv), vin (verb) — vin (substantiv)

5. Continuă dialogul (2-3 replici). Utilizează formulele populare date: draga moșului, bădiță, bade, matale.

— Unde mergi, bade Cireș?

- Mă duc să-mi văd via.
 — Mare vier ai fost în viață!
 — Da, mi-a plăcut...

6. Citește fragmentul. Comentează (8-10 prop.) semnificația pădurețului în viață lui badea Cireș. „... A intrat în ogrădă și a rămas

locului uimit — pădurețul adus din pădure, dase în floare. Avea numai vreo două floricele în vîrf, dar înflorise. A rîs pentru întâia oară în ziua ceeași badea Cireș: — Am să te scot, mai neică, nu mai rodi..."

Schema de notare (pentru profesor)

Itemi	Răspunsuri corecte	Punctaj
1. 2. 2.1.	Alcătuirea a 1/2 propoziții corecte și coerente Intitularea nuvelei Alcătuirea a 1/2 propoziții corecte și coerente	$2 \times 3 = 6$ 2 $2 \times 3 = 6$
3.1. 3.2. 3.3. 3.4.	B. nuvelă C. glumețul B. era înalt și vînjos ca lemnul cireșului B. pădureț	
4.	Alcătuirea a 4 propoziții corecte și coerente	$4 \times 3 = 12$
5.	Continuarea dialogului (pentru fiecare replică se acordă cîte 2 puncte)	$6 \times 2 = 12$
6.	Pentru fiecare propoziție corectă și coerentă se acordă 3 puncte.	$10 \times 3 = 30$
Notă: ♦ Pentru comiterea a mai mult de 4 greșeli gramaticale (itemii: 2; 2.1; 4; 5; 6) răspunsul se penalizează cu 1 punct pentru fiecare propoziție. ♦ Pentru propozițiile incoerente nu se acordă nici un punct.		
Notele: 10 — 67 — 72 p. 5 — 25 — 31 p. 9 — 57 — 66 p. 4 — 19 — 24 p. 8 — 48 — 56 p. 3 — 13 — 18 p. 7 — 39 — 47 p. 2 — 7 — 12 p. 6 — 32 — 36 p. 1 — 1 — 6 p.		

TEST

de evaluare a cunoștințelor și capacitateilor la literatura română
în clasa a XI-a

Tema: Creația lui T. Arghezi

Obiectivele: Elevul va fi capabil:

- să selecteze răspunsul corect;
- să formuleze și să scrie propoziții;
- să comenteze versuri;
- să pună verbele la timpul cerut.

Timp de lucru: 45 de minute

Instrucțiuni pentru elevi: Răspunde la întrebările propuse. La sigur că vei reuși. Mult succes!

1. Încercuiește răspunsul corect.

1.1 T. Argezi este pseudonimul poetului și provine de la numele vechi Argeș.

- A. a rîului
- B. al rîului
- C. rîului

1.2. Poetul a avut o copilărie plină _____.

- A. cu neajunsuri
- B. în neajunsuri
- C. de neajunsuri

1.3. El părăsește casa părintească _____ de 11 ani.

- A. la vîrsta
- B. în vîrsta
- C. din vîrsta

2. Scrie cuvinte înrudite (5) ale cuvântului *a crea*.

2.1 Alcătuiește și scrie un enunț cu unul dintre cuvintele scrise.

3. Citește textul. Scrie verbele din paranteze la imperfect.

În scurtele vacanțe pe care le (a lua) _____ sau atunci cînd (a fi) _____ bolnav mi-amintesc că nu-i (a lipsi) hîrtia și creionul. Poetul, extrem de exigent cu el însuși (a scrie) _____ și (a rescrie) _____, o dată, de două ori sau pur și simplu (a arunca) _____ totul în foc și (a relua) _____ de la capăt. (Mitzura Argezi, *Mărturisire de suflet*)

3.1. Încercuiește răspunsul corect.

Poetul era extrem de:

- A.meticulos
- B.convingător
- C.exigent

4. Transcrie textul, înlocuind cuvintele subliniate cu sinonime adecvate.

Trenul a venit în gară. La o **oră** tîrzie ne-am luat rămas bun.

Cu multă **tristețe** în suflet m-am despărțit de ea. **Zîmbetul** ei nu-l voi uita niciodată.

5. Răspunsul corect este:

5.1. _____ poezia lui T. Argezi se numește **Tatăl meu** publicată în revista "Liga ortodoxă".

- A. prima
- B. primei

5.2. T. Argezi înfințează _____ satirică "Bilete de papagal".

- A. o revistă
- B. revista

5.3. _____ Cuvinte potrivite se începe cu poezia *Testament*.

- A. un volum
- B. volumul

6. Citește propoziția. Scrie verbele din paranteze la timpul trecut, perfectul

compus.

"Pentru noi, dar mai întîi pentru mama," sora, mama și iubita, cum i-a plăcea/ _____ s-o alinte peste ani / a căuta/ _____ și / a întemeia/ Mărțișorul. (M. Arghezi, *Mărturisiri de suflet*)

6.1. T. Arghezi în primul rînd a întemeiat Mărțișorul pentru:

- A. sine
- B. mama
- C. prietenii

7. Comentează versurile de mai jos/ 5—6 propoziții/.

Arghezi nume ce aduce versuri,

Arghezi nume zburător, durut,

Arghezi, litere de lut

Arse la stelele din Universuri

(L. Damian).

Schema de notare (pentru profesor)

Itemii	Răspunsuri corecte	Punctaj
1.1	al rîului	1
1.2	de neajunsuri	1
1.3	la vîrstă	1
2.	creator, creare, creatură, creativ, creație	$5 \times 2 = 10$
2.1	Alcătuirea corectă și coerentă a propoziției	3
3.	lua, era, lipsea, scria, rescria, arunca, relua	$7 \times 2 = 14$
3.1.	exigent	1
4.	a sosit, ceas, mîhnire, surîsul	$4 \times 2 = 8$
5.1	prima	1
5.2	revista	1
5.3	volumul	1
6.	i-a plăcut, a căutat, a întemeiat	$3 \times 2 = 6$
6.1	mama	1
7.	Pentru fiecare propoziție coerentă se acordă cîte 3 puncte.	$6 \times 3 = 18$
Total:		67 p.
Notele:		
"10" — 65 — 67 p.		"5" — 22 — 30 p.
"9" — 57 — 64 p.		"4" — 14 — 21 p.
"8" — 49 — 56 p.		"3" — 8 — 13 p.
"7" — 40 — 48 p.		"2" — 4 — 7 p.
"6" — 31 — 39 p.		"1" — 0 — 3 p.

Larisa GUZA
Liceul lingvistic, Bălți

ZIARUL PREFERAT, REVISTA PREFERATĂ

PROIECT DIDACTIC

Obiectul: Limba română.

Clasa: a XI-a.

Timpul necesar: 90 de minute.

Tipul lecției: Mixtă.

Scopul lecției: Exersarea elevilor în exprimarea orală și scrisă, dezvoltarea deprinderilor de a discuta despre preferințe, trezirea interesului față de presa periodică.

Obiectivele operaționale:

Elevii vor fi capabili:

- să enumere titluri de ziar și reviste;
- să prezinte ziarul/revista preferată;
- să redacteze reclama ziarului/revistei preferate, un articol pentru ziar/revistă, sugestii, scrisori către echipa redațională etc.;
- să cunoască o serie de cuvinte noi la temă, să le explice sensul, să le utilizeze în context;
- să pregătească o comunicare verbală în baza temei "Presă și societatea";
- să fie buni cititori, dornici să cunoască inovațiile vieții cotidiene;
- să lucreze în grup.

Materiale didactice:

- ziar, reviste republicane și locale;
- fișe cu tehnici de exersare a exprimării orale;
- Dicționarul explicativ al limbii române, dicționare de sinonime;
- fișe cu cuvinte de reper pentru elevi.

Demersul didactic:

- I. Moment organizatoric
- II. Captarea atenției — tehnici de exersare a exprimării orale

Se propun atenției elevilor următoarele cuvinte: *ziar, revistă, carte, televiziune, radio, cinema* scrisе pe cartonașe. Fiecare elev își alege cîte un cuvînt, argumentează alegerea făcută. (Se rezervă 6 minute)

III. Lucrul asupra lexicului

Lucrul în grup. Grupurile sînt invitate să scrie în coloană cît mai multe substantive la fiecare dintre cele 6 cuvinte propuse. Spre exemplu:

ziar	revistă
♦ jurnalist	♦ copertă
♦ redactor	♦ imagine
♦ săptămînal	♦ sumar
♦ articol	♦ presă
♦ rubrică	♦ cititor
♦ interviu	♦ tipografie
♦ reporter	♦ tiraj
♦ redacție	♦ tipar
♦ pagină	♦ chioșc

carte	televiziune
♦ autor	♦ emisiune
♦ editură	♦ cranic
♦ cotor	♦ televizor
♦ file	♦ realizator al emisiunii
♦ capitol	♦ telespectator
♦ paragraf	
♦ titlu	
♦ librărie	
♦ bibliotecă	
♦ debut	
♦ fasciculă	

radio	cinema
♦ program	♦ actori
♦ informații	♦ spectatori
♦ prezentator	♦ regizori
♦ reportaj	♦ film
♦ nouăți	♦ dublor
♦ ascultători	♦ decor
	♦ inginer-video
	♦ scenarist
	♦ aranjament

Cuvintele nu trebuie să se repete pe parcursul întregii lucrări.

Cu 2 cuvinte (la alegere) să se alcătuiască 2 fraze. (Se rezervă 10 minute).

Prezentarea rezultatelor. Elevii completează colonițele cu cuvintele care lipsesc.

Se propune întrebarea:

— În ce cuvînt-ocean se revarsă aceste cuvinte-rîuri (ziar, revistă, carte, televiziune, radio, cinema)?

— Mass-media.

Etimologia acestui cuvînt este: *mass* — masă de oameni, public;

media — din engleză — mijloc de comunicare.

Un loc primordial în mass-media îl ocupă presa.

Model:

cotor — partea laterală a unei cărți, unde se leagă foile (și de care se fixează coperta).

IV. Inteligența personală

Elevii numesc publicațiile periodice ce apar (se editează) în R. Moldova:

Ziare/săptămînale: "Literatura și arta", "Fâclia", "Țara", "Moldova Sverană", "Flux", "Virtual", "Momentul" etc.

Reviste: "Limbă Română", "Basarabia", "Moldova" etc.

Ziare ce se editează în municipiul nostru (Bălți): "Curierul de Nord", "Cugetul", "Glasul Bălți".

V. Inteligența verbală

Lucrul în grup

Pe masă se află un set de ziare și reviste. Liderul fiecărui grup (a cîte 4 elevi) alege la dorință o revistă și un ziar. Fiecare grup primește o foaie cu criteriile de descriere/prezentare:

a unui ziar/ a unei reviste

1. Denumirea publicației.
2. Ce fel de publicație este?
3. Din ce an apare?
4. Data editării.
5. Prețul.
6. Numele redactorului-șef.
7. Cîte pagini conține?
8. Tematica paginilor (sumarul).

Doi elevi (din fiecare grup) prezintă ziarul ales, iar ceilalți doi — revista. (Se rezervă 10 minute.)

Evaluarea participanților. Elevii sînt foarte atenți pentru a evidenția cea mai reușită prezentare a ziarului / revistei.

VI. Inteligența interpersonală

Lucrul în perechi

Prima pereche pregătește reclama ziarului/ revistei prezentate; a doua pereche pregătește sugestii pentru echipa redacțională. Perechea a treia alcătuiește o scrisoare către echipa redacțională. (Modele de reclamă, sugestii, scrisoare sînt prezentate în Anexă.)

Elevii îndeplinesc probele, profesorul dirijează, îndrumăază activitatea acestora. Profesorul îi atenționează pe elevi ca discuțiile între ei să se realizeze numai în limba română. (Se rezervă 15 minute.)

Prezentarea rezultatelor

VII. Totalurile lecției

VIII. Tema pentru acasă

1. Fiecare pereche de elevi pregătește prezentarea ziarului/ revistei preferate, argumentînd opțiunea. (Elevii primesc cîte o fișă de reper care le va facilita lucrul.)

2. Elevii pregătesc cîte un articol, o compunere, o poezie (creație proprie) pe temă liberă pentru ziarul/ revista preferată. (Tema pentru acasă se pregătește timp de o săptămînă.)

ANEXĂ

Modele de reclamă

Dragi cititori! Echipa redacțională a revistei "Limbă Română" vă anunță că s-a început abonarea la revista noastră. Grăbiți-vă! Publicația "Limbă Română" vă va ajuta să fiți la curent cu toate noutățile din domeniu.

Nu ratați șansa!...

Sugestii, scrisori

Dragă redacție a săptămînalului "Literatura și arta"!

Vi se adreseză un grup de elevi din clasa a XI-a la Liceul lingvistic din Bălți. Sîntem cititori permanenti ai publicației dumneavoastră. Vă aducem

cele mai sincere mulțumiri pentru informațiile din domeniul culturii, artei, literaturii etc. Ele ne trezesc interesul față de adevăratale valori ale spiritualității românești.

Am dorit pe viitor să includeți pe paginile săptămînalului "Literatura și arta" articole despre ...

Cu mult respect (Semnăturile.)

Fișă de reper pentru elevi (model)

Îmi place (prefer) să citeșc ziarele/ revistele: ...

Nu-mi place (nu prefer) să citeșc

...
Din ziare / reviste aflăm...
Ele contribuie la...
Cel mai mult prefer ... deoarece ...
Mi-au plăcut, îndeosebi, articolele

...
Sunt abonat(ă) la ... nu sunt abonaț(ă) la ... dar îl/o procur sistematic la chioșc.

Cu mare interes citeșc materialele despre ...

(Fișa poate fi continuată de profesor)

ORA A II-A

Obiective operaționale:

Elevii vor fi capabili:

- să aprecieze răspunsurile colegilor săi la tema dată;
- să-și argumenteze opinia;
- să elaboreze un model de ziar al liceului/ școlii;
- să întocmească o pagină de ziar/ revistă;
- să lucreze în grup.

Materiale didactice:

- ziare/ reviste,
- fișe.

Strategii didactice:

I. Momentul organizatoric

II. Verificarea lucrului de acasă

Se alege comisia de experți — elevii căre posedă mai bine limba română. Ei vor aprecia răspunsurile colegilor. Ceilalți elevi prezintă oral informația pregătită acasă (în prechi):

- ♦ prezentarea ziarului / revistei preferate, argumentând opțiunea;
- ♦ prezentarea articolului, compunerii, poeziei, (creație proprie) pentru pagina de ziar/ revistă.

Comisia de experți își expune părerea și este evidențiată cea mai bună prezentare și cei mai buni prezentatori.

(Materialele învingătorilor vor fi publicate în ziarul liceului / școlii).

III. Anunțarea obiectivelor

IV. Inteligența vizual-spațială

Lucrul în grup. Concurs pentru cel mai bun model de ziar al liceului.

Elevilor li se propune să elaboreze un model de ziar al liceului:

- a) Denumirea ziarului.
- b) Numărul de pagini.
- c) Data publicării, tipografia.
- f) Responsabilită de ediție.
- e) Conținutul paginilor (titluri, articole, avizuri, noutăți, imagini etc.)

Elevii sunt anunțați din timp să disponă de rechizitele necesare pentru lucru:

- ♦ creioane colorate/ carioca,
- ♦ foarfece,
- ♦ clei,
- ♦ hîrtie etc.

Elevii sunt antrenați în lucru, iar profesorul dirijează activitatea lor. (Se rezervă 20 de minute).

Participând la concurs, elevii trebuie să comunice între ei numai în limba română.

Prezentarea rezultatelor:

Fiecare grup își alege un lider care va prezenta modelul de ziar al liceului pregătit de întregul grup.

Este evidențiat cel mai reușit model de ziar al liceului.

V. Consolidarea informației

Elevii vor răspunde la întrebările:

— Ce ati aflat nou la tema "Presa periodică"?

— Care activități v-au plăcut mai mult?

— Ce nu v-a plăcut? De ce?

— Considerați că ati obținut ceva util la aceste lecții? Ce anume?

VI. Teme pentru acasă

Varianta I. Să se facă o relatare despre profesia de ziarist (cîte ceva din istoria ei).

Varianta II. Să se enumere calitățile unui ziarist modern? (profesionale, intelectuale, morale).

VII. Lucrul cu materialul autentic.

Aveți în față patru articole de ziar. Alineatele sînt expuse la întîmplare. Citiți-le rapid și aranjați-le în ordinea cuvenită. Citiți apoi articolele. Intitulați-le. Formulați întrebări.

1. Linia dreaptă convine demnității lor de romani. Dar la ei acasă, în Roma, cu ochii întorși spre imperiu, ei s-au lăsat înăbușiti de drumul măgarului. Totuși ei au fost singuri mari urbanishi din Occident.

2. Avem toate motivele să presupunem că primele zăgazuri făcute de om nu erau mai complexe decît cele ale castorilor.

3. De-a lungul timpului omul și-a creat și perfecționat mereu unelele de scris.

4. Una dintre cele mai fascinante personalități ale lumii științifice antice este Arhimede (cca. 287—212 î. Hr.), învățat grec din Siracusa.

5. Romanii erau mari legislatori, mari colonizatori, mari oameni de afaceri.

6. El născocește "un condei portăret, fără sfîrșit, alimentîndu-se singur cu cerneală", idee pentru care obține în 1826, la Viena, un brevet de invenție. În anul următor "condeul portăret, fără sfîrșit" este brevetat și în Franța.

7. Iată de ce credem că, în urmă cu mii de ani, omul înzestrat cu inteligență a avut, în multe părți ale lumii, posibilitatea de a studia modul în care lucrează castorul.

8. El a descoperit principiul fundamental al hidrostaticiei, cunoscut sub denumirea de "legea lui Arhimede", a formulat legile pîrghiilor și a inventat numeroase sisteme de pîrghii și scripeți, mașini și dispozitive de luptă...

9. Cînd ajungeau într-un loc, la întretîierea drumurilor, pe malul rîurilor, ei luau echerul și trasa orașul rectangular pentru ca să fie clar și ordonat, ușor de controlat și de curățat, pentru a se orienta cu ușurință, pentru a-l parurge cu plăcere.

10. Castorii trăiesc nu numai în America de Nord, ci și în unele părți din Europa și din Asia, iar în antichitate aveau o arie de răspîndire mult mai întinsă decît acum.

11. În matematică s-a ocupat de calculul lungimii pîrghiilor, al raportului dintre diametru și lungimea cercului și de proprietățile spiralelor. Despre el se povestesc întîmplări deosebite, rămase multe la granița dintre adevar și ficțiune.

12. Inventarea stiloului, trecerea de la pană și călimară la tocoul-rezervor nu e lipsită de importanță, iar inventatorul stiloului este socotit românul Petrace Poenaru (1799—1875).

13. S-ar putea prea bine ca tocmai activitatea acestor animale să fi sugerat omului ideea construirii primului zăgaz.

poezia **Decembre** pe fundalul unei melodii de muzică folk:

Victor PRIMAC
Gimnaziul nr. 7,
Chișinău

GEORGE BACOVIA — SIMBOLISTUL

PROIECT DIDACTIC

Obiectul: Literatura română.

Clasa: a XI-a.

Tipul lecției: de fixare a cunoștințelor și abilităților de vorbire.

Obiective operaționale:

Elevii vor putea:

- să cunoască bogăția tematică a creației lui G. Bacovia;
- să manifeste dorința de a cunoaște mai profund viața și opera poetului;
- să depisteze esențialul în creația lui G. Bacovia;
- să selecteze răspunsuri corecte;
- să poată argumenta părerea proprie;
- să formuleze corect întrebări;
- să analizeze, să compare, să sintetizeze cunoștințele acumulate;
- să formuleze păreri proprii, judecăți de valoare și să le comunice în discuții, într-un limbaj adevarat, fluent și corect;
- să selecteze esențialul dintr-un articol de ziar;
- să manifeste interes pentru presa de limbă română.

Resurse: creația poetului G. Bacovia (volume, fotografii, citate).

Metode: textul, jocul didactic, conversația, problematizarea, lucrul în grup, lucrul cu material autentic.

Mijloace: conspectul, poezii de G. Bacovia, vederi din Bacău, deseșenele elevilor.

I. Captarea atenției elevilor

Profesorul recită un catren din

Ce cald e aicea la tine
Și toate din casă mi-s sfinte, —
Te uită cum ninge decembrie...
Nu rîde ... citește nainte.

Cu toate că afară nu ninge și nu prea avem dispoziție să rîdem, eu aş vrea să vă imaginați, dragi copii, următoarea situație: "În luna mai 1998, la Chișinău, va avea loc săptămâna bacoviană. Vor fi selectați cei mai buni dintre cei mai buni ghizi, crainici și prezentatori ai acestei acțiuni culturale".

II. Anunțarea obiectivelor:

Astăzi în cabinetul nostru va avea loc preselecția. Testul are două probe: una scrisă și una orală.

Pentru a învinge trebuie:

- să selectați răspunsuri corecte;
- să vă argumentați părerea;
- să precizați esențialul.

III. Obținerea performanței:

Elevii primesc testele și lucrează independent.

TEST

Timp de lucru: 10 minute.

Instrucțiuni pentru elevi: citește cu atenție poezia **Pastel**. Răspunde la întrebările testului. Mult succes!

PASTEL

Adio, pică frunza
Și-i galbenă ca tine, —
Rămî, și nu mai plînge,
Și uită-mă pe mine.

Și s-a pornit iubita
Și s-a pierdut în zare —
Iar eu în golul toamnei
Chemam în aiurare ...

Mai stai de mă alintă
Cu mîna ta cea mică,
Și spune-mi de ce-i toamnă
Și frunza de ce pică ...

1. Încercuiește răspunsul corect:

1.1 G. Bacovia s-a născut Bacău.

- A. lîngă
- B. la
- C. în

1.2 Culoarea violetă semnifică în poezia Bacovia frigul.

- A. lui
- B. a lui
- C. al lui

1.3 G. Bacovia este numit poet anotimpurilor.

- A. a
- B. al
- C. ai

2. Selectează din **Pastel** și scrie șase verbe la modul imperativ. Cu unul dintre ele alcătuiește o propoziție / frază.

3. Scrie trei cuvinte întîlnite frecvent în creația poetului și alcătuiește cu unul dintre ele o propoziție/ frază.

4. Propune un alt titlu pentru poezia **Pastel**.

5. Imaginează-ți o întîlnire cu G. Bacovia. Care ar fi prima întrebare adresată poetului?

Un ghid trebuie însă să mai și cînte frumos. Urmează interpretarea cîntecului **Adio, pică frunza**.

La proba orală vom lucra în trei grupuri.

IV. Asigurarea FEED-BACK-ului

Întrebare: Ce culoare predomină în cîntecul interpretat?

Răspuns: Culoarea galbenă.

Pe tablă sunt atîrnate toate culorile bacoviene:

[verde] [roșu] [galben] [gri] [viola] [negru] [alb].

Indicați culoarea pe care o preferați și motivele alegerii făcute. Cum apare această culoare în opera

lui G. Bacovia?

Modele de răspunsuri:

Am ales culoarea albă care înseamnă, după părerea noastră: puritate sufletească, ceva curat și frumos ca în pastelul **Iarna** de V. Alecsandri. G. Bacovia o vede "cancer și fizie", pe "albe stări feminine".

Preferăm culoarea neagră. Ea este culoarea pămîntului pe care trăim și care ne hrănește. Pentru G. Bacovia negrul este o culoare funebră pe care Renoir a numit-o "regina cîlorilor".

A. Evaluarea performanțelor

Grupurile audiază **Ecou de romântă**.

Întrebare: Despre ce anotimpuri este vorba? Argumentați răspunsul.

Răspuns: În prima strofă este evocată primăvara. Primăvara bacoiană e lipsită de speranțe.

Strofa a treia e în decor autunnal. De regulă, la G. Bacovia toamna este lipsită de speranțe, mohorîtă, murdară, putredă. E anotimpul tuberculoșilor:

Toamna e foșnet, e somn...
Copacii pe stradă oftează;
Cu tuse, e plînset, e gol ...
Și-i frig, și burează ...

B. Un concurs — surpriză

Aveți în față cîteva obiecte:

1) tabelul lui Mendeleev; 2) un clopoțel; 3) o armonică; 4) o vioară; 5) o frunză; 6) niște plumb.

Întrebare: Ce legătură este între aceste obiecte și creația lui G. Bacovia?

Răspuns: Elementul nr. 82 din tabel este Plumbul, care e un motiv frecvent în opera lui G. Bacovia. O atmosferă de plumb marchează strada unde locuia poetul, între abator și cimitirul "în care plutește obsesia morții".

Bacovia cîntă la vioară și compară sunetele ei cu starea sa sufletească de tristețe și de singurătate.

C. Profesorul: Un prezentator trebuie să fie la curent și cu noutățile din presă. Să vedem ce mai scriu ziarele și revistele noastre.

Răspuns: În revista de știință și cultură filologică "Limba Română" din anul 1997, ianuarie—aprilie, a fost publicată poezia lui G. Bacovia **Decor**, care reprezintă spațialitatea specifică bacoviană. Tabloul transmite stări de spirit, factorul psihic declanșator, disconfortul sufletesc.

Răspuns: În cartea **Poezii** de Bacovia, în prefată, Tudor Oprea accentuat prin cuvintele lui N. Manolescu: "Bacovia se folosește de toată recuzita simbolistă explorînd-o însă din exterior cu o distanță ce merge de la ironia imperceptibilă la parodie".

D. Profesorul: Un ghid trebuie să recite expresiv.

Reprezentanții grupurilor recită câte un catren, care apoi este comentat de altă echipă.

De exemplu:

Plouă, plouă, plouă ...
Vreme de beție
Și s-ascultă pustiul
Ce melancolie!
Plouă, plouă, plouă!

Răspuns: Apa, ca și focul, și aerul stau la baza creației lui G. Bacovia alături de plumb. Apa duce la putrezirea și destrămarea lumii.

E. Profesorul: Să vedem acum ce puteți spune la rubrica: *știați oare ...?*

Răspunsuri:

— că primul volum, **Plumb**, G. Bacovia și-l publică în 1916?

— că de numele lui Bacovia e legată și apariția (la Bacău) a două reviste literare; **Orizonturi noi** (1915) și **Ateneul cultural** (1925)?

— că poezia lui G. Bacovia a fost influențată de Verlaine, Rimbaud?

— că Bacovia a scris peste 250 de poezii?

— că elementele preferate ale poetului au fost culorile?

— că în poezia lui G. Bacovia

fiecărui sentiment îi corespunde o culoare?

— că George Bacovia, Tudor Arghezi, Lucian Blaga sunt primii ctitori ai poeziei românești de structură modernă?

F. Profesorul: Proba-surpriză.

Imaginați-vă că în fața voastră, stă George Bacovia. Ce întrebări i-ați pune?

Întrebări-model:

— În copilărie v-ați jucat cu copiii?

— De ce ați scris atât de mult despre tristețe și singurătate?

— Ați iubit cu adevărat pe cineva?

Finalul lecției e folosit pentru concluzii la temă și comentarii.

Leo BORDEIANU

pantoful de aur al poeziei

fiecare a extras poezia în felul său
 unii din răsăriri și asfințituri
 alții din ierbură din copaci din inima munților
 din dragoste din prietenie din mici răzbunări
 au fost și de acei care nu au ieșit din casă
 o găseau în cadrul ușii într-un buchet de flori
 în ikebana de pe pervaz
 în ploaia de după geam
 în ninsoarea din imagine
 nu puțini au curtat-o la baluri
 în jurul meselor
 o salutau ceremonios pe funduri de pahar
 în bodegi
 în zone exotice de agrement

ea a acceptat cele mai diverse variante
 a făcut contracte și avansuri
 s-a lăsat convertită însă a dispărut
 în ultima clipă din fața altarului
 a fost blîndă și ascultătoare dar mai mult
 destrupătă ca și cum inexistentă
 a fugit pierzîndu-și uneori pantoful de aur

temele au rămas bine conturate devenind
 sarcophage doldora de idei și subiecte
 fă cu ele ce vrei
 am cunoscut pe cineva care citea cărți
 pentru a-și alege cuvinte
 aşa cum adolescentii ies pe bulevard
 pentru a ochi fete

tomuri noi au rămas intacte
 hîrtia și cea simplă și cea luxoasă

se vede întoarsă înapoi în meandrele
vegetalului

nu demult am deschis un volum gros
între copertele lui s-a ascuns un șoarece
fluturii din cărți țin locul stelelor de pe cer
unele poeme mai trăiesc
altele s-au mumificat au fost ceruite sau
împăiate

o bună parte s-au alterat au prins mucegai
s-au volatilizat au devenit
ilizibile

autorii au rămas cu mai puțin păr
cu mai puțini dinți cu mai puține mîini picioare
vezicule rinichi
fără bucăți întregi de stomac
fără ochi
unele poezii frumoase și mîndre fiind
le contestă paternitatea
altele îi privesc cu tristețe
cum pășesc
de-a lungul balustradelor fără capăt

**Ana BANTOŞ
Chişinău**

EUGEN CIOCLEA: DECONSTRUIRE ȘI RECONSTRUIRE

Poezia lui Eugen Cioclea (născut la 4 august 1948 în satul Druță, Rîșcani) este elaborată pe parcursul unei experiențe vitale mai puțin obișnuită în condițiile de viață ex-sovietică, încadrată de obicei în şabloane. Autorul a absolvit Facultatea de Matematică a Universității "M.V. Lomonosov" din Moscova, în 1971. A lucrat în calitate de traducător-interpret, muncitor și ajustor de mașini-unelte cu programare automată.

Publică volumele de versuri **Numitorul comun** (1988) și **Alte dimensiuni** (1991), lansându-se și în ziaristică (în 1992 este redactor-șef al ziarului *Tineretul Moldovei*). Scrie o poezie spirituală îscată dintr-un limbaj democratizat, cultivându-și în același timp, un fel de imunitate față de banalitate. Spirit de frondă, pus pe gîlceavă (un fel de "gîlceavă a înțeleptului cu lumea"), Eugen Cioclea înfrață în versurile sale tot ceea ce ține de conformism. Romantismul său ia aspectul dur al secolului:

**Pe cel ce-i biciuit de-un vis
cu-adevărat doar moartea**

argumentează autorul. Este demascat "confortul lipsei de rușine al celor smulși din rădăcini" și e apărata credința în "valoarea neconvențională a frunzei".

Meritul lui Eugen Cioclea constă în faptul că a reușit să stoarcă poezie dintr-o realitate sufocantă. "Dălăcît de realitate" el se vede recrutul lansat în

luptă pentru redescoperirea izvoarelor sacre ale vieții. Ironia este strunță de (sau îmbinată cu) umorul bonom, popular, simplu și direct. Cuvîntul neaoș, plin de savoare își face loc comod între cuvintele ce țin de un limbaj elevat ce pare că divulgă uneori, orientarea spre un fel de dandism literal:

Tonalitatea discursului este a unui dandi ce se revendică dintr-o ironie rece amintind de cea beaude-laireană. Imaginea personajului liric uneori este superficializată intenționat pentru a se ajunge la efectul invers: la impresia de profunzime, suprafața fiind învestită, la el, cu adîncime.

Marca de vagabond printre oameni cumsecade trebuie citită invers: cumsecădenia poate fi înșelătoare, poate fi doar o mască. Însigurarea se opune anecdotei de larg consum și fastului devenit cotidian;

Prietenii vin să întâmpine
nu știu ce sărbători de ocazie.
Prezența lor mi se răsucește
în creier
ca un tîrbușon.
Și numai prezența mea
printre ei
mai continuă să râmână o
enigma
(Prinderea cîinelui roșcat).

Anecdota e prezentă, după cum se poate observa din chiar exemplul citat, însă numai după ce e curătată

de banalitate, trecută prin "etuva" ironiei și învestită astfel cu putere de fascinație:

— Liniște, cetățenil! Las' pe noi,
că nu-i decât un cîine pîrpîlit
și roșcat!
Iar în timp ce-mi întinde plasa
de sîrmă,
un copil mă arată cu degetul
ca pe un coșmar,
fascinant.

Excentrismul verbal la data apariției primei sale poezii este și mai evident, pe un fundal general al limbajului de lemn răspîndit în epocă.

Delimitarea de tot ceea ce e obișnuință, în sfera scrisului poetic, este preocuparea generală a optzechiștilor. Veșmîntul cugetării, primul fapt de care cititorul ia cunoștință, cînd intră în contact cu universul unei poezii, este provocator și impune fuga de banal, de uniformizare, de "înregimentare" a gustului artistic. Arta mînurii măștii se remarcă, la Eugen Cioclea, prin simplitatea gestului și neglijența jucătă sau prin tactica bravadei. Superioritatea disprețuitoare afișată sau afișarea absenței sensibilității (faptul se vrea citit în sensul de tiflă dată sentimentalismului fad), gestul teatral și efectul urmărit cu orice preț explică plasarea personajului liric într-un decor teatralizat și el. Perifericul, fie că e vorba de locul geografic (satul natal dintr-o extremitate nordică relativă a Basarabiei, sau Kamceatka, unde și-a făcut serviciul militar sau unde a călătorit), sau de locul în societate (soldatul recrut și proletarul, nu agent al revoluției ci produs al acesteia), trădează un gust, incurabil, pentru exotic. Gestul teatral se face prezent și în felul cum este manevrat travestitul de la adolescentul cu trup străveziu și diform, la soldatul încălțat în cizme de chirză sau la cîinele roșcat.

Dar de după cortina acestui teatru al unui singur actor ne privește lucidul personaj ce nu se lasă prins în entuziasmul eclectic și nu se resemnează în joc, ci își asumă

regulile dure ale acestuia din urmă:

Nu resemnați, nu sceptici.
O funcție-n vigoare
va desemna continuu "un joc
secund mai pur",
dar deocamdată fiindcă
chiar roua pe picioare
ne amintește lantul de ieri,
se joacă dur

(Regula jocului).

Dramatismul (poate chiar tragicismul) strîns înfășurat în ținuta de efect a spectaculosului nu pune la îndoială refuzul autorului de a-și vedea efortul minimalizat:

Nu mai suntem entuziaști
eclectici
Suntem exact pe-a timpului
măsură.
Din neamul Cantemirilor
tot sfetnici,
de nu lovește bățul peste gură

(Regula jocului).

Să nu trecem pe neobservate aici peste ecoul actual al spuselor lui Mihai Eminescu despre însemnatatea eforturilor și a sacrificiilor la națiunile mici puse în situația să sacrifice indivizi, bani, inteligență, timp, sănătate, adesea chiar libertatea, pentru ca, prin intermediul jurnalisticii, bunăoară, "cu mijloace mici să urmărească scopuri mari." În acest moment punctul de vedere al autorului Altor dimensiuni coincide cu perspectiva decisivă a limbajului ca sistem de posibilități. De aici încolo autorul nostru se înscrive pe linia unei descătușări, a unei deschideri și deconspirări care precede deconstructivismul:

A dispărut întregul. Suguim.
Mai mult sau mai puțin cu
aroganță...

Total este supus unui vîrtej al schimbărilor, ai substituirilor, contaminațiilor, juxtapunerilor care modifică traectoria sensurilor, inversându-le chiar:

**De la o vreme, parcă întorși
pe dos,
Organ de simț ni-i fierea. Cu
răunuchii
cum aş putea să distilez invers
lumina ce-au băut-o unchii?**

Autorul este acaparat de o matematică a diminuării, a scăderii, ce îi trezește frica:

**Cred că adun și mă trezesc
că scad
din miei balade — restu-i
pielicica!
Scad din prieteni ce mi-a
fost mai drag,
Scad c-o plăcere sadică.
Mi-e frică!**
(Numitorul comun).

Adrian-Paul Iliescu, autorul **Filosofiei limbajului și limbajului filosofiei**, sublinia "caracterul tonic al demersului constructiv — în opoziție cu povara psihologică a criticismului sistematic, care acumulează disonanțe cognitive, menținând o anume stare de tensiune și incertitudine spirituală". Din perspectiva filozofiei critice, al cărei demers caracteristic este deconstructivismul, lucrurile se prezintă în aşa mod, încât, "erodînd convingerile în loc de a le forma, ea reprezintă conștiința trează a inaccesibilității Adevărului ultim al lumii a indiscernabilității realului absolut".

"Filozofia constructivă, susține în continuare autorul citat, act de înfățișare, reprezintă un tip de cunoaștere care ar putea fi numit "monologal", pe cind cea critică, act de analiză, de examen și de argumentare, este un exemplu de discurs "dialogal". Acesta din urmă pretinzînd examinarea argumentelor și a contrarargumentelor, presupunînd confruntare, deci cadre intersubiective de dialog (...) exclude dogmatismul și apodicticul; în cazul ei convingerea poate fi rezultatul exclusiv al demonstrației, al recunoașterii irefutabilității argumentelor. În cazul dintâi convingerea poate fi însă rezultatul exclusiv

al unei adeziuni psihologice la o vizuire și doar în subsidiar al forței argumentelor"¹.

"A deconstrui, precizează Adrian-Paul Iliescu, înseamnă a se sustrage prizei unei ontologii dominatoare și, deci, a redeschide calea gîndirii, a reinaugura efortul creației ontologice"².

Revenind la poezia lui Eugen Cioclea, constatăm o anume stare de experiență care însă este, de fapt, intrarea poeziei într-o nouă fază a relației sale cu cititorul. Explorarea realului se face acum de pe alte poziții. Funcția poeziei de culturalizare este acum înțeleasă altfel decât nu cu puțin în urmă, la Liviu Damian, poetul care la începutul anilor '80 a întredeschis portița spre "proza" vietii și pe care Eugen Cioclea, cu o mișcare vijelioasă, o aruncă în aer desființînd orice îngrădire ce separă un domeniu de celălalt.

O dată cu afirmarea optzeciștilor în peisajul spiritual basarabean se schimbă statutul poeziei și al cititorului. Eugen Cioclea se evidențiază prin "acțiunile" sale lirice "prospective" și de tatonare a terenului în vederea schimbărilor de amplasament ale discursului poetic.

Deconstruirea sensurilor începe de la constatarea că "totul e spus aproape". Tăcerea și saturarea de vorbe se îngemănează la Eugen Cioclea:

**Noi prin tăcere-n sensuri
am pătruns
și, saturăți de vorbe,-n poezie.**

Rimele mint cu înverșunare de la bun început — asemuite cu cojile de semințe din care se aşteaptă să răsară lanuri mănoase. Convenționalul presupune chelia, și cu mănușile cauciucate nu pipăi adevărul. Constatarea că:

**Tot ce-i frumos e și tragic,
din simplu motiv
că nu există oglinzi să ne
restituie chipul,**

determină dețarea categorică de conventionalism:

Mai bine eretic decât bigot,— concluzionează autorul. Viața, deși reală, necesită dovezi (*Sînt, dar trebuie să dovedesc că sînt*).

Limbajul este jonglat cu abilitate, registrul înalt alternând cu cel coborât de pe ultima treaptă. Zicerea solemnă este desolemnată, limbajul de lemn este la tot pasul persiflat. Metaforei î se aplică un rost convertit de a fi în care se mai păstrează *"calmul, sinceritatea și ironia"*. Iată doar un singur exemplu:

*Și numai
de pe mormîntul poetului
(acest ultim cucui de pomină
din ceafa planetei,
unde va fi în curînd amenajată
o stație de benzină + discoteca
cu bar),
consumatorii
de băuturi delicate, la gheăță,
admira-vor picioarele de balerină
bătrînă
ale Europei
și munții Asiei
chiar*

(Biografia poetului).

Deconstrucția, modalitatea predilectă a postmodernității, se face prezentă în versurile lui Eugen Cioclea în urmărirea deteriorării structurilor fixe, inclusiv a celor întemeietoare. Gara, un loc marcat de instabilitate și de concentrare maximă a eterogenității, este, la poetul nostru, o "arenă" destinată nu atât acțiunii, cît mai degrabă așteptării:

*Orice gară cu eșapamentul ei
caracteristic
săliilor de așteptare,
deplasărilor,
somnului ieftin
cu căpățina pe umărul vecinului,
involuntar
descoperind plăcerea comodă,
clănțănitul de dimineață
al viselor
ca o garnitură de tren*

(Studiul în gară).

Reproducerea în serie (ca în garnitura de tren), asemănarea dintre pasageri (*Aici toți se aseamănă unii cu alții*) vorbesc despre golirea formelor de conținut. Montarea reglementară a personajului pe pioceare se produce în condițiile unei dimineți acompaniate de atritivele disconfortului specific al unei vieți în tren. Dar formula atracției universale nu este uitată de către autor, el adresîndu-i-se unui tânăr astfel: *Învață să strîngi într-un pumn universul*. Structural eul poetului se regăsește pe un fundal inundat de mulțimea, care, în forță, "recuperîndu-se se consumă". Adeziunea la postmodernitate constituie accentul final al acestui *Studiu...*, în care totuși, deconstrucția nu acaparează definitiv spațiul:

*Sunt poate pe veci de-un peron
priponit
ca un semafor ce insistă
pe verde.*

Focalizarea pe un individualism deschis constituie momentul hotărîtor de trecere de la premodernism la modernism, observă pe bună dreptate și Alexandru Mușina. Individualul, fiind mai întîi o ficțiune culturală a empiriștilor englezi și a iluminîștilor francezi și "un produs asemantic și asintactic", este "omul în sine, omul natural, dar care are înscrise în el toate valorile culturale"³. Înscrierea valorilor culturale în destinul omului presupune o regrupare în jurul misterului vieții și al sacralității ei. Faptul este determinat de relativitatea cunoașterii în general. Să spunem aici că în conformitate cu afirmațiile lui Michel Foucault "cunoașterea pozitivă a omului este limitată de posibilitatea istorică a subiectului care cunoaște, ceea ce face ca momentul finitudinii să se dizolve în jocul unei relativități de care nu se poate scăpa și care funcționează în ea însăși ca un absolut. A fi finit nu ar fi, deci altceva decât a asculta de legile unei perspective care îngăduie o anumită aprehendare

— de felul percepției sau a înțelegерii —, pe care, o împiedică însă, în același timp, să devină vreodată intelecție universală și definitivă. Orice cunoaștere își are rădăcinile într-o viață, într-o societate, într-un limbaj, care, toate, au o istorie: și tocmai în această istorie găsește ea elementul care îi permite să comunice cu alte forme de viață, cu alte tipuri de societate și cu alte semnificații".

În toate acestea Michel Foucault vede "motivul pentru care istorismul implică întotdeauna o anumită filosofie sau, cel puțin, o anumită metodologie a înțelegерii vii (în elementul lui *Lebenswelt*), a comunicării interumane (pe fondul organizărilor sociale) și a hermeneuticii (ca surprindere, prin intermediul sensului manifest al unui discurs, a unui sens deopotrivă secund și prim, adică și mai ascuns, dar și mai fundamental)".⁴

"Metodologia înțelegерii vii" presupune la poetul nostru plasarea înțelesurilor propuse de versurile sale în contextul dictat de istoria universală fără însă a neglijă pe cea locală:

O, cum țara mea, nodul meu
gordian,
colaps centripet de lumine,
mai liber, prea poate,
ca un gardian
să fluier la ziua ce vine.

Eugen Cioclea ne propune un recurs la balada Miorița în sensul unei polemici antiblagiene:

Nu văd motivul ce m-ar obliga
S-accept oricum sentința
capitală.
Maică preatristă, nu mai lăcrima,
S-a strecurat în matrice-o
greșeală!
(Recurs la baladă).

Dacă la Grigore Vieru sacralitatea este disimulată, să zicem, în victimă ispășitoare a copiilor de sub pămînt sau "în corul invalizilor de război"; la Nicolae Dabija în aerul vechi de baladă și în atmosfera liturgică, apoi la Eugen Cioclea

sacralitatea se ascunde la intersecția dintre actul construirii și cel al deconstruirii, sau cu alte cuvinte, în spatele jocului ce rezultă din trecerea de la un proces la celălalt. Dar și la el casa părintească, alias, tot ceea ce ține de poporul său, constituie "axul" și în funcție de îndepărтarea sau apropierea de acesta se "acumulează" credința în rostul sacru al omului pe pămînt:

Vin acasă.
Cu sufletul scânciat.
Cu toate visele zdruncinate,
ca niște mere într-un sac,
purtat mereu de îci-dincolo.
Cine mi le mai cumpără?
Nici de pomană n-am cui le da
(Autobuzul spre provincie).

Un limbaj ce ține de istoria culturii universale și de cel al presei cotidiene "dictează" ținuta noului Don Juan:

Te citeam Iacom, cu înflăcărare
Și crîncen într-un tren suburban,
pierdut între realitate și vis.
Ca pe L'Humanité-Dimanche
te citeam,
Cu dicționarul și curios la
culme să știu
care cum
ai fi arătînd în sanscrită,
ferindu-te în buzunarul interior
de la piept
de limba infectă a străzii,
mereu în delir
și răstîta
(Metamorfoză).

Tentația proiectării în sacralitatea reprezentată prin sanscrita opusă limbajului profan al străzii, face ca dezaxarea să poată fi omisă. Metamorfoza se produce fără a neglijă prezența sacralității. Însăși perspectiva transformării iubitei în ziar de perete

lubito, slabă cum ești, îți și văd
perspectiva.
Spun și mă bat peste gură.
O să ajungi în curînd gazeta mea
de perete

sau gînguritul pruncului îngrijit de iubită anticipatează "un înțeles profund", corespunzător sensului vieții pe pămînt.

De remarcat că în timp ce pleiada Nicolae Dabija — Ion Hâdrcă, — Vasile Romanciu — Arcadie Suceveanu nu era total detașată de poezia senzorială a lui Grigore Vieru, Eugen Cioclea, postmergătorul acestora, nu va urma vreun model basarabean oarecare. Grotescului de care este ispitit îl contrapune o credință senină în redescoperirea sacrătății menținută în subsidiar. Faptul acesta îl placează în postmodernitatea în care sentimentul și rațiunea își cedează reciproc locul fără a se neutraliza completamente. Ambivalența, mai exact plurivalența, este o sursă sigură de alimentare a viziunii într-o modernitate tîrzie ce pledează în primul rînd pentru o poetică a autenticității. În acest moment vom ține cont de așa-numita "voință a autenticității" care, din perspectiva cercetătorului clujean Liviu Petrescu, reia, pe un alt nivel al spiralei istoriei literaturii, "voga trăiristă interbelică axată pe principiul unei proze trăite".⁵ Amintim că în poezia basarabeană postbelică inițiativa revenirii la "proza vieții" aparține lui Liviu Damian, Eugen Cioclea situându-se în apropierea imediată a autorului **Inimii și tunetului**.

În alt plan, al tonului confesiv, exploziv "sentențios, teribilist, goliar-dic" (Mihai Cimpoi) el se raliază unei familii de spirite din care fac parte Aureliu Busuioc și Nicolae Esinencu, iar mai înainte — Nicolae Costenco, poetul al căruia destin este legat, în perioada interbelică, de publicația **Viața Basarabiei**. Eugen Cioclea se deosebește de predecesori prin evadarea sa din poezie în realitate și prin dorința de a umple limbajul de un nou conținut. "Jocul" în aceste condiții devine mecanismul poeziei și condiția ei *sine qua non*. Punctul de început al jocului, al dorinței de a nu atinge finitudinea coincid, la Eugen Cioclea,

cu adolescența și primăvara, atîț prima cît și a doua fiind pe măsura setei sale de descătușare și de sinceritate:

Ard ruguri prin grădini.
De-alătăieri.
Din nou dormim cu
ușile deschise.
Vine-o lumină peste noi
de-s străvezii și-a teatrelor
culise.

Adolescența, care la pleiada lui Nicolae Dabija echivala cu **implozia** sau revărsarea energiilor în interior și cu entuziasmul eclectic, la Eugen Cioclea ia formula unui entuziasm dinamic: *o forță reactivă / pe verticală ne împinge-n/ sus; Nu mai suntem o limbă recidivă, un nasture la uniformă-n plus*, scrie autorul. Din această perspectivă nu trecutul explică faptele actuale, ci invers, starea actuală de fapte explică trecutul: dacă suntem astăzi mai descătușați decât ieri, este pentru că și ieri potențiala libertate a existat în firea noastră:

Declinul nu se mai declină
Decât din viitor înspre părinți.

Deschiderea culiselor, necesitatea de a spune (*Aveam ceva de spus. Să fi uitat?*) se proiectează într-un spațiu în care contează comunicarea, faptul de a spune și de a impune punctul de vedere. Aici rostirea individualizată primează și nu suportă înlocuitorii *bolnavi de limbă cu certificat vorbind pe dibuite*.

Decât așa mai bine e să ascult
ce zice-un tei dezmoștenit
de floare
sau stau lipit cu fruntea strîns
și mult
de burta unei pietre oarecare
(Decât așa ...).

Transpare în aceste rînduri desolidarizarea tacită de metafizică, pe care însă nu o neagă total.

Îeșirea dintr-un timp al tota-

litarismului se soldează, la autorul nostru, cu violentarea limitelor și persiflarea permanentă a domesticismului. *Gara, rampa, scena, cosmodromul, transfocatorul* sunt embleme ale unor "acțiuni" constructive menite să reevaluateze valoarea ținută la index, să redimensioneze spațiul în care acestea urmează să fie amplasate. Este parodiat produsul în serie:

**Incubatorul o fi bun, nu zicem,
de fapte mari și demne de
"pohvală" el ar putea,
de-o vorbă să producă
altoi de conștiință generală**
(*Incubatorul*).

Din această perspectivă, Eugen Cioclea este un hidalgo ce luptă contra golirii de sens a formelor, deci se opune în aparență instaurării modernității tîrzii. Dar mijloacele sale de luptă sunt postmoderniste: spadei îi ține locul transfocatorul. Iată-l, spre exemplu, menținîndu-și condiția de zbor *cu-o încrîncenare absurd de frumoasă sau interesat de "învestirea" bunurilor în eternitate și proiectîndu-le (casa, limuzina frumușică)* într-o istorie parodiată:

**Treceți în cadru. Nu vă sfiiți.
Ulcerul nu se vede. Așa.
Capul sus. Ambițioși.
Păsărica**
(*Transfocator*).

Se remarcă gestul aventurier al autorului de a pune modalitățile postmoderniste de redimensionare a artisticului în serviciul unui romanticism a cărui condiție *sine qua non* este sentimentul. Iată de ce mărind fotografii de ambele sexe, "format la alegere", înviază pentru maica plînsă și neagră bărbatul și fiii căzuți în război "mârime naturală, întreagă", presoară "pe creștetul pruncilor flori de tei — să nu se lege nenorocul și durerea de ei." Este de presupus că nararea simplă, uneori, în stil labișian a faptelor cotidiene are scopul de a captura un alt fel de poetic ce plutește

în aerul epocii. Dar rafinăria din versurile lui Eugen Cioclea este pusă în acord cu niște principii postmoderniste. Așa se face că "nu mai sînt taine", "nu mai poți să minți, sinceri sînt toți":

**Avem atît de multe azi de spus
C-ar trebui toți să vorbim odată.
Limbă pe limbă s-a și suprapus,
decît pe turnul Babel,**

mai ciudată
(Acum).

Nevoia de comunicare absolutizată în stil postmodernist, la Eugen Cioclea este orientată spre o limită de unde începe absurdul:

**Astfel și eu,
timid că un arici,
în seara asta printre voi, ferice
Și mîngîiat de soartă ca
de-un brici,
Încerc să joc cu inima
popice**

(Acum).

La această limită vorbim de parcă am arunca unii în altii cu piatra ruinelor Tumului Babel. Deconstrucția și reconstrucția corespund atmosferei unei lumi, pe de o parte, "necruțătoare", iar pe de alta, "prea blîndă". Întemeierea cărții are ca bază sacralitatea limbii materne, poetul jurînd cu brațul stîng pe dicționarul limbii materne — unică biblie din matricea căreia, ca din cromosomi, se alege o carte, cu toți nuferii ei și cu spinii. Potrivindu-și "vertebrele pe verticală", precizînd că "aici demnitatea înlocuiește firul de plumb", autorul mizează pe efectul glisant al limbajului selectat din domeniul fizicii.

Felul lui Eugen Cioclea de a construi în poezie este dublat de acțiunea dezasamblării. Pentru el este importantă schimbarea din mers a codurilor limbajului utilizat. Astfel se urmărește scoaterea din inertia comunicării după şabloane perimate. Se dă preferință melanjului de limbaje luate din domenii diverse și amestecului de plumb ce țin de tehnici

postmoderniste avansate. Zeflemeaua atacă seriozitatea găunoasă. Jocul ce permite sustragerea de la constrângerile de ordin social se soldează cu restituirea spontaneității artei cuvîntului. Plictisul din versurile sale este generat de realitățile prea rigid instalate și suficiente sieși. Uneori însă starea de apatie ia forma unei plictiseli. Alteori este promovat cultul eului ca imediat să aibă loc autosuprimarea. Demolarea și reclădirea se suspendă reciproc:

... dacă te mai poate ceva încălzi,
de astăzi încolo,
acesta e numai pămîntul natal
aruncat cu lopata
peste trupul tău de 1 m 79 cm
lungime,
pămîntul natal aruncat cu lopata,
aruncat cu lopata, aruncat
cu lopata
(*Ce te mai poate încălzi*).

La intersecția de gînduri: cel al deconstrucției și cel al construcției, cel al năruirii și cel al zidirii, sau cel al necredinței și cel al credinței apare personajul lîric cu chip de Toma necredinciosul:

**Așterneți pentru lacrimile
sfîntului**

un pat hiperbolic.
Astupați gaura din podea
să nu se scurgă
legenda.
Fixați-l în cuie
să-l văd cum e...
Dar numai punctul,
punctul lăsați-l
la marginea
gravitației.

Sfîrșitul, însă, regizat în manieră teatrală sau în spiritul unei înțelepciuni populare (*de a muri cum se cuvine*), este ușor persiflat:

Doamne, de ce însiști să
mă cununi
Cu roțile tramvaiului din față?!

...
Parcă î-am spus că vreau să
mor frumos
(Dacă-i să mor).

Disprețul față de pedantism (*Mai bine eretic decât bigot*, spune autorul) vorbește în favoarea unui sentiment postmodernizat al orientării într-un peisaj în care sacrul se împletește cu profanul sau se ascunde după el. Să amintim aici că Mircea Eliade afirma că în spatele profanului întotdeauna se află și sacrul.

Prin însăși ținuta sa în poezie Eugen Cioclea este un boem eretic. Dar boema sa este de natură să restabilească echilibrul unuiumanism trecut prin furtunile secolului. **Numitorul comun** la care aspiră autorul este o dimensiune de domeniul unor arhiconcepte asemănătoare celor descrise de Jacques Derrida, menite să dizolve opozиiile bipolare ierarhizate valoric. De aici, pe de o parte, aderarea la tradiția populară, pledoaria în favoarea susținerii valorii etice a satului, a adolescentei, iar, pe de altă parte, pledoaria în favoarea unei hermeneutici negative: "Dălăcit de realitate" autorul **Altor dimensiuni** evocă tinerețea gladiatorului:

Să intre în poezie ca un gladiator,
Sfidind cu un suris adolescent
tribuna.

Plin de orgoliu, el se vrea apărător al luminii (*Vreau din lumini să recolțez lumini*), al stelei (*Stelei sub care ochii am deschis reazem să-i fiu*). Din împletirea luminii cu întunericul, a bocetului cu seninătatea rezultă o afecțiune lucidă ce lasă în urmă torrentul sentimentelor înăcrimate și confirmă o schimbare radicală de optică în peisajul lîric basarabean:

Vai nouă, vai,
ce drum pavăt cu gropi
lăsăm în urmă și ne sare-n față,
dar nu, o nu, o nu sănem miopi!
Noaptea-i pe ducă. Bună
dimineața!
(Bocet senin).

Setea de o lume resacralizată reiese din constatarea că aşa precum din lumină poți recolta lumină, din

profanare nu poate rezulta decât profanare: „În fiecare zi același hîrb murdar mai cere-un miel și-o faptă de prihană” (**Bocet senin**). „Stropit cu rouă ca de-agheasma”, ocrotiți de frunza de pe ram (ce amintește și de “rîul, ramul” eminescian), cunoșcîndu-și “sălașul din lumină” și fără a face “zîmbre” să ajungă în rai, poetul pledează în favoarea raiului de pe pămînt echivalent cu viața:

Îndrăgostit de dînsa sunt — lulea,
Chiar dacă știu că rîde-ades de
mine —
ea-i demnitatea și umilința mea,
Cana de apă, marginea de pîine
(*Recurs la baladă*).

Cu alte cuvinte, intuind absența structurilor imuabile, stabile, autorul demolează realitatea suficientă să se poată suprima pornirea contrară de a lansa printre rînduri un principiu ordonator al universului. Aceasta corespunde unei atitudini afective, încifrate, codificate în emblema ironicului sau în crîmpeie de mituri. Deși alteori demolată, viața, citită în sensul sacrătății “dînsei”, este cea care îl “adună” pe autorul care se autodărîmă, dragostea de viață ținînd locul apei vîi din poveștile populare. Mai mult decât atât, viața îi apare în dimensiunile ei firești atunci când eul se raportează la colectivitate, la neam. Vom remarcă, de asemenea, că în ciuda bufoneriilor pe care se mizează uneori, s-ar putea vorbi despre un anume spirit de jertfă în versurile lui Eugen Cioclea. “Cana de apă”, “marginea de pîine” și “mielul de jertfă” sănătățile în acest sens.

În felul acesta ieșe în evidență următorul fapt: în momentul în care eul vorbește în numele colectivității sau, mai exact, al neamului său, aşa cum se întîmplă și în poezia **Recurs la baladă**, în care e vizat multcontroversatul mioritmism, tactica autotratării eului este cu totul alta: “Eu n-am să mor nicicînd de flori de cuc”, scrie autorul.

În acest punct atitudinea disprețuitoare față de tot și toate este

abandonată, autorul schimbînd macazul în direcția căutării și afirmării surSELOR și semnelor resacralizării.

În peisajul lîric basarabean Eugen Cioclea este un *ultim hidalgo* care își îmbracă sentimentul în armura medievală a cuvîntului, în care autorul intră “ca în habitaclu”. Ulterior discursul devine manifestare a limbajului în propria lui consistență. Absolutizarea formelor de comunicare stimulează depozitarea acestora de conținut.

“Lipsa de conținut a postmodernismului se explică prin aceea că el dorește să-și elaboreze capacitatea de adaptare și în același timp, să se nutrească din această adaptabilitate.”⁵

Sacru! În aceste condiții se confundă cu voința de a depune mărturie despre prezența în timp și spațiu. Este o tendință caracteristică poeziei postmoderne, în care se înscrive și creația lui Eugen Cioclea.

NOTE

¹ Adrian-Paul Iliesu, **Filosofia limbajului și limabjul filosofiei**, Editura științifică și enciclopedică, București, 1989, p. 209—210.

² Adrian-Paul Iliescu, *ibidem*, p. 223.

³ Alexandru Mușina, **Poezia și crizele modernității**, “Basarabia”, nr. 9—10, 1995, p. 97.

⁴ Michel Foucault, **Cuvintele și lucrurile**, Editura Univers, București, 1996, p. 435.

⁵ Liviu Petrescu, **Optzecism, textualism, postmodernism**, “Steaua”, nr. 3, 1996, p. 25.

⁶ Todde Hitlin, **Viața în lumea postmodernă**, “Basarabia”, nr. 4, 1993, p. 179.

LITERATURA ROMÂNĂ POSTBELICĂ: INTEGRĂRI, VALORIZĂRI, RECONSIDERĂRI

MANUAL-STUDII
PROBLEMATIZAT PENTRU
ȘCOALA UNIVERSITARĂ ȘI CEA
PREUNIVERSITARĂ

ÎN CURS DE APARIȚIE

La elaborarea acestei masive și temerare lucrări colective, care și-a pus drept scop să interpreteze într-o nouă lumină și din perspectiva exigențelor superioare ale momentului întregul proces literar postbelic din Republica Moldova, cu cea mai mare parte din individualitățile lui creațoare de reală valoare, precum și să integreze în procesul respectiv un impunător număr de scriitori (prozatori, poeți, dramaturgi, critici literari) din România, și-au dat concursul cei mai avizați critici și cercetători științifici din republica noastră — de la academicieni pînă la doctoranzi, cei mai experimentați profesori și conferențiaři de la Universitatea de Stat din Moldova, Universitatea Pedagogică de Stat "I. Creangă" din Chișinău, Universitatea de Stat "Alecu Russo" din Bălți, Universitatea de Stat din Tiraspol (cu sediul la Chișinău). N-am intenționat să-i înglobăm pe toți marii artiști ai cuvîntului românesc (obiectiv irealizabil deocamdată și neprevăzut de programele de învățămînt), ci am făcut o selecție, ținînd cont de cea existentă deja, completînd-o, desigur, din rațiuni pedagogice bine conștientizate, cu nume noi, vorba fiind de unii scriitori marginalizați de regimul totalitar, de unii "disidenți" propriu-zisi, de unii oameni de litere de origine română din alte literaturi. Am căutat să nu ne scape din vedere talentele redutabile de origine basarabeană. Ne-a preocupat îndeosebi afinitățile, interferențele, confluențele, într-un cuvînt, influența benefică a întregii literaturi române asupra celei

basarabene prin marii ei reprezentanți Lucian Blaga, Tudor Arghezi, Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Nicolae Labiș, Nichita Stănescu și alții. În cazurile unor autori complexi sau opere complexe, ale unor aspecte tratate într-un mod cu totul netraditional, inedit chiar, ne-am permis să includem cîte 2-3 materiale la aceeași "temă", conducîndu-ne de principiile teoretice ale "operei deschise" (Umberto Eco), care presupun multiple interpretări critice. Nu lipsesc și anumite capitole de clarificare polemică a unor destine scriitoricești dramatice sau contradictorii (pe vremuri subapreciate sau suprarecunoscute). Atât capitolele de sinteză asupra bogatului spectru de aspecte ale procesului literar postbelic, cât și capitolele-portrete literare sau de analiză concretă — din diverse perspective cu tentă modernă — a scriitorilor și a operelor de căpătă sau de dezbatere a unor aspecte insolite (sacrul, elementul religios, metafizicul, oniricul, absurdul, transcendentalul etc.), au fost realizate prin prisma criteriului "generaționist" și al celui privind orientările artistico-stilistice, obiectivul final fiind conturarea unei imagini integrale a tuturor generațiilor de creație, cu reprezentanții lor de frunte, cu principalele curente artistice îmbrățișate, cu mutațiile estetice caracterizante.

Elaborat din perspectiva exigențelor învățămîntului modern și urmărind sincronizarea programelor de literatură de pe cele două maluri ale Prutului, prezentul manual-studii propune o primă încercare amplă de integrare, revizuire și valorificare a literaturii postbelice din Republica Moldova și din România, utilizînd modalități de analiză și sinteză dintre cele mai variate și multilaterale, mai eficiente și atractive.

Mihai DOLGAN,
alcătător, coordonator, coautor
și redactor științifico-stilistic al lucrării

În numărul de față al revistei publicăm două capitole din această lucrare: Un promotor fervent al onirismului — poetul Leonid Dimov de Iulian Ciocan și Valențe suprarealiste în proza lui Mircea Cărtărescu de Mihai Vaculovschi.

Mihai VACULOVSCHI
Institutul de Istorie și Teorie
Literară al A.Ş. M.,
Chișinău

VALENTE SUPRAREALISTE ÎN PROZA LUI MIRCEA CĂRTĂRESCU

Pe lîngă volumele de poezie care i-au făcut un nume de unii adorat, de alții detestat, dar în nici un caz nelăsîndu-ne indiferenți, unde găsim "tot ce postmodernismul a putut da mai coerent și mai bine articulat în poezie, la noi"¹, și anume, *Faruri, vitrine, fotografii* (1980), *Poeme de amor* (1983), *Totul* (1985), *Levantul* (1990), *Dragostea* (1994), *Mircea Cărtărescu* (născut la București, 1956) este, fără îndoială, tot atât de original și ca prozator. Pînă acum a semnat trei romane: *Nostalgia* (inițial avea titlul *Visul*, deținător al Premiului Academiei Române în 1989, care, fiind tradus în limba franceză, a cucerit și publicul din Franța, învrednicindu-se de Premiul pentru cea mai bună carte străină în 1992 și Premiul Medicis), *Travesti*, și primul roman din trilogia *Orbitor* — *Orbitor (aripa stîngă)*.

Încă în 1983, într-un eseu publicat în "România literară" din 4 august, *Proză și modernitate*, reprodus apoi de Gheorghe Crăciun în antologia sa *Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice*, Vasile Andru intuia că "scrisul actual evoluează spre un efort de totalizare, de sinteză a celor mai eficiente direcții literare ale secolului"². M. Cărtărescu — prozatorul poate fi considerat un suprarealist pur, cu care s-ar fi mîndrit și André Bréton, părintele acestui curent literar con-

temporan. În toate cele trei romane M. Cărtărescu este un visător definitiv, care acordă visului ceea ce refuză deseori realității și, ca și autorul primului manifest al suprarealismului, bănuiește că anume visul e cel care te face să îmbătrînești, mai exact — să trăiești. "Visez enorm, colorat în demență, am în vis senzații pe care nu le încerc niciodată în realitate. Mi-am notat sute de vise de-a lungul ultimilor zece ani, dintre care unele se repetau convulsiv, tîrîndu-mă pe sub aceleași furci caudine ale rușinii și urii și singurătății" (*Nostalgia*).

La M. Cărtărescu visul se împletește atât de natural cu realitatea, încît deseoară cititorul se surprinde că nu înțelege unde e ficțiune și unde e realitate. "Eu cred în viitoarea rezolvare a acestor două stări atât de contradictorii în aparență, care sunt visul și realitatea, într-un fel de realitate absolută, de *Suprarealitate*, dacă i se poate spune așa"³, zicea același A. Bréton. Această rezolvare e realizată de scriitorul român. La aprecierile lui A. Bréton: "Swift este suprarealist în răutate./ Sade este suprarealist în sadism./ Chateaubriand e suprarealist în exotism..."⁴ am adăuga că M. Cărtărescu e suprarealist în proză. Iată cum se explică senzația cititorului că profesorul de la Universitatea din București nu taie nimic din scriitura sa, textul citit fiind într-o stare inițială, neprelucrată, pură, asemănătoare cu un vis în care nu poti cenzura nimic. Aceasta e, de fapt, metoda de bază a suprarealismului: obținerea unui monolog fulgerător pe care nu-l poate jena nici un spirit critic, nici o judecată, care să scape de orișice urmări și care să fie cît mai exact posibil gîndul vorbit.

Cetățeanul visului M. Cărtărescu urmărește îndeaproape tehniciile și ideile lui A. Bréton, încît, insistînd asupra lor, uneori plăcute nu numai cititorul, ci chiar și personajul, aşa cum se întîmplă în povestirea *REM* din romanul *Nostalgia*, unde naratorul e un păianjen: "Povestea ta mă obosește fizic", o bruschează Vali pe

Svetlana, care nu se satură să-și amintească întâmplări din copilărie, prea lungi și monotone. În **REM** ficțiunea e pe prim-plan, realitatea fiind doar o ramă, o carcasă, o schemă. Ideea e că trăim într-o ficțiune. "Dacă păstrează oarecare luciditate, el (omul) nu poate decât să se întoarcă atunci spre copilărie, care, oricără de masacrată i-a fost de supravegherea educatorilor, nu i-a părut mai puțin plină de farmec", spune A. Bréton. Și Ia M. Cărtărescu majoritatea personajelor centrale sunt copii sau maturi care se întorc în permanentă în copilărie sau în adolescentă. În **Nostalgia**, naratorul din povestirea **Ruletistul**, care ne spune că viața e un risc, un joc, o ruletă, îl cunoaște pe personajul central, ruletistul, anume din copilărie. În **Mendebilul**, Mircea, personajul narator, e un copil, ca și Iolanda sau Dan Nebunul, tot el, mendebilul, apare în copilăria naratorului-scriitor ca o iubire la 80 de ani și-i cucerește pe toți colegii de joacă doar cu cuvîntul și inocența sa. A. Bréton zicea că și-ar fi trăit viața ca să provoace confidențele nebunilor, care sunt oameni deosebit de onești și candizi. Mendebilul e un copil cu idei, cu acțiuni și lecturi mature, superior celorlați copii, care, tocmai din această cauză, pînă la urmă, e împroșcat cu pietre și eliminat din viața celorlați.

Și personajele centrale din **Gemenii**, Andrei și Gina (un intertext cu **Symposion** de Platon, în care întîlnim mitul androgenului), se întorc încontinuu în copilărie. **Gemenii** se începe cu sfîrșitul. Ea, travestită în el, se îmbracă în haine feminine și se sinucide. El, travestit în ea, se aşază la masă și scrie: amintiri din copilărie, din adolescentă, întîlnirea cu ea, casa de nebuni. Finisează povestirea, întrie tot în mijlocul odăii, se suie în vîrful acestui tot și dă foc. Ambii deci se sinucid. Unul — la începutul povestirii, celălalt — la sfîrșit. Un fel de inel compozitional care unește fondul cu forma. Epilogul romanului, **Arhitectul**, este ca și prologul, **Ruletistul**, o

povestire similară cu cea a personajului Vali din **REM**. Novator în **Nostalgia** e faptul că povestirile sunt legate de unele personaje secundare și nu de personaje centrale, cum se întâmplă, de obicei, în proza modernă. Semnificativă ni se pare schimbarea titlului din **Visul** în **Nostalgia**. La început accentul cădea pe latura fictivă din vis. Acum, deși ficțiunea rămîne pe primul plan, ea devine mai ascunsă, lăsînd cititorului și o iluzie a realului, desprinsă dintr-un trecut mai mult imaginar.

În centrul romanului **Nostalgia** (1993) se află, ca și în celealte două, motivul singurătății. Naratorul din **Ruletistul** de către anii doarme agitat și visează un bătrân care înnebunește de singurătate. Personajul principal din **Mendebilul** e alungat din cetate tocmai din cauza că se deosebea de ceilalți, adică era singuratic. Andrei din **Gemenii** de multe ori se trezea plîngînd de singurătate. Se simtea nesfîrșit de singur, iar Gina îi spunea că e mai singur ca oricând. Svetlana din **REM** era stăpînită de o singurătate fără ieșire, fără speranță. Iar Emil Popescu din **Arhitectul** e un singuratic cronic. Mendebilul din **Mendebilul**, Andrei din **Gemenii**, alungitul din **REM** sunt între ei asemănători, legați prin aceeași dorință și aspirație — foamea de **TOT**. Această obsesie cărtăresciană de a cunoaște totul poate fi privită și ca o opoziție sau chiar o ripostă directă dată concepției filozofico-poetice a lui Lucian Blaga, după care o cunoaștere totală e imposibilă, aologică sau stupidă. Toate aceste personaje au multe afinități cu Victor din **Travesti** (1990), alt roman de factură suprarealistă. Cu toate că pe copertă se accentuează cu litere mari și roșii că avem de a face cu "un roman despre splendoarea și abjecția adolescentei" (la început detectăm similitudini cu **La un pas de prăpastie** a prozatorului american J. Salinger), după lectură observăm că tema centrală se dovedește a fi complet alta — căutarea insistență a propriului eu, încercarea cunoașterii de sine,

dezlegarea *himerei* vieții, vindecarea de *maladie minții*. Personajul se agață ca de cel din urmă păi (comparația îi aparține) de gîndul că va putea totuși dezlega atât cîță mățin puterile, *ghemul* astă, *încurcătura* astă de *intestine*, *mandala* astă *întrețesută* în *creierul meu*. Descifrarea acestei enigme este căutată cu înfrigurare diabolică pînă la sfîrșitul romanului.

În centrul atenției se află o singură persoană, Victor, surprins în două ipostaze: în anii de maturitate și în perioada adolescenței. Dezlegarea enigmei îi fac pe cei doi Victori să devină un tot întreg. În primul caz subiectul narator e scriitorul Victor de 34 de ani, omul care încearcă din toate puterile să rezolve problemele legate de propria cunoaștere pe calea scrisului. În cel de-al doilea caz subiectul e singuraticul adolescent de 17 ani Victor, care acționează după legile sale nescrise, mai bine zis, neglijînd orișice lege. După cum e și firesc, aceste două planuri se intersectează, Victor cel de 17 ani (din 1973, adică din trecut) trăind în visurile și amintirile lui Victor cel de 34 de ani (din 1990, adică din prezent). Acțiunea romanului durează o săptămînă la masa de scris a scriitorului Victor și o săptămînă la tabăra Budila, pe cînd Victor era adolescent, moment asupra căruia se oprește personajul pentru a descifra enigma vieții sale, care îl chinuie mereu. Budila însemna nespus de mult pentru limpezirea lucrurilor ce devenise atât de necesară de la un timp. De reținut importanța acestui loc din descifrarea toponimului de către protagonist: "în acest cuvînt, Budila — budă, closet, cloacă nebunească și împuțită, dar și gigantic Buddha zîmbitor, cu pleoapele coborîte, înconjurat de un nimf de perle și flacără vie, — e concentrat totul".

Dacă ar fi să urmărim fabulația romanului, aceasta ar fi următoarea. Un scriitor, torturat de tainîtele necunoscute ale vieții sale, se izolează la o vilă, fiind hotărît să le descopere cu orice preț. Apelînd la

propriile amintiri și visuri, el reușește să iasă învingător. O face prin intermediul scrisului. Căci scrisul, în credința personajului, este o terapie ce poate vindeca. De aceea el speră în puterea lui întremătoare. Acest gînd îl face să mînjească filele nu cu cerneală, ci cu supurația răni vechi, nădăduind că toată purulența va trece în aceste pagini, el mîntuindu-se astfel de veninul ce-l năpădește. Pentru Victor scrisul este unica ieșire din situație, unica salvare. E o luptă psihologică din care ori va ieși vindecat, spune el, ori nu va ieși niciodată. Cu ajutorul scrisului personajul încearcă să se apropie de himera insuportabilă, ca "o insectă străvezie de coaja becului fierbinte și orbitor", scrisul fiind asemenei impregnării cu sînge și cu puroi a tifonului infășurat pe o rană. Chiar din propoziția a două aflăm că singurul om pentru care scrie și a scris vreodată e *dragul*, *apropiatul*, *singurul cititor*, *unicul prieten* Victor, adolescentul de 17 ani. Victor-maturul nu-l uită pe o clipă pe Victor-adolescentul, prozatorul făcîndu-ne în permanență martorii frecventelor dialoguri dintre ei.

Un simbol folosit des de M. Cărtărescu este *oglinda*, prezent și în poezia sa. În volumul de versuri **Dragoste** (1994) oglinda întruchipează chiar același simbol ca și în roman: *oglinda din mijlocul minții*, de care trebuie să ne ținem mai departe, căci *încep apoi niște trepte*, același trepte-perioade ca în roman, pe care personajul le coboară pentru a obține șansa de a putea păsi înainte. Adesea se întîmplă ca scriitorul Victor să se uite în oglindă. Si întotdeauna îl vedea pe adolescentul Victor, aşa cum Andrei, uitîndu-se în ochii Ginei (*Nostalgia*), vedea imaginea Ginei: *nu era de fapt fața mea, ci a ta, Victor, dragul și scumpul meu prieten*.

Personajul, cu o totală dăruire, scrie zi și noapte, *tremurat*, zgîriind de *fapt pagina*, fiindcă trebuie să scrie. Narațiunea decurge încet, căci *rana e profundă și durerea săgefează*

pînă și din cele mai banale amânunte. Dar îl ajută la timp chipul lui Victor-adolescentul. Acel Victor torturat de visuri și singuratic, deosebit de ceilalți colegi ai săi, care își dorea un viitor mareț doar din punct de vedere profesionist, vrînd să scrie **Cartea Totală** și apoi să moară. Fiind licean la tabăra Budila, Victor, împreună cu încă vreo șapte gălbejiji, recita poezii la un cenaclu, în timp ce majoritatea colegilor săi se distra la discotecă. Vulgaritatea îl revoltă, fără a înțelege însă că aşa era stilul vremii. Victor era un om al spiritului, om care citea și care, mai tîrziu, avea să scrie, colegii săi însă erau oamenii cărnii, *cei care, fericiți și cretini, viețuiau ca niște plante*, strigînd obișnuitele cîntece porcoase, care i-au încărcat tinerețea ca un strat gros de jeg în urechi. Aceasta era realitatea timpului, cele mai răspîndite obiecte fiind pe atunci casetofonul, discotecile și revistele porno. Toate ideile și preocupările colegilor ajungeau pînă la urmă la dragostea care era pentru ei un roman care se termină cu introducerea.

Prin Victor-adolescentul M. Cărtărescu creează un personaj cu totul aparte, neobișnuit, care poartă în gînd un roman *nesfîrșit și ilizibil* ce ar cuprinde **Totul**, visîndu-se scriitorul **Total**, produsul final și absolut al umanității. Chiar din prima seară din tabăra Budila Victor rămîne singur în odaie, aşa cum avea să fie pînă la rugul de la închidere: *Eram absolut singur, un nechemat, un strigoï*. Era atât de însingurat că uneori avea senzația că ar fi o ființă invizibilă, în aceste cazuri dorind sincer să devină ca și ceilalți. Dar tot atunci se ruga să fie lăsat în pace, în propria-i stihie a felului lui de a fi. Victor visa să devină totul, să-l privească în ochi pe Dumnezeu, să trăiască doar pînă atunci cînd va termina Cartea ce va avea ca filigran *cea-mai-frumoasă-poveste-de-dragoste*, “în care Printesa-Ovul se contopea cu Printul-Spermie...”.

La 34 de ani Victor se lasă frâmînat de o altă întrebare: cum să

scape de acel furuncul infiltrat în pielea singurății sale, maladie pe care o va numi Lulu, “axă a vieții mele aşa cum viermele cu antene și picioruș este axa fluturelui”. Lulu era un coleg de-al său de liceu, un flăcău sturlubatic, care avea slăbiciune pentru cîntece grosolane, tipînd fiecare vocabulă, “de parcă ar fi vrut să compenseze cumva statura lui minusculă și mutra obraznică de ciocănitoare”. Întotdeauna el ținea în dinți o pipă și se remarcă prin rînjetul său zăluș și inconfundabil. Acesta e realul Lulu. Însă Victor are și un Lulu închipuit, inventat de el, un simbol al abjecției vieții sale, pe care l-a simțit atunci cînd nu deosebea lumea de mocirlă, de Budila adolescentei. Lulu-realul și Lulu-imaginariul se prezintă ca un centru opus lui Victor, care avea nevoie de această balanță, pînă la urmă hotărîtoare pentru descifrarea marii întrebări, a marilor neînțesuri, a tainelor din viață sa, simbolizată prin acel păianjen veșnic prezent în visuri, care îl ia în prizonierat pe LULU, întîlnit, de altfel, și în **Nostalgia**. Autorul utilizează ambele genuri cînd e vorba de Lulu. Realul Lulu, la balul de încheiere a taberei, se travestește în femeie, moment important pentru descifrarea Enigmei. *Păianjeni mulți îmi caută inima*, recita buimac Victor-adolescentul. Acest păianjen apare în cele mai diferite și mai atrăgătoare visuri ale personajului. El se arată și în formă de soare, dar un soare criminal. În unul din nenumăratele visuri acest miraculos păianjen care locuia în creierul lui Victor, sugînd și îngrișîndu-se din amintirile, din sîngele, din bucuriile, din poemele și din frica personajului, după ce-l prinse în mrejele sale pe Lulu, care îl urmărea neîndupăcat, îl ghenuise și pe Victor. Trebuia ori să rămînă acolo și să moară ca un gîndac, ori să se întoarcă și să-l înfrunte. Ceea ce în adolescentă părea un vis, o halucinație, acum se întîmpla aievea. Victor-adolescentul declarase război acestui păianjen, cu care se lupta pe viață și pe moarte.

Travestitul Lulu, abjectul(a), falsul(a) Lulu din visurile sale, căci realul Lulu murise cu puțin timp după Budila, îl condusese la alt vis-amin-tire: soră-sa, despre care mamă-sa nu dorea să-i povestească nimic, nici unde se află, nici dacă mai trăiește, nici să-i arate mormântul. În majoritatea visurilor sale apare această soră, cu filme de familie și cu gheare teribile pe care țintea să le împlînește în corpul lui Victor. Ființa aceasta se ivește ca un chin groaznic, ca o rană veșnic săngerândă.

Cu ajutorul amintirilor și, mai ales, al visurilor Victor se întoarce întrebător la deprinderile mamei sale de a-l îmbrăca pînă la patru anișori în haine de fetiță și de a-i da pentru joacă doar păpuși. În aceleași visuri personajul, privind atent în ochii "surorii" ridicăți spre el, își recunoaște propriii ochi, "căci ochii aceia negri și fermi, genați delicat, erau ochii mei, aşa cum mi-i văzusem de atîtea ori în oglindă, în prima copilărie", iar "ființa cu cozi împletite stîngaci, în rochiță cu un desen în piept, știam acum, eram eu".

Sub pretext că este dus la verișoara Ancuța să se joace cu jucările ei, Victor e condus într-o zonă necunoscută a orașului, unde se află un imens spital — *o intrare către altă lume*. "Să fii cuminte, mi-a zis mama, și m-a lăsat, urînd după ea, pe un culoar nesfîrșit, în grija unei femei în veșmînt alb. M-am pomenit pe o masă cu cearșaf aspru pe ea, sub o mare farfurie plină de becuri orbitoare. Un cap bărbos s-a aplecat deasupra mea, am mai țipat o dată, cu disperare și n-am mai știut nimic. Am plîns apoi săptămîni întregi după rochiile și păpușile mele, dispărute pentru totdeauna...". Acest citat cuprinde semnificațiile cele mai importante ale romanului *Travesti* de M. Cărtărescu. Rîndurile de mai sus reprezintă principala enigmă, la descifrarea căreia trudește din răsputeri Victor-scriitorul. Anume această scenă misterioasă i-a și schimbat cursul vieții protagonistului. Iar sora sa

"geamănă" pierdută a fost găsită din nou în urma deschiderii ușii interzise, nedescuiată încă de nimeni. Este un alt moment simbolic de importanță, care, în sfîrșit, îl face pe narator să se simtă vindecat. Acum își dezvăluie semnificația și multe alte momente criptice din roman. Scriitorul Victor ieșeios, acesta fiind și numele său — Victor —, "căci nu astă înceamnă numele nostru?". De reînțut, eroul zice "al nostru", nu "al meu". Căci acum, când Enigma vieții sale îl ținea pe loc, îl urmărea insistent, ea era deja descoperită. Victor-scriitorul îl mai privește pe Victor-adolescentul o dată în oglindă, spunîndu-i: "Dispari". Acum Victor putea găsi alte trepte.

Travesti este romanul omului singuratic, ieșit din comun, care se întreabă de ce se întîmplă acest lucru cu el, căutînd totodată răspunsul. E un roman modern ce ne ține trează curiozitatea pînă la sfîrșitul său. E ieșit din comun și numărul visurilor neobișnuite, enigmatische, obsedante, dar și simbolice în același timp, majoritatea prezentîndu-l pe adolescentul Victor, urmărit fiind de păianjenul mare și soră-sa mică. Ironia și umorul său amintesc de cele ale lui J. Salinger și G. Călinescu. Descrierile sunt romantico-fantastice în unele cazuri și generatoare de groază — în altele. Romanul abundă în aspecte naturaliste și explorează cu multă eficacitate cele mai diverse tehnici ale postmodernismului.

În romanul *Orbitor (aripa stîngă)* (1996), în miezul căruia "nu se află altceva decît un urlet galben, orbitor, apocaliptic", "cel mai interesant și mai controversat reprezentant al ultimei generații de poeți români"⁵ continuă și aprofundează ceea ce făcuse în primele romane. E, de asemenea, un roman suprarealist pe tema singurătății, avînd aceeași foame de *Tot*, care acum are numele *Orbitor* și *chipul meu* (naratorul omnipotent și omniprezent fiind *Ei*, cel trimis, care îl dă vedere unui orb, dar nu oricărui, ci numai celuia care îl recunoaște: "Ești Mircea"), aceleași tehnici

dezvoltate și multiplicate: autobiograficul, textualismul, intertextualitatea etc. Fapt pe care M. Cărtărescu nu-l ascunde, ci, dimpotrivă, îl evidențiază, folosind un intertext cu celealte două romane și chiar cu unele personaje, cum e Victor din **Travesti**, Gina din **Nostalgia** sau Egor alungitul, cel care păstra ceva din copilărie, ce îl făcea să poată controla visele proprii și chiar visele altora, fiind convins că "acolo e totul". "Din clipa cînd visul va fi supus unui examen sistematic, cînd, prin metode determinate vom reuși să ne dăm seama de vis în integritatea lui, cînd curba lui se va dezvolta cu o regularitate și o ampolare fără pereche, atunci putem spera că misterele inexistente vor face loc marelui Mister", scria A. Bréton, marele **Mister** bretonian fiind sinonim cu **Totul** cărtărescian. Obsesia visului e obligatorie și în romanul **Orbitor (aripa stîngă)**. Aici se întrevăd adevarate canale între visele care se leagă așa cum comunică unele cu altele toate construcțiile din București, spune naratorul. Visul orbitor îl aruncă pe erou în trecut, îi proiectează prezentul, îi împrumută o clarvizuire profetică.

Uneori visul e profund personal, alteori e colectiv, alteori cameleonic. Naratorul poate vedea nu numai "visele lui tataie, lîngă capul cărunt al căruia îmi odihneam capul", ci și visele cititorului. Poate că tocmai visul în accepția lui Freud-Cărtărescu reprezintă acel **Tot** spre care rîvnim cît trăim: "De parcă visul ar fi partenerul nostru interior, femeie dacă suntem bărbați și bărbat dacă suntem femei: el ne excită, ne stîrnește lichidele seminale, lubrifiantii, ne-ncinge mișcările cu fantasme și-ncolăciri... Să ejaculăm în uterul visului nostru, să ne fecundăm, ca melci, pe noi însine, să facem dragoste cu noi însine între peretii de caolin ai țestei noastre — asfă dorim mereu și ne-am dorit-o poate întotdeauna". Înzestrat cu o bogată fantezie dictatorială, M. Cărtărescu exploatează din plin ficțiunea biografică. Totuși, în roma-

nele lui nu putem vorbi de o multitudine de planuri. Mai degrabă e un mozaic de întîmplări, povestiri, amintiri, căutări, visuri din mai multe perioade ale vieții personajelor: naratorul, mama, bunicul, mătușa, cunoșcuții etc., deci și personajul e de vîrste diferite.

Mircea Cărtărescu caută răspunsuri la cele mai grave și mai complexe întrebări ale condiției omului contemporan, utilizînd în acest scop variate și eficiente tehnici ale scrierii (post)moderne, doavadă că el "crede în ceea ce face și are o pasiune aproape mistică pentru literatură"⁵.

NOTE

¹ Radu G. Teponu, **Istoria tragică și grotescă a întunecatului deceniu literar nouă**, București, Editura Eminescu, 1993, p. 43.

² Vasile Andru, **Proză și modernitate// Cheorghe Crăciun. Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice**, București, Editura Vlasie, 1994.

³ André Bréton, **Primul manifest al suprarealismului// Alexandru Mușina, Romulus Bucur, Antologie de poezie modernă. Poeti moderni despre poezie**, București, Editura Leka Brâncuși, 1996, p. 168.

⁴ **Tot acolo**, p. 173.

⁵ Mircea Zaciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, **Dicționarul scriitorilor români, A—C**, București, Editura Fundației Culturale Române, 1995, p. 527.

⁶ Eugen Simion, **Scriitori români de azi. Vol. IV**, București, Cartea Românească, 1989, p. 478.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Eugen Simion, **Scriitori români de azi**, Vol. IV, București, Cartea Românească, 1989, p. 478—498.

Dumitru Micu, **Scurtă istorie a literaturii române**, Vol. II, București, Editura Iriana, 1995.

Vitalie Ciobanu, **Un tot parțial// "Contrafort"**, 1997, nr. 4, aprilie.

Iulian CIOCAN
Institutul de Istorie și Teorie
Literară al A. S. M.,
Chișinău

UN PROMOTOR FERVENT AL ONIRISMULUI — POETUL LEONID DIMOV

A vorbi despre poezia lui Leonid Dimov (s-a născut la Ismail în 1926, s-a stins din viață în 1987) înseamnă, întîi de toate, a discuta despre onirism. Grupul oniric (Leonid Dimov, Dumitru Tepeneag, Virgil Mazilescu, Daniel Turcea, Emil Brumaru, Sorin Titel, Florin Gabrea și alții) ia ființă în 1966, la doi ani după venirea la putere a lui N. Ceaușescu, deși L. Dimov și D. Tepeneag au teoretizat "onirismul" încă pe la 1960. Aceștia doi — L. Dimov în poezie și D. Tepeneag în proză — au fost de fapt liderii grupului. Au conlucrat pînă în 1975 cînd lui Tepeneag î s-a retras cetățenia română prin decret prezidențial. Într-o convorbire cu criticul Eugen Simion prozatorul D. Tepeneag spunea: "Cuplul nostru funcționa de minune și pe plan teoretic, pentru că ne îmboldeam și ne sprijineam unul pe altul. Fiecare de unul singur nu cred că am fi reușit să ajungem atât de repede la ideea onirismului estetic (căci voiam să-l deosebim de cel suprarealist). *Dimov venea din Argezi, maiales din Ion Barbu*, eu trecusem prin fantasticul eminescian (romantic) și încercam să scap de sub gheara lui Kafka. Cunoșteam amîndoi suprarealismul și admiram poetii anilor '40, în frunte cu Tonegaru, dar respingeam, ca prea facil și monoton, dicteul automat".

Referindu-se la onirism în general și la Leonid Dimov în special, criticul Mircea Iorgulescu menționa că e vorba de "prima încercare serioasă de a scoate literatura de sub tutela ideologiei". Într-adevăr, L. Dimov și D. Tepeneag au fost niște nonconformiști care nu au agreat toată viața regimului comunist, iar onirismul, înainte de a fi o teorie literară, a fost mai întîi un mod de viață.

Ce a fost totuși onirismul? Ce a adus el nou în literatura română? O explicație plauzibilă găsim la același D. Tepeneag: "Noi nu visăm, noi creăm vise. Textul literar e pentru noi un discurs care se naște supunîndu-se unor operații analoage acelor din vis. Onirismul nostru e textual și structuralist. Nu anecdota contează, ci mecanismul narativ sau poetic. Ca și visul, textul oniric nu se raportează neapărat la o realitate anterioară scrierii, chiar dacă n-are nevoie de incongruență și de automatism pentru a o dovedi... Negăm (dialectic) suprarealismul și refuzăm dicteul automat". Această explicație pe care o dă D. Tepeneag ne conduce la concluzia că deosebirea dintre suprarealiști și onirici ține în fond de *facerea textului*.

Imaginarul haotic și incoerent nu este la suprarealiști un scop, ci rezultatul neașteptat al unei doctrine literare. Pe de altă parte, autorul oniric își propune deliberat să construiască (să simuleze) această lume incoerentă, el o fabrică cumeticulitate și știe foarte bine ce vrea să obțină. Facerea textului suprarealist este mai spontană, mai naturală, în timp ce facerea textului oniric este mai artificială. De fapt, anume sentimentul conventionalității artei îl desparte pe L. Dimov de poetica anilor '60. Onirismul este în acest sens o primă probă de postmodernitate în literatura română. Postmodernii sunt cu atît mai veritabili cu cît sunt mai artificiali în facerea textului. Nimic, dar absolut nimic nu este întîmplător la postmoderni și onirici. Ei calculează pînă și efectele pe care textul trebuie să le exercite asupra cititorului.

Să revenim însă la poezie lui Leonid Dimov și să vedem confirmarea acestor idei teoretice în creația sa.

Leonid Dimov debutează în 1966 cu volumul *Versuri*, după care au urmat 7 poeme (1968), *Pe malul Styxului* (1968), *Carte de vise* (1969), *Eleusis* (1970), *Semne cerești* (1970), *Deschideri* (1972), *Litanii pentru Horia* (1975), *Dialectica vîrstelor* (1977), *Tinerete fără bătrînețe* (1978) și alții. În opinia lui Lucian Raicu "Leonid Dimov este unul din marii poeti români contemporani, un maestru al limbii stăpînîte în toate secretele articulațiilor ei, al metaforelor complexe, al imaginilor abundente și precise, amestecînd suveran realitatea și visul, spontaneitatea și luciditatea, magia și ironia...". Într-un interviu mai

recent D. Tepeneag mărturisea că a învățat ironia de la L. Dimov.

Ceea ce ar trebui să remarcăm în primul rînd este despărțirea lui L. Dimov de poetica generației '60. Poezia lui renunță la misionarism și la implicarea socială confesivă în favoarea iudicului, a jocului pur. Iată de ce, dacă ar trebui să numim un poet de la care L. Dimov a învățat ceva, acesta ar fi, întîi și întîi, Ion Barbu. Criticul Al. Cîstelecan susține că "Dimov scoate poezia de sub dominația sensului și a semnificației, îndepărțindu-se de limbajul emfatic și de tirania conținutului. El este exemplul cel mai coerent al fanteziei dictatoriale și al imaginației. Poezia lui vrea doar să seducă". Într-adevăr, cititorul, relația cu acesta este pentru L. Dimov ceva foarte important. Poetica sa este, în ultimă instanță, una a surprizelor și a șocurilor programate. L. Dimov folosește deseori un limbaj figurat netraductibil, motivat în primul rînd de faptul că și visul este în fond o metaforă netraductibilă, în care substituțial și substituentul nu se mai caracterizează prin similitudine. Poetul ne prezintă o lume inedită, fascinantă, o lume paralelă, dacă am putea spune așa, în care, spre deosebire de cea reală, miracolul este iminent. Structura poemelor repetă și ea fondul, căci, după cum am mai spus, oniricii își construiesc visele, nu le transcriu prin dicteu automat.

Poeziile lui L. Dimov au o structură liberă și descentralată, ele sunt un fel de desfășurări caleidoscopice ale unor elemente extrem de variate și eclectice. Al. Cistelecan spunea în acest sens: "Devenită un joc demiurgic fără finalitate și consecință, exultând în pură gratuitate, poezia lui Dimov mizează pe spectacolaritatea limbajului și a existenței. Poet baroc, Dimov și-a structurat poezia pe două motive tipice acestei categorii culturale: — al lumii ca teatru și al vieții ca vis". Transpare și aici postmodernitatea poeziei lui L. Dimov, lumea este pentru el un teatru sau un teatru în teatru, o realitate ca atare nu există pentru L. Dimov, iar (auto)ironia și creația prin joc sunt la el momentele-cheie.

Semnificativ în această ordine de idei este **Poemul odăilor**, care deschide volumul **7 poeme** (1968) și pe care îl reproducem în întregime, pentru a ne pătrunde mai bine de impletirea organică a realului și transcendentalului,

a profanului și a sacrului, precum și de simbolistica polivalentă a celor opt culori de echilibru cosmic din cele opt odăi — ipostaze ale destinului uman în perpetuă metamorfozare:

**E verdele grădinii primăvara
Înviator cuminte, din brocart,
Și scoica venusiană cu ghitara
Închisă-n ea de-un Odiseu
de cart.**

**E purpura adîncă-n draperie
Cu fluturi de email în
cute-ascunși
Să mantii de prelați plecați să fie
În reci bazilici de pontife unși.**

**E galbenul spătarelor de Jețuri
Cu bumbi albaștri în rețea
dispuși,
Din glastră cafenii cînd suie
cețuri
Și scîrpiile-n peisaje cărăbuși.**

**E capă de mătase violetă
Nepăsător râsfrîntă pe sofa
Cînd aşteptarea înlemni, secretă
Capacul cu păstori de besactea,**

**Este sideful spart peste platouri
Adus de caravele din ocean,
E-un alb veșmînt înăbușind
ecouri
Din catedrale, la sfîrșit de an,**

**E marele chivot portocaliu
Cu sfinți de singe presărați
în stea
și poartă-n miez. Mineru-i
negru-l țiu
Din răsputeri: îl trage careva.**

**E ultima în care apoi zac
Culorile din flece odaie.
O scenă de irozi cu vîrcolac,
Împreunarea lor, în mijloc, taie.**

"Dincolo de o primă citire literară, logică a textului, — constată Iustina Itu, — imaginile, devenite simboluri, conțin semnificații adînci, care vizează raportul dintre individ și destinul său. În fond, poetul ne invită să vedem dincolo de realitatea imediată, de obiectele ce încunoară lumea noastră, a oamenilor,

reflectată în obiecte și culori. "Scoica venusiană cu ghitara" reprezintă "grădiosul și muzicalul"; verdele, culoarea lumii vegetale, sugerează prospețime, vitalitate, vocație creatoare. Alternanța între culorile vii (roșul, violetul) și culorile calde, senine (albastrul și galbenul) poate fi sugestia unei permanente alunecări a destinului uman de la lumină la întuneric, dinspre realitate spre idealitate, de la concretul lumii materiale, la dimensiunile lumii spirituale... Ultima strofă se vrea o sinteză, o concluzie cu valoare de simbol. Toate culorile sunt înmănuințate într-un tablou iconografic... De la realitatea concretă a obiectelor se trece la realitatea lumii spirituale. Poetul sugerează astfel ideea că prin artă omul accede spre transcendent, spre lumea dumnezei"¹. Iar prof. dr. Ion Bălu intuiște următoarele descrieri: "Cromatică poemului și structurile lui simbolice se întorc într-o proiecție metaforică a sacrului camuflat în veșminte profane, cum observa Mircea Eliade. Edenul profan al lui Leonid Dimov pare o replică modernă la empireul sacru imaginat de Dante în cercul al nouălea din **Paradisul**. Din această perspectivă, poemul conținează o idee mai profundă: trăim într-o lume de imagini, culori, lumini și umbre, dar ele nu sunt decât laturile vizibile ale unei existențe primordiale. În esență, realui — lasă Leonid Dimov să se înțeleagă — este profund simbolic, dar obișnuința noastră de a lăua în considerație doar elementele exterioare ale obiectelor și ale fenomenelor ne limitează posibilitatea de a pătrunde dincolo de vizibil"².

O poezie dominată de vizionarism total și constituită în întregime din metamorfozări bizare și șocante este **Eternitate** (un tînăr încăcat se transformă în pămînt, apoi devine glastră; glastră este cumpărată de o femeie, care, fiind ucisă de doi prieteni ai celui încăcat, ajunge să se preschimbe într-o boabă de peruzea; prietenii, la rîndul lor, vor continua aventura sub formă de ciob și peruzea).

Aparentă incoerență a poemelor lui Dimov, -trecerea bruscă de la un detaliu la altul, metaforele și simbolurile neînțeluitabile sunt, aşadar, procedee deloc întîmplătoare, căci visul le justifică pe toate. Simbolul central al poemelor sale, figura dominantă a eului poetic e

cea a bufonului, a măscăriului care se simte foarte bine în spațiile scenice, teatrale pe care tot el le-a creat. L. Dimov vrea să ne spună că literatura nu este altceva decât un joc, că viața de toate zilele nu trebuie confundată cu literatură. Iar după cum spunea cel mai bun prieten al lui L. Dimov — prozatorul D. Tepeneag: "Jocul presupune convenția, artificialul, nu decurge din necesități vitale. Jocul spre deosebire de orice activitate necesară din timpul vieții, face complet abstracție de moarte... la joc se aplică în total definiția cunoscută a libertății: ești liber în măsura în care înțelegi regulile jocului...".

Leonid Dimov este, aşadar, unul dintre marii poeti români contemporani, un lider al onirismului estetic și, poate, primul poet postmodern din literatura română. Singurul care a rămas fidel onirismului pînă la capăt. D. Tepeneag mărturisea: "Vraciul tribului oniric a rămas tot Dimov. Eu eram deja atras de alte sirene avangardiste, fugeam cu ochii, pe urmă cu piciorul, spre alte ținuturi. El a rămas locului, ca un stîlp".

NOTE

¹ Literatura română pentru clasa a XII-a. Comentarii și sinteze, Ediția a II-a, Coordonator: prof. Iustina Itu, Brașov, Editura Orientul Latin, 1994, p. 200.

² Ion Bălu, Literatura română pentru clasa a XII-a de liceu și bacalaureat. Culegere de texte și comentarii, București, Editura Minerva, 1994, p. 230.

BIBLIOFRAGIE SELECTIVĂ

Opera: **Carte de vise**, București, Editura Eminescu, 1991; **Baia**, București, Editura Eminescu, 1995.

Literatura critică: Nicolae Manolescu, **Leonid Dimov: Carte de vise//Contemporanul**, 9 mai;

Mircea Iorgulescu, **Rondul de noapte**, București, 1974;

Marin Mincu, **Poezie și generație**, București, 1975;

Marian Popa, **Dicționar de literatură română contemporană**, Ed. a II-a, reviz. și adăug., București, Editura Albatros, 1977;

Dumitru Tepeneag, **Reîntoarcerea fiului la sînul mamei rătăcite**, București, 1993.

Aurelia RUSU
Aix-en-Provence,
Franța

**NICOLAE IORGA,
 BRAD BĂTRÂN SAU
 "ARBORE COSMIC"**

Mutîndu-se din Vălenii de Munte la Sinaia, din cauza cutremurului de la începutul lui noiembrie, Iorga avea să fie ucis mișelete la 27 ale aceleiași luni, a anului 1940, și trunchiul său, odinioară falnic ca bradul, fu lăsat să zacă pe arătura brumoasă a Strejnicului, între cer și pămînt.

"Muri astfel cel mai mare dintre luptătorii noștri... de mâna acelora pe care-i dusește la biruință, din porunca unui oaspete pe care-l iertase pentru răul făcut... și trupu-i ciuntit zăcu pe cîmpie" — sunt cuvintele cu care Nicolae Iorga încheiașe *Istoria lui Mihai Viteazul*, apărută în 1935.

Numai cu o zi înainte, la 26 noiembrie, în vila sa din Calea Codrului — premoniție? avertizare din străfundurile ființei sale? efuzie testamentară? — auzise un vuiet "din pădurea sumbră", un glas păgân, scrîșnit; o jelanie ca de bocet, "c-au fost tăind un brad bătrân". Sub freamătul acestui glas, un zbucium venit din adîncuri de timp și nemărginiri de spații, așternuse cele cinci strofe ale unei orații funebre; nu o lamentație, ci un cînt mioritic răscumpărător de moarte, în care nu ciobanul din crucea muntelui fi-va sacrificat, ci bradul acela a cărui rectitudine incomoda nu un loc, o "țară", ci lumea...

Vizionar și profetic, poetul alege cel mai vertical dintre arbori, cel care cu piramidală sa sobrietate înfruntă fără preget și în fălnicie vijeliile,

vitregiile, destinul. El, bradul, îl figurează pe magul ce fusese "la drum o călăuză", măsurîndu-și forțele cu furtunile în confruntările în care cerul se amestecase cu pămîntul. De aceea mortul acesta se cheamă cu un nume cosmic: **Brad**, iar poetul îl mai denumește și **Bătrîn**.

Simbol ascensional, bradul își află mediu propice în înălțimile pure și înzăpezite, străjuind cu solemnitate piscurile și părând să asalteze cerul, de la care și-a luat albastrul sever al frunzelor.

Dar nu misterul sumbru, verde-albastrui spre negru al frunzelor, nici hieratica siluetă a trunchiului rețin gîndirea poetică, ci simbolismul funerar, cu care, din antichitate, a fost încărcată imaginea acestui arbore.

Înțelepciunea-i spune poetului că nu e posibil să înfrîngi cu vigoarea cugetului și erudiția minții — o, nu! nu poți sta înaintea bestialității dezlănțuite, debilității brutale, ferocițății plătite.

Într-o epocă de resuscitare a iraționalismului barbar și sinucigaș — și istoria a cunoscut, repititiv, un asemenea timp —, gigantul simțind **rostul** lumii surpîndu-se, nu poate decât să se întrebe cu tristețe și un fel de silă mai tare decât "orice sentiment de groază": **De ce?**

Dacă-i atât de aproape catastrofa, de ce graba amnezică și toantă? De ce nemernicia profanatoare a vieții? De ce mîrșavia ucigașă pentru tot binele făcut cu vajnică și demnă cutezanță? La ce bun sacrificarea călăuzei? a strămoșului, demn și drept?

"Mă cuprinde uneori un fel de silă de viață. ... În realitate îmi dau seama că e un dezgust de toate cele ce se petrec, o imposibilitate de acomodare și de urmărire a vertiginoselor transformări. ... De azi pe mîne se răstoarnă toate: valori, oameni, instituții...". "Nu pot scrie nimic. Nici măcar o însemnare. Mă simt parcă inutil într-o lume smulsă din făgașurile ei." Liviu Rebreanu, *Jurnal*, 8 și 14 octombrie 1940. Răul

se generalizase — zbuciumul se instaurase în sufletele tuturor — hăul se căscase înfiorător în pragul lumii.

Şi atunci? Să fie acesta datul nostru? Datul pulberii şi cenuşii? Locul fărădelegii şi al pîngării la o margine de drum? Cele patru scînduri, morganatica arcă a Morţii, emblematică pentru tot ce-i născut, pot ele instaura imperiul pustiului şi al absurdului, fără ca nimic să nu se poată recupera? Fără pedeapsă? Fără memorie?

Ca şi Eminescu, lorga credea posibilă crearea şi transmiterea unei direcţii spirituale specifice poporului nostru ale cărei principii formative le purtăm în noi prin firul generaţiilor.

"Din rădăcini proprii, în adîncime proprii, răsare civilizaţia adevărată a unui popor", scriise redactorul de la "Timpul", la 25 octombrie 1881.

Atunci cînd trunchiul a fost retezat — căci bradul nu se-ndoiaie a trădare sau a ploconire —, se-nvioşeaază cu şi mai mare vigoare **rădăcina**, un sumum al totalităţii devenerilor, şi capătă dimensiunea de ax, un ax al profunzimilor, dînd sens şi revelaţie adîncului dinamism al străfundurilor, fibrelor celor mai tăinuite ale vieţii organice, într-o universală imagine a vegetalului umanizat.

Prin expresia "casă de brad", în Transilvania, se subînțelege sicriul, adică exact versurile finale din poem:

**"O, mort acuma cînd se duce
Ce alta poate-a vă aduce
Decî doar încă un sicriu?"**

Dar tot în mitologia populară aflăm şi o imagine salutară, aş zice justiţiară fără nici un drept de apel, aceea a "bradului-zînelor" la limita lumilor vieţii şi morţii, în sorbul mărilor abisale. De ochiul vîrtejului aceluia, care scufundă în haos toată ticăloşia, nu poate scăpa nimeni.

Doar fiinţa — **Fiinţa ce nu moare**, după cum citim în finalul prozei filosofice **Archaeus**. În fiecare om se-ncearcă spiritul universului, şi

atunci cînd omul s-a numit **Eminescu** şi lorga — fiinţa lor trasează mersul timpilor, marcînd drumul generaţiilor de regi şi cerşetori. Ei ne-au venit din bătrîni, din moşi-strâmoşi, cu geniul şi tradiţia neamului, iar Cuvîntul lor fusese ursit de zeu, care ascultase invocaţiile Mamei Terra, Genaia — marea zeiţă arhaică, la Eminescu, să dăinuiască etern, precum cetina, mereu renăscător.

"Dacă-n iubire nu mai crezi,/ Să crezi în ceasul de dreptate", strigase însingurat, în ajunul asasinării, dorul de dreptate al savantului.

Spuneam mai sus că lorga denumise bradul său **bătrîn**.

În Transilvania, **bătrîn**, însemnează părinte; iar în Moldova, **trup de moşie**, rămasă de la moşi-strâmoşi. Deci părinte şi mamă! Căci **moşia**, adică **țara**, e un feminin de la **moş**, sau **bătrîn**, adică **veteranus**. Iată cîteva exemple:

"Tot satul Năsăoşti s-au ales patru părţi sau patru bătrîni... tot dintr-acel bătrîn", se spune într-un document de la 1731;

"şi au făcut satul în trei bătrîni", 1741;

sau: "Am vîndut o parte din ocină, a mea din sat... partea a unui bătrîn din cinci bătrîni, partea moşu-meu", 1642.

Aşadar **bătrîn** este partea ce-o avem de la moşii şi strâmoşii noştri, este dreptul nostru ereditar, păstrat din generaţie în generaţie. Ereditatea este o cheştire genetică. Ea circumscrise acest ansamblu de dispoziţii, aptitudini, afecte pe care părintii îl transmit descendenţilor.

Şi atunci, arborele, bradul, semnifică valorizarea terestră a rădăcinilor, înfipte adînc în pămîntul (**terra**, care a dat **țară**, în româneşte) — mamă nurisieră şi imperiu al strâmoşilor.

Exact acest lucru ne este transmis în poem.

Versul întîi: "Au fost tăind un brad bătrîn" anunţă, ca în bocete, fulgerarea cu moartea a trunchiului — dar rădăcinile dăinuiesc, căci el, **BRADUL**, fusese "strâmoşul nostru",

răsună vocile sumbre ale Codrului. Rădăcina fusese dospită de secolele din urmă (timpul istoric) și de solul acesta: spațiul fizic și vital al codrului, protejat și călăuzit de "Moșneagul, stînd pe culme drept".

Încă Budai-Deleanu, în alegorica-i *Tiganiadă*, asemănase țara cu "copaciul", monarhul fiind cariul.

Cel căruia nu-i fusese dată bătrînețea, dar a cărui fantezie creatoare se întorcea ca atrasă de un magnet spre timpul trecut și fondator și spre tradiție, îl numea pe Euthanasius, **arbor vechi**, crezînd că uscata și ștearsa icoană a Sfintului Nicolae, pusă pe apa rîului, va intra într-un arbore înveșnicindu-l în viață (vezi *Istoria unei lacrime*).

În descendență eminesciană, Nicolae Iorga este pentru noi axul rege al spiritului românilor, înveșnicit, în lemnul vieții, cu expresia lui Eminescu.

Nicolae Iorga, acela, care într-o poezie din 1932, spunea:

"Acel ce-nții a însemnat
Cuvîntul său în piatra dură
A-nvins sălbateca natură
Și nemurirea ni-a creat."

Tu vei muri; din țerna ta
Vor crește ierburile nalte,
Dar veacurile celealte
Gîndirea ți-o vor repeta".

Fie ca mana — căci aşa se cheamă pulberea de aur ce cade pe pămînt din fructele bradului —, fie ca mana sa celestă să fertiliize mereu gîndirea noastră!

11 noiembrie 1997

NOTA BENE

Ca editor nu pot decît să mă bucur pentru faptul că, în fine, ediția-Iorga, al cărei redactor responsabil fusesem la Editura Minerva, de-a lungul a două decenii aproape — dar care atunci nu a putut fi realizată decît prin apariții parțiale; cele două volume de **Pagini de tinerețe**, rămîn

încă exemplare ca alcătuire și realizare editorială — va intra de acum în atenția celor mai înalte competențe culturale. Am cunoscut în vara acestui an, la Vălenii de Munte, cu ocazia "mesei rotunde" intitulată cam desuet: **Valorificarea (!) editorială a operei lui Nicolae Iorga**, pe generali — urmează să-i vedem pe soldații care vor face, prin eforturi modeste și anonime, dar cu tenacitate și devotament, ca acest imperativ devenit stringent să fie împlinit. Căci un imperativ cultural și este — fără ediția operelor scriitorilor nu se poate face cultură, nici în interior, nici în afara țării. Timpul a trecut, timpul presează, timpul nu are răbdare.

Poate numai aşa vor putea fi sancționate enunțurile mistificate, în care este numit în primul rînd Iorga-omul politic și numai în al doilea rînd savantul și istoricul român!

Pentru noi, nici o apreciere, nici un studiu de mai mică sau mai mare amplecare nu se poate înfiripa fără editarea operelor, în coerenta și cronologia lor.

Altfel planul rămîne stearpă figurație vanitoasă!

“DACĂ AŞ PUNE FOTOGRAFIE LÎNGĂ FOTOGRAFIE, AR IESI UN FILM ÎN MIŞCARE”

*Leo BUTNARU în dialog
cu Vasile BLENDEA*

— Domnule Vasile Blendea, majoritatea interviurilor mele le-am avut cu scriitori sau cu alii oameni care au, mai mult sau mai puțin, o biografie relativ publică, relativ mediatizată. Pregătindu-mă pentru o con vorbire sau alta, consultam dicționare literare, encyclopedii, fișiere biobibliografice, edificîndu-mă în privința unei sau altei personalități a scrișului românesc și nu numai. În cazul domniei voastre am fost frustrat de o atare posibilitate, din care cauză obiectivă vă rog să vă schițați un curriculum vitae.

— Mi-ar fi foarte greu să expun cîteva pagini de biografie.

— Îmi dau seama și eu că mai multe pagini ar putea să nu mai însemne un curriculum, ci ar ajunge un ... perriculum vitae. Dar, să îndrăznam!

— De fapt, nici n-aș putea să precizez cînd am început să scot capul în lume. Pentru început, poate ar trebui să spun că eu am absolvit Facultatea de Filologie în 1967.

— Da, cred că a fost un an bun, zic eu din personalul și subiectivul motiv că în 1967 am intrat la facultatea soră cu filologia, la ziaristică.

— O fi fost un an bun, de ce nu? Însă eu încă din liceu sau mai devreme, din clasele primare, îndrăzisem fotografia și doream să fac ceva în viață. Și, cum n-am avut șansa de

a face un slalom printre marile personalități ca filolog, o contrașansă mi-a suris mai ales în domeniul imaginii.

S-o recunosc că, la Litere, nici n-am fost un student strălucit. Ba chiar am o vorbă: "Zic, domnule, am fost eu șef de promoție, dar la holistică". Însă am avut o altă șansă generoasă: de a cunoaște mari personalități, monștri sacri, rîndul cărora l-aș începe cu Tudor Arghezi ...

— Ajungem și la monștri sacri. Însă pînă atunci, aș vrea să vă întreb despre colegii de facultate. Cine au fost ei?

— De exemplu, Marin Mincu, care astăzi este un foarte bun critic literar.

— Și poet, și prozator. Alte nume?

— Laurențiu Ulici, actualul președinte al Uniunii Scriitorilor din România, cu care n-am fost doar coleg de an, ci și de cămin. Ulici, pe atunci, mi-aduc aminte, era un poet foarte promițător. Și m-a uimit că, pe parcurs, a trădat breasla barzilor, trecînd în bivuacul criticiilor.

— A fost și un sahist foarte bun.

— A fost. Dar vreau să vă spun

că noi eram colegi și cu Florin Gheorghiu, pe atunci vicecampion mondial la juniori. Și eu eram un șahist rezistent, însă ei, Florin și cu Laurențiu erau net superiori. Veneau din zona Ploieștilor. Deci, cam pe acolo col căie, cum s-ar spune, geniul șahului. Ei, apoi în anii studenției am fost victime ale profesorului Gheorghe Poalelungi, la gramatica istorică. Dar, mai întîi, să deschid o paranteză, aproape de Florin Gheorghiu. El venise triumfal de la un turneu, îl bătuse mi se pare, pe Parma, care era, dacă nu mă înșel, campion mondial la juniori. Și, sigur, din turneu în turneu, Florin nu se prea întîinea cu cursurile la facultate. Și iarna, la colocviu, domnul Poalelungi, după ce-l ascultă, îi zice: "Amice, n-am ce-ți face: mat!". Adică, l-a picat pe Gheorghiu. Vara, la fel: "Amice, n-am ce-ți face, n-ai învățat nimic. Mat! Lasă-te de filologie și ocupă-te totalmente de șah". Dar ne-a picat pe 19 din 23, printre care — victimă obligatorie! — eram și eu. Ei, la Florin au intervenit niște proptele. S-a format o comisie de salvare a renumelui. Și cînd a dat el re-examinarea, zice domnul Poalelungi: "Amice, conform dispoziției comisiei: remiză", și i-a dat "cinci" din "zece".

— Alți colegi?

— Marian Popa, astăzi stabilit în Germania.

— Dar care a lăsat în țară, încă acum două decenii, *Dicționarul de literatură română contemporană*.

— Și au mai fost, au mai fost ...

— În fine, ați absolvit filologia.

Dexteritatea oralității vă vine de la facultate sau de acasă?

— De acasă.

— De unde de acasă?

— Eu m-am născut în comuna Peștișani, județul Gorj, în Hobița lui Constantin Brâncuși. Și, spre mîndria mea, mă consider rudă cu celebrul sculptor. Noi suntem descendenți din familia Brâncuși. Chiar student, din anul trei, eram luat de Petru Comarnescu și dus pe la diferite simpozioane. Domnul Comarnescu, se știe, a fost un mare comentator al lui Brâncuși. Deși de origine moldovean,

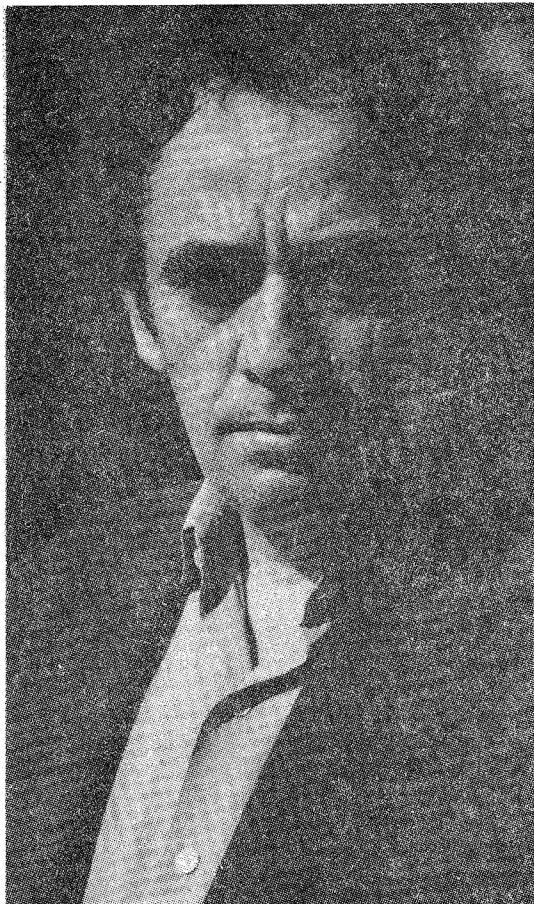
Brâncuși și Tuculescu erau marile lui slăbiciuni.

Astfel, am fost și la sărbătorirea centenarului nașterii lui Brâncuși, de unde am fotografii, stînd alături de Sidney Geist, exeget în artele plastice de reputație mondială, alături de Comarnescu, lîngă alte personalități.

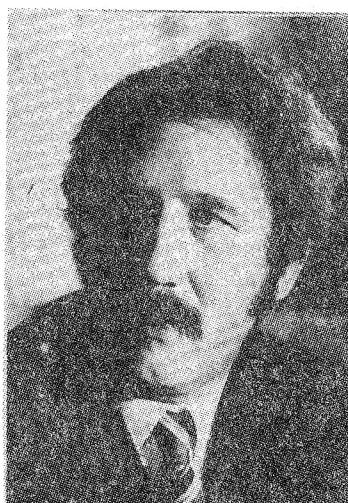
— La Hobița, ce știați despre Constantin Brâncuși?

— Mai bine să vă spun ce am scris eu, ceva ce nu i-a prea plăcut nici domnului Comarnescu. O fac acum pentru prima dată, în premieră absolută. Deci, am scris ceva despre înstrăinarea copilului Brâncuși, căci au apărut foarte multe legende. Și cum eu, în anii cînd am dat admiserea la facultate, am fost găzduit de un nepot de frate al sculptorului Brâncuși, am auzit de la el mai multe întîmplări despre "unchiul Costein", cum îi zicea. Și mă refer, în primul rînd, la legenda înstrăinării lui. Și i-am spus-o și domnului Comarnescu și sună cam aşa acel articol, pe care nu mi l-a publicat nimenei:

"Despre copilăria lui Brâncuși s-au scris foarte multe lucruri, care fie că se apropiu de adevăr, fie că o iau razna. Voi încerca să arunc o rază de lumină acolo, unde demult s-a încetăjenit legenda. Legendele nu premerg oamenilor mari. Ele îi urmează. De la un nepot de frate, pe nume Grigore Brâncuși, am putut încheaga, cred, poate cea mai adevărată versiune. Ea este legată de opotrivă de chemările artei, ca și de copilăria grea, pe care Brâncuși a trăit-o la Hobița. (în continuare dău un citat al lui Grigore Brâncuși.) "Tata mi-a povestit că deseori, cînd unchiul Costein pleca la pădure cu vitele la păscut, mai totdeauna se întorcea acasă fără ele. Fie din joaca cu copiii, fie din migălirea lui năstrușnică cu briceagul, adevărul era că se întorcea acasă fără vite și, într-o seară, îl aștepta drama răzbunării tatălui. L-a tras o bătaie soră cu moartea. Și-atunci copilul s-a hotărât să-și ia lumea în cap". (Și, în continuare, aşa cum l-am interpretat eu). Își ia rămas bun de la copiii de joacă, cu care s-a împărțit și la bune și la

Marin Preda

Marin Sorescu

Emil Cioran

Geo Bogza

**Pagini din
*Istoria literaturii
române*
în imagini
de
Vasile Blendea**

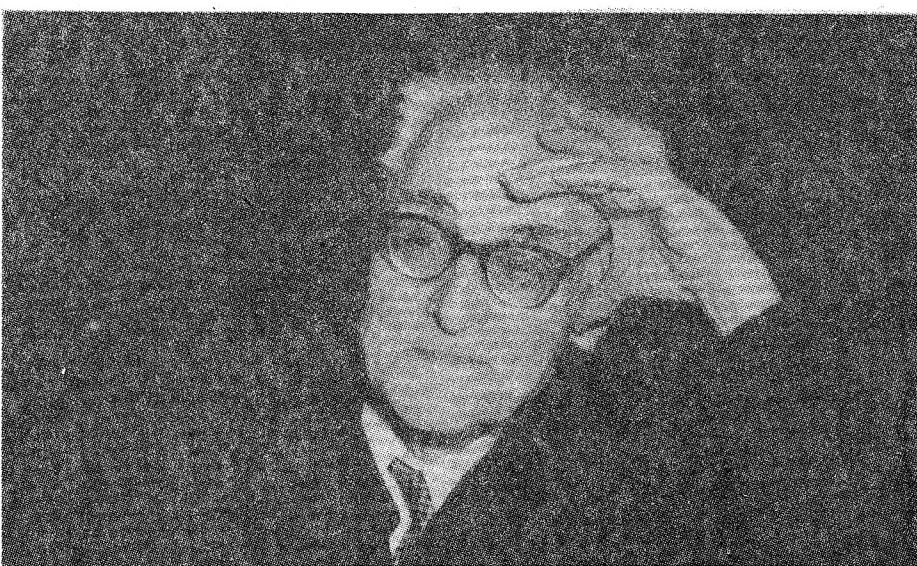
Serban
Cioculescu

Augustin Buzura

Constantin Noica

Alexandru Philippide

rele; de la mama pe care a iubit-o atât de mult, de la izvorul aflat la doi pași de casa părintească, care-l adăpostea de nenumărate ori, cînd era amenințat cu bătaia. Tuturor le-a mărturisit că-i va părăsi și va pleca în lume. Unde? Nici el nu știa. Probabil, secolul minunilor îi făcuse chemare".

— Ce nu i-a plăcut aici domnului Comarnescu?

— Ba nu, i-a plăcut, dar nu i-a convenit, fiindcă circula o altă versiune despre Brâncuși, că el a fugit de acasă, că a vrut să se facă negustor la Craiova. Adevărul e că el a plecat la Tîrgu Jiu, s-a dus la un proprietar de acolo, rudă de-a lui, care l-a ajutat, de unde, pînă la urmă, a ajuns la Craiova, intrînd slujitor la restauranțul "Spirtaru". Urmează o frumoasă poveste cu o vioară pe care a făcut-o din lăzi de mandarine și, cînd lăutarul localului s-a apucat să cînte cu această vioară, a rămas uluit de frumusețea sunetelor, ce erau mai duioase decît cele din propria lui vioară.

Apoi, prin '66 — '67, i-am înregistrat pe bandă magnetică pe niște nepoți de-ai lui, astăzi dispăruți. Și povestește unul cum, după ani, a venit Brâncuși cu o superbă irlandeză, prin 1922, și nu l-a mai recunoscut nimeni în Hobița. Avea barbă, era mic de statură. Și a venit la Vasile Blendea Trif, un unchi de-al meu, care i-a fost coleg de clasă și de bancă. Nu l-a recunoscut nici Blendea. Era la cules de vie. Zice Brâncuși: "Bun lucru!" "Mulțumesc 'mneavoastră", i se răspunde. "Tu ești Vasile Blendea Trifu?" Zice: "Da". "Da pe mine mă mai cunoști?" "Nu". "Eu sunt Costein Brâncuși, ăla plecat de acasă, la Paris". "A-a-a. Da, domnule Costein, mi-aduc aminte". "Bă, îți interzic de-a-mi zice "domnul". Zi-mi Costein, ca atunci cînd am prins gaia", i-a tras Brâncuși cu o amintire din copilărie. Întreabă Vasile Blendea Trif acuma: "Da dînsa cine-i? Ti-i muiere?" și arătă spre blondă. "Nu, e o dormișoară, pe care am luat-o numai ca s-o primblu. Bă, da să vă purtați frumos cu domni-

șoara, că dacă nu, o să vă povestească în satul ii, care-i zice Paris".

— Sat cunoscut, cum să nu!

— Aşa. Apoi Brâncuși și-a adunat toate rudele la un prînz țărănesc. Fiecare dintre rude i-au dat lui nea Costein cîte un fel de cadou. Cîte un brîulej, cîte o cămașă, iar o nepoată n-a avut altceva ce să-i dea și i-a adus un şirag de mere roşii rînduite pe o ată. El le-a dat niște bani. Iar la plecare, Brâncuși a luat un bulgăre de pămînt, pe care a zis că-l duce cu el, că nu se știe dacă se mai întoarce vreodată pe acolo. Și a plecat lăcrimînd.

— Să revenim la cornutele noastre. Ce înseamnă să fii un fotograf printre scriitori și altă lume neordinară?

— Cred că providența m-a salvat pe mine. E o istorioară și veselă, și tristă, dacă pot spune eu aşa ... Mi-aduc aminte că pînă la 14 ani eu n-am avut nici o fotografie. Nu știu cum arătam pînă la acea vîrstă. Prima fotografie pe care mi-am văzut chipul a fost făcută la sanatoriul "Dobrița", unde am fost bolnav de plămîni. Era să mă prăpădesc. Și mi-am zis să-mi cumpăr un aparat de fotografiat. Primul aparat a fost de ocazie, luat de la un puști. Acesta cumpărase aparatul și primul său client a fost un mort. Și pe bietul mort l-au întors, săracu', cu năsălie cu tot, că mai să cadă din coșciug, să-l pună pe picioare, să iasă bine în fotografie. Dar "maestrul" nu avea nimic în aparat. După o perioadă, tot întreba băiatul mortului: "Bă, cînd mi-aduci fotografiile?" Zice fotograful: "Nea Costică, n-au ieșit". "Cum n-au ieșit?" "Păi, a mișcat". "Ce-a mișcat, mă? A mișcat mortu". "A mișcat mortu", vrei să spui? Și i-a tras cîteva perechi de palme și-atunci ăla a vîndut aparatul. Mi l-a dat mie în rate, pe 75 de lei. Și am început să fotografiez pe la nunți, pe la botezuri, pe la înmormîntări. Ba mai mult: scriam versuri. Eu, fiind bolnav, eram un pesimist prin excelentă. Să vă spun o poezie, tot în premieră absolută, n-am publicat-o nicăieri. Pagină autobiografică, aşa am

intitulat-o:

În umbrele durerii eu m-am
născut pe lume,
Figură pătimășă, mă simt
îndurerat,
Cînd geniul amintirii găsește loc
în mine
Și figurează-n suflet puțin
nevinovat.
Am apărut în viață întocmai ca
o floare
Necunoscînd pe nimeni, fiind
necunoscut.
Încep să prind ce-i lumea sub
razele de soare,
Prințind momente grele, dar
bune la-nceput.

Credeam că lumea toată e ceva
nelogic,
Credeam că Universul
se-nvîrte-n jurul meu.
Dar toate sunt nimicuri, cînd
studiu'-astronomic
S-a ridicat pe-o treaptă-n sîn la
Dumnezeu.

Trăind copilăria-n mijlocul naturii,
Deși nu avui parte, ca voi, s-o
prețuiesc,
Căzînd o pradă oarbă pe granițele
urii,
Mă las mînat de soartă și fac ce
nu voiesc.

Talentul amăgirii cu care-am fost
dotat
Și-al deznădejdii freamăt cu
limbile-i de foc
A renăscut din haos și-n haos
s-a-necat,
Sunt multe generații lipsite de
noroc.

Dar lumii ce îi pasă? Ce interes
tresare
În ea atunci cînd sursa durerii mă
îneacă?
Pe cer - noian de stele, dar
multe-s căzătoare
Și-n Univers se sting cu toate-n
umbra seacă.

De-ar ști omul ce-i viața și cum e
de trăit,
De-ar ști omul mai multe, ce încă
nu șu știe,

De mic copil el singur s-ar fi
compătimit
Și-ar fi căzut cu totul în grea
nimicnicie.

Nu vreau să scriu mai multe, iluzii
să rămînă
În mintea fiecărei grupări de
citorii,
Dar vreau să-ărăt cu tocul și încă
vie mînă:
Ce-am scris aici — e logic, dar
plin de regretări.

— O, neconsolat pesimism adolescentin!

— Mă rog, cu stîngăciile de
rigore și influența eminesciană. Și m-
am dus cu această poezie la De-
mostene Botez. Și cum era dumneau-
lui atunci președintele Uniunii Scriito-
rilor, a trimis prin mine o scrisoare la
doctorul Vereanu. Și eu mi-am permis
s-o desfac și să văd ce scrie. Deci, îi
scria doctorului Vereanu, profesor la
Spitalul Panteleimon din București:
"Dragă Verene, îți trimit această
scrisoare prin intermediul unui
pătimăș. E un copil foarte talentat, dar
tot pe atît de pesimist. Cred că în
viață lui s-a întîmplat ceva. Ocupă-te
de el, căci s-ar putea să iasă ceva". Apoi am lipit plicul la loc și i l-am dat
doctorului. Am stat vreo cinci luni în
spital. Pe urmă, căci depășisem
vîrstă, am urmat liceul la serial. În
vremea aceea, aparatul de fotografiat
mi-a fost și mamă și tată. Am făcut
liceul cu aparatul de fotografiat,
facultatea. Eram student și-i trimiteam
bani mamei acasă, căci tata cam
umbla pe la crîșme. Îar între timp am
făcut fotografii profesorilor mei. Pe
urmă l-am pris pe George Călinescu.
— Călinescu ar fi fost primul
mare scriitor pe care l-ați foto-
grafiat?

— Nu pot spune cu siguranță.
Fotograful său era Miclea. Apar și eu
într-o fotografie a acestuia, chiar în
stînga lui Călinescu.

Apoi, student la anul trei, l-am
cunoscut pe Tudor Arghezi. Venise la
întîlnire cu studenții chinezi de la
secția română. Și-atunci am întins și
eu un caiet, să-mi dea și mie un

autograf. Mi-a scris: "Tudor Arghezi cu toate noroacele". Bine, după aceea am fost la el cu "Plugușorul".

— **La Mărțișor?**

— Nu, la Dorobanții, unde stătea el. I-am făcut o urare. Ne-a dat cozonac oltenesc și vin moldovenesc, deci a împăcat și zona Olteniei, de unde se trăgea el, și Moldova, de unde venea soția sa Paraschiva. Dar nu ne-a dat bani, pe care-i aşteptam cel mai mult. și mulți, firește. Ne-a mai dat cîte o carte. Mie mi-a revenit placheta intitulată **Ritmuri**, cu următoarea dedicație: "Dacă puterea dragostei poate fi înmulțită, primească Vasile Blendea din Peștișani, Gorj". Ne întrebăse pe fiecare de unde suntem și eu, cînd i-am spus că sunt din Hobița și rudă cu Brâncuși, zice cu vorbirea să întinsă: "Ești de-al meu". Iar cînd am ajuns cu "Plugușorul" și pe la George Ivașcu, acesta mă întrebă pe unde am mai fost și, afînd că l-am urat și pe maestrul Arghezi, zice: "Urgent să-mi aduci o fotografie și te public în "Contemporanul" pe prima pagină". și cu acea fotografie avea să mi se deschidă traseul literar. "Cu "Plugușorul" la patriarchul poeziei românești contemporane Tudor Arghezi", așa sună explicația fotografiei. Dar am rămas stupefat că, după apariția fotografiei, se iscă scandal mare. Mă caută doamna Mihaela Toniță, care fusese trimisă pe bursa lui Arghezi, după ce marele poet luase Premiul Herder. Zice doamna: "Vasile, cum ți-ai permis să faci o gafă ca asta?" "Ce gafă?" întreb eu conșternat. "Păi, ai publicat fotografie maestrului în "Contemporanul" fără să-i ceri consimțămîntul. Te dă în judecată".

— **Ho-pa! Abia deschis, cum ziceați, traseul în literatură, ieșea că trebuia închis imediat cu tot cu protagonistul său.**

— Păi, da, cînd am auzit de proces cu titanul, m-am dus plîngînd la George Ivașcu. "Domn' profesor, m-ai nenorocit!" încep eu tragedia. "Dar ce s-a întîmplat?" și eu îi povestesc dramatică răsturnare de situație, văicăriindu-mă de Doamne

păzește. "Stai, mă, linștit, Blendea. N-ai tu șansa asta să te dea pe tine Arghezi în judecată, căci rămîne celebru procesul Arghezi — Blendea. A vrut să te sperie, fiindcă e supărat pe mine, căci nu vrea să mai publice, pentru că mi-a cerut 5 mii de lei pe o tabletă. și eu i-am spus că, maestre, cu 5 mii de lei achit toți colaboratorii". "În cazul ăsta, contractul nostru se întrarupe", cică i-ar fi spus Arghezi.

— **Și care a fost deznodămintul cazului cu fotografia piraterască, neautorizată?**

— A culminat toată această poveste cu apariția în fosta "Gazetă literară" a unei tablete, ce se cheme "Deficit moral" în care maestrul Arghezi scria: "În noaptea revelionului, au venit niște studenți de la Universitate să-mi stîrnească emoția, urîndu-mi tradiționalul: La mulți ani! Printre ei s-a strecut unul, cu intenția de a transforma momentele delicate în marfă de comerț. Am rămas uimit, cînd mi-am văzut fotografie în "Contemporanul", fotografie pe care o credeam destinată unui album particular. Moment inelegant și abuziv".

Bineînțeles că i-am trimis o scrisoare, de data aceasta vrînd să-l întărît să mă dea în judecată. De, perioada teribilismului. și povestea s-a încheiat aici. Mitzura, fiica maestrului, îmi mai poartă pică și acum.

— **Ați mai avut și alte poze de scandal, contestate, blamate, acuzate?**

— Nu, niciodată mai mult. Aș oferi eu un premiu celui care descoperă undeva în vreo publicație, afară de elogii, vreo obiecție asupra imaginilor pe care le-am făcut.

— **Și care ar fi motivul deplinului pozitivism, ca să zic aşa, în aprecierea muncii dumitale?**

— În primul rînd, cred că totdeauna am dat dovedă de sobrietate în ceea ce privește fotografia. Niciodată n-am încercat să-i compromit pe scriitori, pe care i-aș fi prins în diferite ipostaze, căci, slava Domnului, se mai întîmplă.

— Ați fost fotograful preferat al anumitor literați?

— Cred că eram fotograful preferat al lui Zaharia Stancu. Al lui Marin Preda. Alexandru Philippide. Nichita Stănescu. Ba mai mult, să vă dau un exemplu. De Geo Bogza nu te puteai aprobia. Iar eu nu numai că m-am apropiat, ci l-am urcat și în copac, în Parcul Herestrau. Dacă aş pune fotografie lîngă fotografie cu Bogza, ar ieși aproape un film în mișcare.

— Și ce e cu urcarea în copac a sobrului maestru Geo Bogza?

— A-a, poza a declanșat multe comentarii. A auzit de ea Eugen Barbu și l-a trimis pe Ion Lotreanu, care era secretar general de redacție. L-a spus: "la legătura cu Blendea, căci am auzit că are o fotografie a lui Bogza în pom". Știți că ei toată viața au fost în conflict și, ca să-l compromită, venise la mine să-mi dea 2500 de lei pe fotografie. Eu aveam salariul 1600 de lei. Deci, îmi oferea aproape două salarii. Iar o fotografie în revistă mi-o plăteau cu .. 18 lei. Dar i-am spus lui Lotreanu: "Ioane, cu riscul că nu mă mai publică patronul tău în "Săptămîna", însă nu pot să fac gestul asta, căci prea mult în scriitorii la mine și nu merg la compromisuri".

Geo Bogza chiar mi-a scris un autograf foarte măgulitor: "Mult talentului Vasile Blendea, de fel din satul lui Brâncuși, care mi-a realizat cea mai frumoasă fotografie din viața mea și minunatului artist care întrunește în ființa lui talentul și cumsecădența". Iar Eugen Jebeleanu îmi scrise: "Prietenul meu Vasile Blendea, celui mai mare făcător de nemuritori din toate timpurile". Eu am și aici, cu mine — uitați-vă — două caiete de bord în care am foarte multe cuvinte memorabile scrise de diferite personalități.

— Probabil, pe Geo Bogza, pe alții, l-ați cucerit și prin felul dvs. deschis de a fi și de a povesti.

— Spun mai mulți că aş avea un har al povestitului. Chiar Gheorghe Cardaș, prin 1971, îmi scria: "Lui Vasile Blendea, unui Creangă

urbanizat".

— Știți la ce mă gîndesc? Cam cum ar fi arătat adevăratul Ion Creangă în postura de fotograf, acolo, în Mahalaua Ticăului?

— He, sigur că ar fi făcut treabă bună. Ajungea maestru, ca și în scris.

— Apoi, domnule Vasile Blendea, mai imitați cu mare grad de asemănare vocile unor personalități, printre care Arghezi, Călinescu ...

— Peste 20 de voci.

— Dumneata, cel doldora de istorioare, povești vînătoro-scriitoricești (unele) și de bancuri, ai risca să dai o definiție a ceea ce este un banc?

— Ar fi o formă de-a așeza o inteligență omenească, pentru a-l face pe cel care te ascultă sau e în apropierea ta să savureze vorbele tale și să le tot ducă și el cu gîndul mai departe, la alte potriveli de întîmplări asemănătoare. E un motiv de a salva o sansă prin niște ocolișuri.

— Discutăm pe țăriful Mării Negre, la Neptun, și întrebarea e sugerată anume de acest cadru. Precum se știe, anticul Demostene, ca să ajungă mare orator, își modela articulațiile vocii cu ajutorul unei pietricele pe care o lua în gură. Dar ce trebuie să facă un fotograf, ca să ajungă important în profesia sa?

— N-am prea studiat domeniul în privința asta, dar am tras o concluzie din proprie experiență. Ca să devii cineva și să faci o adevărată artă (chiar Brâncuși spunea), trebuie să te izolezi de unele plăceri ale vieții și să iei trasee mai serioase, pe care le crezi tu că sunt durabile.

— Știu că, în afara de scriitorime, ați colaborat și cu personalități din alte domenii ale artei.

— Să zicem, și cu artiști plastici, în special cu celebrul Oscar Han care-i spunea unui sau altui scriitor notoriu: "Îți fac bustul numai dacă-mi aduci fotografii semnate de Vasile Blendea". Cum a făcut și Marin Preda, de m-a invitat la Mogoșoaia. Ei, și acolo e o poveste frumoasă ...

Oscar Han nu mă cunoștea și o pușese pe doamna Preda să mă caute. Și, într-o zi, trec pe la atelierul lui Han și bat în ușă. Maestrul, însă, era cam fudul de urechi, nu prea auzea. În cele din urmă, îl descopăr — deschid ușa și dau de el în atelier. De cum m-a văzut, sculptorul mă ia la cercetat cu o voce cam sincopată: "Du-du-dumneata ce-ce-ce vrei? Te-te rog să ie-ieși af-afară, că-ți da-dau cu-cu un pie-pietroi!" Și — să mă scoată afară și gata! El — da, eu — nu! Pînă la urmă, țip tare: "Păi, de ce m-ați chemat?" "Da-da ci-cine ești?" "Vasile Blendea!" "Cu-cum ai zis?" "Vasile Blendeal!!" "Păi, vi-vino, dom-domnule, că te ca-caut de do-două luni!" "Mă căutați de două luni ca să mă dați în două secunde afară", o făcui eu pe supăratul, dar nu pe mult timp. Imediat ne-am urcat în mașină și ne-am dus la Mogoșoaia. Era ora 11 și monșerul Preda avusese tot timpul să doarmă. Îl bat la ușă și-l aud cum, dincolo, cască sonor, întrebînd nemulțumit cine sunt. L-am spus. "Monșer, m-ai deranjat, căci dormeam. Nu pot să mai dorm o oră?" Întrebă dînsul. Zic: "Domnule Preda, sunt cu maestrul Oscar Han. Din punctul meu de vedere, dormiți cât doriți, chiar toată ziua, dar iată că foarte greu ne găsim unii pe alții". "Bine — zice — cobor jos". Și a venit în pantaloni scurți, într-un baston și, în cele din urmă, s-a dus și a comandat o votcă și un mușchiuleț. Noi ne uitam la el ca doi pisoi. N-a venit la noi la masă. După ce a băut și a mîncat, s-a apropiat să ne spună că azi nu-i dispus de poză, să încercăm altă dată. Dar Han, care era un hîtru, unde face: "Domnule Blendea, îl vezi? îl fac figura. La negii pe care-i are, îl mai adaug doi. Să văd dacă și-i descoperă pe bust".

Iar la despărțire, Marin Preda îmi spune: "Domnule Blendea, vreau să-mi faci o fotografie, măcar una din cele ce le vîi face, să rămîn în istoria literaturii cu ea, cum a rămas Eminescu cu acea fotografie clasică". Atunci eu i-am servit-o: "Maestre, sau dumneavoastră credeți despre mine

că fac niște minuni, sau confundați fotografia cu arta plastică. Comparația e deplasată: Eminescu era un jude la 19 ani și n-avea măcar negi".

— Chiar să fi fost atât de semet?

— Oricum, i-am zis-o și eu, căci eram supărat, cum sunt oamenii flămînzi. Și i-am făcut, totuși, cîteva portrete, profile, față. Apoi, ultima chestie care mi-a venit mie. Iar o chestie de nebunie! L-am luat cu spatele, i-am luat plecarea. Fotografia ceea cea cu spatele a stîrnit enorm de multe discuții. A fost făcută cu puțin timp pînă la dispariția lui. La expoziția omagială Marin Preda de la Alexandria, Teleorman, o studentă mi-a scris în caietul de impresii: "Am intrat în această expoziție a lui Vasile Blendea ca într-un sfînt altar și am călătorit cu Marele Singuratic de la răsărit la apus, dar am ieșit cu frunțile încruntate, fiindcă cel mai iubit dintre pămînteni ne-a întors pentru totdeauna spatele".

— Aveți o memorie prodigioasă. Din cîte citate mi-ați dat, nici unul nu l-ați luat cu ochii de pe vreo fișă. Care ar fi secretul ne-uitării?

— Mi-e greu să explic. Nu știu. Știu numai că am peste 200, să nu zic peste 300 de mii de imagini cu personalități. Toată viața "am mitraliat" tot ce mi s-a părut demn de istoria artelor și, în primul rînd, a literaturii române. Și am făcut-o conștient, fiind convins că prin cultură ne salvăm. Și prin memoria ei, care e conținută și în universul peliculei.

— Și care credeți că ar fi blitz-ul de final al discuției noastre?

— Rugămintea mea de a lăsa și dvs. niște rînduri în caietul meu de bord. Între timp, eu voi declanșa blitz-ul și obturatorul aparatului de fotografiat.

— De acord. Între timp, am și scos reportofonul din poziția de înregistrare ...

Carmen MIHAI
Pelissanne, Franța

COPILĂRIE

I

Rotunjimea obrajilor cu surîs îstet,
piciorul desculț
în țărîna fierbinte
din via bunicilor...
Năsturei de nisip netezit cu degete scurte
în chip de grădină cu pepeni și-un gard,
odaia scundă, strajera sobă de fier
și lampa lustruită cu grija maternă a bunicii.

Ți-aduci aminte frățioare?
... soldați mecanici, soldătei cu înimi îmbrobodite;
bunicul și-o pușcă de timp.

Ți-aduci aminte frățioare?
... cireșii din dosul casei cu prispă,
culcușul spre care trudeam
hușuind cloara hapsină
— dudul bătrîn scîrțila dinspre vînt —
caisul și-un piersic ne salutau dimineața
cînd Bolohanul clipea şiret
și-n Hobana rătăceam alurea
... prin copaci venerabili ... căprioare
... și noi, iepuri ...

Seara: focul din sobă, din lampă o pîlpîire,
un cîntec
apoî numai vise și umbre.

II

Carul cu doi boi,
cu mers blînd și-nfățișare domoală,
noi repezîți pe inima sa,
la spinarea bunicului,
lîngă biciul folosit doar în joacă;

doar noi și-o căruță cu vremi,

**doar o prispă sortă de rîsete,
rîndunica și puii — noi, imitatori
imperfecți copiați din magie,
noi, exploratori printre frați și măcris;**

**pietricele îmbătrânite de ape...
Rîpa Ocii — un leagăn
(plimbăreți mai eram
cu Izvoare și molcome sonerii, cărăbușii).**

**Un liliac, doi, unul pe gard:
violete petale violet norocoase.**

三

**Căută frate,
să căutăm împreună
prin cîrduri de vremi colbuite de zbor:
dulceața șerbetului, focul colibei
și-apusul zilei de vară.**

Să căutăm în aroma gutuilor
zîmbetul gurii mușcînd bucuria,
fața scăldată-n fericirea butucilor cu struguri
și nucii — bătrînilii străjeri
din împărățla bunicilor;
să ascultăm lar
zgomotul sapei la tîmpla seminței,
căldura
pălind creștetul viei blajine,
soarele
răcuind către luna
mai plină-n culoare...

Gargarița pornise la nuntă din palma cercată de vise, căutîndu-si bondarul:

**Să ne întoarcem la lumea noastră
cu praful de aur al viei
(desfătind picioru-n sărutări arzătoare).**

**În clipocitul zorilor mai cauă-ți frate-n-cruntarea,
în ochiul vesel al Izvorului
care și acum ne mai cheamă.**

ORFICĂ

umplu rezervorul stiloului
din călimara cu amintiri

scîrjii penița pe care se preling
vise nebune
care amenință cu o pată
de fericire

tremură degetul mare
de greutatea stiloului
care mă scrie
(de nici nu mai știu cînd)
morpholindu-mi literele
cu care mă zbat.

ATUNCI

mi-am îmbrăcat cîndva un trup
ca pe o haină de purtare;
oricum, ce importanță are
că uneori o mai și rup?

E un veșmînt oarecare
cu brațe, ochi și-o inimă
de zile bune, amare,
să-mi pot aprinde-o lacrimă.

Atunci, la prima încercare,
n-am avut nici măcar oglindă
să văd culoarea, forma,-n mare
să-mi vină bine, să mă prindă.

FIŞIER

*Carmen MIHAI lucrează la Universitatea Aix-en-Provence, sub conducerea prof. Valeriu Rusu, asupra tezei de doctorat **Proverbele, formă de înțelepciune populară**. Totodată s-a lansat ca traducătoare, transpunând în limba franceză și din poezia basarabeană (vezi "L. R.", nr. 1—2, 1997).*

Aceste ocupări îi oferă un cadru propice pentru creația poetică, caracterizată de un rafinament aparte și de un limbaj elevat. Editura "Cogito" din Oradea a programat volumul de debut al poetei în ediție bilingvă, română-franceză.

Nicolae MĂTCĂŞ
Chişinău

MIORIȚĂ POLIGLOTĂ?

În tendință să de a-i opune pe moldovenii din Basarabia (și din Transnistria) ca etnie aparte românilor din dreapta Prutului Petre P. Moldovan face eforturi disperate să ateste și în balada "Mioriță" dovezi de existență milenară a unui așa-zis popor moldovenesc¹. El procedează în deja cunoscuta-i manieră: trunchiază citate din autori consacrați, le comentează după bunul său plac, atribuindu-le opinii care nu le aparțin, se dedă la divagații și comentarii puerile pentru a distraje atenția unor cititori mai puțin avizați sau creduli de la logica argumentării, acceptând un adevăr atunci cînd îi convine și respingîndu-l cînd îi stă ca sarea în ochi.

Obrăznicia de a-i considera pe moldoveni neromâni, de a afirma că "Mioriță" ar apartine unui alt popor, și nu celui român, întrece orice măsură dacă ne amintim că personalități de primă mărime din lumea științifică au considerat-o creație de vîrf a poporului român. Iată numai cîteva mărturii.

Ramiro Ortiz: "Mioriță este expresia cea mai delicată și autentică a sufletului popular românesc"².

L. L. Cortès: "capodoperă a folclorului român"³.

Enciclopedia Pleiadei (Istoria literaturilor, vol. II, sub îngrijirea lui Raymond Queneau): "una din creațiile cele mai revelatoare ale sufletului românesc"⁴.

Dicționarul universal al literaturii contemporane: "actul nașterii poeziei române moderne"⁵.

Dar s-o luăm la rînd.

Este bine cunoscut faptul că oamenii de știință și de cultură și izvoarele scrise străine i-au numit pe români de-ă lungul timpurilor volohi, vlahi sau valahi, limba lor — valahă, țara lor — Valahia, deși continuatorii daco-romanilor își ziceau români, țara lor și-o numeau Țară românească (ro-

mâni) moldoveni, de exemplu, nu uitau să sublinieze că țara lor se numea Țara românească a Moldovei), iar limba pe care o vorbeau — limba română⁶.

Lucrul acesta îl cunoaște — și îl și recunoaște cu anumite ocazii — și anonimul⁷. Atunci, însă, cînd istoricul francez J. Michelet vorbește despre "bieții valahi năpăstuiți", referindu-se la capodopera națională a românilor, "Mioriță", impostorul îi impută pe motiv că "această baladă nu pomenește de nici un valah"⁸. O face pe prostul, desigur, pentru că este foarte lipsedea de ce savantul francez recurge la termenul ușual din circuitul științific european.

Prezența ciobanului moldovean în baladă ar însemna, după anonim, existența conștiinței de sine a moldovenilor ca popor, chipurile, de sine stătător. El reproduce fragmente din savanți români (A. Fochi, E. Agrigoroaei) care, atunci cînd s-au referit la balada populară, ar fi vorbit despre un neam moldovenesc aparte. Astfel, el susține, printre-un citat trunchiat din E. Agrigoroaei, că prima și cea mai cunoscută variantă a "Mioriței" ar exprima (în continuare sunt reproduse spusele lui E. Agrigoroaei) "la modul mitic ideea veche și scumpă a continuității neamului ... , explică și în plan estetic acea exemplară rezistență a neamului (moldovenesc, evident — adaugă anonimul cu o evidentă satisfacție — N. M.) încă în primul mileniu al său de rezistență"⁹. Dar vorba e că savantul român pe care îl ia în sprijinul aberației sale fundamentalistul moldovean de pe malurile Bîcului vorbește despre forța de rezistență a neamului ... românesc! Rog cititorul să aibă răbdare și să mergem la sursa directă: studiul lui E. Agrigoroaei MIORIȚA. Orizont etnografic, folcloric și estetic. De la ritual și mit la colind și baladă, publicat în culegere de studii Imagini și permanențe în etnologia românească. Materialele Primului simpozion național de etnologie, Editura "Știință", Chișinău, 1992.

"Români (sublin. n. — N. M.), scrie omul de știință român, ca păstorii ai principiilor romani (romani principes), sunt considerați încă din primul mileniu, conform unei vechi tradiții, "pastores romanorum" (păstorii roma-

nilor), fiind de la început renumiți prin calitatea deosebită și abundența produselor lor", făcând trimitere la un studiu al lui A. Armbruster¹⁰. Rețineți la ce neam sau popor se referă savantul. De aceea, atunci cînd, în continuare, el scrie: "Pentru că mai toate baladele mitologice au și un substrat social de mare adîncime, iar "Mioriță" în sprijă și un conținut funerar (cît ne apropiem de "schema" tragediei!), acestea exprimînd la modul mitic ideea veche și scumpă a continuității neamului"¹¹ (subl. n. — N. M.), el are în vedere continuitatea neamului românesc. Deci, a neamului românesc, nu moldovenesc, cum inventează cu de la sine vrere P. P. Moldovan, atribuindu-i autorului român spusele sale în citatul reprodus mai sus.

Să nu vadă P. P. Moldovan că, în aceeași culegere, românul basarabean Nicolae Băeșu, colegul de Academie al lui Vasile Stati, își intitulează studiul său "Tradițiile sărbătorilor calendaristice la români din fosta Uniune Sovietică" (subl. n. — N. M.); că un alt coleg de Academie al acestuia, Gr. Botezatu, scrie la p. 76 a culegerii menționate că "Unitatea neamului românesc și culturii sale au cerut totdeauna și generalizarea procesului de investigație științifică în tot arealul etnosului românesc" (subl. n. — N. M.); că un al treilea coleg al lui, V. Cirimpei, vorbește despre "Viziuni demonologice românești și universale în folclor, literatură, muzică și artă plastică" (p. 117 — 119); că, în sfîrșit, un al patrulea coleg de institut al lui V. Stati, și anume — V. Zelenciu, în studiul său "Tipologia portului popular din Basarabia în contextul structurii costumului național românesc" (p. 359—364), vorbește de faptul că "Apare clar că majoritatea pieselor de port moldovenesc din Basarabia aparțin unui puternic substrat cultural al populației autohtone — geto-dacilor romanizați, care, în urma unor procese etnice, s-a transformat în poporul român" (p. 364), că "Baza etnică a portului popular din Basarabia este comună cu cea a moldovenilor de dincolo de Prut, a muntenilor și a transilvănenilor" (p. 364)? Știe prea bine, dar se face că nu știe, o dată ce și-a permis să falsi-

fice spusele savantului ieșean.

Tot așa procedea și cu Adrian Fochi, făcînd trimitere la el atunci cînd afirmă că "Mioriță" a fost și este, pe drept cuvînt, considerată drept cel mai desăvîrșit produs al măiestriei artistice a poporului nostru ..."¹², lăsînd să se înțeleagă că acest savant ar împărtăși ideea lui P. P. Moldovan despre moldoveni ca un popor deosebit de români. Să vedem dacă este așa.

În studiul său introductiv "Motivul mioritic în cultura română" (română, nu moldovenească! — N. M.) la lucrarea capitală a lui Adrian Fochi "MIORIȚĂ. Tipologie, circulație, geneză, texte", Ed. Acad., București, 1964, Pavel Apostol scrie că "În afara comunității de limbă, obiceiuri și origine etnică (subl. n. — N. M.) nici o legătură nu-i unește pe ciobanii din *Mioriță*"¹³. Tot el conchide că "Ungureanul" (transilvăneanul) este figura tipică a transhumanului de-a lungul întregii istorii străvechi, vechi și medievale a poporului român"¹⁴ (subl. n. — N. M.). Firește că și Adrian Fochi vorbește despre acest popor (român) al nostru în citatul pe care îl reproduce P. P. Moldovan¹⁵, și nu de un alt popor al nostru (moldovenesc), cum ar vrea să credă falsificatorul. Cu atît mai evident și mai convingător rezultă aceasta din faptul că în fragmentul citat de P. Moldovan Adrian Fochi se referă la versiunea lui Alecsandri a "Mioriței", iar în comentariul său îl citează direct pe bardul de la Mircești "Românul (românul nu moldoveanul! — N. M.) are mare plecare a crede în soartă!"¹⁶.

În cîteva rînduri¹⁷ anonimul ar vrea să și-l ia de susținător și pe Sadoveanu. Am menționat cu altă ocazie¹⁸ fiu al cărui popor se consideră și ce limbă vorbea rapsodul graiului moldav. În discursul său de recepție la Academia Română "Poezia populară", rostit în 9 iunie 1923, Mihail Sadoveanu folosește atît sintagma "poporul românesc"¹⁹, cît și îmbinarea "poporul nostru"²⁰, pe care P. P. Moldovan ar vrea să-o interpreteze ca "popor moldovenesc". Zadarnică trudă (ca și în atîtea alte cazuri), căci în răspunsul scriitorului academician G. Bogdan-Duică se spune limpede că e vorba anume de poporul român: "Domnule Sadoveanu, primindu-Te as-

tăzi în mod sărbătoresc în Academia Română, noi, colegii D-tale, îți dăm un loc și o recunoaștere pe care poporul român (subl. n. — N. M.) Ti-a dat-o deplină, călduroasă și neșovăitoare încă de mult timp. Ușa Ti-a deschis-o acea neștirbită recunoaștere din partea națunii ..."²¹.

Anonimul nu vrea nicidcum să accepte că "ungureanul" despre care e vorba în baladă nu e ungur²², cum s-a demonstrat de atâtea ori în comentariile exegetilor, ci e român transilvănean, adică ardelean din Ugrovlahia (Țara românească de lîngă unguri)²³. Anonimul nu vrea nicidcum să accepte, împreună cu exegetii, că în varianta Alecsandri a "Mioriței" nu e vorba de un conflict interetnic, național, ci de unul intraetnic, social, fratricid, după cum reiese limpede și din sutele de alte variante atestate, în care conflictul se desfășoară între "veri", "veri primari", "frați de sînge"²⁴.

Anonimul îi ia în băscălie — ca să vezi pînă unde ajunge impertinențial — pe George Călinescu și pe Nicolae Manolescu numai din cauza că aceștia au văzut în cei trei păstori reprezentanți ai unor provincii istorice diferite, mai precis — ai celor trei provincii de bază: Moldova, Muntenia și Ardealul. Și de ce nu, dacă "ungureanul" nu e altcineva decât un român ardelean, vrînceanul — un român muntean de pe vremea cînd Vrancea mai făcea parte din Muntenia și moldoveanul — un român originar din Moldova istorică? Și de ce să nu acceptăm că Vasile Alecsandri, care, în calitate de promotor fervent al ideii unirii tuturor provinciilor românești, își dădea prea bine seama de consecințele grave ale învrăjbirii dintre frați, tocmai prin relevarea lor le sugera fraților de același sînge necesitatea unirii?

Numai pe cel care a descoperit și a prelucrat în mod genial balada nu și-l poate lua pseudosavantul de la Chișinău de complice în neagra sa acțiune (deși încearcă să-l întoarcă și pe o parte, și pe alta în veninoasa sa scriitură antiromânească), căci Vasile Alecsandri peste tot a spus că e vorba de români, de neamul românesc, de limba românească, de suflarea românească²⁵.

Vedeta baladei, oița bîrsană năzdrăvană, are, și ea o vîrstă, o

origine și o "limbă" incertă. Dacă vrem să considerăm, împreună cu P. P. Moldovan, "moldoveancă", atunci, după pedantul B. P. Hasdeu, ca "moldoveancă" ea a putut "să se nască" numai după 1350, dar înainte de 1450 (căci, consideră savantul, "pînă la 1350 nu există încă moldoveni"²⁶, iar după 1450 muntenii nu mai sunt stăpini ai Vrancei)²⁷. Așadar, un păstor moldovean și o minoră "moldoveancă" sfetnic la nevoie, pe de o parte, și doi dușmani de moarte ai primului, unul muntean (cel din Vrancea) și altul — ardelean ("ungureanul"). Acceptînd pentru un moment aiurelile lui P. P. Moldovan despre o limbă moldovenească aparte, alta decît română, ar trebui să ne întrebăm în ce limbă conversau cei trei păstori (moldoveanul, cel puțin, nu avea unde "să învețe" română, iar munteanul — moldoveneasca; ardeleanul, trebuie să presupunem, cunoștea atât română, cât și maghiara, prin urmare, se putea înțelege cu vrînceanul-muntean în română dar cum să se înțeleagă, bietul, cu moldoveanul și ce să facă, la rîndu-i, baciul ortoman dacă nu cunoștea limba celor doi?). Dacă e să acceptăm, împreună cu anonimul, năstrușnica afirmație că "ungureanul" n-ar fi român ardelean, ci ungur (!), ar trebui să ne întrebăm în ce limbă vorbea ungurul (trufaș cum este el cunoscut din istorie) — care nici astăzi pe pămînt românesc, nu vrea să cunoască limba română — cu cei doi ortaci, dar și aparte cu munteanul vrîncean, care te miri dacă știa (și de ce ar fi trebuit neapărat să cunoască?) ungurește. Și cum se face că oița năzdrăvană, care, aşa cum am acceptat, era "moldoveană", "vorbea" și cu baciul moldovean, dar înțelegea prea bine și limba în care comunicau tustrei, și limba în care puneau la cale planurile lor negre cei doi dușmani ai baciului moldovean?

Dacă "bîrsană" înseamnă "din Tara Bîrsei", cum spune V. Alecsandri²⁸, și dacă, în genere, am crede, împreună cu G. Coșbuc²⁹, că "Mioriță" e de origine ardelenească, în acest caz ar trebui să ne întrebăm, firește, cum de "conversează" oița bîrsană, pe de o parte, cu baciul moldovan, care știe numai moldovenește, și cum de înțelege limba (alta decît cea

"moldovenească") în care se sfătuiesc ceilalți doi, care uneltesc împotriva moldoveanului. Se vede că tocmai de aceea și e considerată năzdrăvană, pentru că poseda mai multe limbi și, deci, oricât s-ar fi străduit uneltitorii de rele să-și ascundă intențiile lor, ei n-ar fi reușit, pentru că minoritatea era ... poliglotă! Ea știa și moldovenește, și românește, și — convingerea Moldovan-ului nostru din tabără lui Igor Smirnov și Vasiliță Iakovlev — ungurește.

Gluma-i glumă, desigur, dar ea demonstrează pînă la ce stadiu de absurditate pot duce încercările unor "moldoveniști" de a demonstra indeemonstrabilul. De rîs, dar și de plîns aceste stupidități, pentru că ele întunecă mintile a zeci și sute de mii de oameni simpli, cărora li se bagă pe gît acest opiu pregătit la fabrica de droguri a unor noi Ivani fără de țară și neam.

NOTE

¹ Petre P. Moldovan. *Moldovenii în istorie*, Poligraf-Service, Chișinău, 1993, p. 13—20.

² R. Ortiz, *Lezioni di letterature neolatine. Breve istoria della letteratura rumena*, Padova, 1936, p. 7. Citat apud Pavel Apostol, *Motivul mioritic în cultura română*, // Adrian Fochi, *Miorița. Tipologie, circulație, geneză, texte*, Ed. Acad., București, 1964, p. 113.

³ L. L. Cortés, *Antologia de la poesia populară română*, Salamanca, 1955, p. 42. Citat apud Pavel Apostol, op. cit., p. 118.

⁴ *Encyclopédie de la Pléiade. Histoire des littératures occidentales*, Paris, 1957, p. 1390. Citat apud Pavel Apostol, op. cit., p. 113.

⁵ *Dizionario universale della letteratura contemporanea*, vol. IV, 1962, p. 191. Citat după: Ion Taloș. *Miorița în Transilvania*. // Anuarul de Folclor, II, Universitatea "Babeș-Bolyai", 1981 (extras), p. 95—134.

⁶ A se vedea Nicolae Mătcaș, *Simulacru argumentului științific*, "Limba Română", Chișinău, 1994, nr. 3, p. 79.

⁷ A se vedea pp. 57—70, 72, 114—116 și a. din opusculul lui P. P. Moldovan.

⁸ Tot acolo, p. 14.

⁹ Tot acolo, p. 15.

¹⁰ E. Agricoroeiei, *Miorița*, op. cit., p. 15.

¹¹ Tot acolo, p. 15.

¹² P. P. Moldovan, *Iucr. cit.*, p. 14.

¹³ A. Fochi, op. cit., p. 69.

¹⁴ Tot acolo, p. 70.

¹⁵ P. P. Moldovan, *Iucr. cit.*, p. 14.

¹⁶ A. Fochi, op. cit., p. 126.

¹⁷ P. P. Moldovan, *Iucr. cit.*, p. 18—19.

¹⁸ Nicolae Mătcaș, *În ce limbă a sadovenizat Sadoveanu?*, "Limba Română", Chișinău, 1996, nr. 1, p. 35—44.

¹⁹ M. Sadoveanu, *Poezia populară*.

Discurs rostit la 9 iunie 1923 în sedință solemnă sub președinția A.S.R. Printului moștenitor, Cultura Națională, București, 1923, p. 7.

²⁰ Tot acolo, p. 13. De altfel, din cele spuse la p. 9 din discursul menționat al romancierului transpare clar ce înțelege Sadoveanu prin posesivele "nostru", "noastră": "Istoria noastră mai veche — cea dinainte de Negru-Vodă și Bogdan (deci, a noastră, a românilor, deși o perioadă am avut domitori diferiți și am făcut parte din țări diferite — N. M.), — este ca și necunoscută".

²¹ M. Sadoveanu, *Iucr. cit.*, p. 13.

²² A se citi elucubrațiile lui: "Chiar dacă era din Ardeal, după cum ține să precizeze G. Călinescu, ungureanul nu era mai puțin ungur", P. P. Moldovan, *Iucr. cit.*, p. 16.

²³ Comentând versurile "Unu-i Moldovan, / Unu-i Ungurean/ Și unu-i Vîrnea" și arătind că toți sunt români, V. Alecsandri explică: "Adică: unu-i de pe valea Moldovei, unul din munții Vrancei și unul din Ardeal. Din neștiință, poporul nostru confundă adesea numele de Ardelean cu cel de Ungurean (adică ungur — N. M.), căci el încă nu a ajuns a cunoaște întinderea pămîntului locuit de Români (subl. n. — N. M.). El nu știe că dincolo de toate hotarele Moldovei și a Valahiei, peste Carpați și pînă la Tisa, peste Dunăre și pînă în centrul Macedoniei, peste pîraiele Milcovul și Molna și peste rîul Prutului se află frații de-al lui, cu același port, același obiceiuri, același limbă, același trecut de glorie și suferință, precum și același viitor!" (subl. n. — N. M.). *Poezii populare ale Românilor*, adunate și întocmite de Vasile Alecsandri, București, Tipografia Lucrătorilor Asociații, 1866, p. 3, nota 1.

²⁴ Pavel Apostol // A. Fochi, op. cit., p. 69. A se vedea și A. Fochi, op. cit., pp. 232, 413—414; A. Hîncu, *Balada populară Miorița*, Ed. Cartea Moldovenească, Chișinău, 1967, p. 13.

²⁵ A se vedea nota 19. În nota la balada "Soarele și luna" din aceeași culegere (citată mai sus), p. 30, Alecsandri vorbește despre românilii din Moldova.

²⁶ B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, vol. I, București, 1875, p. 56—57.

²⁷ Tot acolo.

²⁸ *Poezii populare ...*, op. cit., p. 4 (nota 2).

²⁹ G. Coșbuc, *Poporul poet*. // "Tribuna", Sibiu, XIV (1897), nr. 211, p. 841. Apud A. Fochi, op. cit., p. 139.

Petru TARANU
Vatra-Dornei

BRADUL ÎN CULTURA POPULARĂ DIN DORNE

În complexul proces de umanizare a munților, vegetația a însemnat primul și cel mai temeinic contact al omului cu natura-mamă. Pădurea a oferit una dintre condițiile esențiale pentru dezvoltarea factorului de stabilitate în spațiul dornean. Codrii de brad au rămas pentru omul Dornelor un mediu constant de manifestare a vieții sale materiale și spirituale, au reprezentat o formă specifică de coexistență, de simbioză om-natură, au constituit un cadru optim de dezvoltare a unei civilizații cu specific montan. Dacă în acceptiunea populației autohtone, a bătrânilor mai cu seamă, pădurea reprezenta, în vechime, un adevărat sanctuar natural, în zilele noastre încă se mai crede în starea de consubstanțialitate dintre om și brad, dintre colectivitatea umană și pădurea de brad.

Parte constructivă a fondului etno-lingvistic autohton-dacic, noțiunea de brad se substituie, în vorbirea populară dorneană, tuturor speciilor de conifere, specifice zonei, cu excepția tisei. Denumirea de *molid* a intrat recent în vocabularul limbii vorbite, o anumită consacrare având apelativul *pîn* și vocabula *larice*. Este deci un incontestabil argument al perpetuării în spațiul geografic al Dornelor a unei civilizații cu structuri daco-latine bine definite. Bradul, în devenirea sa de o seamă cu lumea, s-a așezat durabil și semnificativ în osatura numelor de oameni și de locuri. Istoria antroponimului *Brad* argumentează vechimea și continuitatea civilizației autohtone în această zonă. Sunt argumente care susțin ipoteza potrivit căreia calitatea

de lider al comunității sătești, de *stîlp* al satului dornean, a constituit embrionul bazei etimologico-formative a antroponimului și nu oficializarea dorinței ca noul-născut să aibă înșușirile bradului, aşa cum uneori se crede. Numeroase sunt numele de locuri care rețin în memoria lor aspecte ale comuniunii omului cu bradul — Muntele Maganu, Braducandelabru, Bradu-corlă — sau unele întîmplări care au impresionat lumea Dornelor de altădată — Bradu-ciont, Bradu-strîmb, Bradu-standard.

Rare și fragmentare sunt vechile consemenări de folclor dornean care pun la dispoziția cercetării contemporane semnificative trimiteri la vizuirea cosmică, la ramificația cerească a bradului, la comuniunea dintre pămînt și univers realizată prin intermediul brazilor secuляri de pe vîrfuri de munte. În credința populară dorneană, brazii de pe vîrfurile de munte sunt considerați arbori sacri, cu existență imuabilă — *Sus pe culmea muntelui/ Crește bradul soarelui,/ Îi cu stele-n rămurele,/ Luna-i plină printre ele...* Bradul care, privit dintr-o anumită poziție primea, în anumite perioade ale anului, poleirea răsăritului de soare în coronamentul său, dobîndea atritive sacre. Asemenea brazi au fost și încă mai sunt cunoscuți, în vorbirea unor bătrâni ai satelor dornene, sub denumirea mitică de *Bradu-soarelui* ori *Bradu-luminii*. În cazul fenomenului produs de răsăritul lunii — lună plină — arborii primeau botezul mitic de o semnificație aparte; aceștia erau cunoscuți sub numele de *Bradu de foc*. De cele două fenomene naturale, a căror intensitate creștea în timpul iernii cînd brazi erau încărcați cu stură, erau legate credințe și obiceiuri a căror semnificație a rămas în anonimatul lumii Dornelor de odinioară, despre care astăzi rareori se mai vorbește. Caracterul sacru al bradului sau al pîlcului de brazi care beneficiau de favoarea mitică a răsăritului de soare, le consacra menirea de a servi ca *Brad de închinare*, ca *Brad de jurămînt*, ca *Brad de mărturisire*, de oficiere a căsătoriei sau a unor temporare slujbe divine. În cazul *Bisericii* sau a *Altarului de brazi*,

fenomen de substanță mitică-impresivă, povestirile dornene mai păstrează încă netulburate ecouri ale unei lumi cu alte viziuni și dimensiuni.

Comuniunea dintre viziunea umană, înșușirile sacre ale bradului și spațiul astral este sugestiv redată în vechile creații folclorice din Dorne — *Sfîntul brad spre cer s-avântă,/ Ziua soarelui cuvîntă,/ Iar cu stelele de-i lună/ La miez de noapte-n sfat s-adună ori Bradu-îtare ca de fier/ Îne bolta grea de cer,/ Să nu cază pe pămînt/ Potopu din ceru sfînt.* Sunt versuri care argumentează credința potrivit căreia bradul de pe vîrf de munte avea atributul mitic de stîlp al susținerii cerului. În concepția populației autohtone se admitea credința potrivit căreia cu cît erau mai numeroși brazi de pe marile înălțimi ale munților, cu atît mai sigură devinea posibilitatea de susținere a cerului. Așa se explică existența multiseculară a unor brazi de pe vîrfurile de munte, ori a celor de pe culmi, arbori care se bucurau de o anumită poziție geografică față de răsăritul soarelui și al lunii. În ipostaza sa de coloană, de ax al susținerii boltii cerești, *Bradu-totem* a devenit garantul echilibrului astral, al vieții și liniștii pe pămînt. El a fost cîntat și descîntat, a fost implorat și venerat de generațiile de dorneni în succesiunea lor.

Alte argumente susțin plauzibil sau convingător ipoteza potrivit căreia bradul, în viziune cosmică, a fost o realitate a lumii Dornelor. Ca dovedă în practica împodobirii bradului la cumpene de ani și de solstiții se arboreau, și se mai arborează și astăzi prin tradiție și după un anumit ritual, substituetele astrale: Soarele, Luna și stelele. Bradul înșuși fiind considerat, și în această ipostază, ca un ax al universului. Expresie a speranței în triumful binelui, a aspirației spre lumină și împlinire, culoarea alb-argintie a ornamentațiilor mitico-traditionale, în asociere cu verdele sobru al cetinii de brad, conferă Pomului de Crăciun attribute sacre. În lăcașul dorneanului, Pomul de Crăciun creează, în clipele solemne ale schimbului de ștafetă dintre ani, o atmosferă sărbătoarească, demnă și

înălțătoare, este expresia echilibrului solstițian, al cumpenelor de vreme și de calendare.

Relict al unei străvechi civilizații autohtone, cultul bradului răzbat de netulburat prin urzeli de timpuri, de anotimpuri și de solstiții din imemoriale vremi pînă în zilele noastre. Ca un răsunet al unor nobile sensuri și substitute ale vieții și activității omului, derulate molcom și statornic în vatra de tîhnă și de lumină a Dornelor, cultul bradului a cunoscut și încă mai îmbracă diferite și semnificative forme de manifestare. Dacă în civilizația dacilor, bradul avea semnificația de arbore al vieții și era înnoblat cu simbolul bărbăției, aceste înșușiri și substitute, în penetrația lor tradițională, și-au găsit rostul și în civilizația românească. În cultura populară dorneană, bradul a fost și încă mai este considerat arborele vieții, al iubirii și al morții. În credința populară, bradul, pădurea de brad în general, reprezintă o permanentă stare de veghe naturală. Mitica sa putere de înrîurire coboară, benefică și netulburată, în activitatea și în lăcașul dorneanului în cele mai solemne și semnificative momente ale viețuirii sale.

Expresie a forței de înfăptuire a actelor de creație și de manifestare spirituală, demne de valoarea și autenticitatea lor, cultura populară dorneană păstrează și aduce cu sine în ciclitatea vieții și activității contemporane străvechi și neștimate elemente ale cultului bradului, neîntinate simboluri și înțeleasuri. Substituind vitalitatea și puterea de afirmare a personalității umane, la românii din Dorne nașterea a fost marcată, pînă nu de multă vreme, de ceremonialul înfrățirii nouului-născut cu un brăduț ales după rînduieri de ei știute sau sădit cu grijă și după străvechi ritualuri în apropierea casei hărăzite de solemnitatea evenimentului.

Expresia codru-i frate cu românuș nu are un caracter abstract, nu este o simplă metaforă, aşa cum uneori greșit se crede. Înfrățirea dintre om — ca parte constitutivă a comunității umane din Dorne — și brad — ca parte integrantă a pădurii,

a codrului — a făcut obiectul unui moment distinct și de mare semnificație în ceremonialul nașterii. Omul și bradul căptau botezul mitic al înfrățirii în primele momente ale viețuiriilor lor, erau deci de aceeași vîrstă. Fenomenele naturale care afectau *bradul-frate* erau interpretate ca evenimente de bun sau de rău augur pentru viața omului și invers. Bradul era prezent la nuntă omului prin ramurile-simbol care î se detașau din coronament în anumite momente și după tradiționale canoane. Moartea omului presupunea și dispariția fratelui său, bradul. Această dispariție, oricăr de dramatică ar fi fost ea, se încadra în ordinea firescului pentru comunitatea dorneană și, în egală măsură, pentru pădure, pentru codru: *Din codru rupi o rămurea/ Ce-i pasă codrului de ea.* George Coșbuc s-a inspirat desigur din realitatea firescului privit în unitatea și diversitatea manifestării sale.

În concepția omului din Dorne, tradiționala înfrățire respecta spiritul și canoanele unor obiceiuri și credințe din străbuni lăsatе, punea bazele comunicării de destin, ale consubstanțialității dintre om și brad. În toate cazurile, băiatul se înfrățea cu bradul — *Picea excelsa* — iar fetița cu brădanca — *Abies alba*. Ritualul dăruirii sau al înfrățirii prevedea și detașarea, cu respectarea anumitor reguli, a unei crenguțe din micul coronament al *arborelui-frate*, ram care trebuia să aibă o anumită formă și mărime. Cetina de brad, astfel detașată, se prindea apoi, tot după un anumit ritual pe scutecul din zona frunții copilului înfășat. Cîteva frunze de cetină se punea în scaldă și făceau parte integrantă din ritualul primei sale scăldătorii, apă ce se turna apoi la rădăcina *bradului-frate*, invocîndu-se miticele cîntece și descîntece ale binecuvîntării. În timp ce se vîrsa scăldătoarea băiatului la rădăcina bradului se rosteau cu o anumită intonație și pe măsură ce se turna apa, următoarele versuri: *Să crească-nalt ca bradul,/ Cel mai falnic din tot satul,/ Pururea tînăr ca cetina,/ Prețuit ca soarele și luna,/ Să aibă multe oi vătui,/ Să fie Bradu satului,/ Jucăuș și plin de haz,/ Să nu știe de*

necaz. În cazul cînd nou-născut era de sex feminin, la vîrsarea scăldătorii la rădăcina *brădancei-soră* se rostea sorocirea specifică evenimentului: *Scăldătoare, scăldătoare,/ Fie fată ca o floare,/ Ca zîna ruptă din soare,/ Mindră și strâlucitoare,/ Întrebata de feciori,/ Pe la hore-n sărbători,/ Harnică ca o albînă/ Și vestită gospodină./ Să știe-a coasă, a nividi,/ A prăși și a plivi./ Să știe mîndru a cîntă,/ A povestii și a descîntă,/ Să fie fată cu fetie,/ Pețitorii să aibă-o mie/ Și să aibă de bărbat/ Un frumos flăcău din sat.*

Ritualul închinării nou-născut la brad avea loc în funcție de momentul nașterii: copiii născuți ziua erau închinăți la *Bradu-soarelui*, iar cei născuți noaptea la *Bradu-lunii* sau *Bradu de foc*. În ziua nașterii, a înfrățirii, sau a închinării, porțile curții și ușile casei erau împodobite cu rămurele de brad iar intrarea și ieșirea din casă se făcea după un anume ritual. În ziua nașterii și o perioadă de timp după consumarea evenimentului — şase săptămâni — era interzisă tăierea sau ciungirea brazilor, regulă care trebuia să fie respectată și de către rudele apropiate familiei marcate de eveniment, mai ales de către nași.

În fiecare an, în noaptea de ajun a sărbătorii onomastice, ascultînd miticele porunci ale unui arhaic și originar ritual, bradul împodobit — *Struțul* — străjuiește maiestuoase porți și iatacuri. *Struțul* — arborat în anumite momente și într-o poziție cu semnificative simboluri — își flutura solemn cordele de stramatură în atmosferă sobră dar ospitalieră a gospodăriei dorneanului binecuvîntat de eveniment. În asemenea ocazii, valoarea semnificației *Struțului* se măsoară prin dimensiunea și proporția coronamentului, prin cromatică și abundența împodobirii și, nu în ultimă instanță, prin momentul și înălțimea arborării sale.

Purtînd cu sine simbolul izbînzii și al trăiniciei, al sănătății, al veseliei și al prosperității, bradul verde împodobit — *Struțul* — se arborează, respectînd arhaicul ceremonial, pe partea cea mai înaltă a noilor case de locuit. Momentul aşezării *Struțului* este cel al terminării asamblării părții

superioare a acoperișului, adică coama sau țuguiul casei. Înălțarea *Struțului* obligă pe stăpînul casei la *udarea evenimentului*, adică la organizarea unei mese sărbătorești ale cărei sorturi de bucate și atmosferă de desfășurare a ospățului capătă valoare de simbol și sunt puternic marcate de patina unor străvechi ritualuri.

Pentru omul Dornelor, bradul a fost și rămâne simbolul iubirii, al izbînzii și izbăvirii. Bradul și substitutele sale s-au așezat statoric în intimitatea și profunzimea mesajului doinelor și al baladelor, al cîntecelor de leagăn, de dor și de amar. Versificarea populară surprinde pe omul Dornelor, alături de brad și în tovărășia pădurii, în plin exalt al bucuriei și al vieții sale. Codrul și bradul sunt martorii tînguitoarelor suspine care se topesc în ecouri, ce se pierd apoi în nostalgia și imensitatea pădurii. Cetina și bradul sunt invocate în alinarea tulburătoarelor și nepotolitelor doruri ce apasă sufletul cu durerea iubirii și, uneori, a despărțirii. Doar și cîteva spicuiri din numeroasele creații folclorice dornene fac dovada comuniunii omului cu bradul în clipele nemîngîiatelor suspine și ale nestinselor văpăi ale iubirii: *O, brad frumos și legănat,/ De cînd badea mi-a plecat,/ Sara mă prăvăl în pat,/ Cu mult dor și cu oftat,/ Cu badea adorm în gînd,/ Tot cu el mă scol plîngînd/Si-n roua de dimineață/ lî văd aprînși bujori în față... sau Am rugat bradu să-mi spună/ Cînd să ies sara pe lună,/ Sub cetini pe podireu,/ Să te culc la pieptul meu,/ Of, bădiț brăduț al meu.. ori Bradule, crenguța ta/ Lasă-mă la umbra ta,/ Că înima-mi-ndurerată/ Plînge-ntruna ziua toată,/ Plînge de răsun-o vale,/ Că numi iese badea-n cale./ Tu, brăduț, cu cetini verzi,/ Pe badea dacă mi-l vezi,/ Spune-i că-s a nimănu/ Si mă topesc de dorul lui...*

Linia melodică, creație proprie a dorneanului, își trage seva și se contopește cu freamățul pădurii de brad, cochetează mereu cu neastîmpărătele suspine ale susurului de izvoare, se pierde într-un autentic acompaniament de adieri de brize la

coarde de cetini, ori în suita de simfonii a cîntecului de păsări. În cîntecul popular dornean verdele tonic al cetinii de brad, simbolizînd tinerețea și inocența iubirii, se amuză în diafanul soarelui de primăvară, în boarea rece a ploilor de toamnă ori își pudrează nuanțele cu botez de crivăț, purtînd prin vadurile scurgerii vremii vitalul semn al perenității și al veșniciei aducerii-aminte.

Cu secole în urmă, *bradul-frate* a fost luat ca martor de logodnă, iar bradul împodobit — *Struțul* — a fost, și este, nelipsit de pe stîlpii porților în ziua nunții. Semnificînd integrarea socială a noului cuplu în viața satului dornean, avînd și sens de substitut al ascensiunii și al iconografiei coloanei cerului, *Stîlpul de nuntă* sau *Struțul* se înalță cît mai sus în ziua nunții purtînd în coronamentul său, prin tradiție, însemnele unirii prin căsătorie: *năframa cu pui, smocul de busuioc și plosca cu vin*. Respectînd chemarea unui arhaic ritual, purtînd cu sine spiritul de solidaritate al nuntașilor cu tinerii căsătoriți, cel mai devotat flăcău își asumă riscul urcării pe *Stîlp* pentru a-i lua din vîrf și a-i oferi apoi mirelui tradiționala ofrandă cu semnificațiile ei. Simbolizînd izbînda în iubire și în viață, după ceremonialul coborârii *Stîlpului de nuntă*, vătăjelul de casă comandă prin strigături cu iz de ceremonial *Hora bradului: Zicălaș urcă pe prag,/ Zi-i cu cetera de brad,/ Zi-i pe strune cu arcuș,/ Hora bradului amuș...* În timpul desfășurării străvechiului joc popular, în ritmul unor originale strigături "Să trăiască tinerii/ Cît munții și cît brazi/ Să aibă noroc la toate,/ Viață lungă, sănătate..." — simbolizînd trăinicia și armonia în viața noului cuplu, bradul împodobit — *Struțul* — trece de la flăcău la flăcău, poposind apoi pe masa pregătită pentru ospăț. Acest arhaic ceremonial se mai păstrează, frustrat de miticul său sens, în jocul popular cunoscut sub denumirea de *arcanul*. La așezarea *Struțului* pe masa nunții, brădarul — vătăjelul casei — continuă strigăturile: *Brad frumos și luminat,/ Pe masă te-ai așezat,/ Cu sănătate, cu belșug și spor în toate,/ Cu dragoste și voie bună,/ De la nuntă pîn' la moarte...* În *Hora miresei*, una

dintre strigături pune în evidență semnificative aspecte ale cultului bradului: *Miresuică draga mea/ Mulțumește-i maică-ta./ Că te-a închinat la brad/ Să bine te-ai măritat,/ Că te-a închinat la soare/ Să fii mîndră ca o floare/ Să te-a închinat la lună/ Să fii bună gospodină...*

În aceeași poziție, cu alte semnificative încărcături simbolice, bradul verde împodobit — *Struful* — revine în viața cuplului cu ocazia *nunții de argint* sau a *nunții de aur*. *Brăduțul* sau *brăduțelul*, relict al jocului popular dornean, simbol al bărbației și al virtuozității, s-a jucat prin tradiție, secole de-a rîndul, la nunți, la clăci și la horă în sat. Astăzi, din nefericire, tradiționalele jocuri populare sunt golite de sensuri sau sunt puse în umbră de un modernism străin de spiritul autohton.

Simbolizând nemurirea, bradul împodobit — *Struful* — ori *Bradu de pomană*, substituind atrbutele *bradului-frate* sau, după caz, cele deschizătoare de căi și vâmi, însoteste omul pe ultimul său drum pentru a rămâne apoi de veghe la mormântul celui trecut în neființă. Pe lungul drum al neîntoarcerii, bocetele, încărcate de patos și de mioritic, își slobod durerea în ecou de codri, în inimile celor ce se despart de cel drag lor: *Eu mă duc cu-al meu destin,/ Vă las viața fără de chin,/ Să fiți mîndri, v-am crescut/ În legea firii de demult./ Calea mea e numai dus,/ A venit al meu apus,/ Am lăsat jocul la feciori,/ La cină mă plinge cetine și flori... sau Roagă frunza bradului,/ Să fiină locul tatălui,/ Că-s copii ai nimănui,/ De povestea satului... Cîntecile de jale urmează bocetul înfiorînd o durere nemărginită, împlorîndu-se bradul, adeseori Soarele și Luna: *Bună ziua, brade dragă,/ Apleacă-te și mă-întrebă/ De ce-s tristă și slabă/ De cînd badea mi-i în groapă...**

Respectîndu-se nescrisele legi ale comunității de destin, după desfășurarea ritualului de *îertăciune bradu-frate* urmează moartea omului cu care a intrat în relație de consubstanțialitate. Înainte ca bradul să fie tăiat — urmînd destinul fratelui său — cel hărăzit cu împlinirea

ancestralelor porunci se descoperează, se aşează în genunchi în fața arborelui, îi cerea iertare și apoi îl dobora într-o poziție pecetluită de tradiție. Această practică este doar o parte constitutivă dintr-un ceremonial ce are ca subiect dialectica comuniunii dintre om și brad, dintre pădure și comunitatea umană din Dorne. Elementele din arhaicul ceremonial s-au consumat și în vremuri apropiate nouă — prima jumătate a secolului XX. În arhivele memoriale ale bătrînilor din Dorne au rămas informații sporadice și cu privire la unele cazuri, foarte rare, de cenotafuri. În asemenea împrejurări, locul omului era luat de *bradu-frate* sau, în cazul cînd acesta nu se cunoștea, de un brad ales cu respectarea, prin asemănare, a trăsăturilor fizico-temporamentale ale celui trecut în lumea umbrelor în condiții dramatice sau misterioase. Bradul, astfel ales, era îmbrăcat în costum popular și se înmormînta după tradiția comunității sătești din Dorne. Adeseori se relatează și despre ceremonialul nuntării mortului — a celor necăsătoriți — cînd, în drum spre cimitir, cel dispărut era însotit de *bradul-mireasă*, adică de brădancă, sau în cazul femeilor nemăritate de către *bradul-mire*, adică de mold. Reminiscențe ale acestui ritual se mai întîlnesc și astăzi cînd rolul *bradului-mireasă* sau *al bradului-mire* rămîne în seama logodnicei, a logodnicului ori a celui mai apropiat prieten sau prietenă. Folclorul dornean reține și dramatismul trecerii în lumea umbrelor a tinerilor logodniți sau în perspectivă de căsătorie, deci a nuntării după moarte — *Pe mormânt la băiat/ Crește-un puișor de brad,/ Pe mormânt la fetiță/ Crește-un lăstărel de viță./ Bradul creștea, se-nălță,/ Viță mereu se-ntindea,/ Pe brăduț îl cuprindea...*

După înmormîntări — ori atunci cînd casa era profanată prin sosirea în vizite misterioase a unor persoane considerate a fi fără de noroc — interiorul și exteriorul locuinței dorneanului se purificau cu fumigații de răsină de brad. Acest procedeu era considerat a fi mîntuitor de rele. Obiceiul utilizării fumului de ceteină sau

de răsină de brad se practica și pentru purificarea vîrfurilor de munte unde sufletele moșilor și ale strămoșilor trebuiau să coboare la Ospețele nemuririi. Acest rit de veche dănuire se mai practică și astăzi în ajun de an nou sau în cazul cînd furtuni năprasnice, însotite sau nu de tunete și trăsnete, se abat asupra arealului de locuire a omului din Dorne. Brazii trăniți, rupti de furtuni, cei producători de vîsc, de măturică sau de alte concrescențe naturale de mărimi și forme diferite erau considerați arbori blestemați. Înă la jumătatea secolului al XX-lea — sporadic și astăzi — bradul fosforent — *iescarul* — era considerat un arbore sacru. Brazii numiți *iescari* — prin intensitatea iradierii fosforecente — s-au constituit în fenomene ce au impresionat omul din cele mai vechi timpuri. Unii *iescari*, prin amploarea fenomenului degajat, oferă un spectacol straniu pe timp de noapte. Încă se mai crede faptul că, în jurul acestor impresionante vetră de jăratice, se adună la sfat duhurile muntelui, ale pădurii și ale nopții. În lumea Dornelor de odinioară, *iescarii* se bucurau de stranii atributi ce făceau parte din sistemul credințelor populare. Se mai crede și astăzi că, în anumite nopți hărăzite de destin, zânele dansează în jurul vatrelor de foc ale iescarilor în ritm de muzică la coarde de cetini. *Brazii-orchestră*, după a căror muzică zânele își încing hora în codru, păstrează în taina lor rezonanța straniei melodii. Viorile fabricate din acești brazi fermecăți de puterea zînelor sunt înzestrate cu stranii potențe melodice. Lemnul provenit dintr-un arbore cu proprietăți fosforecente nu se folosea în gospodărie și nici în alt scop. *Arborii-iescari* care se identificau în pădure nu se tăiau, iar lemnul celor depistați ulterior se aduna cu multă grija și în totalitatea sa depunindu-se în locuri ferite de accesul omului. De un asemenea statut imuabil beneficiau și cuplurile de brazi crescute din aceeași rădăcină. Locurile populate cu brazi gemeni erau considerate aducătoare de noroc și încărcate de înrîuriri sacre. Tăierea unor asemenea arbori era interzisă prin sorciri testamentare,

lăsate moștenire din generație în generație. Pentru construcția caselor de locuit și a anexelor gospodărești se foloseau numai brazii *curați* (cu cruce în vîrf) care se tăiau și se fasonau, după un anumit ritual, numai în anumite zile și perioade ale anului.

Polivalența funcțiilor și atribuțiilor mitice ale bradului, a derivatelor și substitutelor sale, și-au pus amprenta pe întreaga viață materială și spirituală a dorneanului. Bradul și ramura de brad coboară de pe seducătoarele ornamentații arhitecturale pe obiectele de uz casnic sau pastoral. Motivul bradului este prezent pe frumoasele și originalele cămași și bundițe *cu puji*, pe bătie, pe catrinete și chimire, ori lăicere și năframe, pe ștergare și lăzi de zestre, ale căror ornamentații cromatice și mod de prezentare imprimă *casei de curat* caracterul unei adevarate expoziții de artă populară. Cromatica portului popular dornean are ceva în ea din tainele pădurii, a seducătoarelor peisaje montane cu care intră, de fapt, într-o devâルmașă și fără de pereche armonizare. Pe obiectele de ceramică dorneană — existența unui asemenea centru a fost o realitate în secolul XVIII — se inciza, mai tîrziu se desena ramura de brad, ramură care devenise emblema olăritului dornen. Uleiul de cetină, rășina și mugurii de brad au intrat în compoziția vestitelor panacee de altădată, preparate medicamente care erau folosite cu certe efecte tămăduitoare în medicina empirică a Dornelor din alte timpuri. La cumpene de vremi și de calendar, bradul împodobit — *struțul* — simbol al fertilității și belșugului, își ocupă sacrul loc între coarnele plugului și în capăt de tînjală. Cu ramura de brad se sorcovește de Anul Nou, se ornamentează miticele costume ale *cerbului* și ale *caprei* care evoluează sub semnul tradiției la ceasuri sortite de lege și de datini.

Bradul și substitutele sale, expresie a comunității dintre om și mediul său de viață, se constituie ca factori de geneză a actelor de creație și de manifestare, caracterizează și particularizează cultura populară dorneană.

Alexandru HUSAR
Iași

CETATEA HOTIN*

În secolul XVIII Hotinul devine însă un măr al discordiei între cele două imperii rivale în Europa de Est, care și dispută energetic puterea pe pămîntul suferind al Moldovei.

Își face acum apariția un al treilea pretendent la mîna cetății: cumpăna dintre turci și poloni echilibrîndu-se, sortii înclină în favoarea Rusiei.

Împotriva Imperiului Otoman, a cărui soartă, după asediul Vienei, începea să se ciatine, se ridică în amurgul veacului al XVII-lea "Sfânta Rusie". O răsturnare a raporturilor de forțe se produce în Răsăritul european o dată cu ridicarea Rusiei. Polonia pierde Ucraina orientală și încheie, în 1686, cu Moscova o pace "veșnică". Pentru a-și apăra provinciile sudice împotriva tătarilor, tributari Porții, și pentru a-și deschide o ieșire la Marea Mediterană, atingînd țărmul Mării Negre, încă sub Petru cel Mare, Rusia își crease condițiile realizării acestui program.

Oprit, după asediul Vienei, în expansiunea sa spre Europa centrală, Imperiul Otoman rămîne, însă, favorizat o vreme de rivalitatea dintre Rusia și Austria, de care atîrnă acum echilibrul pe continent. Pentru a opri expansiunea austriacă în Balcani, pe de o parte, și înaintarea Rusiei spre Sîrmători, pe de alta, puterile occidentale susțin principiul "Integrității Imperiului Otoman", privind violarea acestui principiu ca o primejdie pentru pacea europeană.

Rivalitatea marilor puteri, salvînd Turcia de la pieire, menținea însă amenințarea otomană în Europa de Est, favorizînd ascensiunea imperială a Rusiei, noi raporturi de forțe în Estul european.

O nouă pacoste peste capul Moldovei venea astfel dinspre Moscova, tot mai adînc implicată în conflict. Ceea ce, în secolul XVIII, conferă o nouă

pondere "chestiunii orientale" era deplasarea centrului de greutate al politiciei europene de la Vest la Est, în urma ridicării la rangul de mari puteri a Rusiei și Prusiei.

Istoria Moldovei și Munteniei se desfășoară în cadrul acestor noi relații internaționale, care vor afecta profund nu numai legăturile lor cu Poarta, ci însăși dezvoltarea lor ulterioară.

Istoria Hotinului se varsă în albia istoriei noastre în acest context european, în jocul celor trei mari puteri beligerante, în veacul al XVIII-lea.

În războul rus-o-austro-turc (din 1735—1738) Rusia și Austria luptau contra Turciei. Hotinul e loc de refugiu domnesc. "Atuncea și Grigorie Vodă³⁵ — scrie cronică — socotind să nu se tîmpie vreo primejdie țării, și-au trimis doamna sa și coconii, și pre maică-sa la Hotin, cum și boierii și giupînesele, orînduind boierii cu doamnele" (ale căror nume se cunosc).

După ce, în 1735, sub comanda generalului Münich, armata rusă porni spre sud, luă Azovul și eliberă în 1736 Crimeea, la mijlocul lunii iulie 1739 se îndreptă spre Nistrul. Invadînd Moldova, la 21 august 1739 rușii, conduși de Münich, zdrobesc armata turcească, în luptă de la Stavuceni (Stăuceni) și ocupă Hotinul. În zilele lui Grigorie Vodă au fost luat Moscalii la acea vreme Hotinul", scrie Neculice, arătînd cum "Minih feld-marșal, de primăvară a purces de la Kiev prin țara Leșească, drept asupra Hotinului cu o sută douăzeci de mii de oșteni, (și au venit "pre încet, toată vara pînă la Hotin, prin țara Căzăcească, prin țara Leșească...). Și numai la Nistrul au zăbovit mai bine de două săptămîni, și au trecut Nistrul; pe din sus de Hotin, prin ținutul Cernăuților"), — descrie amănuințit rezistența turcilor, ajutați de tătari, oștile acestora aruncate în foc și înfrîngerea lor, și încheie, scurt: "... n-au isprăvit nimic, că i-au bătut moscalii prea rău".

Ceea ce provoacă destulă derută și debandadă în oastea otomană și, curînd, retragerea celor din cetate, care, s-a spus, capitulează la simpla somajie a comandanțului rus. "Deci a treia zi, scrie Neculice, Minih feld-marșal, apropiindu-se de Hotin (în 19 august, într-o duminică) i-au ieșit Colceag pașa înainte și i-au închinat cetatea Hotinului".

Neîndurați, rușii au procedat rusește, "și au luat pe toți Turcii robi, pe Colceag Paşa și pe alții turci "pre toți i-au

* Continuare. Începutul în "L.R." nr. 1—2 și 3—4, 1997.

pornit la Mosc, robi". *Letopisețul Tării Moldovei* de spătarul Ioan Canta adaugă: "Iar Moscalii de la Hotin, după ce l-au luat, au tras la lași cu mare alai și cu multă oaste și cu spegele³⁶ scoase din teacă, fiind singur generalul cel Mare Miunhen, cu cîteva bezedele".

Într-adevăr, trecind Prutul, Münich intrase în Iași. Pretutindeni primit ca un eliberator posibil și cu toate onorurile în capitala Moldovei, încheie, la 5 septembrie cu "deputații stărilor" o "convenție", prin care Moldova era declarată independentă sub ocrotirea Rusiei.

Neculce înșiră pe larg, punct de punct, "ponturile" ce au dat Minih, "feldmareșalul țării", între care:

I. Să fie Moldovenii credincioși cu toată inima împărăției Rusiei.

II. Să nu aibă Moldovenii "corespondențe" cu neprietenii împărăției Rusiei.

III. Boierii pribegi cu Grigorie Vodă să se întoarcă toți pînă într-un an.

Alt punct (IV) prevedea obligații pentru aprovizionarea armatei țările și întreținerea permanentă a cetății ("Două zeci de mii de oaste" să ierneze țara și să o hrânească și "să șează prin tăruri pre unde s-ar socoti") ceea ce echivala cu ocuparea pe timp nelimitat a Moldovei și oneroase obligații în plus pe termen nelimitat.

V. "Trei mii de salahori să nu lipsească peste toți anii, să lucreze la cetății la ce ar trebui".

Apoi, 90 de pungi de bani să dea lui Münich "poclon" acum; 120 pungi de bani să dea masă lui Münich în toți anii...

Sub amenințarea unor represaliilor anunțate ("Acesta ponturi au dat Minich boierilor, și le-au zis că de nu vor primi aşa, a da foc tărului, și l-au făcut cu de-a sila de au îscălit, că se întîmplase și boieri de nu se învoiau, și au îscălit tot") convenția se încheie. "Iar Minich au tot mers în sus pînă la Hotin și au șezut cîteva zile la Hotin", continuă Neculce. Apoi "cu obuzul lui cu toată oastea a trecut Nistrul în cea parte", a lăsat un general, nume Levendal, în Hotin cu "trei mii de oaste".

Curios, la un moment dat, Münich plănuia dărîmarea cetății ("Și puse Minih de făcuse lor găuri pe subt cetatea Hotinului să puje lagumuri să-l spargă; dar apoi nu l-au spart") și inexplicabil tratamentul inuman aplicat populației: "Și atunci la purcesul lui Minih trimis-au de la robit mulți oameni din ținutul Hotinului și de pe marginea Cernăuțiilor

și l-au trecut cu femei cu copii la Mosc. Și-i împărțea pe oameni ca pe dobitoace; unii luau bărbătii, alții femeile, alții copiii și-i vindeau unii la alții fără de leac de milă, mai rău decît tătarii. Și era vreme de iarnă", notează Neculce scurt, adăugînd doar atât: "Bogate și multe lacrimi erau, cît se auzeau glasurile la cer".

Domnea încă Grigore Matei Ghica, în a doua sa domnie (1735—1739). După încheierea păcii de la Belgrad (1739) rușii fiind nevoiți să părăsească Moldova, Münich dă țara în prada soldaților care "o expun la o sălbatică despuiere" (Xenopol). În urma tratativelor de la Poartă între ruși și turci, Hotinul a fost reîntors Turciei. "Pînă de la o vreme au venit poruncă, de au ieșit Muscalii din Hotin și s-au dus și au dat cetatea pe mîna Pașii". În scurtă vreme a trimis Grigore Vodă pe Șara-Mehmet-Paşa la Hotin cu Lipcanii și cu porunca Portjii. Și ședea generalul Levendal în cetate și Șara-Mehmet-Paşa afară de cetate și au șezut aşa vreo lună de zile și mai bine aşa ca lupu cu oaia, de-și căutau într-ochi".

Hotinul reîntră în mîinile moldovenilor, cu întregul ținut: "Iar după aceea în trei săptămîni au venit poruncă de la Poartă la Grigorie Vodă cum că i-au dat ținutul Hotinului în sama lui și în cetate la Hotin ședea Pașa, iar din afară n-avea treabă măcar o palmă". În fruntea cetății ajunge din nou un pîrcălab moldovean: "Și au trimis Grigorie Vodă pe Lupul sărdarul Pîrcălab de Hotin" — printre ultimii pîrcălabi ai cetății.

Stăpînirea Moldovei nu dură multă vreme. "Și au ținut Grigorie Vodă vreun an ținutul Hotinului de l-au stăpînit, iar apoi schimbîndu-se vizirul, au găsit vreme Lipcanii și au grăit la Poartă și au luat iarăși ținutul Hotinului în sama lor, să fie iarăși raia, cum fusese înainte vreme pînă a nu veni Moscalii".

Cetatea recade în mîna fostului pașă turc, 1741, probabil: "tot într-acea primăvară au dat împărăția lui Colceag-Bei sărhatul Hotinului, după ce s-au întors din robie de la Mosc", — scrie Ioan Canta. "Iar acel Pașa cum au ajuns la Hotin, n-au trăit trei zile și au murit".

Ne-au rămas, de pe atunci, impresiile a doi călători, un turc și un englez trecind prin Moldova în aceeași direcție. În anul 1763—1764, ministrul turc Resmi-Ahmed-efendi scrie: "Părăsind Iași, în două zile sosii la Prut, și la 25 a lunii Sefer (23 august) mă oprii la Hotin. Această cetate, pe malul

Nistrului, după tradițunea locală, datează fără întrerupere din timpul lui Christ; pozițunea e solidă", scrie apoi călătorul, care o compară cu o cetate din Constantinopol. Hotinul, ca hotar și bulevard al Moldovei, se află nestrămutat sub stăpînirea și apărarea domnilor moldovenești, pînă ce căzu în mîinile polonilor "prin trădarea nimernicului numit Gaspar Vodă în anul hegirei 1026 (=1617) și fu redobîndit prin tratat după o expresă expedițione a sultanului Osman II în 1030 (=1621)". și mai departe — după ce arată cum Hotinul "încăpu iar în stăpînirea Polonilor", dar în 1085 (=1674) "fu redobîndit și reîntărit într-un mod formidabil" și în 1711 (după ce "țarul muscălesc năvălise în Moldova și fusese învins de oastea otomană") se simți trebuința de a asigura în viitor această fruntrarie — încheie: "Un castel fu ridicat în partea sudică a cetății; castelul cel vechi devine arsenal, avînd un număr îndestulător de tunuri și alte muniționi, iar județul dimprejur cu tîrgușoarele și satele fu prefăcut în sangeac, din ale cărui venituri se întreținea garnizoana fortăreței, sub comanda unui vizir și totodată a unui pașă mai de jos".

Ca un pendul oscilînd între turci și ruși, însă, Hotinul cade apoi victimă expansiunii țărîste. În războiul din 1768—1774 (primul război ruso-turc), Rusia pune pe picior de război trei armate: una, cea mai importantă, în Podolia, pentru a ataca Hotinul, principalul obiectiv al planului de război fiind ocuparea Moldovei, înainte ca turcii să o fie devastat.

La a doua domnie a lui Grigore Calimah (1767—1769) cronică lui Ioan Canta notează: "Au trecut moscalii cu un gheneral a(l) lor anume Galîjin, și au lovit Hotinul, omorînd mulți turci și arzînd tot tîrgul afară din cetate".

La a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat (1769) același cronicar arată că "împăratul luhnătățita scîrbă pentru călcarea Hotinului, îndată au trimis de l-au mazilît, luhnindu-i pecetea. Și îndată au trimis la Hotin la Ali-Paşa Moldvangu și l-au făcut vizir. Iară vizirul la Hotin au strîns toate ostile acolo, și pe hanul cu toată tătărimea" și i-au trimis "în cea parte la Camenîță, și acolo înșinindu-se cu Muscalii, s-au lovit". "Muscalii atîț au bătut pe turci cît de n-au rămas. Care n-au scăpat de oaste, n-au scăpat la trecătoare". Acestea văzînd vizirul, speriat, "îndată au pus

gînd să fugă și aşa la septembrie 14 zile, — încheie cronică — s-au scutat cu toții și au lăsat Hotinul și au fugit, scoborîndu-se vizirul în dreptul lașilor la Tuțora" și "încă fiind la Tuțora, i-a venit veste de la Hotin că au trecut Moscalii și au făcut cetatea zapă".

Comentînd situația cu umor, cu sarcasm, N. Iorga scria indignat: "În 1739 Muscalii au venit și s-au dus. O clipă pîrcălabii moldoveni intrără iarăși în Hotinul pierdit, însă dărmicia turcească nu ținu mult. Iarăși, în 1769 malul pietros fu crușit de mult sînge, și Hotinul fu ruseșc a doua oară".

Cînd au venit rușii la Hotin (în 1769), apoi sub Rumeanțev (în 1770) au distrus tot ce lăsau aici turcii. A rămas din moschee doar minaretul cu îngusta scară de piatră pentru muezin; încolo totul a fost împrăștiat. Erau sub turci patru porți care duceau în cetate și două moschei, două băi, greamia sultanei validé. N-au rămas decît urme.

Apoi din nou sub turci, pînă la 1806, cetatea își dispută stăpînirea între turci, austrieci și iarăși ruși, rînd pe rînd, după cum bătea războiul.

Succesele dobîndite de Rusia și slăbiciunea Imperiului Otoman în jocul rivalităților dintre ruși și turci determină Austria să ceară, în virtutea principiului echilibrului european, o compensație. Și, chiar înainte de a fi obținut învoirea Porții, ocupă partea din nord a Moldovei, cu vechea ei capitală, și cu mormintele domnitorilor vechi, numită de atunci Bucovina³⁷. Pusă în fața faptului împlinit și incapabilă să-și susțină fosta ei dominație cu armele, Poarta semna în 7 mai 1775 convenția de cedare a Bucovinei. Și, cum știm din istorie, numai ignoranța și venalitatea comisarului otoman au permis guvernului austriac să anexeze în plus vreo 30 de sate, peste cele prevăzute în convenție, pînă în preajma Hotinului.

Neînțelegerile foarte grave ivite între comisarul turc și cei austrieci la delimitarea în ținutul Hotinului, nu afectează cetatea, rămasă o vreme în seama turcilor.

O relație de călătorie prin Moldova, Bulgaria și vechea Tracie sau Rumelia, din 1780 (Varșovia) ne oferă o nouă descriere a cetății, privind așezarea ei și, deopotrivă, ținutul Hotinului. "Așezată pe rîul Nistru, granița naturală între Polonia și Turcia", cetatea e înconjurată de ziduri simple cu cîteva turnuri rotunde, care slujesc de bastioane; e însă mai bine întărită de

natură decât de meșteșug omenesc. Garnizoana este de o mie cinci sute de soldați. Paşa cu trei tuiuri este comandanțul ordinar al cetății și reprezentant al Portii, cum este și din partea Poloniei comandanțul cetății Camenița. Amândoi îngrijesc de liniștea și siguranța granițelor. Cît despre ținutul Hotinului, se arată: "Acest ținut, deși este o parte naturală a Principatului Moldovei, este însă supus Pașei de Hotin".

Doi ani mai tîrziu un alt călător polon înțilnea la Hotin o "cetate cu șanțuri și turnuri, unde se află ca negustori, turci, armeni, evrei". Ținutul era însă bîntuit de năpăști și urme ale dezastrului. La 1783 și 1784 cele mai multe din satele de peste Prut și de primprejur au fost prădate și stricate, și "puține lucruri ce iuase oamenii pe la casele lor au fost luate și arse de turci, mulțime din oameni uciși, femei și fete batjocorite, copii și bărbați morți de frică, fugind în mijlocul iernii prin codri de mînia și turbăciunea tiranilor".

Războiul austro-ruso-turc din 1788 încercă din nou — a cîta oară? — cetatea cu o dușmânie de neînchipuit. Oștile austriece, sub comanda printului de Coburg, împreșoară Hotinul și-l constrîng să capituleză; ocupă raiaua Hotinului și înaîntează pînă la Iași. Oștile țăranei Ecaterina trec Nistrul sub Potomkin. "A treia oară hotinenii îl salută pe eliberator", — scriu istoricii ucraineni azi... Hotinul e reținut însă de austrieci, ca garanție, pînă la încheierea păcii cu Rusia, (pacea de la Iași), prin care Austria, confirmată în posesia Bucovinei, restituie Valahia și părăsește Moldova, a treia oară ocupată de ruși.

Greul nu înceta a apăsa, însă, pe umerii împovărați ai Moldovei.

Prin 1794—1795, marele vizir Mehmed-Izzet Paşa cere voievodului Mihail Suțu să dea cîte 1265 1/2 de chile de grîu pentru cetatea Hotin, necesare lunar oștilor însărcinate cu paza cetății respective, cu condiția de a fi "trecute în conturile tale", deci a fi scăzute din obligațiile țării, care întreține cetatea, deși în locul pîrcălabului era acum "supusul defterdar-efendi de Hotin".

În secolul XIX un nou război rus-turc (din 1806—1812) amenință din nou Hotinul. Ca și în războaiele precedente, rușii forțără Nistrul, lovîră mai întîi cetatea Hotin, care căzu, luată

prin surprindere, în mîinile lor. În 19 noiembrie 1806 generalul Essen ocupă Hotinul. Turcii se retrag, cu arme și bagaje și-l predau rușilor.

În memoriile sale asupra campaniilor întreprinse de ruși împotriva turcilor în acest război, generalul francez Langeron descrie cetatea "așezată pe malul drept al Nistrului, întărîtă de la natură, mai cu seamă în partea de către uscat".

Tratativele de pace între ruși și turci, pînă în 1812, implică în permanență Hotinul ca o piesă de schimb în aranjamentele preliminare. Decis, inițial, să ceda "nici o palmă din hotarele vechi", totuși, — scrie în 1811 vizirul baș-generalului Rusiei, — "explic prietenese că, numai cu scopul de a înlătura, pentru ambele părți necazurile războiului, prin aranjarea chestiunilor dintre cele două împărații, aş fi în stare să iau asupra mea și să dau act pentru semnarea armistițiului fie prin cedarea cetății Hotin și a pămînturilor sale, fie prin despăgubirea, într-un fel potrivit, a cheltuielilor de război".

În 28 octombrie același an marele vizir Ahmed-Paşa, privind schimburile de mesaje dintre el și comandanțul trupelor rusești, generalul Kutuzov, în vederea stabilirii preliminariilor pentru încheierea unui armistițiu sau a păcii, — informă că "i-s-a scris și i-s-a explicat generalului mai sus amintit o scrisoare de răspuns, indicîndu-i-se, de nevoie, ca o formă de angajare, drept condiție de bază, una din cele două variante; cedarea Hotinului și a teritoriului său, sau, dacă se va socotî potrivit, să se dea despăgubiri de război".

La insistențele rușilor, care cereau Moldova toată, ambele principate române, marele vizir se împotrivește; însă, în cele din urmă turcii consimt să dea Rusiei Basarabia pînă la rîul Prut. "Vă dau Prutul, nimic mai mult. Prutul ori războiul", spunea marele vizir rușilor, în cele din urmă, sub presiunea campaniei napoleoniene, dispuși a se mulțumi și cu atît...

Astfel, în 1812, rușii răsuau în Basarabia, ocupă cetatea. Cum scrie M. A. Rambaud în *Histoire de la Russie*, prin tratatul din 1812, Rusia "renunță la Moldova și Valahia, dar conservă (perfect simplu) Basarabia, țară română (*pays roumain*) cu fortărețele sale Hotin și Bender...". În 1739 — scria lorga, — Muscalii au venit și s-au dus, o clipă, pîrcălabii moldoveni intrără iarăși în Hotinul pierdut. În 1769 Hotinul fu rusesc

a doua oară. Și iarăși cuceritorii se duseră în zare la încheierea păcii. Tot așa în 1788. Numai în 1812, ei rămaseră...".

Desființată în 1856, sub pretextul că "nu mai corespunde menirii sale", deși în secolul XIX Hotinul și-a păstrat importanța sa strategică, — cetatea a început să-și piardă valoarea (poziția) sa de altă dată, efectiv ieșind din istorie.

La începutul veacului nostru lorga găsea aici "o biserică pravoslavnică, târcată și vărgată după obiceiu; la stînga — lîngă păreții rupți ai moscheii — minaretul, căruia, de vechime i-a căzut numai vîrful". Vedea cum "turnul se avîntă încă puternic și îndrăzneț". Suind "cu greu pe scări întunecate, care se încolăcesc îngust, și, cu picioarele fărimate de oboseală, ajungea la o fereastră deschisă în gol, aproape de vîrf": "de acolo, privirea prinde Nistrul ce curge în vale, malul polon de altă dată, cu grupele lui de arbori, căsuțele lui bune, drumul ce merge la stînga spre dușmanca statornică a Hotinului, vestita Camenită a Podoliei". Și auzea, aici un cîntec vechi care pornește așa:

*Hotine, Hotine,
Păzește-te bine,
Căci Muscalul vine.
Cu oaste spre tine...*

Așa cîntau moldovenii acum o sută-două de ani turcilor din cetate...

Cîțiva ani mai tîrziu, cînd cetatea era din nou a noastră, speram, pentru totdeauna, Geo Bogza schița o nouă oglindă a cetății, o nouă imagine a ruinelor sale. În comparație cu celelalte ruine ("trebuie să-ți închipui ce a fost cu ele, să te gîndești mult, pentru a fi impresionat"), scria el prin 1930: "Cu totul altceva e cetatea Hotinul. Aici nu e nevoie de imaginație. Cetatea în sine e destul de elocventă și de impresionantă". Și continua, inspirat: "Înții prin proporții, prin măreteje. La picioarele ei este strivit interior, de zidurile fantastic de înalte, cari se ridică în sus. De jur-împrejur prăpăstii. Locul a fost ales cu un simț strategic desăvîrșit. Și de data aceasta, fără să vrei, fantomele trecutului se ridică, se agită. Înăuntrul cetății te află deabinelea în lumea lor."

Au trecut de atunci decenii în sir, peste o jumătate de secol, o viajă de om! Pierdută între timp, printr-un pact oneros, de tristă memorie, între două

imperii ce-și disputau prada pe continentul european, redobîndită cu arma de ostașii români în cel de-al doilea război mondial, iarăși pierdută și, prin hazard, din nou sub stăpînire străină, "cetatea cea mai nordică și cea mai puternică dintre cetățile de graniță ale Moldovei, una din cele mai vechi cetăți de pe Nistru, pe care Moldova își sprijinea apărarea dinspre miază-noapte și răsărit, — prin însăși poziția ei inexpugnabilă, prin majestuoasa ei înfățișare, prin masivitatea construcției — impresionează și azi".

De departe văzind-o, își spui în gînd: Avea dreptate Cantemir, scriind că "e vrednică de a fi numită cea mai tare și cea mai frumoasă dintre cetățile Moldovei".

Pe măsură ce te apropii în pași lenți de temelile ei, își dai seama: "minunată ca formă", ea alcătuiește, aşa cum se spune, "cel mai frumos juvaer din trecutul arhitectural-militar și artistic al Moldovei".

Amplasarea pe un teren abrupt, stîncos, la vadul de lîngă Hotin — despre care un cronicar polonez spunea că s-a înghebat de la începutul lumii, din vremea cînd Dumnezeu și Sfîntul Petru băteau toate cărările și se interesau de soarta noastră, — "toată masa aceasta roșie-sură ce se ridică pe malul Nistrului e de o frumusețe rară și de o mare putere de impresiune", cum o vedea lorga în urmă cu aproape un veac.

Din a doua jumătate a secolului XIII, cînd au fost construite aici fortificații care au avut un mare rol, îndreptate împotriva invaziilor, după ce în 1359 voievodul Bogdan reușî să înglobeze toate voievodatele dintre Carpați și Nistru în țara Moldovei, devenită cetate de primă importanță în dezvoltarea istorică a Principatului, distrusă de mai multe ori pînă la temelie, întărîtă și lărgită de Alexandru cel Bun, renovată de Ștefan cel Mare și Petru Rareș, apoi de turci, care "o întăresc cu lucrări nouă după datina de acum, lărgind-o mai mult de jumătate" (Cantemir) — ca o magnifică pasăre Phoenix, și astăzi, sub ochii noștri, "cetatea cea veche cu ziduri gălbuli și pătate de cărămizi tarî, rîvnește să atingă uriașă cerul însuși cu zimții ei de ruină".

Intrarea în cetate, monumentală, azi pe o singură poartă sfidînd înălțimile prin măreteia ei, ne deschide spre o lume părasită demult.

Înalte ziduri, masive turnuri încheiate sub cer o dantelă de creneluri

aproape în întregime păstrate, ca o coroană voievodală.

Între ziduri, fintina lui Rareş! Aproape de ea, meri înflorită, în faţă, ceea ce a putut fi cîndva o biserică, un paracis, "stil bizantin, înfrățit cu cel gotic", asemănător cu stilul bisericilor lui Ștefan cel Mare de la Voroneş sau Pătrăuți — gramezi de moloz pe care cresc ierburi și bălării în neşte.

Alături, odăile de strajă, subteranele în care se păstraau provizile, apartamentele domnești la etaj, cu chenare cioplite îscusită în piatra ușilor și ferestrelor, ca ale Casei Matia din Cluj...

A dispărut zugrăveala paracisului domnesc, s-a sters, ca și tot ceea ce contribuia aici la împodobirea acelui sfînt lăcaş de cult. Mari odăi goale prin care treci, la etaj, cu regretul de a nu întîlni aici un muzeu care putea fi nu doar o mărturie a trecutului ci și dovada unui prezent demn de secolul nostru... O penibilă impresie de ruinare și părsuire, — deși recente spoilei cu var, pe ici-colo, par a preveti o rechemare la viață.

Personaje istorice au dispărut. Din adîncul trecutului și se perindă sub ochi, vag întredeschisă, voievozi și prelați, staroșii și pîrcălabii ai cetății, cu armele în mîini, într-o succesiune vertiginoasă, ca pe-un ecran nevăzut al istoriei. Din toate au rămas ziduri carbe scăldate în soare, ca peste un uitat mormînt al trecutului.

Leșind, ocolim austera cetate pe un mal de stîncă ce se ridică în vatra unei viroage, prin care curge un pîrîu fără nume.

Construită din piatră și cărămidă așezată pe muchie, impregnată în ciment, (aşa-numitul *opus reticulatum*, întîlnit în Peninsula Balcanică și în epoca bizantină) — avînd fațade decorate cu motive geometrice în formă de cruce (desigur, creștine) — de aici cetatea se înalță pe malul de stîncă al Nistrului ca o cingătoare cu patru turnuri de o parte iar de alta cu trei, ocolind spre Apus șanțul de apărare cu mari pereți abrupti, înalți de peste 30 m, iar la talpa stîncii de 40-50 m, ca un măreț Mausoleu al Moldovei...

Ne aşezăm pe reci lespezi de piatră ca niște fotolii mari, confortabile, sub poala de stîncă a cetății, în soare, unii ca bravi plăieși de altă dată în picioare, printre pietre, pe mal. De aici vedem Nistrul pînă se pierde în dunga sidefie-albastră a zării, în drumul lui lung către mare, coborînd spre Liman.

Privim cînd cetatea severă, magnifică, sub soarele aruncînd peste ziduri sihastre dungi aurii, de aici parcă și mai impunătoare, cînd Nistrul, pe gînduri, în fastuosul amurg ce ne înconjoară.

Cresc ierburi și mușchi, flori galbene pe ziduri îngropate în verdeață, pe metereze și turnuri nemîșcate de secole, în zarea înălțimilor, vîghind parcă cerul.

Dincolo de ziduri, care se înalță de aici parcă și mai sus, printre nori, vezi umbrele lor veșnic neliniștite, sub ecouri pierind în văzduh ale unor veacuri stinse.

Cîte întîmplări în umbra vechilor ziduri povîrnite de vremi! Cîte vieți omenești secerate aici! Cît sănge n-a curs între aceste ziduri bătrîne sau în preajmă lor, în tragică și frâmîntata istorie a acestei cetății!...

Nistrul curge solemn, parcă nici nu mai curge, în valuri nepăsătoare, în murmur nedeslușit, ducînd așchii, bușteni, impurități din preajmă spre țara Moldovei.

De-a lungul rîului se deschide o priveliște rară spre sud. Acolo e țara, învăluită în neguri, cu apele Nistrului curgînd lîne în vale spre o altă cetate, sora acesteia, sora ei vîrstnică, altă filică a Moldovei, cerută și ea prin veacuri de atîția pretendenții.

Dincolo de Nistru, Podolia, zarea Podoliei de odinioară sub vînturi řuierate în văzduh, — o lungă zare orizontală, sub norii albi ai unui imperiu în destrămare. Undeva, în susul Nistrului, Țara leșească, azi departe împinsă spre nord, cîndva aproape, cu megieșa Camenița, bastionul Poloniei de odinioară. Abia vezi acolo Ucraina de-a lungul rîului, secole în sir despărțind două lumi învărajbite între ele.

Ti-amintești, privind, versurile poetului Nicolae Dabija:

*Ochii lunecă peste cîmpuri.
Întinse
asemănătoare cu-o pînză
de fum
sau chiar cu-ntinderi
de ocean*

și-un final de roman al lui Sadoveanu:

*Nistrule, pe malul tău
Crește iarba și dudău...*

Ghidul, ghidul nostru³⁸, ușor relaxat, privește spre noi cu ochii pierduți

adînc în trecut pe ape lîne, cu ochi melancolici, parcă ar privi cu trei-patru secole în urmă *Melancolia* lui Dürer...

Jur-împrejur se întinde o țară care a fost cîndva a noastră, Tara Fagilor, Moldova de Nord, un ținut de legendă. Ținut din care se trag Movileștii, boieri săjnă la mare cînste în istoria Moldovei, familia Movileștilor, o vreme pe tronul ei, și familia Hașdeu, cu Ștefan Petriceicu, vrednic domn al Moldovei. La Cristinești s-a născut B. P. Hasdeu, impunătoare columnă a culturii românești.

O lumină ciudată înviorăeaază atmosfera, dînd celălîii o protecție aievea spectaculoasă. Pe malul înalt și stîncos al Nistrului, încărcat cu tufari pe dealuri și vâi, gîndul la vitejia legendară a hotinenilor, care a învins în decursul istoriei nenumărate vrăjmășii străine cu mari jertfe omenești (încît și astăzi Hotinul, Lipcanii și alte localități din zonă au cimitire în care odihnesc hatmani și pîrcălabi, arcași și plăieși ai cetății și ai bătrînei Moldove) — înalță cetatea încărcată de secole, ca o uriașă cupă a trecutului, lucind transparentă, în ochii noștri mînhișii.

Prin ierburi care ne înțeleg limba, printre bumbișori și laptele-cîinelui, călcînd cu teamă, cu sentimentul că fiecare pas pe care-l facem răsună sub noi, ne întoarcem cătuși spre "cetatea imensă, impozantă și haotică, un lucru care aproape că nu se poate descrie, o simîi numai cît e de uriașă și de uluitoare": ca în vremea lui Geo Bogza, în preajma ei se rotesc bufnițe și cucuvele într-un număr impresionant...

Mai dăm o raită în cetate, înflorați. Turisti adolescenți, băieți și fete, cărora li se dau explicații într-o limbă ce n-a fost prin veacuri a acestor ziduri, în jurul unui puț, care a fost fintăna lui Rareș, ne privesc aici, de veacuri acasă, ca pe niște străini...

NOTE

³⁵ Grigore Ghica (1735—1738; 1739—1741 și 1747—1748).

³⁶ Spadele.

³⁷ Numită astfel după numele unei păduri dintre Cernăuți și Hotin (după pădurile ei de fag!).

³⁸ Alexandrina Cernov, președinta Societății "Mihai Eminescu" din Cernăuți.

Ion ANTON

HOTIN

Dinspre nord, de la Hotin,
Bate vîntul vălurele
Cu mireasmă de pelin
Și cu troșnet de smicele.

Parcă turcii iarăși vin
Peste visurile mele:
Dinspre nord, de la Hotin,
Bate vîntul vălurele.

Alexandre-Voievod,
Scoate-ți sabia din scrin
Și ne spune, că te rod
Gînduri negre, negru chîn
Dinspre nord, de la Hotin!

Notă. Poemul "Hotin" face parte din noua plachetă de versuri — *Rondelurile călătorului* — semnată de poetul Ion Anton, redactor-șef al săptămînalului pentru copii și adolescenți "Florile dalbe".

Ion ANTON

RONDELURICE

CĂLĂTORULUI

Editura Uniunii Scriitorilor
CHIȘINĂU, 1997

**REZOLUȚIA
CONFERINȚEI
NAȚIONALE
DE FILOLOGIE
*LIMBA ROMÂNĂ AZI***

EDIȚIA A VI-A,
IAȘI—CHIȘINĂU,
24—28 OCTOMBRIE 1997

Instituționalizată ca una din formele concrete de colaborare între specialiștii din România și Republica Moldova în studierea, din multiple perspective, a limbii române, Conferința Națională de Filologie, organizată de Academia Română și Academia de Științe a Republicii Moldova, Universitatea "Al. I. Cuza" și Universitatea de Stat din Chișinău, Societatea de Științe Filologice din România și Societatea "Limba noastră cea română" din Republica Moldova, și-a desfășurat lucrările celei de-a VI-a ediții la Universitatea "Al. I. Cuza" Iași (în zilele de 24 și 25 octombrie), la Universitatea de Stat din Chișinău (luni 27 octombrie) și la Liceul "Constantin Stere" din Soroca (marți, 28 octombrie).

Referatele și comunicările prezentate, precum și discuțiile desfășurate pe marginea lor s-au circumscris temei centrale a ediției de anul acesta a Conferinței: *Dinamica lexicului limbii române actuale*. Lucrările au reliefat, mai ales din această perspectivă, dar și într-un context mai larg (în special prin referate), aspecte semnificative ale dezvoltării limbii române actuale în școală, în presa scrisă și la radio-televiziune, în instituțiile administrative, în literatura științifică și în manuale, în literatura beletristică, în dezbateri parlamentare etc., în România și Republica Moldova deopotrivă, precum și diferite aspecte privind condițiile specifice ale întrebunțării limbii române ca limbă oficială și ca limbă de comunicare în Republica

Moldova, ale dezvoltării învățământului în limba română și în limbile minorităților.

La încheierea lucrărilor Conferinței, participanții au adoptat următoarea

REZOLUȚIE:

1. Conferința adresează Președinției și Parlamentului Republicii Moldova un Apel, prin care se solicită încă o dată întreprinderea tuturor demersurilor care se impun pentru ca Art. 13, al. (1) din Constituția Republicii Moldova să fie reformulat în conformitate cu adevărul științific, lingvistic și istoric:

"Limba de stat (oficială) a Republicii Moldova este limba română".

2. Conferința își manifestă îngrijorarea în legătură cu faptul că, după şapte ani de la adoptarea legislației limbilor din Republica Moldova, prevederile celor 32 de articole nu au fost pe deplin transpusă în practică: limba română nu a devenit limba oficială în toate sferele vieții sociale, iar în Transnistria întrebunțarea limbii oficiale este complet neglijată și în mod progresiv suspendată în învățămînt și în viață publică.

Participanții la Conferință consideră de datoria lor să-și exprime în mod public și să aducă la cunoștința Guvernului Republicii Moldova îngrijorarea oamenilor de știință și a profesorilor de limba și literatura română, a învățătorilor și educatorilor în legătură cu această situație și să solicite luarea tuturor măsurilor care se impun pentru a se asigura funcționarea deplină a Legii.

3. Conferința se adresează Parlamentului României, exprimîndu-și fără echivoc poziția în problema întrebunțării limbii române de către minoritățile naționale, problemă generată și actualizată în mod artificial în ultima vreme, și în special după emiterea de către Guvernul României a Ordonanței de urgență pentru modificarea și completarea Legii Învățămîntului, nr. 84/1995:

Legea Învățămîntului este o lege organică și, în consecință, prevederile ei nu pot fi modificate prin ordonanțe de urgență.

Limba română este limba oficială pentru toți cetățenii României, ceea ce înseamnă că întrebuițarea ei în context instituțional trebuie să rămână obligatorie.

Cunoașterea limbii române, ca limbă de cultură, deopotrivă de populația majoritară și de către minorități, este o condiție fundamentală a dezvoltării armonioase a societății; prin aceasta se evită izolarea (sau autoizolarea) comunităților minoritare și se asigură cooperarea și participarea tuturor cetățenilor, indiferent de naționalitate, la desfășurarea vieții sociale-politice, științifice, culturale etc. a statului român. În acest sens, deplina stăpînire a limbii române este un drept al minorităților, pe care statul român trebuie să-l apere prin toate mijloacele, începînd cu cele legislative.

Obligația minorităților de a cunoaște limba română nu înseamnă lipsirea acestora de dreptul pe care statul român trebuie, de asemenea, să-l asigure, de a-și apăra și dezvolta propria identitate spirituală prin assimilarea limbii materne concomitent cu limba oficială.

4. Conferința se adresează din nou Academiei Române, cu mai multe solicitare de constituire a unei Comisii Naționale, formată din specialisti din România și Republica Moldova, care să ia în discuție problemele reale ale ortografiei limbii române și să elaboreze un *Proiect de norme ortografice*, care să fie supus apoi dezbatării publice. Este acesta singurul mod prin care se va putea pune capăt stării de criză care domină întrebuițarea limbii române în scris.

5. Conferința, subliniind încă o dată rolul foarte important, mai ales în această perioadă, pe care îl au mijloacele de comunicare în masă în dezvoltarea limbii române literare, atrage atenția asupra abdicării tot mai accentuate a presei românești (scrisă și audiovizuală) de la acest rol.

Recurgerea foarte frecventă și cel mai adesea nejustificată la termeni și construcții din alte limbi (engleză în special) sau la limbajul familiar (adesea, în variante suburbane), ignorarea normalor gramaticale, lexicale și științifice, dezvoltarea unor

noi clișee sintactice și retorice amenantă deopotrivă specificul, corectitudinea și expresivitatea limbii române ca limbă modernă de cultură.

6. Apreciind rezultatele importante ale întăririlor științifice pe care Conferința Națională de Filologie le-a prilejuit, de la o ediție la alta, considerăm că se impune trecerea la un program concret de colaborare între specialiști din România, Republica Moldova, nordul Bucovinei și din alte regiuni limitrofe locuite de români pentru realizarea unor lucrări științifice în comun.

7. Lucrările Conferinței se vor publica în volum.

8. Prezenta Rezoluție se dă publicității.

Iași—Chișinău,
27 octombrie 1997

APEL

**CĂTRE PREȘEDINTELE
REPUBLICII MOLDOVA
CĂTRE PARLAMENTUL
REPUBLICII MOLDOVA**

*Stimate Domnule
Petru Lucinschi, Președintele
Republicii Moldova,
Stimate Domnule
Dumitru Moțpan, Președintele
Parlamentului Republicii Moldova*

Între 24 și 28 octombrie 1997 s-a desfășurat la Iași și la Chișinău cea de a VI-a ediție a Conferinței Naționale de Filologie "Limba română azi", organizată de Academia Română, Academia de Științe a Republicii Moldova, Universitatea "Al. I. Cuza" Iași, Universitatea de Stat din Chișinău, Societatea de Științe Filologice din România și Societatea "Limba noastră cea română" din Republica Moldova.

La lucrări au participat oameni de știință din România și Republica Moldova, care au abordat diferite

aspecte ale stării și ale întrebuiențării actuale a limbii române în școală, presă, instituții publice, literatură etc., în România și în Republica Moldova.

Dînd curs punctului 1. din **Rezoluția** adoptată la încheierea lucrărilor Conferinței, Vă adresăm prezentul **Apel**, prin care vă rugăm să întreprindetă toate demersurile legale pentru ca Articolul 13 din *Constituția Republicii Moldova* să fie reformulat în conformitate cu adevărul științific, lingvistic și istoric, și anume:

Limba de stat (oficială) a Republicii Moldova este limba română.

În strînsă legătură cu această reformulare, Articolul 118 ar urma să fie redactat în același sens:

1. Procedura juridică se desfășoară în limba română.

2. Persoanele care nu cunosc limba română au dreptul de a lua cunoștință de toate lucrările și actele dosarului și de a vorbi în instanță prin interpret.

Devenită de multă vreme un adevar axiomatic pentru lingvistica generală, pentru lingvistica romanică și pentru lingvistica românească, existența unei singure limbi române în România și Republica Moldova: **Limba română** —, afirmată de Mihai Eminescu:

“Noi români, căți ne aflăm pe pămînt, vorbim o singură limbă, una singură, ca nealte popoare, și aceasta în oceane de popoare străine care ne încongiură ...”

și de Al. Mateevici:

“Da, suntem moldoveni, fii ai vechii Moldove, însă facem parte din marele trup al românismului, așezat în România, Bucovina și Transilvania. ... N-am două limbi și două literaturi, ci numai una, aceeași cu cea de pe Prut” —

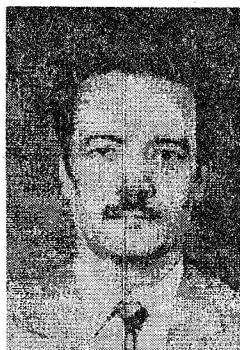
a fost susținută în mod explicit, public, cu argumente de netârgăduit, în această ultimă perioadă — *deschisă și în ţările noastre, după 1989, gîndirii libere, nemaîngrădită de criterii politice și ideologice* — de către Academia de Științe a Moldovei și Academia Română, de Academia Româno-Americană, de cele două

Congrese ale Filologilor Români (Timișoara, 1991, Iași-Chișinău, 1994), de cele cinci ediții ale Conferinței Naționale de Filologie “Limba română azi”, de Conferința Internațională de la Cernăuți (două ediții), consacrată limbii și literaturii române în școala națională, de Conferința Științifică “Limba română este numele corect al limbii noastre” (Chișinău, 1995), de Adunarea reprezentanților instituțiilor de învățămînt mediu și superior de știință și cultură din Republica Moldova (20 ianuarie 1995), de Consiliul Uniunii Scriitorilor din Moldova, de Congresul al II-lea al Societății “Limba noastră cea română”, de savanți cu renume mondial din România și Republica Moldova, din Rusia (R. Piotrowski) și Ucraina (St. Semcinsky), de Eugen Coșeriu, român originar din Basarabia, — membru de onoare al Academiei Române și al Academiei de Științe a Moldovei, decorat cu Ordinul Republicii, cel mai mare lingvist din secolul al XX-lea.

Conferința își însușește poziția exprimată de savantul Eugen Coșeriu la Congresul al V-lea al Filologilor Români și o aşază temelie prezentului Apel:

“A promova sub orice formă o limbă moldovenească deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică; din punct de vedere istoric și practic e o absurditate și o utopie; din punct de vedere politic e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și, deci, un act de genocid etnico-cultural”.

Iași—Chișinău,
27 octombrie 1997

ION COTEANU

(6 OCTOMBRIE 1920 —
11 DECEMBRIE 1997)

Profesorul Ion Coteanu s-a născut la 6 octombrie 1920. A absolvit cursurile Facultății de Litere și Filozofie din București (1943) și a făcut studii în Franța, la École Pratique des Hautes Études (1947—1948). Încadrat, la 23 de ani, în învățămîntul superior, a urcat toate treptele didactice, devenind profesor în 1962. A fost șef al Catedrei de limba română contemporană, decan al Facultății de Litere, membru al Senatului Universității din București și al unor comisii ale Ministerului Învățămîntului.

În 1959 a devenit director adjunct al Institutului de Lingvistică al Academiei, din 1969 pînă în 1994 a îndeplinit funcția de director al acestui institut, iar după 1994 pe cea de director onorific.

A fost membru fondator, vicepreședinte (din 1968) și apoi președinte (din 1988) al Societății de Științe Filologice din România. A făcut parte din conducerea Societății Române de Lingvistică și a fost membru al Societății de Lingvistică din Strasbourg.

În 1965 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar din 1974 a activat ca membru plin al înaltului for științific. Datorită prestigiului dobîndit, a condus mai

mulți ani Comisia de cultivare a limbii din cadrul Academiei și, o perioadă mai scurtă de timp, a fost președinte al Secției de Filologie și Literatură.

A fost rector al Universității "Spiru Haret" din București.

Opera științifică a profesorului Ion Coteanu acoperă toate domeniile importante ale lingvistica românești. A fost preocupat de dialectologie (*Elemente de dialectologie a limbii române*, 1961), de limba literară (*Româna literară și problemele ei principale*, 1961), de istoria limbii (*Morfologia numelui în protoromână (româna comună)*, 1969; *Originile limbii române*, 1981; *Structura și evoluția limbii române (de la origini pînă la 1860)*, 1981), de stilistică (*Stilistica funcțională a limbii române*, 1973, 1985), de lexicologie (*Etimologia și limba română*, 1987, în colaborare), de limba română contemporană (*Limba română contemporană*, II, 1985, în colaborare; *Gramatica de bază a limbii române*, 1982; *Gramatică, stilistică, compoziție*, 1990). A abordat cu aceeași competență chestiuni de teoria limbii și de lingvistică generală (volumele colective *Probleme de lingvistică generală*, 1961—1967; *Elemente de lingvistică structurală*, 1967; *Sistemele limbii*, 1970).

Academicianul Ion Coteanu a coordonat elaborarea unor lucrări de referință din lingvistica românească: tratatul de *Istorie a limbii române* (II, 1969), seria nouă a marelui dicționar academic (*Dicționarul limbii române (DLR)*) și cele două ediții ale cunoscutului *Dicționar explicativ al limbii române (DEX)* (1975, 1996). A inițiat o nouă direcție în stilistica românească prin lucrările sale, dar mai ales prin cercul de poetică pe care l-a creat în Facultatea de Litere din București.

În cadrul Institutului de Lingvistică a conceput, împreună cu specialiștii în domeniu, trei noi

lucrări lexicografice: *Banca de date fono-morfo-semantice a limbii române (BANDASEM)*, *Noul dicționar explicativ al limbii române (NEX)* și *Micul dicționar academic (MDA)*, ultimul — o formă concentrată, pentru marele public, a dicționarului, tezaur al limbii române.

Profesorul Ion Coteanu a fost atent la ideile și metodele noi din lingvistica actuală. L-a preocupat structuralismul, a reflectat asupra neoretoricii, dar în lucrările sale nu s-a transformat niciodată într-un simplu adaptator al modelelor. A relevat mereu elementele de noutate din domeniile abordate sau a încercat metode noi, ingenioase de investigație în chestiuni considerate anterior locuri comune. A acordat o importanță deosebită structurii limbii, la toate nivelurile de manifestare a acesteia, căutând totdeauna aici cauzele evoluției sau explicația apariției unor diferențieri diacronice sau sincrone. Lucrările sale sunt o îmbinare nu des întâlnită de spirit de sinteză și de spirit analitic. Ca un cercetător autentic, a dorit să comunice totdeauna altceva sau a încercat să prezinte altcumva lucrurile deja știute.

Studiul limbii române a fost viața și bucuria profesorului Ion Coteanu, iar cărțile — cel mai apropiat și mai fidel prieten. În felul său un timid și, poate de aceea, un însingurat, a preferat oamenilor, care nu o dată i-au înșelat încrederea sau așteptările, cărțile. De ele s-a apropiat mereu cu interes și curaj, considerînd viața mondenă o piedică și o pierdere de vreme.

Chiar când puterile fizice i se diminuaseră îngrijorător, gîndea la lucrări netipărite, neterminate sau încă neîncepute. Aștepta, din păcate de prea mult timp, noi probe tipografice pentru o *Gramatică aromânească*, concepută ca un mijloc de cultivare și totodată de unificare a celui mai important dialect sud-dunărean al românei. Pregătea un nou model de expunere,

mai simplă și mai puțin abstractă, a problemelor lingvisticii generale pentru studenții-filologi, lăsînd încheiată o *Crestomatie* de texte reprezentative pentru acest domeniu. Gîndea la o nouă istorie a limbii române, organizată și scrisă pentru străinătate.

Era îngrijorat, în ultimele luni de viață, nu de soarta sa, ci de a doctoranzilor care așteptau să le vadă referatele sau să le citească tezele deja încheiate.

La dispariția sa prematură Ion Coteanu a lăsat moștenire o operă remarcabilă, diversă și profundă, în care sintezele originale stau alături cu scrieri deschizătoare de drumuri. Opera scrisă este completată, cu ecou imediat, de opera didactică, întipărită în mintile a generații întregi de studenți și profesori. Cu toate acestea limba română este îndoliată: a pierdut, în 11 decembrie 1997, pe unul dintre cei mai aleși luptători pentru drepturile sale.

Gh. CHIVU

Colegiul de redacție al revistei "Limbă Română", al cărui membru a fost și distinsul filolog român, subscrive acestei vibrante evocări a omului de omenie și a ilustrului savant care a fost Ion Coteanu și împărtășește împreună cu rudele, prietenii și colegii răposatului, cu toții cel ce îngrijesc miraculosul ogor al limbii române, amărăciunea unei pierderi irecuperabile.

În atenția cititorilor

A DEMARAT

concursul de creație al revistei "Limba Română"

Imediat după lansarea concursului, redacția a primit mai multe lucrări la compartimentele anunțate: poezie, proză, materiale didactice.

Pentru a asigura o largă participare la concurs, juriul a hotărât publicarea creațiilor începînd cu numărul de față al revistei.

Primele lucrări pe care le propunem atenției cititorului sunt versurile Lilianei BULĂU, cl. a XI-a (Briceni) și ale Anei RAPCEA, studentă (Chișinău), nuvela **Eclipsa** de Vasile MARTIN, ziarist (Chișinău), **Evaluarea rezultatelor școlare** de Maria VATAMANIUC și Iulia IORDĂCHESCU (p. 77) și proiectele didactice propuse de prof. Larisa GUZA, Bălți (**Ziarul preferat, revista preferată**, p. 81) și Victor PRIMAC, Chișinău (**George Bacovia — simbolistul**, p. 85).

Vă dorește mult succes în continuare și rămîne în așteptarea noilor creații

Juriul concursului

**Liliana BULĂU
Briceni**

EVADARE ÎN VIS

Din cer răsare iarba
Și de pe dealuri plouă,
Cu rădăcini la soare
Molizii înfloresc.
Să nu-mi mai spui degeaba
Că nu-i o lume nouă.
Te rog, nu mă convinge,
Căci nu mă îndoiesc.

Alături ești de mine,
Iar eu sănătatea de departe

Admir în depărtare
Cu ochii strâns încărcați
Cum curg la deal pîraile,
Cum cerul brusc dispare
Și cred acum în toate,
Și nu mă mai convingi.

Mă depărtez de tine,
Flind tot mai aproape
Sîntem în miez de iarnă
Și merii înfloresc,
Și lacrimi mă îneacă,
Și gînduri se destramă,
Pleoapa se frâmintă.
Tresar și ... mă trezesc.

Din cer o ploale toarnă
Și iarba nu răsare,
Și doar molizii încă
Mai stau semet și drept.
Să nu-mi mai spui degeaba
Că nu-i o lume nouă.
Tresare-n lacrimi pleoapa,
Dar nu mă mai deștept.

RONDELUL FLORII DE CIREȘ

Ce splendid ninge din cireș
Cu fluturi dalbi ca promoroaca
Și ce frumos albeața joacă
Pe fondul palidului cer!

Pălește soarele-n amurg
Și peste văi colindă toaca.
“Ce splendid ninge din cireș
Cu fluturi dalbi ca promoroaca!”

Marama florilor de mai
Prin mreaja serii farmec cerne,
Și o aromă se aşterne
Şoptind ușor, dar parcă-alene:
“Ce splendid ninge din cireș!”

DOAR OCHII TĂI

Neclare game de culori și vis
Sînt ochii tăi.
Filozofia îngerilor, paradis
Sînt ochii tăi.
Chemarea lui Satan la cupa cu păcat
Sînt ochii tăi.
Sălbatic de frumoși, adînci, de neuitat
Sînt ochii tăi.

Eterna lună ce răsare din smaralde,
Ochii tăi.
Nebune valuri ce lovesc în stînci înalte,
Ochii tăi.
Tandrețe, foc, iubire, pasiune,
Ochii tăi.
Subjugă dorul, înrobesc minunea,
Ochii tăi.
Neînțeles de clari și de nebuni,
Doar ochii tăi.
Șoptiri de taine, antice sculpturi,
Doar ochii tăi.
Perechi de stele, cuplu de armonii,
Doar ochii tăi.
Lumini în floare, veșnic vii
Sînt ochii tăi.

JOC DE CUVINTE

Atît! a nins ce-a fost să ningă,
Ce-a fost să plouă, a plouat.
Să zici: "Atît!" să nu mai vii,
Ar fi păcat!

De-ajuns! a nins ce-a fost în floare,
Ce-a fost ca floarea, a plouat.
Să zici: "De-ajuns! n-a fost nimic!"
Ar fi păcat!

Desigur! neaua te-a durut.
Te doare ploaia ta de flori?
Desigur, dragă, să mă minți,
Ar fi păcat!

Atît! desigur e de-ajuns!
Nu ai ce ninge?!
Unde-i floarea?!
Păcat iubite...
... să nu-mi vii!
căci ploaia ta de flori mă doare.

FIŞIER

Liliana BULĂU s-a născut la 6.01.'81. Își face studiile în clasa a XI-a — liceală — a școlii medii nr. 1 din or. Briceni. Pătrunde în tainele limbii române și în cele ale artei poetice fiind îndrumată de prof. Ludmila Rusnac. În scrierea ce însoțește aceste versuri ni se destăinuie: "Cred în forța divină ce purifică sufletul poetului, cristalizîndu-l".

Poeziile Lilianei sunt de фактури diverse, ceea ce denotă oarie vastă de lecturi și de căutări artistice. Puterea sentimentelor îl declanșează gîndurile și îl alimentează imaginația, făcînd-o "să lunece pe tăisul unei frunze".

Ana RAPCEA
Chișinău

* * *

ești cel mai frumos ben ești cel mai frumos dintre cîini
trebuie pentru asta să te ferești din ochii mei
ca nu cumva beată de toamnă și dragoste să vreau să
te ucid
atunci cînd te adulmec prin toate halele de carne
ale orașului
și nu-mi este greață ești la fel de solubil în ploaie și
aproape la fel de singur e o toamnă frumoasă
atunci cînd am stat pe trunchiul acela mare și comod cît o
bucată de liniște te-ai gîndit nu-i aşa că va îンverzi bătrînul
de atîta bucurie și pace eram fericită atunci de parcă
aș fi fost la întîia chemare a iubirii
sînt cea mai tandră cea mai suavă și tînără bestie
și tu mă adulmeci cumva altfel decît pe-o cătea ordinără
mi-ai dibuit oarecum
sufletul deși nu cunoști cu desăvîrsire
meșteșugul înotului în mările cele mai adînci ale
singurătății
pentru că nu ești de-un port cu mine ai înteleș
numai tu pînă acum că sărutul neantului este dulce

elegie

tristețea s-a născut din valurile întunecate
ce au trecut peste timpul în care mi-am îngropat păpușile
lacrimile mele lacrimile maică-mi se întorc iarăși
acolo unde Dumnezeu ne-a mustrat prin păsări
de dimineață nenorocîții au cîntat în piață

**despre fericire și a bătut vîntul
vom da socoteală pentru toate diminețile care s-au vîndut
cînd trebuiau dăruite legate cu funii albastre
și dăruite nimicului frunzelor ce au murit verzi
într-o singură noapte**

**copacul meu drag caisule steaua mea de sub pămînt
cîte nopți au mai fost gemene aceleia
în care noi doi eram stîrpituri uitate
cînd pogora peste noi prima mare durere și
pogora cu două aripi de înger tristețea**

aproape parabolă

**dacă nu înnebunesc pîn' deseară
și nu mă prăbușesc în nici o grotă apatică
am să mă întorc și am să forez pentru tine
un mesaj într-o scoică sarmatică...
“.....mergi pe cerc
pînă vei ajunge undeva departe
unde nu te va aclama nimeni
și nu-ți vor cere nimic altceva
decît lumină și pace
vei fi mîngîiat de o maree ciudată
ciudată și tristă ca o cenușă de fluturi
ca o pădure decapitată
zilnic vei primi cîte o scoică
și oferte de-a învăță să suferi fără motiv
pentru zilele unui cîntec
pe care nu-l vei auzi niciodată
nu va fi o pedeapsă înțelege
va fi un dar pentru timpuri tîrzii
seamănă-ți sufletul acum
ca să ai ce culege
și dacă vei dori să te întorci
mergi din nou pe cerc pînă vei ajunge aici
ca să fli martor la întoarcerea mea
și să vezi**

FIŞIER

Ana RAPCEA este cunoscută împătimișilor de poezie, îndeosebi celor tineri, după publicațiile în "Florile dalbe", "Noi", "Patria Tânără" etc.

Încercînd între timp să-și dizolve singurătatea în aulele Facultății de Jurnalistică a U.S.M., poetă privește lucrurile clar, neînțorzonat, necruțător chiar. Însă nu de atîta că nu le iubește, ci de atîta că le iubește mult de tot, poate prea mult.

Vasile
MARTIN

ECLIPSA (NUVELĂ)

Cam pe la primul cîntat al cocoșilor Haralambie Stîncă visă că se prăbuși sub povara sacului în văzul celorlalți hamali și se smulse din somn cu presentimentul unei apropiate nenorociri. În cămară domnea o liniște apăsătoare. Prin geamul deschis vraîște se strecu lumina bolnăvicioasă a lunii, din valea Bîcului răzbătea mirozna de maghiran, fîrșitul răsunător al greierilor.

Haralambie Stîncă mai zăbovi un timp în aşternut, apoi aruncă plăpuma într-o parte, păși cătinîndu-se spre geam, se propti cu mîinile de pervaz și trase cu lăcomie în plămîni aerul răcoros al nopții de august. Înima continuă să i se zbată cu putere, iar fruntea i se acoperi cu picături reci de sudoare. Oftă din greu, șterse cu dosul palmei broboanele de sudoare și rămase nemîscat, cu ochii ieșiti din orbite, de parcă trăgea să moară.

Luna îi zîmbi batjocoritor, grăbindu-se să se înfășoare în zdrențele unui nour. Haralambie Stîncă simți cum îl trecu un fior rece. Deschise mînios gura, gata să trimîtă în urma ei toate înjurăturile auzite în cei aproape treizeci de ani de la cioflingarii Chișinăului, dar nu putu scoate un cuvînt și sufletul i se umplu de tristețe. Închise geamul, se întoarse căinel la pat, se întinse cu fața-n sus, zâcînd astfel un timp care i se pără o veșnicie.

Pe neașteptate își aminti cu teamă că ieri, spre sfîrșitul zilei de

lucru, abia își fîra picioarele sub povara sacilor, că întorcîndu-se seara de la Chișinău acasă adormise în tren și-l trezi revizorul cînd gara unde trebuia să coboare rămase cu mult în urmă...

“Am început să îmbătrînesc, se gîndi Haralambie Stîncă și avu pentru o clipă senzația că-i îngheată sîngelul în vine. Da, bineînțeles că îmbătrînesc...”

Coborî din pat, își trase pantalonii și începu a umbla, buimac, prin cămară. “De bună seamă, am început să îmbătrînesc”, își spuse posomorit și în fața ochilor prinseră a i se perinda, ca pe o peliculă cinematografică, chipurile celor cîțiva studenți cu care îl da zor la descărcat vagoane de vreo trei săptămîni încocoace. Ce minune de flăcăi, măicuță-mamă! Veniseră la lucru îndată după practica de vară, cu gîndul ca pînă-n toamnă să se vadă cu un ban în buzunar. Muncea ziulică întreagă cu atîta sprinteneală de parcă s-ar fi jucat cu sacii, iar el îi admira uneori pe furiș, așa cum își admiră un tată încărunțit odraslele aranjate pe la casele lor, amintindu-și de propria tinerețe, cînd ducea în spate cîte doi saci fără să icnească. Unde mai pui că atunci, îndată după război, cînd nevoia îl aduse la Chișinău, un sac cu zahăr trăgea la cîntar peste suta de kilograme...

Și totuși o dată cu venirea studenților în suflet i se strecură o îngrijorare stranie, neînțeleasă. Prezența lor îi trăda vîrsta, îl făcu să-și dea seama că nu mai este cel de odinioară, care s-ar fi luat de piept cu însuși Dumnezeu. Puterile îl părăseau cu încetul și numai ochii îi sclipeau oarecum neobișnuit, ca la cei ce nu se lasă înfrînti cu una, cu două. E-he-he! cum și-ar fi aburcat doi saci în spinare, ștergîndu-le nasul mînzacilor iștia! Însă ieri, pe la chindii, i se împleticeau picioarele și se simți atît de istovit, cum nu se mai simtise niciodată.

Se gîndi că pînă a ieșit la pensie mai are de lucrat cîțiva ani. Iar după

ce te-ai spetit atâtă într-un singur loc nu-i chiar aşa de ușor să te lași de vechea meserie și să-ți afli un alt rost. Primăvara trecută, în urma alunecărilor de teren, se pomeni fără acoperiș deasupra capului. Tot ce durase cu atâtă greu și necaz în tinerețe se năruiește-o dimineață ploioasă de mai într-o clipită.

Vreo două luni s-au oploșit cu nevasta la feciorul mai mare. Între timp primii loc de casă, își luă concediu, se făcu lunte și punte și spre toamnă trecu cu traiul în propriul cuib unde avea de acum văruite două odăi. Nădăduia ca pînă la întoarcerea mezinului din armată să o scoată la capăt și cu celelalte. Însă iată că ieri, pe la chindii, abia își tîra picioarele sub povara sacilor. Si adormi în tren buștean. Si avu visul istă nerod. Si-n suflet prinse a își cuibări frica în fața apropiatei bătrîneții...

Pe neașteptate simți cum un val fierbinte îi trecu din creștet pînă-n tălpi și-n inima chinuită de durere îi se trezi o sete nebună de viață. În primăvara lui '45 același sentiment îi smulse din ghearele morții, ajutîndu-l să reziste în apa rece ca gheata a Odrei pînă la sosirea sanitarilor. Cu doi ani mai tîrziu, în toiu foamei, aceeași sete de viață îi trezi dintr-un somn de moarte, îl urcă într-un mărfar și-l repezi la Chișinău, unde și se tocmai hamal. Se scula cu noaptea-n cap pentru a apuca trenul de șase și după o oră și ceva de drum se vedea la Chișinău, mîngîndu-se cu gîndul că le aduce seară de seară copiilor secătuiți de foame cele șapte sute de grame de pîine ce îi se cuveneau potrivit cartelei...

... Se opri lîngă geam, stătu un timp ca trezit pe neașteptate dintr-un somn adînc, chibzuind că ar trebui să întreprindă ceva și nepuñindu-și aminti ce anume. Inima îi bătea năvalnic, iar în creier îi roiau o mulțime de gînduri, unul mai năstrușnic decît altul. Zîmbetul lunii care nu demult îi înfiorase acum îi pără neînchipuit de fermecător și în inimă îi încolțî dorința să scape cît mai degrabă de gîndurile

chinuitoare, să se izbăvească de frica ce îi se cuibări în suflet. Se gîndi că ar trebui să-și revină, să întreprindă chiar acum ceva pentru a se încredința că are încă destulă putere. O, de-ar fi putut ar fi luat casa în spate și ar fi făcut cu dînsa ocolul satului.

Pe neprins de veste își aminti că într-un ungher al şopronului îi rămaseră cîțiva saci cu grăunțe, printre care era și unul de vreo șapte puduri umplut numai pe jumătate și-l străfulgeră un gînd ce-i poate veni în cap doar celui pe care l-a ajuns cuțitul la os. Ce ar fi să-l umple ochi și să înconjoare de cinci, nu! — de zece ori! — casa cu dînsul în spinare?! Da, să facă zece ocoluri în jurul casei pentru a se încredința că are încă destulă putere și a izgoni astfel frica din suflet!

După o scurtă şovăire ideea îi se pără năstrușnică și pufni în rîs. "Dar dacă mă zărește careva din vecini? — se întrebă. Atunci garantat că intru în gura satului. Sau te pomenești că mi se trezește nevasta, mă vede în puterea noptii cu sacul în spate și pînă la moarte nu mă mai scoate din tîcnit..."

Însă dorința de a înfrunta apropiata bătrînețe îi spulberă orice urmă de îndoială. Își adună toată bruma de puteri, toată voință, toată mîndria de altădată pe cînd era bărbat în floarea Vîrstei și ieși afară. Păși tiptil pe lîngă fereastra cămării de alături, unde-i dormea consoarta, deschise ușa şopronului, apropiindu-se pe dibuite de saci. Dădu, în sfîrșit, de cel cu pricina și răsuflă ușurat, de parcă îi s-ar fi luat o piatră de moară de pe suflet. Ultima dată îi tăbîrcise plin cu vreo cinci ani în urmă. De atunci încocace îi umplea pe jumătate...

După ce-l văzu umplut și legat la gură cu un capăt de curmei, iar căzu pe gînduri. "Mă prostesc cu totul, își zise hărțuit de îndoială. De bună seamă, la bătrînețe uneori o luăm razna..."

Dar cît nu s-ar fi crucit și probozit, de sac nu se putea îndepărta.

Cînd întreaga-i făptură începu a-i tremura de încordare, scuipă voini- cește în palme, aburcă sacul în spinare și țîșni cu dînsul afară.

Primele trei ocoluri în jurul casei le făcu chicotind. Însă cu fiecare pas sacul devinea tot mai greu. Degrăbă simți dureri în tot trupul. Umerii îl usturau cumplit, cămașa î se lipi strîns de piele, sudoarea îi acoperi fruntea, î se prelingea șiroaie pe față, pe gît, îi frigea, neîndurătoare, ochii.

Înconjurînd casa de cinci ori, hotărî să se sprijine de un perete pentru a-și trage sufletul, dar își aduse aminte că aceștia încă nu sunt cencuiți, înghițî în sec și își căută de drum... Sudoarea îi curgea, fierbinte, pe frunte și obraji, înaintea ochilor nu vedea aproape nimic. Sprijini cu mîna stîngă greutatea din spinare, iar cu dreapta culese pîrăiașele de sudoare de pe față. "Mama lui eu de sac, strecură printre dinți. Parcă ar fi umplut cu piatră. Să știi că are suta de kilograme..."

După al șaptelea ocol Haralambie Stîncă era ud leoarcă. Picioarele î se împleticeau ca după un chef haiducesc. "Păi n-am obosit astfel de cînd mă știu, rosti abia deslușit. Trebuie să mă țin totuși pînă la urmă! Hai, că n-a rămas mult!"

Clătinîndu-se de-a binelea, mai înconjură casa de două ori și simți cum îl apasă o oboseală de moarte. Gura îi era uscată iască, pămîntul prinse a î se legăna înaintea ochilor. La un moment dat îi trecu prin minte să arunce naibii povara din spate, însă își aminti că tot greul a rămas în urmă și-i pără rău să se dea bătut tocmai acum, cînd mai avea de făcut doar un singur ocol... Adună toate puterile, pe care le mai putea aduna, își dezdoi spinarea, potrivii sacul astfel ca greutatea să-i cadă deopotrivă pe ambii umeri și porni mai departe...

Cînd, răsuflînd din greu, se întoarse în şopron și trînti sacul peste ceilalți, brațele-i erau ca de plumb. Încercă să-o ia înapoi spre ușă, dar nu-și putudezlipi tălpile de pămînt. Se lăsă, moale, pe saci, apoi se culcă

pe spate, căznindu-se să-și aştearnă palmele sub cap.

"Și totuși am izbutit să duc la bun sfîrșit ceea ce-mi pusei în gînd!" murmură mîndru de isprava sa ca după cîteva clipe să adoarmă buștean.

... Pe la aprinsul zorilor îl smulse din somn glasul clocoțind de mînie al nevestei:

— Poate mă lămurești și pe mine cum de se întîmplă una ca asta: sara te culci ca oamenii în casă, iar dimineață te găsesc sforâind în şopron? Ai fost la vre-o mîndră, da?! Să știi că totuna dau de coturile tale...

Pe hudița din preajma casei se scurgeau spre gară ultimii călători. Haralambie Stîncă sări în picioare, privi nedumerit la căușul din mîna nevestei, apoi la soarele zîmbind prin geam, ieși val-vîrtej afară și degrăbă ecoul pașilor săi fu înghițit de fluieratul trenului de sase.

FIŞIER

Vasile Martin s-a născut în 1950, în Vîrzărești Noi, Călărași. A absolvit secția de jurnalism a Facultății de Litere de la Universitatea de Stat din Chișinău. Între 1977 și 1988 a lucrat la Universitate, din 1988 pînă în 1990 — la ziarul "Tineretul Moldovei". A debutat cu proză scurtă în săptămînalul "Literatură și artă" (1982), și în culegerea colectivă "Dintre sute de catarge — '90". Nuvelele sale au fost publicate în revistele "Basarabia", "Moldova", "Femeia Moldovei" și în ziarurile "Tineretul Moldovei", "Viața satului" și a.

Din 1990 e angajat la cotidianul "Moldova Suverană".

Raisa GANEA
Ion DUMBRĂVEANU
Chișinău

UN POET ITALIAN LA CHIȘINĂU

În cadrul manifestărilor culturale prilejuite de *Zilele Dante la Chișinău* a avut loc lansarea cărții poetului italian Giulio Ferrarini *Lasă-mă să zbor*¹. Acum doi ani am avut ocazia să ne familiarizăm cu universul poetic al lui Ferrarini, traducându-i prima plachetă de versuri în limba română². Și de data aceasta, putem afirma cu certitudine că Giulio Ferrarini posedă un stil propriu, un eu poetic al său, autentic și inconfundabil. Ferrarini și-a creat un microunivers poetic romantic și liric prin excelență. Inerenta sa capacitate de a pătrunde în universul interior uman, lasă o amprentă de sinceritate și de claritate asupra versurilor pe care le zâmislește. Este vorba de o lirică spontană și firească, în care se perindă și se suprapun în mod armonios eternele sentimente și aspirații umane — dragostea, părerile de rău și aducerile aminte, visele și speranțele. Finețea, tandrețea catifelată a palpabilității verbale sunt create, însă nu prin revoluționări zguduitoare, nu prin răsturnări de tradiții sau prin dramatice răzvrătiri împotriva structurii lor interne.

Dimpotrivă, versul e calm, obișnuit și chiar tentant prin intenția de a accepta o adaptare la atmosfera doboritoare și molatică în care aproape totul este determinat: în ea fiecare om, fiecare obiect, chiar societatea și-au obținut traectoria proprie și și-o respectă într-un mod mai mult sau mai puțin adekvat. Poetul compară ritmul vital cu cel al ciclistului care "macină pedalînd kilometri", "ușor suspendat în vid" în căutarea unui sens (*Ippogrifo*, 1993) ca și în momentul inventarii mecanismului respectiv.

În aparență, volumul nou *Las-*

ciami volare (1996), ca și *Bractee* (1995), pare a fi o ediție de amprente particulare, plantînd însă probleme general umane de o profundă încarcătură semantico-emotională (*Presaglio*, *Illuzione*, *Cavalcata fantastica*, *E alla fine resterai solo* și a.).

Frizarea sublimului și cotidianului în spațiul unei culegeri și chiar al unei poezii (*Rimpianto*, *Ippogrifo*), creează impresii contradictorii fortificate și stimulate de lipsa rimei și a metricii tradiționale.

Se pare că autorul contează, pe de o parte, pe faptul că cititorul va descoperi, penetrînd fluoriscența decorativismului socio-utilitarist, fariseismul tradiției care totdeauna pune la dispoziție niște garanții etico-filosofice (acestea avînd funcția unor siguranțe), pe de altă parte, că acesta va reuși totodată să-și dea seama de fragilitatea, de caracterul iluzorii, de conveniența și nesiguranța schemelor construite, a sistemelor etico-estetice și a presingului informațional, care prin varietate și agresivitate uimește, copleșește, anchilozează.

Noua carte a poetului G. Ferrarini *Lasclami volare ...* continuă traectoria primei, dar și se deosebește esențial de aceasta. Placheta anterioară se încheia cu poezia *Stironul*³ care a servit drept un strălucit *finis coronat opus*. Forța, anxietatea, dorința zborului s-au făcut puternic simțite în marea majoritate a poezii din *Bractee*, mai cu seamă în *Stironul*. Căutările artistice ale poetului se cer comparate cu lupta unei păsări ce a nimerit sub o cupolă de sticlă și va bate în geamuri pînă va muri, dar nu va accepta închisoarea, fiindcă starea ei firească e zborul. Poezia *Stironul*, după cum constatăm, mai are o funcție, cea de puncte între prima și a doua carte. Preocuparea autorului pentru acest "afluent al altui affluent" are o semnificație aparte: a) de spirit acvatic salvator, dător de viață (*Bractee*); b) de memorie genetică, istorică (*Lasclami volare ...*). Poetul subliniază că, deși acesta (affluentul) este un "piccolo fiume" care izvorăște din muntele Santa Cristina al Apenninilor parmeni, este foarte important, căci

apele lui poartă memoria plaiului natal de mai bine de cinci milioane de ani; c) de perspectivă a viitorului, a permanentelor schimbări spre bine.

Versurile lui G. Ferrarini sînt ancorate atît în prezent, cît și în trecut: singurătatea și aducerile aminte, nostalgia, melancolia și "tristețea romantică" a poetului, prezente în **Bractee**, constituie și în a doua plachetă universul lîric interior al poetului. Autorul folosește un bogat arsenal de forme și mijloace de expresie verbală poetică, creînd și servindu-se de imagini plastice originale, de metafore, epîtete și comparații proaspete și sugestive. Vom insera aici doar cîteva dintre ele [traducerea ne aparține — I. D.]:

*Ca niște fluturi multicolori
agățați de abisul infinitului
maiestuoși, lilecii dansează
îndemnați de-un cîntec funebru,
chinitor.*

*Oceanice valuri se sparg
printre corali
împingîndu-se și sfârîmînd
neliniști și tînha vieții
ce se-'nnoiește*
(Kenia, '93);

*Ca-ntr-un miraj
am băut din surîsul tău
și pustiul singurătății
mi s-a populat de imagini
și de culori*
(Vechi motive boeme);

*Ochi negri, adînci
ca niște pînze se pierd
în cerul albastru
și se topesc în misterul
unei nemărginîte tristețî*
(Ochi negri);

*Aș vrea să mă cufund în
ochii tăi
transparenți cum e marea
să mă las ca un corp
imponderabil
purtat de valul iluzoriu
Aș vrea să mă cufund în
ochii tăi
transparenți cum e cerul
ca să descopăr infinitul
și să mă pierd în meandrele
universului
ca o cometă*
(Ochi transparenți);

*Ozi
o bătaie de aripi și-o taină
pe o clipă s-au prăbușit în abis
și o iluzie (ca un meteor)
a spîntecat cerurile fanteziei
(Părere de rău);*

*O chinuitoare nostalgie
între zidurile acestei Parme
atît de prietenă și-atît de ostilă
atît de obînuită și-atît
de străină ...
O infernală dorință
de a-ți mai auzi vocea ...
Timpul se scurge
cu o exasperantă încetineală
Și nu mai pot să mă îmbăt
de-al tău parfum*
(Iluzie);

*Iar la urmă voi rămîne singur
Din atîția prietenî — doar
pulberea
Din atîțea iubite — doar
palide-aducerî aminte
din atîțea bătălli — doar
cicatricele
Și din atîțea vise — doar
dorințele
(iar la urmă voi rămîne singur).*

G. Ferrarini nu se identifică însă cu nici unul din curentele de ultimă oră (pop-art, conceptual-art, art-brut, land-art, fotorealism și. a.), plonjînd ba spre o maximă detalizare (ca în fotorealism), ba spre un mozaic energetic (ca în expresionismul abstract), ba spre un chosism agreeabil (ca în cazul pop-art), ba spre o reminiscență neoromantică, neobarocă sau hiperrealistă. Astfel, poezia lui G. Ferrarini capătă un caracter cumulativ, sintetizînd diverse aspecte care tind să se cristalizeze în arta contemporană.

NOTE

¹ Giulio Ferrarini, *Lasciami volare...*, Battei, Parma, 1996.

² Giulio Ferrarini, **Bractee** (Traducere de Ion Dumbrăveanu), Abecedava, Chișinău, 1995.

³ Raisa Ganea, recenzie la Giulio Ferrarini, **Bractee** // "Revistă de lingvistică și știință literară", 1996, nr. 3, p. 122—125.

Giulio FERRARINI
Italia

STIRONUL

Soarele-i în zenit
peste liniști,
peste vasta oglindă a rîului,
pe întinsu-i încetinit
de zăpușeală
și melancolica tînguire a greierilor.

O străfulgerare de-aducerii-aminte
e gușterul verde
ce traversează cărarea
pierzîndu-se-n muri.

Iar pe picioarele desculțe
e amintirea prafului mărunt
a caldului pămînt,
a pietrelor tocite
și a bractelor și-nțepătorilor ciulini.

Imaginații de băiat,
cutezătoare visuri, improbabile
ce se-mpleteșc și se perindă
ca niște grauri;
care se pierd printre degete
ca peștii alunecători
ai Stironului
pe care viața-i reia și-i rețese
spre a-i concretiza
ca-ntr-un joc.

Dorință și placere,
speranță și durere e
în nesiguranța zilei de mîine,
în vise și fantezii
și în picioarele desculțe;
în tînguirea melancolică a
greierilor

și în înțepătorii ciulini,
în prundul Stironului,
sîn cald, generos,
acuma arid, preschimbat de timp
pe care nu-l mai recunosc.

SUBURBIA

Vechi pietre tocite de timp
vechi case căzînde
lăsate de vreme-n pămînt.

Miros de mucegai și prăjit
pe stradele
și printre ziduri vetuste
ce se ridică de-asupra-ți spre cer.

Și cîte mîni
au atins a leilor gură
c-un gest de încredere
de farmec și vrajă.
Și cîți oameni beți
s-au udat pe la colțuri putrede
ieșind de la cîrciume
acum dispărute.
Și cîte-nfîmplări uitate
după obloanele smulse.

Un oarecare bătrîn
în aşteptare,
mut și melancolic martor, pitit după
mici geamuri opace
cu răsad de mușcate.

Să uiți cele mai vaste orizonturi
să te afunzi în suburbie
ca să mai simți o căldură uitată.

AM VĂZUT ROMA

Am văzut Roma
în monumente și tradiții.
Am văzut Roma,
atîta lume, și-atîtea rase.
Am văzut Roma
și ministerele,
portarii, șoferii, toți cu cravată,
și birocații.
Am văzut Roma
casele populare, bârăcile,
oameni fără de lucru.
Am văzut Roma
atîtea fete frumoase,
atîtea prostituate.
Am văzut Roma
de-atîtea ori,
dar mereu e ca pentru prima dată.
Am văzut Roma,
am văzut lumea.

A DOUA ZI

Retrăiesc clipele
cu o chinuitoare neliniște.
Pălăvrăgeala monotonă a prietenilor,
pe care nu-i mai cunosc,
mă plătisește.

În amintirea orelor apuse
ciocanul timpului
e o sfîșietoare durere.

Alerg după fantome inexistente
și vorbesc despre tine
în aiureala-mi tăcută.

Traducere din italiană de
Ion DUMBRĂVEANU

Pavel GĂTĂIANU

ANTRENAMENT PENTRU OGARI

*Cîinii de vînătoare se mai joacă în curte, dar
sălbătașii nu le scapă,oricît ar zburda prin pădure.*
Franz Kafka

**Astăzi este sîmbătă, douăzeci și doi
octombrie o mie nouă sute nouăzeci
și patru.**

Vîntul suflă din direcția sud-vest.
Am cumpărat două pîlni să pot
supraviețui pînă luni
iar la începutul săptămînii
trebuie să lupt și să rămîn în viață
pînă sîmbătă.

La radio ogarii Națiunilor Unite
îmi ridică încet sentimentul național
și-mi spun că sunt liber și dispun
de drepturi mari
și că războaiele în curs nu sunt
decit o simplă replică la zelii noștri
tereștri care conduc lumea.

Într-un colț al camerei stau de vorbă
cu mine, eu, Pavel Gătăianu,
fiu de țăran în secolul douăzeci,
undeva în Europa de Est
ne punem întrebări.

Care-i misiunea mea pămîntească
și de ce am ajuns tocmai în acest loc.
Unde sunt presa, avocații și amantele,
medicul familiei, președintele
comitetului de locatari.

Cită lașitate, și asta la sfîrșit
de secol,
să nu fii pupat de secretarul
general,
să nu fii legat cu cravata roșie

la gît
și să fi exemplar în cazarmă,
la școală,
pe stradă.

Numai eu în colțul camerei la etajul patru
glânțuiesc tuburile de cartușe —
ale acelora care născindu-mă
m-au împușcat imediat.
În Europa modernă, undeva în est,
spre sfîrșitul mileniului al doilea
încerc să-mi oblojesc râniloane,
să flu pregătit pentru marșul
final.

ŞASE UŞI DE GORUN

Deschid șase uși de gorun
pentru măruntele făpturi,
mîncători de carne, fructe,
legume sau tablete albe
de aspirină,
în cazuri mai grave
le îndemn la iarbă verde,
să pască hidrofilul.

Deschid șase uși de gorun
și descopăr pancarta?
“În loc să facem războaie
mai bine să ne iubim”,
doar că această filozofie
acum, încet devine o terapie
forțată pentru tăietorii
de capete și de țară.
Patria o exclud de la bun început
pentru că țara este o glie
narcisoidă și eu nu accept
o astfel de dragoste
care pretinde mereu să îngenunchiem
și să conversăm cu cîrtițele
în tacere.
Ne rămîne doar timpul plutitor.
Poate că el trebuie să fie lubrit
cu adevărat.

Deschid șase uși de gorun
din casele de bîrne
și sicriile ce dispun
de șase uși și nici-o şansă.
Pămîntul are șase uși gigantice,
fiți atenți prin care dintre ele —
în lume veți intra.

SEIFURI BLINDATE CU POEME IEȘITE DIN OSUL MEU

**Seifuri blindate cu poeme ieșite
din osul meu, depuse în Elveția craniului
ce îl port mîndru precum glasul
roților de tren.**

**Există perioade în care balenele
se sinucid și atunci valurile uriașe
ale oceanelor cresc imens pînă-n ceruri
izbindu-se de luntrea lui Noe
ca un strop de amor hollywoodian
pe obrajii defunctului.**

**În seifurile blindate zac flacoanele
cu venin de viperă,
decorațiile veteranilor de război
cu care mi-au fost umplute buzunarele,
libertatea de a ucide, libertatea —
sau o simplă abatere ascunsă
și boxerul cu slip din piele de leopard.**

**Acesta este poemul născut din osul meu,
trupul meu
sămîntă
dintr-o afacere cu venin de viperă
dintr-un self blindat
în ochiul meu drept
cifrul scheletului meu închis în carne.**

FIŞIER

Scriitor și publicist — n. 15 decembrie 1957, Locve (Sâmiaj). Urmează cursurile Facultății de științe politice din cadrul Universității din Belgrad. Lucrează în învățămînt, apoi la Postul de radio Novi Sad. Între anii 1990—1994 a fost președinte al Comunității Românilor din Iugoslavia. A publicat în numeroase reviste literare din țară și străinătate. Piesa *Cursa de skateboard* a fost pusă în scenă la Locve (1986).

Este inclus în trei antologii: "Versiunea posibilă" de Slavco Almăjan, "Botezul cîmpiei cu lacrimi de mătase" de Vasile Barbu și "Intrarea în casă" de Simeon Lăzăreanu și Octav Păun.

Volume:

**Şarpe bărbierit, poeme în proză, Editura Libertatea, Panciova, 1984;
Nașterea prozei, alte poeme în proză, Editura Libertatea, Panciova, 1986;**

Poezii, Editura Libertatea, Panciova, 1987;

Calibrul pistolului, poeme, Editura Libertatea, Novi Sad, 1991.

Antrenament pentru oguri, poeme, Editura Libertatea, Novi Sad, 1997.

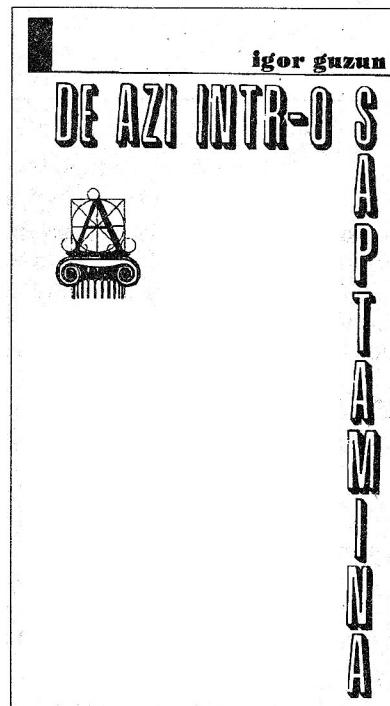
"TRANSFUZII DESE DE CUVINTE (ȘI TĂCERI)"

Chiar dacă "în cimitirul Bellu/ nu mai e loc pentru un poet" — și care autor român nu se vrea înhumat la picioarele lui Eminescu?! —, iar în Chișinău nu mai e loc de atâtia poeți (cu acte în regulă, vreau să zic), încă unul își anunță sosirea — Igor Guzun. "Își anunță sosirea" e un fel de a zice, Igor Guzun prințind ultimele *Dintre sute de cătarge* (Ed. "Literatura artistică", Chișinău, 1990) din pe-atunci R.S.S.M. ca apoi să publice versuri "în mai toate ziarele și revistele de la Chișinău" (după cum se poate citi pe coperta a doua a volumului său de debut), fără a deveni totuși un nume de referință al poeziei tinere din Basarabia. *De azi într-o săptămînă* ("Săptămîna" S.R.L., Chișinău, 1997), volum de debut întîrziat cu cel puțin 3 ani, când nu a trecut concursul Fundației SOROS pentru colecția "Prima verba", nu aduce vreo schimbare a statutului său de marginal în cîmpul literelor moldave: pe de-o parte, Igor Guzun a rămas mult în urma plutonului optzecist de care, prin colegii săi de la "Săptămîna" Vsevolod Ciornei și Constantin Olteanu, se simte legat; pe de-alta, a pierdut startul mai turbulenților Dumitru Crudu, Iulian Fruntașu și Ștefan Baștovoi. Astfel că adevăratul titlu al cărții este mai degrabă *De-acum o săptămînă* ...

Un cunoșător al poeziei basarabene din ultimul deceniu va desluși neapărat în titlul acestei cronică (de altfel, un citat din Guzun) un alt titlu, care acum 8 ani a făcut epocă la Chișinău, *Cuvinte și tăceri* (de Vsevolod Ciornei). Constantin Olteanu, Nicolae Leahu (din "Mișcare browniană") iar acum și Igor Guzun au ieșit, pe rînd, din acele *Cuvinte și*

tăceri, ultimul încheind, se pare, sirul poeților "vsevolodciorneiști" de pe la noi (între timp Dumitru Crudu și-a creat falanga sa de "crudiști", exasperîndu-i pe locuitorii Olimpului academic basarabean), prefațat de un altul, Constantin Olteanu. Sic transit ...

Bună de gură, alternînd versul colocvial cu prețiozitatea livrești ("cît există secretari generali ce-șii iubesc soțile, / cît infinitului îi este dor de Brâncuși"), elegiacă și acidă în același timp ("de cînd, of, nu ți-am sărutat pieptii, / mă-mbogății cu noi microconcepții"), nonconformistă cu voie, poezia lui Igor Guzun — o primă definiție o propune chiar autorul: "nemoartea-mi pare o exagerare a vietii, / iar poezia — exagerarea acestei exagerări" — este a unui sentimental purșînge care, dintr-un reflex de autoapărare, și-a pus pe chipul său de Pierot o mască de Arlechin. În consecință, limba pe care o arată publicului cititor e una de hîrtie; altfel spus, vocabularul poemelor trădează un obișnuit al presei mai mult sau mai puțin libere, iar versuri de felul "Și nu aveam mineri să sparg revendicările

greviștilor din mine" sau "de la luciditate pînă-n comunism" sau "cemi pasă că un necrolog mă cere/ și semnăturile unui grup de tovarăși?" dau măsura acestei libertăți a presei. Cum adesea se întîmplă într-o astfel de lirică, poemul se naște în gură — totuși, urma creionului chimic se mai poate citi pe limbă! — din întîlnirea unor cuvinte cu sonorități asemănătoare ("Pe fesuri mici se poartă interes, / pe fese mari poți deraia subtil" sau "În lanul de secără se-ntîmplă revoluții, / și grasieri, și grațieri cu grație, / sub clar de lună pionul a avut poluții/ pentru că o lună n-a avut relații" sau "ce lege/ alege mantia de manta?"), aceste jocuri de cuvinte îndemnă oricui având în cele din urmă meritul de a da poeziei românești o rimă inedită: "Recea/ Ray Charles", chiar dacă imperfectă. (Între paranteze fie spus, autorul nostru afirma ritos că nu recunoaște poezia fără rimă; de altfel, o nerecunoaștere reciprocă!). Nu se știe niciodată dacă însuși poetul își ia în serios jocurile de cuvinte (versurile "căci aspirațiile pe care le-am nutrit/ servesc posterității substanță nutritivă" pot fi citite în mai multe tonalități; or, acestea se răzbună, conferindu-i poeziei sale "lingvistice" o cît se poate de banală frivolitate de calambur. Căci, a devenit clar pentru toată lumea, Igor Guzun face o poezie anecdotică, a cărei Miză este reacția imediată, spontană a auditoriului (cenaclului "Flacăra", la care s-a format, ca atâtia alții din poetii basarabeni, autorul nostru).

Atunci când nu se consumă în panglicării lingvistice, Igor Guzun devine grav și plin de tact ca un maestru de ceremonii. De vină e "febra cărnii", pe care poetul o sublimează în versuri hieratice, cu sonorități de baladă: "Să curgă toamna, să te-mbrac în ceară/ și să te torn subjire-n lumînări". Arsenalul de seducție se-mbogățește de la un text la altul și grație tradiției care fie abia transpare ("Te-ăș anexa în metrul unei ode"), fie se deconspiră ("printre care luna peste vîrfuri de brazi/ trece

ca o reminiscență eminesciană"), fie efectuează adeverate transfuzii — cuvînt din vocabularul volumului! — de lirism ("Lasă samovarul să-ți admire chipul/ e lipsit și dînsul de prejudecăți,/ rabdă o seară,/ în oraș nici să-ți închipui/ se descompun cadavre și societăți"). Cu toate-aceste "transfuzii dese de cuvinte" — să nu uit și de "ciociana" chemare: "Spune ceva./ Rupe-ți frunza și hai pe podea" — lirica sa erotică rămîne destul de palidă ("scrisă cu pix galben", cum se deconspiră autorul într-un titlu de poem). Cît de "destul"? Ca "histerizatele/ fecioare pale" bacoviene din "Scînteia galbene" care "stau pale, și nu se mărită". Cu o deosebire, totuși; lirica lui Guzun e mai puțin feciorelnică. Mde, revoluția sexuală a ajuns și în Basarabia!

Despre poeziile rămase pînă-n acest alineat neatins de bruma (mea) de critică se poate afirma cu gura autorului: "Zilnic copiez viață/ și cineva susține că fac artă". Paradoxal, dar anume aceste "copii" ("Acolo pentru aici", "Poveste (sau basm?)", "Pe asfalt cad inutil îngrișămintele organice", "Poezie descheiată la toți nasturii") dau măsura originalității lui Igor Guzun, poet pentru care primatul vieții e mai presus de orice îndoială, căci "bunica a fost ridicată în ninsoare de după Ural,/ și nu deportată într-un pastel de Alecsandri". Posedînd un acut simț al detaliului semnificativ — experiența de jurnalist își spune în cele din urmă cuvîntul —, precum și o tehnică narativă bine pusă la punct — poemul "Poveste (sau basm)" e exemplar în acest sens —, autorul nostru are toate şansele să ajungă — de azi într-o săptămînă? lună?! viață?!! — un poet de care se va ține cont la o viitoare apariție editorială.

Deocamdată poate fi lesne recunoscut după "ceainicul (pus) pe fruntea mea fierbinte" cum, la vremea lui, Vsevolod Ciornei după "ceainicul bălăbănidu-(m)ii-se stupid la piept". Tânără generație alege ceai!

DESOVIETIZAREA ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Sub acest generic la 23 decembrie 1997 a avut loc lansarea *Ediției speciale* a revistei "Limba Română" (nr. 5, 1997) constituite din lucrarea cunoscutului critic și istoric literar Ion Ciocanu **Literatura română din Republica Moldova (scriitori inclusi în programele de învățămînt)**.

În fața asistenței formate cu preponderență din profesori, studenți și liceeni au vorbit referindu-se la diferite aspecte ale noii apariții editoriale Alexandru Bantoș, redactor-șef al revistei "Limba Română", Ion Ungureanu, vicepreședinte al Fundației Culturale Române, Nicolae Dabija, redactor-șef al săptămînalului "Literatura și arta", scriitorii Argentina Cupcea-Josu, Vladimir Beșleagă, criticul literar Ana Bantoș, Ion Melniciuc, șeful catedrei de limba română aplicată a U.L.I.M., Maria Hadîrcă, specialistă principală la Ministerul Învățămîntului, Tineretului și Sportului, Olga Starțun, profesoară la Liceul "Ștefan cel Mare", Galina Rusu, studentă la Colegiul Industrial de Construcții, și, evident, autorul compendiului dl Ion Ciocanu.

Vorbitorii au insistat în special asupra oportunității apariției lucrării, care este de o stringență necesitate pentru procesul de învățămînt și care, în condițiile lipsei de manuale și materiale didactice, apare ca un manual de alternativă la literatura română în cl. XI—XII (Hadîrcă M., Starțun O., Rusu G.).

Redactorul-șef al revistei "Limba Română" dl Al. Bantoș a subliniat faptul că materialul inclus în *Ediția specială* este corelat cu programeleșcolare în vigoare și e acceptat de Ministerul Învățămîntului Tineretului și Sportului. Pornind de la raționa-

mentele expuse mai sus, M. Hadîrcă a afirmat că va pleda pentru "includerea acestui manual de alternativă în nomenclatorul didactic (cl. XI—XII) și pentru editarea lui într-un volum aparte".

Efortul autorului de a depista și de a prezenta într-o lumină nouă, inedită autenticele valori ale literaturii basarabene postbelice a fost subliniat de I. Ungureanu, V. Beșleagă, A. Cupcea-Josu, Ana Bantoș și a. Însuși autorul s-a destăinuit că intenționa demult să scrie o istorie a literaturii române din Republica Moldova, compendiu de față, cu toate că a fost scris în baza anumitor cerințe și restricții, fiind o primă variantă a acesteia.

Scriitorul V. Beșleagă și-a exprimat regretul că I. Ciocanu, deși a avut o perspectivă mai largă, a creat în limitele programei școlare, care "este moartă, sclerozată și nu include literatura scrisă în ultimii zece ani". Aceeași părere a expus-o și dl I. Melniciuc, accentuînd necesitatea de a racorda programele școlare la exigentele estetice actuale.

Concluzionînd luările de cuvînt ale participanților la lansare, Al. Bantoș a menționat încă o dată caracterul aplicativ și utilitatea *Ediției speciale* și a anunțat asistența că revista "Limba Română" este gata să găzduiască o amplă dezbatere privind noile conținuturi ale programelor de învățămînt la literatura română, o dezbatere la care ar participa scriitori, critici literari, cadre didactice etc.

Întrunirea de suflet, la care s-au conturat o serie de probleme importante pentru procesul de instruire a fost organizată din inițiativa dnei Elena Butucel, directoare a bibliotecii "Ovidius" din orașul Chișinău.

Radu CIUMACENCU

Acad. Ștefan ȘTEFĂNESCU

CONTRIBUȚII ROMÂNEȘTI LA CIVILIZAȚIA EUROPEANĂ

Cultura, avuția cea mai de preț a unui popor, este, totodată, și factorul definitoriu al identității lui în concertul popoarelor lumii. Istoria umanității evidențiază legături permanente între popoare, receptări și transmiteri continue de bunuri spirituale.

Nu există civilizații care să se fi dezvoltat rupte de civilizații contemporane lor sau care să nu fie debitoare unor forme de civilizație preexistente. Împrumuturile sau sintezele au loc mai ales între popoare vecine, dar și între marile unități de civilizație, existente concomitent sau care se succed. Este datoria istoricului să sublinieze toate aceste legături și întrepătrunderi, menite să ilustreze efortul comun al umanității spre progres.

În sud-estul Europei s-a dezvoltat o civilizație, care, în ciuda unor forme politice deosebite, durabile sau pasagere, a constituit o zonă cu trăsături specifice. S-au depus și sedimentat aici straturi de civilizație încă din paleolitic. A înflorit în această zonă geografică **Civilizația tracică**, și — în cadrul ei — cea **geto-dacă**, care a exercitat o influență puternică în zonă, fiind influențată, la rându-i, de marile civilizații ale epocii. Civilizației tractice i-a urmat **Civilizația greco-romană** și după aceea cea **bizantină**. Sud-estul Europei a cunoscut mari transformări socio-politice în epoca migrației populațiilor "barbare", cînd s-au format popoarele care locuiesc azi în zonă.

Imperiul Otoman avea să influ-

ențeze în grade diferite civilizația acestor popoare.

Prin poziția lor geografică, prin baza istorică, de cultură și civilizație comună, popoarele sud-estului european au fost o adevărată puncte între Orient și Occident, ele participînd la constituirea civilizației europene și la schimbul de valori culturale între Orient și Occident.

Popul român, situat în centrul și sud-estul Europei și-a desfășurat viața istorică în strînsă legătură cu popoarele din zonă. Așezarea geografică și cursul istoriei au născut necesitatea ca aceste popoare să conviețuiască pașnic, să caute să se cunoască și să conlucreze strîns pentru menținerea și afirmarea ființei lor naționale.

Locul României pe harta lumii a pus-o în legătură cu toate marile curente ale civilizației europene și cu alte civilizații din afara Europei. Pe teritoriul României treceau drumurile de comerț care legau, pe de o parte, Europa Centrală de Peninsula Balcanică și Marea Egee, pe de altă parte, Marea Baltică de Marea Neagră.

Așezarea către gurile Dunării, una din marile căi de comunicație ale Europei, a întărit poporului român

legătura cu Europa și i-a deschis, totodată, prin Marea Neagră, legătura cu Asia Mică și lumea mediteraneană.

Spațiul pe care-l locuiește s-a imprimat în ființa poporului român, deschis valorilor din alte părți, pe care le-a integrat organic fondului său ancestral, creând o sinteză culturală impresionantă prin vigoarea și originalitatea ei.

Reputatul istoric de la Chișinău Andrei EŞANU* a adăugat, nu demult operei sale științifice un Manual pentru învățămîntul superior cu titlul: **Cultură și civilizație medievală românească. Din evul mediu timpuriu pînă în secolul XVII.** (Editura ARC, Chișinău, 1996, 272 p.).

Manualul întocmit de Andrei Eșanu se dorește a fi o încercare de prezentare a culturii medievale românești "ca parte componentă a culturii și civilizației europene". "Numai prin cunoașterea multilaterală a culturii noastre — afirmă autorul — vom putea merge spre cunoașterea întregii culturi mondiale. Numai cunoșcînd particularitățile și valorile culturii proprii vom putea aprecia locul și importanța culturii noastre în spectrul de culturi ale popoarelor lumii".

Tineretului studios îi sunt înfățișate rezultatele investigațiilor științifice privind geneza și dezvoltarea culturii și civilizației românești pînă în secolul al XVII-lea în diversele lor forme de manifestare, cum ar fi "cul-

tura populară orală, spiritualitatea și religia, cultura artistică, cultura scrisă, tradiția istorică, mentalitatea etc., precum și cele mai reprezentative fenomene și personalități ale culturii românești din secolele XV—XVII". Toate acestea sunt urmărite pe cît posibil în cadrul larg european și prin prisma impactului factorului extern, nu rareori dăunător, asupra dezvoltării societății românești. "În ciuda hotarelor existente care s-au menținut pe parcursul a mai multor sute de ani, poporul român, care s-a format, de altfel, ca și alte popoare europene, către sfîrșitul evului mediu timpuriu, și-a menținut și și-a consolidat unitatea mai ales prin cultură, prin credință și spiritualitate".

Printre valorile care au marcat ireversibil individualitatea și construcția statală românească a fost limba de origine latină — moștenirea cea mai de preț a etapei de formare a poporului român, — Creștinismul de factură "populară" și caracter latin, apoi toate acele supraviețuirile din filiera dacică, în port, în aşezările de la deal și munte, în unele ocupații, în maniera de a popula spațiul cu simboluri și înțelesuri metaforice.

După un prim capitol al manualului consacrat valorilor și curentelor cultural-spirituale ale civilizației medievale românești, Andrei Eșanu relievează în cel de-al doilea capitol **Valențele civilizației românești din secolele XIV—XVI.** El insistă asupra modului de trai, religiei, creației populare orale, culturii scrise (de expresie slavonă, greacă și latină), tipăririi cărților, începuturilor scrisului în limba română. Instituțiile de învățămînt, artele (arhitectura și pictura), cultura muzicală, legăturile culturale între Țările Române, ca și cele dintre Țările Române și țările vecine sau mai departe sănătățile și ele prezентate, subliniindu-se elementele de originalitate, ca și capacitatea mediului cultural românesc de a-și apropia înnoitori ce se manifestau pe planul vieții culturale europene și de a difuza valori ale culturii românești

* Născut în 1948 în satul Sculeni (raionul Ungheni), Andrei Eșanu este doctor în istorie, membru corespondent al Academiei de Științe a Republicii Moldova. Autor a peste 100 de lucrări științifice, consacrate unor probleme de istorie a culturii medievale românești și epocii de trecere de la medieval la modern, Andrei Eșanu a fost distins în 1994 cu Premiul de Stat al Republicii Moldova în domeniul științei și tehnicii și a primit în două rînduri, în 1991 și 1995, Premiul Prezidiului Academiei de Științe a Republicii Moldova; este decorat cu Ordinul "Gloria Muncii" (1996).

în afara spațiului locuit de români, în lumea ortodoxă, îndeosebi. În capitolul al III-lea al Manualului sănt trătate, ca **Repere ale culturii românești în secolul XVII**, caracterul unitar al culturii și modul de trai al poporului român, creația populară orală, școala și învățămîntul, activitatea tipografică, literatura (religioasă, laică, juridică), cărțile populare de înțelepciune, artele, aspecte ale Renașterii și Umanismului, care — în cazul Țării Românești și Moldovei — sănt legate “de unele pături mai luminate ale boierimii”, care au învățat în școlile străine. “Considerăm — scrie Andrei Eșanu — drept manifestări, fenomene culturale de tip renascentist și umanist în cele două țări românești de la sud și est de Carpați trecerea și biruința definitivă a scrisului în limba română, elaborarea unor opere cărturărești de înaltă cultură și înință științifică (cronicile lui Gr. Ureche, M. Costin, C. Cantacuzino și. a.), manifestarea unor personalități de mare cultură ecclaziastică și laică (mitropolitii Varlaam, Petru Movilă, Dosoftei, Antim Ivireanu, Eustratie Logofătul, N. Milescu Spătarul și. a.), activitatea unor boieri și domni luminați (Luca Stroici, Nestor Ureche, Vasile Lupu, Matei Basarab și. a.), efectuarea unor masive traduceri de lucrări de largă circulație, cum ar fi asemenea opere ecclaziastice și laice ca **Biblia**, romane populare, crono-grafe și. a., tipărire și răspîndirea în proporții mult mai mari a cărții tipărite, dintre care mult mai multe în limba populară vorbită, întemeierea unor școli de nivel superior asemănătoare cu cele din Europa, intensificarea schimbului de valori culturale între cele trei țări românești și a acestora din urmă cu alte arealuri culturale europene”.

Capitolul al IV-lea al lucrării elaborate de Andrei Eșanu cuprinde medalioane ale unor **Mari personalități în cultura românească din secolele XIV—XVII**. Este vorba de Nicodim de la Tismana, Grigore Tam-

blac, Gavriil Uric, Chiprian de la Vișnevăț, Nicolaus Olahus, Johannes Honterus, Diaconul Coresi, Eftimie de la Căpriana, mitropolitii Anastasie Crimca, Petru Movilă, Varlaam, Dosoftei, Episcopul Mitrofan, iluștrii cărturari Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Milescu Spătarul, stolnicul Constantin Cantacuzino.

În încheierea lucrării este sugerată/ dată o **Bibliografie**, sistematic prezentată, care dă măsura spiritului critic manifestat de Andrei Eșanu în indicarea lucrărilor ce fac autoritate în materie și este întocmit un **Indice general**, expresie și acesta a griji autorului pentru modernizarea demersului său științific.

Lucrarea lui Andrei Eșanu **Cultură și civilizație medievală românească** se recomandă ca un valoros instrument de lucru pentru studenți și le face cunoscut acestora numele unuia dintre cei mai distinși istorici contemporani din Republica Moldova.

Valentina CORCIMARI
Institutul de Lingvistică
A. S. M., Chișinău

ANCHETA DIALECTALĂ CA FORMĂ DE COMUNICARE

Astfel este intitulat studiul monografic apărut recent la Editura Academiei Române, semnat de dialectologii Stelian Dumistrăcel în colaborare cu Doina Hreapcă și Ion-Horia Bîrleanu, de la Institutul de Filologie Română "Al. Philippide". Lucrarea reprezintă o abordare de sineză a problematicii teoretice și metodologice a cercetărilor de teren pe baza cărora sînt ulterior elaborate atlasele lingvistice și culegerile de texte dialectale. Se remarcă originalitatea demersului de investigare întreprins de dialectologii ieșeni, cercetători cu o bogată experiență de anchetatori de teren pentru **Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina și, în același timp, autori (în colaborare) ai unor volume de hărți (apărute în 1987 și 1997), respectiv și ai unor volume de texte dialectale (tipărite în 1993 și 1995).**

Referindu-ne la precursori, vom aminti, în primul rînd, pe Sever Pop, cu **Buts et méthodes des enquêtes dialectales** (1927), lucrare ale cărei idei și preocupări au fost dezvoltate și aprofundate în magistrala **La Dialectologie** (1950), și, apoi, dar nu în ultimul rînd, pe Karl Jaberg și Jakob Jud, ca autori ai unei introduceri de prezentare critică a **Atlasului lingvistic și etnografic al Italiei și al Elveției meridionale**, intitulată **Der Sprachatlas als Forschungsinstrument** (1928). Noi în formularea și

abordarea temei de către autorii ieșeni sînt atât considerarea critică, recuperatoare și integratoare (lecția de metodă Coșeriu!) a experienței acumulate în ultimele șapte decenii prin programele de realizare a atlaselor lingvistice regionale (din domeniul galo-romanic, dacoromânesc etc.) sau a atlaselor plurilingve (**Atlas linguarum Europae, Atlas linguistique roman**), cît și tratarea coerentă a subiectului din perspectiva deschisă de studiere a aspectelor socio-și psiholingvistice ale procesului comunicării și de progresele lingvisticii teoretice, în general. Bogata și semnificativa bibliografie referitoare, în primul rînd, la literatura de specialitate franceză, germană și italiană asupra investigației lingvistice de teren și la operele de cartografiere lingvistică consacrate aspectelor dialectale ale limbilor amintite (dar și ale limbilor sorabă sau poloneză), utilizată plenar în analiză și pentru degajarea concluziilor, constituie și ea o dovadă concludentă privind deschi-

derea spre tematica actuală a dialectologiei europene.

Monografia se constituie din două părți: I. **Prelevare, comunicare și semnificația rezultatelor anchetei dialectale** (p. 37—190) și II. un **Complement documentar pe baza anchetelor pentru NALR. Moldova și Bucovina** (p. 193—310). Autorii au reușit, în prima parte, un tablou critic al evoluției concepțiilor despre investigațiile pentru atlasele lingvistice, de la creditarea totală, dar inerțială, a simplei prelevări de material, conform procedeelor din științele naturii (de tip Wenker sau Gilliéron), la descoperirea problematicii și instalaarea metodologiei care consideră componentele și implicațiile comunicării reale între partenerii la anchetă: motivația "externă" (logică) a demersului, relațiile dintre anchetator și subiecți, confruntarea de mentalități în ceea ce privește raporturile dintre "concret" și "abstract" pe teren lexical și al structurii gramaticale, utilizarea chestionarului sau a "conversației dirigate" etc., abordare ce a devenit, treptat, operantă: de la AIS și ALR, la atlasele regionale și la cele plurilingve, cu progrese în domeniul interpretării "motivaționale".

Partea a doua, preponderent metodologică, înfățișează date comentate critic, din anchetele de teren, cu preocupări experimentale valoroase: perfecționarea și adaptarea chestionarului, "radiografia" anchetei pe baza comentariilor (metalingvistice, dar și de factură epistemologică) ale subiecților, în cadrul unui proces de "modelare" **ad-hoc**, zonele de "criză" ale comunicării referitoare la numărul substantivelor și la formele conjugării verbelor. Această parte a volumului se încheie cu un dens și interesant (și ca document social) **Jurnal de anchetă** (din anii 1967—1972), ce prezintă, într-o primă secțiune, cadrul general al anchetelor întreprinse în 48 de localități din zona de sud a rețelei de puncte a **NALR. Moldova și Bucovina** și, în secțiunea a doua, relațiile cu subiecții înregistrării, cu

penetrante observații și comentarii lingvistice, care constituie, frecvent, autentice micromonografii dialectale, asemănătoare celor publicate în volumele **Verbali delle inchieste**, introducere la **Atlante linguistico italiano** (1995).

Prin această adevărată premieră în domeniul teoriei și metodologiei cercetării graiurilor, autorii monografiei **Ancheta dialectală ca formă de comunicare**, profesorul Stelian Dumistrăcel și foștii săi studenți, cercetătorii Doina Hreapă și Ion-Horia Bîrleanu, cu care colaborăm exemplar, din anul 1991, la proiectul **Graiurile românești de la est de Carpați. Etno- și sociotexte**, dovedesc faptul că dialectologii nu numai că sînt "conștienți de bogăția metodologică ce caracterizează tezaurele pe care le adună", deziderat formulat de Kurt Baldinger în 1971, ci sînt și capabili să tragă concluziile ce se impun în planul teoriei limbii, pentru a nu fi doar "invidiați", platonic, de teoreticieni, așa cum considera savantul german citat.

PETRU TARANU: MEMORIA DORNELOR

Chișinău, 1995

Prinși de trepidanta viață caracteristică perioadei, am cam uitat de folclor. De fapt, sunt din ce în ce mai puțini cei ce se apleacă cu interes spre creația populară mereu mai rarefiată și tot mai amenințată cu dispariția în condițiile din ce în ce mai vîtrege pentru perpetuarea ei. Cu atât mai laudabil este demersul dlui Petru Tarau care, iată, scoate la lumină o asemenea realizare. Departe de a fi o surpriză, această atât de rară apariție editorială reprezentă, de fapt, încununarea unor mai vechi și constante preocupări ale sale. Dovadă stau nu numai caietele în care a adunat cu o consecvență rar întâlnită, pe parcursul cîtorva decenii, ceea ce i s-a părut demn de reținut, ci și studiile publicate în legătură cu zona folclorică cercetată, ceea ce dovedește că el a depășit demult fază diletantismului.

Culegeri cu folclor din părțile Dornelor au mai fost publicate pînă acum. Cu toate acestea volumul de față are ineditul său. În primul rînd, aria geografică din care a fost cules se compune din doar cîteva localități: Vatra Dornei, Dorna Candrenilor, Panaci, Dorna Arini și, cu deosebire, Șaru Dornei, satul natal al autorului, din care provin cele mai numeroase creații. Multî dintre informatorii și deci și textele lor vin din celălalt veac, purtînd cu ele parfumul inconfundabil al epocii și mai ales patina autenticității. Pe atunci kitsch-ul nu se inventase încă. Fixate în litera tiparului în această formă primară, ele sunt salvate definitiv de la uitare.

În al doilea rînd, să mai adăugăm că dl Petru Tarau n-a lucrat deloc sub presiunea timpului. Sunt incluse în această carte piese culese,

unele, cu peste 50 de ani în urmă. A avut deci răgaz suficient pentru a aduna, selecta și decanta cu răbdare, oprindu-le doar pe cele de autentică valoare. Este, după părerea noastră, meritul esențial al volumului.

Restrîngînd atât de mult zona din care a adunat materialul, culegătorul a "stors" pînă la epuizare zestrea spirituală turnată în vers din localitățile respective, dar mai ales din satul natal. Acest fapt i-a permis să alcătuiască o veritabilă monografie lirico-spirituală de o mare complexitate și profunzime a uneia dintre cele mai bogate și originale zone folclorice din țara noastră. (Lăsînd pentru puțin frîu liber imaginației, să ne gîndim ce lucru extraordinar ar fi ca toate localitățile să aibă parte de cîte un astfel de harnic culegător!). Ea cuprinde mai întîi momentele esențiale ale existenței umane: nașterea, nunta și moartea. Deosebit de bogată se dovedește a fi literatura dedicată obiceiurilor respective, chiar și într-o arie atât de restrînsă, punînd în evidență o civilizație și o cultură cu rădăcinile adînc înfipite în preistorie, după cum demonstrează dl Petru Tarau. Restul materialului este ordonat pe capitole care completează tabloul complex al vieții pastorale fixat în tipare, aceleași de la generație la generație, secole și secole de-a rîndul: descîntecul, balada, doina, cîntecul de joc, strigăturile, obiceiuri și datini, colinde, urături, teatru popular etc. Cartea se constituie astfel într-o invitație incitantă la o călătorie spirituală în lumea pitorească a Dornelor, după cum afirmă acad. Mihai Cimpoi, semnatarul prefeței. Fiecare capitol este precedat de cîte o succintă introducere, microstudii, cum le numește prefațatorul. Si pentru a veni și mai mult în ajutorul cititorului de prin alte părți, volumul se încheie cu un glosar cuprinzînd cuvinte cu o arie restrînsă de circulație. Ele însese, aceste cuvinte, ar merita o atenție specială, un studiu de specialitate atent, deoarece, cel puțin unele dintre

ele (toponimele ocupă un loc aparte în această privință), sunt, cu siguranță, moșteniri ce coboară din negura vremurilor. Cum spune însuși autorul, **în toponimele Dornelor stă pătită memoria culturii și a civilizației unei lumi cu alte vizuni** (p. 7). Într-adevăr, parcurgând cartea ai senzația stranie a intrării pe un tărîm necunoscut și nebănuit, din care se degajă aromă, ce amintesc de puritatea și tăria ozonului caracteristic Țării Dornelor, și un inefabil unic. Referindu-se la aceasta, acad. Mihai Cimpoi observă: **Total în Dorne, aşadar, poartă amintirea vremii începuturilor, a purității primordiale, omul din zonă având o comportare mitică prin excelență** (p. 5).

Cu siguranță, cartea lui Petru Taranu stă cu cinste alături de cele mai valoroase realizări ale domeniului, iar autorul se înscrie în rîndul folcloristilor bucovineni, mai vechi sau mai noi, de certă valoare: Iracie Porumbescu, I. G. Sbiera, frații Vasile și Ion Bumbac, Dimitrie Dan, Leca Morariu, Elena Niculiță-Voronca, Adrian Fochi, Grațian Jucan, Ion Filipciuc etc., deasupra tuturor tronind, fără îndoială, Simion Florea Marian. Ca și în cazul metalelor nobile, scurgerea imperturbabilă a timpului nu-i va împuji valoarea, ci dimpotrivă. Cercetătorii veacului ce tocmai stă să ne treacă pragul își vor putea contura o imagine a vieții pastorale din Dorne și datorită ei.

Volumul al doilea nu este o continuare propriu-zisă a celui dintîi în privința conținutului. Păstrînd titlul **Memoria Dornelor**, dar adăugîndu-i genericul **Oameni de seamă** autorul condensează în el peste 40 de biografii ale unor personalități a căror existență este legată într-un fel sau în altul de aceste locuri, urmărind să pună în lumină personalitatea și, mai ales, prinosul de contribuție al fiecăruia în domeniul său de activitate. După cum mărturisește autorul însuși: **Cartea se dorește a fi un loc al trăirii și al retrăirii prin memorie, se vrea o importantă**

sursă de date cu caracter memorialistic și documentar (p. 4).

Dl Petru Taranu n-a întit ineditul cu orice preț. Despre cele mai multe dintre destinele incluse în volum s-a scris anterior de către Petru Froicu, Eugen Dimitriu, Emil Satco și Ioan Pînzar în deja cunoscutele lucrări **Știință în Bucovina** (vol. I-III), **Arta în Bucovina**, **Muzica în Bucovina** și **Dicționar de literatură. Bucovina**, precum și de către Mihai Iacobescu, nominalizări de altfel cu exemplară probitate la capitolul **Referințe**. Noutatea constă deci nu atât în detaliul biografic sau în modul de apreciere a activității lor, deși există și așa ceva, cît mai ales în gruparea lor după criteriul geografic. Adevărul este că în puține locuri din țară se poate întîlni, pe o arie geografică atât de restrînsă, un număr atât de mare de oameni care să însemne ceva pentru știință și cultura națională și chiar cea universală. Cititorul interesat poate găsi în acest corpus informațiile de bază despre trecerea lor prin viață și lista, în unele cazuri exhaustivă, a lucrărilor realizate de ei. Pentru a le aduna, a fost necesară desigur o trudnică muncă de documentare întinsă pe durata mai multor ani, din care n-au lipsit legăturile directe cu cei în cauză, informațiile culese de la familiile celor dispăruți și, bineînțeles, cercetarea arhivelor. Important e însă rezultatul — un volum dens, în care, pe un ton ușor nostalgic-evocator, în cuvinte calde, pornite din suflet pentru suflet, sunt desenate traectoriile acestor destine care au lăsat ceva durabil în urma lor.

În concluzie, cele două volume ale lucrării **Memoria Dornelor** sunt complementare, fiecare ilustrînd cîte un sector care reprezintă jumătatea unui întreg. Numai privite împreună ele pot oferi o imagine coerentă a vieții spirituale de aici.

Prof. Gheorghe CIURCĂ,
Scoala normală "Mihai Eminescu",
Suceava

CÎTEVA GÎNDURI DESPRE RADU PETRESCU

Se înșală amarnic acei care cred că Radu Petrescu a descris în jurnalele sale căderea unei frunze. Nu e nici pe departe aşa. Ba mai mult, **Ocheanul întors** poate fi citit (și trebuie să fie citit și așa!) și ca o radiografie a unei conștiințe în formare, pe fundalul unei epoci sinistre și îngrozitoare. Scris între 23 și 27 de ani, el este mărturia formării spirituale a unui artist. Am putea întrezări aici chiar o replică la **Portretul** al **artistului în tinerețe**, deși nu cred că aceasta a fost intenția lui Radu Petrescu. Oricum, indiferent de intențiile autorului, această replică există. Detașarea ironică a lui Joyce este spulberată aici, fiind înlocuită cu o implicare existențială permanentă. Dar, ca și Joyce, deși prin alte mijloace, Radu Petrescu va surprinde stranietatea lumii înconjurotoare, de care va încerca tot timpul să se îndepărteze. Așa cum se schimbă un asfintit de soare, tot așa se petrec și schimbările interioare, urmărite atât în Dublin, cât și în Prundul Bîrgăului. Dar revelației Radu Petrescu îi va prefera o permanentă conectare, o trăire intensă și mistuitoare. În acest punct se și desprinde Radu Petrescu de Joyce, dar și de majoritatea prozatorilor români (poate cu excepția unora dintre optzeciști). Căci ceea ce propune scriitorul tîrgoviștean este un model existențial. În primul rînd, un model existențial, ilustrat atât de personajele sale, cât și de naratori din jurnale.

Este vorba, desigur, de un model existențial estetic. Să nu uităm că modelul dat a stat la baza formării sale spirituale. și cred că e valabil în cazul constituției unui artist tînăr. Pentru că totul se întîmplă pe fundalul unei existențe mai mult decît terne, înghesuite într-un sat izolat de la poalele munților. Despre ce fel de implicare politică sau morală mai putea fi vorba în cazul de față? De altfel, ca și Joyce, Radu Petrescu repudiază politică.

Existența pe care majoritatea dintre noi o ducem este extrem de ștearsă, extrem de banală și inexpressivă. În ea evenimentele majore și cele mai spectaculoase sunt dejunul, prînzul și cina. Sîntem cufundăți pînă peste cap în banalitate și monotonie. O banalitate care înaintează, care ne agreseză. Singura posibilitate de a ne opune este s-o transferăm permanent în expresie. S-o supunem, pe de altă parte, unui proces de cosmicizare, legînd-o tot timpul de celelalte elemente ale universului, în sprijn de elementele naturale.

Atunci cînd intri într-o sală imensă și

vezi toate scaunele întoarse cu picioarele în sus, și spui — iată, toate scaunele sunt întoarse cu picioarele în sus — practic nu spui nimic. Realitatea rămîne în continuare ermetică, refuzînd să se comunice. Dacă vei observa însă că acele scaune sunt ca niște spini sau ca niște cuie, totul se va schimba. Realitatea din sala imensă va prinde un sens. Ne va comunica ceva. Va începe să existe. Foarte multe fragmente din realitatea noastră au dispărut pentru că nu le-am trecut în expresii.

“De pe acum plăcerea de a scrie o egalează pe acea privind copaci pe dealuri”, consemnează undeva Radu Petrescu. Un drum pe care-l face el de la școală pînă acasă desigur că nu este spectaculos, sau atunci cînd se reîntoarce cu o sticlă de lapte. Desigur. Radu Petrescu însă va lega aceste drumuri de norii de pe cer, de culorile lor, de muntele din față sau de vîntul care bate. Cum am mai spus, le va supune unui proces de cosmicizare, după care le va transfera în cuvinte. Altfel, foarte ușor ar fi putut cădea în blazare. Cu acest sentiment nu știu dacă ar mai fi putut face ceva. Mai ales că nu se află la Paris, ci în Prundul Bîrgăului.

Oare poeții optzeciști, atunci cînd căută să descopere poezia ascunsă în cotidian și în banalitate, nu fac același lucru pe care-l făcea Radu Petrescu? Pentru că nici ei nu scriu o poezie a banalității, așa cum cred unii, ci extrag poezia care se conține în carierele realității. Datorită lor, ca și lui Radu Petrescu, putem să vedem realitatea altfel. și chiar nu înțeleg de ce ar fi blamabilă receptarea poeziei din realitate? Altfel, fără această raportare estetică, după părerea mea, realitatea ar fi insuportabilă, de-a dreptul sufocantă. Nu e vorba numai de o face tolerabilă, ci de a o învesti și cu un sens. Este interesant că Radu Petrescu face acest lucru utilizînd mijloacele picturii. Intenția lui declarată a fost să scrie așa cum picta Pallady, pentru care a avut un adevărat cult.

Dacă literatura lui Radu Petrescu ar fi fost vidată de un fond ontologic, acum, după ce s-au schimbat sistemele politice, ar fi trebuit să intre în uitare. Totuși n-a intrat în uitare. Chiar astăzi este și mai viabilă. Cît privește uitarea, de această molimă a fost atinsă aproape toată literatura implicată a întunecatorilor decenii comuniste.

“Se zice că zidarii care lucrează la mari înălțimi încearcă impulsul sinistru de a se arunca jos, și de aceea sunt legați. Un gol adînc sub mine am și eu, încerc același impuls.” Un gol asemănător simțim și noi, și chiar același impuls. Radu Petrescu nu s-a aruncat. A rezistat. Oare noi vom rezista?

Singura posibilitate de a nu te aruncajos este să privești tot timpul în sus.

Dumitru CRUDU

CONCURS
ORGANIZAT DIN INITIATIVA
ALIANȚEI PENTRU
SPRIJINIREA BASARABIEI

EDITIA A CINCEA

Stimați și iubiți frați,

Concursul "Moștenire", ediția a IV-a (1996/1997), încheiat în a doua jumătate a lunii mai a. c., s-a putut desfășura, după cum s-a întântat, cu sprijinul material și moral al românilor din diasporă răspîndiți în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii. În ciuda surgerii anilor și a distanței la care unii dintre ei se află, am avut satisfacția de a constata interesul și dragostea pe care au arătat-o frații noștri pribegi față de frații lor basarabeni. Ei ne-au demonstrat încă o dată că dorul și dragostea de țară sănătății mai puternice, cu cît purtătorii acestor sentimente se află mai departe de patria lor.

Scrutînd, în același timp, anii scurși de la cîstigarea marilor bătălli naționale (limbă, alfabet, etc.) nu se poate să nu se remарce îndepărtarea umbrelor care întunecau conștiința de neam a unor basarabeni, urmare a neadevărurilor care s-au revîrsat fără încetare, constituind politica de stat în perioada celor două ocupării rusești. Dacă ne-am referi doar la "moldovenismul" și antiromânismul propagat, aceste teorii și falsuri sănătății mai puțin credibile și vor sfîrși într-un viitor nu prea îndepărtat prin a fi anacronice și caricaturale. Acei puțini care le mai răspîndesc nu pot decât să facă dovada relevi-credințe, slugărcieie față de Moscova sau unei culturi străine.

Generațiile tinere ne-au demonstrat că sănătății cele mai receptive în lupta pentru căutarea și promovarea adevărului. Prin natura lor tinerii au fost și vor fi totdeauna purtătorii flamurii libertății și ade-

vărului. Avem toate motivele să fim optimiști, — un viitor fără minciună și în libertate se profilează la orizont.

Cu această stare de spirit vă propunem să ne îndreptăm spre a V-a ediție (1997/1998) a concursului "Moștenire" pentru elevii din clasele superioare de licee și școli echivalente.

Am dat curs propunerii organizatorilor de la Chișinău de a declara desfășurarea concursului cu mult înainte de sfîrșitul anului școlar și pentru acest motiv vă adresăm rîndurile de față, cu trei luni înainte de termenele la care obișnuiam să o facem.

Propunem menținerea aceleiași formule pentru acordarea premiilor pe cele două secțiuni: A. Istoria românilor; B. Istoria literaturii române, — respectiv:

Premiul I, cîte 200 dolari pentru fiecare dintre cele două secțiuni;

Premiul II, cîte 150 dolari pentru fiecare dintre cele două secțiuni;

Premiul III, cîte 100 dolari pentru fiecare dintre cele două secțiuni.

Cîte 6 mențiuni și cîte 50 dolari pentru fiecare dintre cele două secțiuni. Toți premianții, precum și cei răsplătiți cu mențiuni vor primi un număr egal de cărți în limbile română și franceză.

Tematica, termenele la care se va desfășura concursul și alte detalii rămîn în grija organizatorilor de la Chișinău.

ALIANȚA PENTRU SPRIJINIREA BASARABIEI

Eugen HOLBAN, președinte

TEMELE ȘI CONDIȚIILE CONCURSULUI

A. Temele la istoria românilor

1. Trăsături comune și specifice ale procesului constituirii statelor medievale românești.

2. Politica confesională a domnitorului Moldovei Alexandru cel Bun (aprilie 1399 — 1 ianuarie 1432).

3. Conștiința românească a moldovenilor reflectată în operele mitropolitilor Moldovei din secolul al XVII-lea Varlaam și Dosoftei.

4. Biserica ortodoxă autohtonă — factor de rezistență în fața politiciei țăriste de rusificare a Basarabiei în prima jumătate a secolului XIX.

5. Mihail Kogălniceanu — promotor al idealului național al poporului român.

6. Mișcarea națională a românilor din teritoriile românești aflate sub dominație străină în a doua jumătate a secolului XIX — începutul secolului XX: trăsături generale și specifice.

7. Însemnatatea istorică a unirii Basarabiei cu România în anul 1918.

8. Viața bisericească în Basarabia (1918—1940).

9. Represiile staliniste în R.S.S.M. (1944—1949).

10. Mișcarea de rezistență împotriva regimului totalitar sovietic în Basarabia (anii 1944—1953).

B. Temele la istoria literaturii române

1. Rolul mitropolitului Petru Movilă în istoria bisericii și culturii românești.

2. Activitatea religioasă și literară a mitropolitului Varlaam.

3. Dimitrie Cantemir, promotor al umanismului.

4. Idealurile libertății și unirii naționale în opera lui V. Alecsandri.

5. Natura și dragostea: de la preromantici la Eminescu.

6. Ioan Slavici, observator și moralist al satului.

7. Mircea Eliade, personalitate complexă a culturii românești.

8. Originalitatea limbajului poetic al lui Nichita Stănescu.

9. George Meniuc, scriitorul și omul de cultură al Basarabiei (80 de ani de la naștere).

10. Creația populară ca sursă

de inspirație pentru scriitorul contemporan.

Participanții vor prezenta lucrările în scris în volum de 15—20 de pagini dactilografiate la 2 intervale sau scrise cîtej în caiete liniate. Lucrările vor fi expediate pe adresa: redacția săptămînalului "Literatura și arta" (pentru concursul "Moștenire"), str. Sfatul Țării, nr. 2, 2009, or. Chișinău, pînă la 15 martie 1998.

La concurs vor fi admise lucrările consacrate numai unei singure teme de la secțiunea dată. În etapa a doua vor fi invitați autorii celor mai bune lucrări. Discuțiile vor avea loc cu predilecție în baza temelor propuse. Cerințele față de perfectarea lucrărilor: numele, prenumele și adresa autorului se indică pe o foaie aparte; lista literaturii consultate (monografii, studii, articole, recenzii etc.) se anexează la finele lucrării.

La concurs sunt invitați să participe elevii claselor superioare (a IX-a — a XII-ea) de la școlile medii de cultură generală, colegii, licee, școli normale.

Rezultatele concursului vor fi anunțate în presă.

Dragi elevi din Republica Moldova și Ucraina, vă îndemnăm să participați la concursul "Moștenire"!

Vă dorim succes!

P.S. Preotul Mircea Dometriu, domiciliat în Franța, basarabean de origine, oferă un premiu suplimentar de 100 dolari pentru cea mai bună lucrare cu temă religioasă ce e cuprinsă în condițiile actualului concurs.

Un premiu special de 100 de dolari pentru cea mai originală lucrare a instituit și distinsul poet și patriot dl Toma Istrati, un basarabean de-al nostru, care în prezent trăiește în România.

Sînt acceptate și alte propunerî referitoare la instituirea unor premii speciale. Relații la tel.: 24-84-46.

CONCURS DE CREAȚIE — 1998

1. Probele concursului revistei *Limba Română*:
 - a) Poezie,
 - b) Proză, ese, tabletă,
 - c) Lucrări didactice la limba și literatura română
(experiență, analize, comentarii, sinteze, interpretări).
2. Cele mai bune lucrări vor fi publicate în revistă și în volume separate din colecția *Biblioteca revistei "Limba Română"*.
3. Pentru învingători se instituie următoarele premii:
La compartimentul Poezie: I — 200 lei, II — 150 lei,
III — 100 lei.
La compartimentul Proză, ese, tabletă: I — 200 lei,
II — 150 lei, III — 100 lei.
La compartimentul Lucrări didactice: I — 300 lei, II — 200 lei,
III — 150 lei.
4. Juriul concursului se constituie din colegiul de redacție al revistei. Președinte al juriului — Ion UNGUREANU, vicepreședinte al Fundației Culturale Române.
5. Totalurile concursului vor fi publicate în nr. 6, 1998, al revistei "Limba Română".
5. Lucrările, cu specificarea "Pentru concurs", vor fi prezentate pînă la 1 noiembrie 1998 la redacție (Casa Presei, str. Pușkin nr. 22, Chișinău) sau expediate prin poștă pe adresa: căsuță poștală nr. 83, bd. Ștefan cel Mare nr. 134, Chișinău, 2012.

**REVISTA "LIMBA ROMÂNĂ"
ȘI FUNDATIA CULTURALĂ "GRAI ȘI SUFLET"**

publică lucrări originale și retipăresc opere
de referință;

susțin orice inițiative de editare a
cărților, albumelor și a altel
produçii poligrafice;

asigură apariția operativă a lucrărilor comandate.

Adresa noastră:

Casa Presei, str. Pușkin nr. 22, Chișinău, birourile 522, 523.

Pentru corespondență:

căsuță poștală nr. 83, bd. Ștefan cel Mare nr. 134, Chișinău, 2012.

Relații la telefoanele: 23-44-19, 23-44-12, 23-25-83.

LIMBA ROMÂNĂ

**Prof. Valeriu RUSU:
INIMA MEA
TREMURĂ PENTRU BASARABIA.**

O datorie comună avem față de pămîntul națal — și hoi, cei rămași acasă, și, Dumneavoastră, cei plecați în lume.

Acad. Grigore VIERU

Astăzi ca niciodată e nevoie de personalități de talia lui Valeriu Rusu, care să organizeze la nivel european cercetările academice, să atragă talente tinere, să continue frumoasele tradiții ale școlii lingvistice românești (cu celebrii ei reprezentanți Ovid Densusianu, Alexandru Rosetti, Tache Papahagi și alții) și, în ultimă instanță, să reprezinte cu demnitate, peste hotare, știința filologică națională.

Acad. Anatol CIOBANU